

वालेन्दुकाव्यकौमुदी

बालबुद्ध्या निर्मिता या, वालेन्दुकाव्यकौमुदी ।
सज्जनानां विनोदाय, भूयात्सा स्वात्मशान्तये ॥

लेखकः

श्री आनन्दमङ्गलजीजीवि विद्यालयाध्यक्ष
बालवेण्म

श्री जैनधर्म प्रसारक समा
भावनगर

किंमत रुपिया ७५

વીર સં. ૨૪૮૦

વિ. સં. ૨૦૧૦

ઇ. સ. ૧૯૫૪

પ્રથમાવૃત્તિ

પ્રત : ૧૦૦૦

મૂલ્ય રૂપિયા ૧૦

મુદ્રક :

સાધના મુદ્રણાલય
દાણાપીઠ-ભાવનગર

સમર્પણ

જેમની પ્રેરણાથી કાવ્ય અને ગદ્ય લેખનમાં
મેં યતકિંચિત્ પ્રગતિ મેળવી
તે

શ્રીમાન્ કુંવરજી આણંદજીની
પુણ્ય સ્મૃતિને
સાદર સમર્પણ

‘ખાલેન્દુ’

પ્રકાશકનું નિવેદન

“સાહિત્યચંદ્ર” જેવા અનુપમ ગિરુદધારી શ્રી બાલચંદ હીરાચંદ-માલેગામવાસીથી “શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ”નો વાચક માગ્યે જ અજાણ હશે.

શ્રી બાલચંદભાઈમાં નૈસર્ગિક કવિત્વશક્તિ છે, પ્રતિભાશાળી લેખિની-બળ છે અને હૃદયંગમ રસ-જમાવટ છે. આ સંગ્રહમાં વિશેષ ઉદ્દેશ ન કરતાં “શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ” માસિકના વિદ્વાન્ લેખક, પ્રૌઢ વિચારક અને તત્ત્વજ્ઞ શ્રીયુત ભગવાનદાસ મન:સુખભાઈ મહેતા M. B. B. S. ની આ પુસ્તક અંગે આજેખાએલ વિદ્વત્તાપ્રચુર પ્રસ્તાવના વાંચવાની ભલામણ કરવી જ હિતાવહ લેખાશે.

શ્રી બાલચંદભાઈએ પોતાનો પ્રકટ અને અપ્રકટ કાવ્ય-વિભાગ છપાવી આપવાના પ્રગંધ માટે અમોને સૂચવ્યું. અમને તે સંગ્રહ સુરમ્ય અને આત્માભિમુખ લાગ્યો. અમોએ તેઓશ્રીને સૂચના કરી કે આ “કાવ્ય-કૌમુદી”નું પુસ્તક “શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા”ના સભાસદ બંધુઓને ભેટ તરીકે આપો તો ઠીક. તેઓશ્રીએ તરત જ અમારી માગણી સ્વીકારી અને પરિણામે સં. ૨૦૦૭/૨૦૦૮ ના ભેટ પુસ્તક તરીકે આ “કાવ્ય-કૌમુદી” આપવા ભાગ્યશાળી થયા છીએ, જે માટે શ્રી બાલચંદભાઈનો આ તકે આભાર માનીએ છીએ.

વાંચકોની સુગમતા ખાતર કાવ્યોને જુદા જુદા છ વિભાગોમાં વહેંચી નાખ્યા છે, જે વિસ્તૃત અનુક્રમણિકા જેવાથી સમજી શકાશે.

શ્રી બાલચંદભાઈનું સ્થાન મહારાષ્ટ્રમાં આગળ પડતું છે. તેઓ સમાજ-હિતના પ્રખર હિમાયતી છે અને સાથોસાથ ચૂસ્ત ધાર્મિક શ્રદ્ધાબળવાળા છે. ૭૬ વર્ષની વયે પણ એક યુવાનને શરમાવે તેવા જોમથી અવિરત પ્રવૃત્તિશીલ રહે છે.

સં. ૨૦૧૦ }
વૈશાખી પૂર્ણિમા }

ઓ. સેક્રેટરીઓ
શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

આ પુસ્તકના લેખક

“સાહિત્યચંદ્ર” ખાત્રચંદ હીરાચંદ
 [સુવર્ણચંદ્રક પરનું એક ખાત્રનું લખાણ : ખાત્રચંદ હીરાચંદ
 “સાહિત્યચંદ્ર” સાહિત્યસેવાનિદર્શક
 સુવર્ણચંદ્રક પરનું ખીજી ખાત્રનું લખાણ : સત્કારસમિતિ તરફ
 સમર્પણ, અધ્યક્ષ નામદાર કું. સો. ફિરોદિયા તા. ૭-૪-૪૮]

સાધના મુદ્રણાલય-ભાવનગર.

આત્મનિવેદન

કવયઃ કાલિદાસાદ્યાઃ, કવયો વયમપ્યમી ।
પર્વતે પરમાણૌ ચ, પદાર્થત્વં પ્રતિષ્ઠિતમ્ ॥

કાલિદાસ વિગેરે કવિઓ છે, તેમ અમે પણ કવિઓ છીએ. એક પરમાણુ અને પર્વત એ બન્ને પદાર્થ હોવાથી તેઓમાં સામ્ય તો છે જ, અર્થાત્ પર્વતને જેમ પદાર્થ તરીકે ગણવામાં આવે છે તેમ જ એક નાના આણુને પણ પદાર્થ તો માનવો જ પડે, પણ બન્નેમાં આંતરું ફેટલું? ક્યાં પર્વત અને ક્યાં નહિવત્ એક પરમાણુ? જો કે થોડા શબ્દો જોડી અત્યંત અદ્ય પંક્તિઓ લખી તેથી કાંઈ હું કવિઓની પંક્તિમાં ખેસી શકું નહીં. હું સારી પેઠે બાણું છું કે કવિઓના ચરણ-રજ જેટલી પણ લાયકાત મારામાં નથી, છતાં આ કાવ્યકૌમુદી પ્રગટ કરવાનું સાહસ મેં કર્યું. તેનું કારણ મારા પ્રિય મિત્રો અને બંધુ-ભગિનીઓનો અત્યંત આગ્રહ અને આત્મસમાધાન એ જ છે.

આ કાવ્યો માટે મને એટલું જ કહેવાનું છે કે—

શ્રી શારદા ચરણમાં પ્રણમી સુભાવે,
અહર્નિપદાબ્જ ધરતા મનમાં સ્વભાવે;
કાવ્યો રમ્યા સ્થિર બોધક બાલભાવે,
તેને સુબોધકર હો ભવિ જેહ ગાવે.
ઉન્નિષ્ઠ વર્ણ કવિવૃંદતાણા લહીને,
એ કૌમુદી શશિતણી પ્રગટી અહીને;

આનંદદાયક થજો ભવિ ચિત્તભાવે,
ખાલેન્દુ કાવ્યકિરણાવલિ શાંતિ લાવે.

મારા આ કાવ્યોમાં કાંઈ ગુણ હશે, લાલિત્ય હશે, અલંકારો હશે કે બોધ હશે તો તે બધો પૂર્વ કવિઓનો. તેના ઉપર મારો હક્ક હું કાંઈ રીતે પ્રસ્થાપિત કરવા માંગતો નથી. હું ફક્ત કવિઓના જ ઉચ્છિષ્ટ શબ્દો લઈ તેની મારી ખાલચેષ્ટા જેવી રીતે ગૂંથણી કરવાનો હક્ક ધરાવું છું. બાળકો જેમ ચંદ્રમા સાથે પોતાનો જાણે રનેહ છે એમ માની ખાલભાવે તેની સાથે રમતીઆળ વાતો કરે છે તેવી જ જાતનો આ મારો પ્રયત્ન છે.

વિદ્યાર્થી દશામાં જ હું નાની કવિતાઓ રચતો અને પ્રાસંગિક સમારંભો વખતે તે ગવાતી. યેવલામાં મંડળતી સ્થાપના થઈ અને તેમના માટે મેં સંગીત પદો લખ્યા. ધુળીઆમાં પ્રથમ જ મુનિરાજ શ્રી હંસવિજયાદિ સાધુઓનો વિહાર મહારાષ્ટ્ર પ્રદેશમાં થયો. તે વખતે મેં કાવ્ય લખ્યું. એવી રીતે મારો કાવ્ય લખવાનો શોખ વધતો ગયો. “શ્રી જ્ઞૈનધર્મ પ્રકાશ” માસિકમાં મેં કાવ્ય મોકલવા શરૂ કર્યા, પણ મારી મહારાષ્ટ્રીય-મરાઠી ભાષામાં કેળવણી થયેલ હોવાથી હું ગુજરાતી શુદ્ધ રીતે લખું છું કે કેમ તેનો આત્મવિશ્વાસ મને ઓછો હતો, પણ શ્રીમાન્ સ્વ૦ કુંવરજીભાઈએ મારાં કાવ્યો માસિકમાં પ્રગટ કર્યાં, તેથી મને ઉત્તેજન મળ્યું. અને પછી તો ગદ્ય અને પદો લખવા માટે શ્રીમાન્ કુંવરજીભાઈ મને વારંવાર પ્રેરણા કરતા રહ્યા. એવી રીતે મારો વ્યાસંગ વધતો ગયો. મરાઠી કાવ્યલેખન મેં લગભગ બંધ જ કરી દીધું. મરાઠીમાં નાની નાની અનેક ચોપડીઓ મેં લખી છે. હવે હું કવચિત્ત જ મરાઠી કાવ્ય લખું છું. આ કાવ્યસંગ્રહ પ્રગટ કરતાં મને અત્યંત આત્મ-સંતોષ થાય છે. કેટલાએક વિદ્વાન મુનિમહારાજઓએ મારા કાવ્યો વાંચી પોતાનો હર્ષ વ્યક્ત કરેલ છે તેથી જ આ સંગ્રહ પ્રગટ કરવા હું પ્રેરાયો છું.

આ કાવ્યકૌમુદીને જનતા આગળ પ્રગટ કરતાં મને સંકેચ થતો હતો. તે માટે મારા એક તરવણ, ગ્રંથકાર અને કવિબંધુ શ્રીમાન ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખબાઈ મહેતા જેવા જ્ઞાની બંધુનો મને સહકાર મળે તો વધુ આનંદ થાય એમ વિચારી મેં તેમને આ કાવ્યકૌમુદી માટે પ્રસ્તાવના લખવા વિનંતિ કરી. તેઓશ્રીએ મારી વિનંતિનો સહર્ષ સ્વીકાર કરી તરત જ સુંદર પ્રસ્તાવના લખી મોકલી. એમની ગુણ-ગ્રાહકતા, તલસ્પર્શી અવલોકનશક્તિ અને રસગ્રહણ કરવાની અપૂર્વ પદ્ધતિથી હું આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયો. એ માટે તેઓશ્રી પરત્વે મારા અંતઃકરણની ઉપકારની લાગણી પ્રગટ કરું છું.

આ કૌમુદીના પ્રકાશન કાર્યમાં શ્રી મહારાષ્ટ્રીય જૈન ટ્રસ્ટે. કાન્દ-ર-સનું સ્થાયી ફંડ, શ્રીમતી વનમાલા બહેન પટણી, શેઠ કુંવરલાલ રૂપચંદ, ચિ રસિકલાલ આલચંદ, શેઠ હરખચંદ હૌશીલાલ, શેઠ કેશવલાલ વીરચંદ વિગેરેએ અનાદૃત આર્થિક મદદ મોકલી આપી તે માટે તેમનો હાર્દિક આભાર માનું છું.

શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભાના સંચાલકોએ આ પુસ્તકના પ્રકાશનમાં જે બહુમૂલ્ય સહાય કરી છે તે માટે પણ તેમનો જેટલો ઉપકાર માનું તેટલો ઝોછો જ થશે.

વિ. સં. ૨૦૧૦

અક્ષયતૃતીયા

‘ બાલેન્ડુ ’ .

પ્રસ્તાવના

ગતિ પણ રવિની જ્યાં સાવ સંધાઈ જાયે,
મતિ ગતિ કવિની ત્યાં ના જરી મુંઝવાયે;
રવિ નહિ કવિ જેવો એમ કોને ન લાસે ?
કવિ વર રવિ એવો વિશ્વ વિષે પ્રકાશે.

—સ્વરચિત

કવિ એટલે દ્રષ્ટા અને સ્રષ્ટા. તે દ્રષ્ટા છે એટલે તે વિવિધ ભાવોનું સંવેદનશીલ દર્શન કરે છે, અને સ્રષ્ટા છે એટલે તે સ્વસંવેદિત ભાવોનું સહજ સ્વયંભૂ સર્જન કરે છે. કાવ્ય શાસ્ત્રકાર મન્નમટે કવિને ‘અલ્લા’ની ઉપમા આપી છે તે એટલા માટે જ યથાર્થ છે. કવિ દ્રષ્ટા અને સ્રષ્ટા દશ્યમાન જગતના કર્તા-સ્રષ્ટા તરીકે અલ્લાની કલ્પના કદાચ ‘કલ્પના’ જ વા રૂપક હશે, પરંતુ સંવેદ્યમાન કાવ્ય-જગતના કર્તા-સ્રષ્ટા તરીકે કવિ-અલ્લાની કલ્પના કલ્પના નથી, પણ વાસ્તવિક સ્થિતિ છે. કલ્પ્યમાન અલ્લા સ્વસર્જન વિષયમાં કદાચ પરાવલંબી વા પરતંત્ર હશે, પણ કવિ-અલ્લા તો સ્વ-સર્જનવિષયમાં સ્વાવલંબી ને સ્વતંત્ર જ છે. કલ્પિત અલ્લાને કદાચ દેશ-કાળના બંધન અવરોધ કરતા હશે, પણ દશે દિશામાં ને ત્રણે કાળમાં ગગનગામિની કલ્પનાની પાંખે યથેચ્છ ઉડુચન કરતા સ્વૈરવિહારી કવિ અલ્લાને દેશ-કાળના કોઈ બંધન અવરોધ કરતા નથી. સ્વયંભૂ કહેવાતો અલ્લા કદાચ નામ માત્ર જ સ્વયંભૂ હશે, પણ હૃદય-ભૂમાંથી સહજ સ્વયંભૂ કાવ્ય-નિર્ઝર વહાવતો કવિઅલ્લા તો ખરેખરો સ્વયંભૂ જ છે. પ્રજાપતિ તરીકે ઓળખાતો અલ્લા એની એ જ મૃત્તિકામાંથી વિવિધ ઘાટ ઘડતાં ભૂલથી કદાચ અણુઘડ પ્રજાપતિપણું દાખવતો હશે, પણ

શ્રીયુત બાલચંદ્ર હીરાચંદ્ર “સાહિત્યચંદ્ર”

[માનપત્ર અને રજત કરંડક સાથે]

○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○
○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○

માતૃકાક્ષરની એની એ જ મૃત્તિકામાંથી વિવિધ કલાકૃતિ સર્જી પ્રજાહૃદય પર આધિપત્ય જમાવતો કવિ-બ્રહ્મા સુધડ પ્રજાપતિપણું જ દાખવે છે. આવો આ કવિબ્રહ્મા દ્રષ્ટા અને સ્પષ્ટા હોવાથી જ નિસર્ગનું યથાર્થ દર્શન કરી તેનું સહજ સ્વભાવોક્તિમય તાદૃશ્ય શબ્દચિત્ર સર્જન કરવાનું સામર્થ્ય દર્શાવે છે. નિસર્ગનું સાન્નિધ્ય સેવતો નિસર્ગનો આ હૃદયસ્પર્શ સખા નિસર્ગના મૂક બોધને રસપ્રચુર વાચા અર્પી જડ સૃષ્ટિને પણ સચેતન બનાવે છે. સંવેદનશીલ સહૃદયતા આવિષ્કૃત કરતો આ કલાકાર માનવહૃદયના ગૂઢતમ ભાવોમાં અંતઃપ્રવેશ કરી, તેનું સંવેદનમય વ્યંજન કરતી રસાર્દ હૃદયંગમ વાણીમાં સુંદર શબ્દચિત્ર આલેખે છે. જેની પાસે ચંદ્ર ઝાંખો પડે છે ને જેની પાસે તારાગણ મુખ છુપાવી છે છે, તે ભાનુના કિરણો પણ જ્યાં પ્રવેશ પણ કરી શકતા નથી, તે ગુહ્યતમ પ્રદેશોમાં પણ સ્વૈરવિહાર કરતો કવિ-રવિ રસામૃતમય કાવ્યરશ્મિઓ પ્રસારે છે.

ભેદી નાંખી ગાઢ અંધાર દૂર, રેલાવે જે વિશ્વમાં તેજ પૂર;
પેસે ના જ્યાં રશ્મિઓ તે રવિના, વ્યાપે છે ત્યાં કાવ્યકિર્ણો કવિના;
જેની પાસે ચંદ્ર ઝાંખો પડે છે, તારાવૃંદો મહોં છુપા થૈ રેરે છે;
ઇત્યાદિ (સ્વરચિત)

અને એટલા માટે જ કવિ રસમૂર્તિ-રસેશ્વર કહેવાય છે. જે જે પ્રસંગને અનુરૂપ જે જે રસ હોય, તેમાં તદ્રૂપ-તન્મય બની તે રસમય બને છે; અને પછી તેના રસભાવિત હૃદયમાંથી પ્રવહતી કાવ્યધારા પણ તેવી જ રસમયી બને છે. શૃંગારરસનું

રસમૂર્તિ કવિ આવિષ્કરણ હોય કે અદ્ભુત રસનું આવિષ્કરણ હોય, રૌદ્ર રસનું આવિષ્કરણ હોય કે બીભત્સ રસનું આવિષ્કરણ હોય, હાસ્ય રસનું આવિષ્કરણ હોય કે કરુણ રસનું આવિષ્કરણ હોય, વીર રસનું આવિષ્કરણ હોય કે રસાધિરાજ શાંત રસનું આવિષ્કરણ હોય, ગમે તે રસનું આવિષ્કરણ હોય, પણ રસમૂર્તિ

કવિ તે તે રસને અનુરૂપ શબ્દલાલિત્યની, અર્થગૌરવની, ભાવપ્રકર્ષની, ઓજસ્-પ્રસાદ-માધુર્ય આદિ ગુણસમૃદ્ધિની, ચિત્રવિચિત્ર શબ્દાલંકાર-અર્થાલંકારમંડનની, ગૌડી-વૈદર્ભી-લાટી આદિ રીતિની ચુંટણીમાં અનુપમ કલાકૌશલ્ય દાખવી તે તે રસની એવી તો સરસ તાદશ્ય જમાવટ કરે છે, કે તે રસતરંગિણીમાં નિમજ્જન કરતો સહૃદય શ્રોતા રસમુગ્ધ બની બીજું બધું ભાન ભૂલી જાય છે. આમ રસ જેને સિદ્ધ-હસ્ત છે એવા રસનિર્માણમાં એકા રસસિદ્ધ કવિઓની મુક્તકંઠે પ્રશંસા કરતાં ભર્તૃહરિએ સુભાષિત ભાખ્યું છે કે-‘તે સુકૃતિ, રસસિદ્ધ કવીશ્વરો જયવંત છે, કે જેઓની યશઃકાયામાં જરા-મરણજન્મ ભય નથી.’ અર્થાત્ કવનના જીવનરૂપ રસ જેણે સિદ્ધ કર્યો છે, તે ચેતનવંતો રસ તેમની સુકૃતિઓમાં સંક્રાન્ત થઈ જીવંત વર્તે છે, એટલે ક્ષર સ્પૂળ દેહે અવિદ્યમાન છતાં રસમૂર્તિ કવિ અક્ષરદેહે અક્ષર રહી અમરત્વને વરે છે.

“જયન્તિ સુકૃતિનસ્તે, રસસિદ્ધાઃ કવીશ્વરાઃ ।

નાસ્તિ યેષાં યશઃકાયે, જરામરણજં મયમ્ ॥”

—શ્રીભર્તૃહરિ

આમ રસમૂર્તિ કવિના હૃદય-હૃદમાંથી પ્રવહતી કાવ્ય-સરિતા રસમયી હોય છે, એટલા માટે જ ‘કાવ્યં વાક્યં રસાત્મકં’-રસાત્મક વાક્ય તે કાવ્ય એમ કાવ્યની યથાર્થ વ્યાખ્યા કરવામાં આવી છે. વાક્ય

ભણે પદાત્મક હોય કે ગદ્યાત્મક હોય, પણ જો ‘કાવ્યં વાક્યં રસાત્મકં’ તે રસાત્મક હોય, તો જ તેની ગણના કાવ્યમાં છે, એમ આ ઉક્ત વ્યાખ્યા પરથી ફલિત થાય છે.

એટલે મહાકવિ કાલિદાસનું મેઘદૂત કે તેની અદ્ભુત સમસ્યાપૂર્તિરૂપ મહાકવિ જિનસેનનું ‘પાર્શ્વબિયુદ્ધ’-એ છદોબદ્ધ રસાત્મક કૃતિ જેમ કાવ્ય છે, તેમ મહાકવિ બાલુભટ્ટની કાદમ્બરી કે તેને પણ આંટી છે એવી પદે પદે રસ નિર્ઝરતી મહાકવિ ધનપાલની તિલકમંજરી કે

મહાકવિ હરિભદ્રસૂરિની સમરાદિત્ય કથા-એ મુખ્યતઃ ગદ્યપદ્ય રસાત્મક કૃતિ પણ કાવ્ય જ છે, તેમજ મહાકવિ સિદ્ધર્ષિની અદ્ભુત રૂપકરૂપ ઉપમિતિભવપ્રપંચ કથા કે યશસ્તિલક ચંપૂ આદિ-એ ગદ્યપદ્યમય રસાત્મક કૃતિ પણ કાવ્ય જ છે.

તે તે સ્થાને કલ્પના અધીપીઠ, આરોહીને કોઇના વિણ દીઠ;
ઊંચે ઊંચે વાયુવેગે રસેન્દ્ર, ધૂમે જાણે ગંધારી ગજેન્દ્ર!

—સ્વરચિત

કાવ્યની આ વ્યાખ્યા સૂચવે છે કે રસ એ જ કાવ્યનો આત્મા છે. રસવિહીન કાવ્ય તે કાવ્ય જ નથી, જોડકણું માત્ર છે; આત્મા વિનાનો દેહ જેમ નિર્જીવ, નિચેતન, નિષ્પ્રાણ ખાલી ખોખું જ છે, તેમ રસ વિનાનો કાવ્ય-દેહ નિર્જીવ-નિચેતન-નિષ્પ્રાણ

સર્વાંગસુંદર ખાલી શબ્દોનું ખોખું જ છે. શબ્દ એ જો
કવિતા-સુંદરી કાવ્યનો દેહ છે, તો રસ એ કાવ્યનો પ્રાણ છે;
અર્થ એ તેના અંગોપાંગની સુઘટના-સુગ્રંથના

છે, તો અલંકાર એ તેનું મંડન છે. વર્ણુ-રૂપ સૌંદર્ય ગમે તેવું હોય, પણ અંગોપાંગની સુઘટનારૂપ લાવણ્ય ન હોય તો શું કામનું? તેમ સુવર્ણુ-શબ્દસૌંદર્ય ગમે તેવું હોય, પણ અર્થગુંથણીરૂપ અંગોપાંગની સુઘટના ન હોય તો શું કામનું? અલંકાર ગમે તેવા હોય, પણ સૌંદર્ય-લાવણ્ય ન હોય તો શું કામનું? તેમ કાવ્યાલંકાર ગમે તેવા હોય પણ શબ્દસૌંદર્ય-અર્થલાવણ્ય ન હોય તો શું કામનું? સૌંદર્ય-લાવણ્ય-અલંકાર ગમે તેવા હોય, પણ તેમાં ચેતનમય આત્મા જ ન હોય તો શું કામનું? તેમ શબ્દસૌંદર્ય-અર્થલાવણ્ય-કાવ્યાલંકાર ગમે તેવા હોય, પણ તેમાં રસરૂપ ચેતન જ ન હોય તો શું કામનું? માટે શબ્દ, અર્થ, અલંકાર અને રસને પ્રત્યેકને કાવ્યમાં પોતપોતાનું યથાયોગ્ય સમુચિત સ્થાન છે. એટલે સુંદર સુવર્ણુમય દેહસૌંદર્યરૂપ પદ્માલિલચી શોભતી, સુઘડ સપ્રમાણ અર્થરૂપ અંગોપાંગની સુઘટનાથી ગૌરવાન્વિત

ળનતી, યથાસ્થાને યથાયોગ્ય અંગોપાંગમાં યથાયોગ્ય અલંકારથી અલંકૃત થતી, અને સરસ રસરૂપ ચેતનથી લસળસતી એવી સર્વાંગસુંદર કવિતા— સુંદરી જનમનહારિણી કેમ ન યને ?

કાવ્ય કેવું હોય ? તે અંગે મહાકવિ ધનપાલનું શ્લેષગર્ભિત સુભાષિત છે કે— ‘ એ તે શું કાવ્ય કહેવાય કે જે શ્રુતમાત્ર થતાં—સાંભળતાં વેંત જ અમિત્રોના મુખોને અને શિરોને કાવ્ય કેવું હોય ? ‘ અવાંચિ ’ (અવાક અથવા નીચા) ન કરે. ’ અર્થાત્ કાવ્ય એવું હોય કે તે અમિત્રો— વિરોધીઓના મુખને ‘ અવાંચિ ’ અવાક—વાચા રહિત કરી દે, અને મસ્તકને પણ ‘ અવાંચિ ’ કરી દે, નીચા નમાવી દે.

“ કાવ્યં તદપિ કિં વાચ્યમવાચ્ચિ ન કરોતિ યત્ ।

શ્રુતમાત્રમમિત્રાણાં વક્ત્રાણિ ચ શિરાંસિ ચ ॥ ”

—મહાકવિ ધનપાલકૃત તિલકમંજરી

વળી એ જ મહાકવિનું સુભાષિત છે કે— ‘ દુર્જન, સુવર્ણકારની જેમ, કસોટી-પાપાણુ જેવા શામળા મુખે-અધોમુખ આંખે કાવ્યહેમના ગુણ કહે છે ! ’ અર્થાત્ સોની જેમ તેના જાતિ-કાવ્યહેમ અને સ્વભાવ પ્રમાણે સોનામાં ખોડ-કસર કાઢવા દુર્જન સોની સદા તત્પર હોય છે, પણ જ્યાં શુદ્ધ સોનું હોય ત્યાં તો તેને પણ અંજવાણુ પડી નીચી આંખે તેના ગુણ કહેવા જ પડે છે, અને તે કહેતાં તેનું મોઢું કસોટી પથર જેવું કાળું પડી જાય છે ! તેમ દુર્જન પણ તેના દુષ્ટ જાતિસ્વભાવ પ્રમાણે કાવ્યમાં દોષદર્શન માટે સદાય તત્પર જ હોય છે; પણ જ્યાં નિર્દોષ શુદ્ધ કાવ્ય હોય, ત્યાં તો તે બાપડા દુર્જનને પણ ન છૂટકે નીચી મૂંડીએ તેના ગુણ ગાવા પડે છે, ને તેમ કરતાં તેનું મોઢું કસોટી-પથર જેવું કાળું પડી જાય છે. અત્રે તાત્પર્યરૂપ ધ્વનિ એ છે કે— કાવ્ય એવું તો શુદ્ધ સુવર્ણ જેવું શુદ્ધ-નિર્દોષ હોવું જોઈએ, કે દોષ-

દર્શનવિશારદ મહાદોષસંશોધક દુર્જન મહાશયને પણ પરાણે તેના યુણ ગાવાની ફરજ પડે ! આફી જે કાવ્યપરમાર્થવિશારદ સજ્જનો છે તે તે ગુણદોષરૂપ મત્સર ત્યજીને કાવ્યના ગુણદોષ વિચારે જ છે.

“ કષાશ્મનેવ શ્યામેન મુખેનાધોમુખેક્ષણઃ ।

કાવ્યહેમ્નો ગુણાન્ વક્તિ કલાદ્ ઇવ દુર્જનઃ ॥

વન્દ્યાસ્તે કવયઃ કાવ્યપરમાર્થવિશારદાઃ ।

વિચારયન્તિ ચે દોષાન્ ગુણાંશ્ચ ગતમત્સરાઃ ॥ ”

તિલકમંજરી

કાવ્યનું પ્રયોજન શું ? તે અંગે યશ, લાભ આદિ પ્રયોજન કાવ્ય-પ્રકાશકારે કહ્યા છે. પણ ઉચ્ચ કોટિના સત્કવિઓ તો યશ આદિ

ઔદિક લૌકિક પ્રયોજન કરતાં સ્વાત્મબોધરૂપ-

કાવ્યનું પ્રયોજન આત્માર્થરૂપ અલૌકિક પ્રયોજનને સૌથી વધુ

મહત્ત્વ આપે છે. આ અંગે જીવતું જીવતું

જીવંત ઉદાહરણ મહર્ષિ શુભચંદ્રાચાર્યજીએ પૂરું પાડ્યું છે, જે મહા-કવિઓ વીતરાગ દર્શનની મહાગીતા કહી શકાય એવો અપૂર્વ ઉત્તમ કવિત્વપૂર્ણ ‘જ્ઞાનાર્ણવ’ મહાગ્રંથ રચ્યો છે, તેમાં તેઓએ આ સ્વકૃતિના પ્રયોજન અંગે જે આ પરમ ભાવપૂર્ણ ઉદ્દગાર કાઢ્યો છે, તે કીર્તિ આદિ તુચ્છ પ્રયોજન પ્રત્યે કટાક્ષ કરવા સાથે સ્વાત્મબોધ પર સવિશેષ ભાર મૂકે છે:—‘ મહારી આ કૃતિ નથી કવિત્વના અભિમાનથી કરવામાં આવી કે નથી કીર્તિપ્રસરની ઈચ્છાથી કરવામાં આવી, પરંતુ કેવલ સ્વબોધાર્થે જ (આત્માર્થે જ) કરવામાં આવી છે. ’

“ ન કવિત્વાભિમાનેન, ન કીર્તિપ્રસરેચ્છયા ।

કૃતિઃ કિન્તુ મદીયેયં, સ્વબોધાયૈવ કેવલમ્ ॥ ”

શ્રી જ્ઞાનાર્ણવ

આ મહર્ષિનો જાણે પડ્યો પાડતા હોય એમ વર્તમાનયુગના સંત-શિરોમણી પરમ તત્ત્વદષ્ટા સત્કવીશ્વર શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીએ પણ આત્માર્થ

પ્રયોજનને કવિતાનું મુખ્ય પ્રયોજનભૂત સ્થાપિત કરતું, એવું સર્વ કવિજનોને પરમ મનનીય સુભાષિત વચનામૃત ભાખ્યું છે કે—

“કવિતા કવિતાર્થે આરાધવા યોગ્ય નથી, સંસારાર્થે આરાધવા યોગ્ય નથી. ભગવદ્ભજનાર્થે, આત્મકલ્યાણુર્થે જે તેનું પ્રયોજન થાય તો જીવને તે ગુણની ક્ષયોપશમતાનું ફળ છે. જે વિદ્યાથી ઉપશમ ગુણ પ્રગલ્ભો નહીં, વિવેક આગ્યો નહીં કે સમાધિ થઈ નહીં, તે વિદ્યાને વિષે રૂડા જીવે આગ્રહ કરવા યોગ્ય નથી.”—શ્રીમદ્દરાજચંદ્ર, પત્રાંક ૩૯૬

અને કવિશ્રી બાલચંદભાઈ આ સુભાષિત ઉક્તિને જાણે ચરિતાર્થ કરતા હોય, એમ પોતાની કવિત્વશક્તિને ભક્તિપ્રધાન આત્માર્થમાં અવતારી ધન્ય કરતા દીસે છે ! તે એમણે પસંદ કરેલી કાવ્ય વિષયાવલી પ્રત્યે દષ્ટિપાત કરતાં પ્રથમ દર્શને પ્રતીત થાય છે. એમની આ કૃતિના વિવિધ અંગોનું વિસ્તારથી રસદર્શન કરાવવાનો અત્ર અવકાશ નથી, તથાપિ અત્ર તે પ્રત્યે યત્રતત્ર ઊડતા દષ્ટિપાત કરવાનું ઉચિત માનશું.

અંથવસ્તુ અને તેનું રસદર્શન

૧. ચતુર્વિંશતિ જિન સ્તવન

આ અંથને કર્તાએ છ વિભાગમાં વિભક્ત કરેલ છે. તેમાં પ્રથમ વિભાગમાં ચતુર્વિંશતિ જિન સ્તવનની રચના પ્રભાત રાગમાં કરી છે, અને તેને ‘બાલકરુણા સ્તવન’ ચોવીશી એ ઉપનામ આપ્યું છે તે યથાર્થ છે. કારણ કે અત્રે ‘બાલેન્દુ’એ ‘બાલોચિત’ કારુણ્યભાવે પ્રભુની ભક્તિ કરી છે. તેમાં પ્રથમ સ્તવનમાં તો પ્રભુને સાક્ષાત્ માતારૂપે કહી, પોતાને તેનો બાલ કહ્યો છે, અને તે ભાવ હૃદયંગમ રીતે આલેખ્યો છે.

‘મૂક હું’ સ્પષ્ટ નહીં શબ્દ ઉચરી શકું,
માહુરા શબ્દ નહીં અર્થ વહેતા;
માત ! તું પૂર્ણ જાણે મને ઓળખે,
બાલનું દુઃખ મનમાંહિ રહેતા.

બાલચરણે કદી તીક્ષ્ણ કંટક ભરે,
માતના નયનમાં નીર આવે;

તેમ આકંઠ મુજ દીર્ઘ સુણતાં થકા,
માત ! કરુણા હજી કેમ નાવે ?' પૃ. ૧-૨

કવિ પ્રભુને પ્રાર્થે છે-હે દયાળુ ! હું તહારા દારે પાત્ર લઈને આવ્યો છું, તું મને ભિક્ષા આપ ! તહારા જ્ઞાનનો અંશ પણ જો મને મળશે, તો મહારું કામ થઈ જશે. હે વિમલ પ્રભુ ! દુઃખધારા અને ચંદ્ર કરતાં પણ જે વિમલ છે, એવા તહારા અંગને જલથી વિમલતા આણવી તે તો બાલયત્ન છે. જેના જ્ઞાનથી ભુવન અજવાળાયાં છે, તેને દીપથી નિરખવાની પૂજના શી કરું ?

‘તાહારા બારણે પાત્ર લેઈ આવિયો,
આપ ભિક્ષા મને હે દયાળુ !

અંશ પણ તાહારા જ્ઞાનનો મુજ મળે,
કાર્યસિદ્ધિ થશે હે કૃપાળુ !’ પૃ. ૧૪

દુઃખધારા અને ચંદ્રથી વિમલ જે,
તેહને વિમલ કરવા પ્રયત્નો;

વિમલ જિનપતિતણા અંગને વિમલતા,
આણવી જલથકી બાલયત્નો;

જેહના જ્ઞાનથી ભુવન અજવાળીયા,
તેહને દીપથી નિરખવાની;

વિમલ જિનરાજની પૂજના શી કરું ?

સઘન મશી ધૂમ્રચુત તે દિવાની.’ પૃ. ૧૬

અનંત પ્રભુનું સ્તવન કરતાં કવે છે-હે પ્રભુ ! તહારા ગુણ અનંત છે, વિશ્વમાં કોઈ તેનો પાર પામતું નથી; સકલ આકાશને પટની જેમ

પાથરી તેમાં પત્રની જેમ ત્હારા ગુણ લખવા કોઈ ધારે, તો પણ તે સર્વ લખી શકાય એમ નથી. તથાપિ જેમ પક્ષી આકાશનો અંત જાણતો નથી, છતાં પોતાની શક્તિ પ્રમાણે ગગનમાં ઊડે છે, તેમ હું પ્રભુ ! હું પણ ત્હારી શક્તિ પ્રમાણે ભક્તિની તીવ્ર ભાવનાથી ત્હારા ગુણકણનું ગાન કરીશ. હું પ્રભુ ! ત્હારી ભક્તિ તો ખડગૂધારા સમી છે, પણ તે વિના કેમ ચાલે ? ભલે પ્રથમ તે વિકટ હોય, પણ અંતે તો તે અમૃત છે, કે જેથી મુક્તિસુખમાં આત્મા મ્હાલે છે. કવિના ભાવ-વાહી શબ્દો આ રહ્યા—

‘હું અનંત પ્રભુ ! તાહારા ગુણતણો,
પાર કુણ પામિયો વિશ્વમાંહે ?
સર્વ આકાશપટ પાથરી પત્ર જિમ,
તેહ પર પણ સહુ નહીં લખાએ.

ખગ ન જાણે છદ્દી અંત આકાશનો,
પણ ઊડે શક્તિ સમ વિહંગ નભમાં;
શક્તિ લઈ ભક્તિની તીવ્ર લઈ ભાવના,
કરીશ ગુણકણ તણા ગાન જિનના.

ખડ્ગધારા સમી સેવના પ્રભુતણી,
પણ કહો તેહ વિણ કેમ ચાલે ?
પ્રથમ તે વિકટ પણ અમૃત અંતે ખરું,
મુક્તિના સૌખ્યમાં જેહ મ્હાલે.’ પૃ. ૧૭

કવિ પ્રભુને પોતાના હૃદય-મંદિરમાં પધારવાનું આમંત્રણ પાડે છે, અને તેનું ભવ્ય સ્વાગત કરવાની ભાવના ભાવે છે; તેમજ પ્રભુના પગલાં હૃદયમંદિરમાં ચતાં દિવ્ય ઉદ્યોત થશે, શાંતિ મળશે, પાપ ટળશે, વાસના ધૂપની જેમ બળશે, મનોબ્રમરની ચપળતા નષ્ટ થશે અને આત્માની શુભ ભાવના જે સુષુપ્ત પડી છે, તે જાગ્રત થઈ ભાવ-સુગંધથી મધમધશે, એમ ભાવન કરે છે.

‘આવ પ્રભુ માહુરા હૃદય-મંદિર વિષે,
 ભવ્ય સ્વાગત કરેં ઉચિત ભાવે;
 હૃદયમાં દિવ્ય ઉદ્યોત તુજ ચરણથી,
 શાંતિ મુજ આપતા પાપ જાવે.
 વાસનાનો કરેં ધૂપ બાળી હવે,
 ચપળતા મનતણી નષ્ટ થાશે;
 સુપ્ત જે આત્મની સચિર શુભ ભાવના,
 ગંધ સૌગંધ વર સર્વ વાસે.’ પૃ. ૨૫

એમ જૂદા જૂદા સ્તવનોમાં પણ તરવચિતન સાથે વિવિધ પ્રકારે ભક્તિરસભાવ સંભૂત કરી કવિએ ભક્ત કવિપંક્તિમાં પોતાનું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે. આ સ્તવનાવલીના પ્રાંતે કળશ કાવ્યમાં કવિ પોતાનો હૃદયભાવ દર્શાવતાં આત્મસંતોષ વ્યક્ત કરે છે—

‘આત્મસંતોષ આનંદ ઊઠ્યો મને,
 પ્રભુતણા ગુણ ઘણા ગાન કરતા;
 સ્તોત્ર જિનરાજના ગાન વિણ મુજ ગમે,
 અન્ય કે કાવ્ય નહીં ચિત્ત હરતા.’ પૃ. ૩૦

૨. ગૌતમ ગુણવિલાસ

‘ગૌતમ ગુણવિલાસ’ એ બીજા વિભાગમાંથી ગૌતમસ્વામીના રાસનો સુપ્રસિદ્ધ વસ્તુ લઈ વિવિધ રાગની ૯ ઢાળમાં ભક્તિરસમય રચના કરી છે. તેમાં કેટલાંક વર્ણનો સુંદર છે. દા. ત. મહાપંક્તિ વેદપારંગત ઇંદ્રભૂતિ ગૌતમ દર્પાવિષ્ટ અને મહાવીરને જીતવા માટે નીકળી પડ્યા છે, તેનું સ્વભાવોક્તિમય તાદ્દશ્ય વર્ણન કર્યું છે—

‘ગંધમુદ્રા કરી હાથ પુરતકે ધરી,
 દંડ ધારણ કરી સવ્ય કરમાં;

જીતવા નીકળ્યા ઇંદ્રભૂતિ તિહાં,
ઉચ્ચતર ગર્જના તીવ્ર સ્વરમાં.

જગતમાં કોઈ જન્મ્યો નથી એહવો,
ઇંદ્રભૂતિતણે હાથ ઝાલે;
અજિત છે એહ સર્વજ્ઞ જગમાં ભલો,
સહુતણા ગર્વ ક્ષણમાંહિ ગાળે.

સહુ નમે એહને ચિત્ત આદર ધરે,
પ્રવર પંડિત સહુ શિષ્ય એના;
વાદમાં જીતવા કોઈ પંડિતતણે,
ખેલ છે હાથના સર્વ જેના.' પૃ. ૩૭-૩૮

તેમ જ સમવસરણમાં પ્રભુ બિરાજમાન છે તે સમયે વીતરાગના સમભાવના મહાપ્રભાવનું અને સમવસરણ દેખતાં દિગ્ગં બની ગર્વ ગણા ગયેલા ગૌતમનું વર્ણન પણ હૃદયંગમ છે.

‘પશુ અને ખગતતી સર્વ તિર્યંચ જે,
ભાવ નિજ વેરના સર્વ ભૂદ્યા
વાઘ ને છાગ બેઠા સહુ એક થઈ,
શાંતિ ઉલ્લાસથી અંગ કૂદ્યા.

એહ કુણ ઇંદ્ર કે દિનમણિ દિવ્ય છે ?
ભાવ સહુ શુદ્ધતાએ વિરાજે;
એહ લક્ષ્મીપતિ બ્રહ્મ વા રતિપતિ ?
વિષ્ણુ શંકર હશે કોણ ગાજે ?

કેમ આગળ ધસું વા ફેરું અહિંથકી,
વાદ જય શક્ય નહીં એમ ભાસે;
એહ અવિચાર મેં ભૂલમાં બહુ કર્યો,
ચિન્હ સહુ મુજ પરાજય વિકાસે.

એમ સહુ કર્મ આવરણ બહુ જીર્ણતા,
પામતા ક્ષાંતિયા સર્વ વેગે;

ત્યાં ઉપકાલ સમ્યક્ત્વનો ઊગિયો,
ભાનુ ઉદયે સહુ યોગ જાગે. પૃ. ૩૯-૪૦

દેવશર્મા વિપ્રને પ્રતિબોધવાના મિષે ભગવાન મહાવીર ગૌતમ-સ્વામીને મોકલે છે, ને પાછળથી ભગવાન ભૂખ-તરસ ભૂલાવી દે એવી સોળ પ્રહરી દેશના આપી નિર્વાણ પામે છે. દ્વિજને પ્રતિબોધી પાછા વળતાં ગૌતમ વીર નિર્વાણના સમાચારથી મહાઆધાત પામી વિરહ-વેદના અનુભવતાં વદે છે-

ભાગ પડાવીશ મોક્ષમાં, એમ તેં જાણ્યું શું વીર ?
રડવડતો મુજ મૂકી ગયા, ખૂટ્યો મારો રે ધીર.

જીવ સ્વતંત્ર કહ્યા સહુ, નિજ નિજ કર્મ પ્રમાણ;
માર્ગ જુદો પ્રત્યેકનો, કર્મ પસાયે રે માન.

સ્નેહ ને સગપણ લોકના, ક્ષણજીવી સહુ હોય;
સંયોગ ને રે વિયોગમાં, રમણું વ્યર્થ તે જોય. પૃ. ૫૪-૫૫

છેવટની ઢાળમાં કવિ ગૌતમસ્વામીને ભક્તિ અંજલિ અર્પતાં વદે છે-મેઘને દેખી જેમ મોર હર્ષથી નાચી ઊડે છે, તેમ ભવ્ય જીવનું ચિત્ત પણુ ગુણગણુગુરુ ગૌતમના ગુણ ગાતાં નાચી ઊડે છે. પૂર્ણિમાને દિને પૂર્ણચંદ્ર જેમ ગગનતલને શોભાવે છે, તેમ પૂર્ણ આત્મસ્વરૂપને પામેલા ઋષિરત્ન ગૌતમ જિનશાસન-ગગનને દીપાવી રહ્યા છે-ઝગ-ઝગાવી રહ્યા છે.

‘જલધર નિરખી નૃત્ય મયૂરો, આનંદે ચિત્ત હરખેજ;
તિમ ગૌતમ ગુણ ગાતાં મનમાં, ભવિક જીવ ચિત્ત પરખેજ.
પૂનમને દિન શશિ જિમ વિલસે, અંબરતલ શોભાવેજ;
તિમજિનશાસન અંબર ગૌતમ, ઋષિમણિ પૂર્ણ દિપાવેજ.’ પૃ. ૫૭

૩. વીર જન્મોત્સવ

‘વીર જન્મોત્સવ’ એ શીર્ષક તૃતીય વિભાગમાં કવિએ વીર ભગવાનનો જન્મદિવસના એક દિન દ્રુતવિલાંબિત, શાલિની, માલિની, ઇંદ્રવજ્રા, વસંતતિલકા, મંદાકાંતા આદિ વિવિધ શિષ્ટ વૃત્તોમાં અપૂર્વ ભક્તિથી સંગીત કર્યો છે. પ્રભુ જન્મોત્સુક્ય, ગર્ભહરણ, સ્વપ્નચિકિત્સા, ગર્ભસ્તંભન, વીરજન્મ એમ પંચ સર્ગમાં વિભક્ત કરેલા આ ખંડ કાવ્યની રચના કવિએ જો કે શ્વેતાંબર સંપ્રદાય-પ્રણાલિકા ગત વસ્તુને જ અનુસરીને કરી છે, તથાપિ તેમાં અપૂર્વ ભાવ ઉદ્ધાસથી કવિએ સર્વાત્માથી પોતાની સમસ્ત કવિત્વશક્તિ રેડી છે, એ જ એની વિશિષ્ટતા છે. જેમકે-વસંત ઋતુમાં ચૈત્ર શુક્લ ત્રयोदशीના પુણ્ય દિને ભગવાનનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે, તે વસંત સમયને અનુલક્ષીને પ્રથમ સર્ગમાં વસંતનું સુંદર વર્ણન કરે છે—

‘ઋતુ વસંત જન્યો નટ મોહક, તરુલતા કુસુમોદિત રોચક;
સુમ સુગંધ ભર્યો પૃથિવી વિષે, સહજ તે મધુમાસ જન્યો દિસે.
સુમ ગુલાબ અને મધુ માલતી, વિવિધ રંગ સુરમ્ય ખીલ્યો અતિ;
સરસ વેષ ધરે ધરણી ભલા, વદન મંડલ ભૂષણ સંકુલા.
તરુ દિસે નવ પક્ષિય ધારક, કુસુમ ને ફલભાર-ભરાન્વિત;
પ્રગટ તે કરતા મન-મોહને, અનિલ-કંપિત હૃષ્ વિનોદને.
સરસ આત્ર સુવર્ણ સુશોભિત, પનસ દાડિમ દ્રાક્ષ સુરોચિત;
સુપરિપક્વ મધુરરસે ભર્યા, ધરણી-પુણ્યફળ્યા દુઃખનેહર્યા.’ પૃ. ૫૯

ભક્તજનો પ્રભુના આગમનની યાચના કરતાં ભાવે છે કે-હે વીર પ્રભુ ! આપ શીઘ્ર આવો ! શીઘ્ર આવો ! અમે તમારું સ્વાગત કરવા અધીરા જન્યા છીએ. અમે કમ-દુઃખના ચીર ફાડી તેના તોરણો બનાવ્યા છે ને વેલ કાઢી છે, અમારા હૃદય-મંદિરમાં ખાસ સિંહાસન ગોઠવ્યું છે, ‘સંવિત્’-સંવેદન જ્ઞાનને દીપક ત્યાં પ્રગટાવ્યો છે, પાપને ખાખ કરનારો ધૂપ જાળ્યો છે; હે પ્રભુ ! આપને ખિરાજવાને અમે

હૃદયમંદિર ખોલ્યું છે, આપને દેખવાને અમે ચક્ષુ ખોલ્યા છે, દેશના સાંભળવાને કર્ણ ખોલ્યા છે, અને સ્તુતિ ગાવાને મુખ ખોલ્યું છે. ઇત્યાદિ ભાવ કવિએ સુંદર ભાવવાહી શબ્દોમાં આલેખ્યો છે—

‘ મારા કર્મો દુઃખના ચીર ફાડી, કીધાં તેના તોરણો વેલ કાઢી;
મૂક્યા તારા અગ્રભાગે પ્રભુજી ! કીધી એવી સ્વાગતે સર્વ રાજી.
માંડ્યો છે હૃન્મંદિરે ખાસ પાટ, સંવિતકેરો માંડિયો દીપ ઠાઠ;
પાપોકેરો બાળિયો ખૂમ ધૂપ, બહેલા આવો હે પ્રભુ ! આત્મરૂપ.
ખોલ્યું મેં હૃદ્ય બેસવા શ્રી પ્રભુને, ખોલ્યા ચક્ષુ મૂર્તિ તે દેખવાને;
ખોલ્યા કર્ણો દેશના સુણવાને, ખોલ્યું મોઢું મેં સ્તુતિ અર્પવાને.
આવો કાવ્યસ્ફુર્તિ ગાવા પ્રભુને, ગાઈ થાશે જન્મ સાફલ્ય જાણે;
જિહ્વા ! તું ગા વીરના ગીતગાન, તેમાં તારું જન્મસાર્થક્ય માન.
સાધુકેરા ભાવ પુષ્પો મંગાવ્યા, ગૂંથી માળા પ્રેમસૂત્રે ભરાવ્યા;
કીધો આજે સિદ્ધ મેં જ્ઞાનગંધ, અર્પું મારા વીરને આ સુગંધ.’

પૃષ્ઠ ૬૧

સ્વપ્નપાઠકા સ્વપ્નનો ફલાદેશ દાખવે છે તેનું વર્ણન, તેમજ પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યે સર્વ પ્રકારની વર્ધમાનતા થઈ તેનું વર્ણન પણ સુંદર છે.

‘ તે ચક્રવર્તી જનચિત્તહરો થવાનો,
તે ધર્મબીજ જગમાં શુભ રોપવાનો;
તે કેસરી સમ અખંડ સ્વતંત્ર વીર,
તે આત્મ મોક્ષકમલાયુત ને ગલીર.

તે ગંધ સુંદર નિજાત્મ ગુણપ્રકાશ,
તેજસ્વી જે દિનમણિ તમનો વિનાશ;
તે શીતરશ્મિ રજનીકર તુલ્ય થાશે,
ધર્મધ્વજા જગ વિષે ફરકાવવાશે.’

પૃ. ૭૩

‘તે જન્મ પૂર્વે અભિધાન જ વર્ધમાન,
 તે હિંદભૂમિ કરશે યશ વર્ધમાન;
 સ્થાપી જગત્રય વિષે શુભ વર્ધમાન,
 સાર્થક્ય નામ કરશે પ્રભુ વર્ધમાન.
 વીરપ્રસૂ ભરતભૂ થઈ સાર્થ નામ,
 આનંદ ને પ્રતિગૃહે શુભ શાંતિ સામ;
 સદ્ગર્ભ શાંતિ વધશે જનમાં અહિંસા,
 સર્વે સુખે વિચરશે ભયહીન રક્ષા.
 તે યજ્ઞકાંડ પશુમારણ વર્મ જાશે,
 શાંતિતણે પ્રબલ દૂત અખંડ થાશે;
 સ્થાપી સુશાંતિ સમતા જગમાં અખંડ,
 ઉચ્ચત્વ નીચ વિષ દૂર થશે પ્રચંડ.’ પૃ. ૭૬

પ્રભુ ગર્ભમાં હતા ત્યારે મહારા હલનચલનથી માતાને લેશ પણ દુઃખ ન થાઓ એવા અભિપ્રાયથી તેઓ ધ્યાનસ્થ યોગીની જેમ સ્થિર રહ્યા; પણ માતાને ઉલટું ભાર્યું—શું મહારા ગર્ભ ગળી ગયો ? એટલે તે શોકનિમગ્ન થઈ આકંદ કરે છે—હા ધિક્ ! દૈવયોગથી હું ગિરિ-શિખર પરથી ખીણમાં પડી ગઈ છું, સામ્રાજીના પદ પરથી સેવિકા થઈ છું, મિષ્ટાન્નના ગિરિ પર એકા છતાં ભૂખી એકી રહી છું, લક્ષ્મીના નિધિની સંનિધિમાં ભીખ માગી રહી છું. આ પ્રસંગનું હૃદયંગમ વર્ણન કવિએ કર્યું છે.

‘હેતે કર્યો શરીરનો સ્થિર સર્વ ભાગ,
 સંકેત્ય કૂર્મ સમ અંગ હલે ન લાગ;
 જાણે તિહાં તપ સમુદ્ભવ યોગમૂર્તિ,
 શ્રી વીર શાંત ન ટળે સુસમાધિ પૂર્તિ.
 તેનો થયો બહુ વિપર્યય માત-ચિત્તે,
 શું ગર્ભ તે ગળી ગયો ? વિપરીત રીતે;

શું ગર્ભની કુશળતા થઈ નષ્ટ આજ ?
 હે કર્મ ! ધિગ્ ધિગ્ તને ! તુજને ન લાજ !
 મંદાકાંતા વિગલિત તનુ સ્ફુટતી મંદ મંદ,
 ફેંક્યા દૂરે વિપરીત ગણી તે અલંકાર ઈંદ;
 ફેંકી દીધી કુસુમસગ તે દૂર કીધો પલંગ,
 અશ્રુ આલ્યા નયનયુગથી કનજલે યુક્ત રંગ.
 હા ધિગ્ ! દૈવે ગિરિધરિ વિષે પર્વતેથી પડી હું,
 સામ્રાજીના પદ ઉપરથી સેવિકા થં રહી હું;
 મિષ્ટાન્નોના ગિરિ ઉપર હું ભૂખ વેડી રહી છું,
 લક્ષ્મીકેરા નિધિ સમીપમાં ભીખ માગી રહી છું.’

પૃષ્ઠ ૭૮-૭૯

પ્રભુએ માતાની વ્યાકુલતા જ્ઞાનખલથી જાણી શરીરનું ક્ષિયિત સ્પંદન ક્યું, એટલે મ્હારે ગર્ભ સંરક્ષિત છે એમ પ્રતીતિ થતાં માતા પુનઃ હર્ષોલ્લાસમાં આવી જાય છે, તે પ્રસંગનું સુંદર શબ્દચિત્ર કવિ આલેખે છે.

‘ છે સાનુકૂલ મુજ દૈવ હજી અપૂર્વ,
 છે ગર્ભ-ખાલ મુજ જીવિત સાર સર્વ;
 આનંદ વામ મુજ સર્વ અખંડ દીસે.
 નાસે સહુ દુરિત પાપ અશેષ જશે.
 વેણી રચી કુસુમ ગુંદિત શોભનીક,
 ભાલે કર્યો તિલક કુંકુમ શુદ્ધ દેખ;
 આંખે કરી સરસ કનજલ અંજનોને,
 એવી રચી સચિરતા ત્રિશલા સતીને.’ પૃ. ૮૧

ઈત્યાદિ અનેક સુંદર વર્ણનો આ વીર જન્મોત્સવ ખંડકાવ્યમાં દશ્યમાન થાય છે.

૪. પ્રકીર્ણ સંગ્રહ

પ્રકીર્ણ સંગ્રહ એ ચતુર્થ વિભાગમાં લગભગ ૬૦ જેટલા ભિન્ન ભિન્ન વિષયક પ્રકીર્ણ કાવ્યમુક્તકો છે. તેમાં માર્મિક તત્ત્વચિંતન સાથે કવિત્વની છટા પણ વારંવાર ચમકે છે, વેધક કટાક્ષ પણ કવચિત ઝળકે છે. આ પ્રકીર્ણમાં લગભગ અર્ધ જેટલો ભાગ ભક્તિકાવ્યોએ રોક્યો છે, ચાર-પાંચ કાવ્યો ‘શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ’ને અંજલિરૂપ છે, અને શેષ અર્ધભાગ જેટલા કાવ્યો બોધપ્રધાન વિવિધ વિષયક છે.

ભક્તિ કાવ્ય અંતર્ગત-‘ધન્ય ગિરિરાજ’માં પ્રભુના પ્રક્ષાલનથી ધન્ય બનેલા મેરુગિરિવરની સ્તુતિ ભાવથી કરી છે, ‘પ્રભુ સહકાર’માં પ્રભુને સહકાર-આશ્રયક્ષરૂપે કદપી તેની સુંદર રૂપક ઘટના કરી છે. ‘વીરજન્મ વધામણી’માં વીરજન્મની વધામણીનો ઉદ્ધાસ પ્રગટાવ્યો છે, ‘દર્શન’માં પ્રભુદર્શનની ઝંખના કરતાં ‘કોઈ દિવ્ય નયનો દિવ્ય શ્રવણો આપજો મુજ એહવા’ (પૃ. ૧૧૨) એમ દિવ્ય નયન ને દિવ્ય શ્રવણની પ્રભુ પાસે પ્રાર્થના કરી છે. ‘વીર મંગલ ગીત’માં ‘મમ હૃદયકમલમાં પોઢી જા હે વીર પ્રભુ! તુજ હુલરાવું’ (પૃ. ૧૧૪) એમ સુંદર ભાવવાહી હાલરડું ગાયું છે. ‘બાલ કરુણાલહરી’માં ‘મારાં સમો ન મળશે જગમાં પતિત, તારા સમો ન જગતારક અન્ય તાત!’ (પૃ. ૧૧૭) એમ પ્રભુના બાલ બની બાલેન્દુએ બાલભાવે કારુણ્યભાવનાવાળી સ્તુતિ કરી છે. ‘પ્રભુ મહાવીર પ્રાર્થના’માં ‘મતમતાંતર વધ્યા કલહ દિન રોજના, નવનવા પ્રબલ વિગ્રહ કરાવે.’ (પૃ. ૧૨૪) એમ સમાજ પરત્વે અંતરૂદાગ્રયુક્ત ખેદ દાખવી કોઈ યુગપ્રવર્તક પ્રગટે એવી પ્રાર્થના કરી છે. ‘જિનેંદ્ર સ્તવન સુમન’માં સૂર્ય-ચંદ્ર આદિ ઉપમાઓ પ્રભુને માટે ન્યૂન છે એમ કહી તે ઉપમાઓની હીનતા દર્શાવી છે. ‘શત્રુજય પ્રશસ્તિ’માં પ્રશસ્ત ભક્તિભાવે શત્રુજયની સ્તુતિ કરી છે. ‘પ્રાર્થનાપંચક’માં ‘સકલ આત્મિક ખરી અચલ લક્ષ્મી વરી, સાર્થ શ્રીમંત તું સર્વ સાક્ષી;

દ્રમક હું છું દયાપાત્ર જગમાં રહ્યો, દીન ને હીન સંસારલક્ષી, 'એમ હે પ્રભુ! તમે પરમ ધનવંત-શ્રીમંત છો અને હું પરમ નિર્ધનીઓ દ્રમક છું એવા ભાવમાં પ્રભુ અને ભક્ત વચ્ચેનું મહદ્ અંતર દાખવ્યું છે. 'શ્રીમહાવીરસ્વામીનું' હાલરિયું'માં સુંદર ભાવ સાથે આડકતરો બોધ ગૂંથ્યો છે. 'નમન માતા ત્રિશલાને'માં 'એ છે જગતની થાપણુ જહુમૂલી, માત સાચવજે ધરી પ્યાર, તારો અધિકાર' એમ કવિએ જગતની થાપણુરૂપ જહુમૂલા પ્રભુ-રત્નનું જતન કરવા પ્રભુમાતાને વિનવ્યું છે. 'શ્રી આદીશ્વરદાદાની પ્રતિષ્ઠા' આદિ પ્રાસંગિક કાવ્યોમાં પણ ભક્તિરસ જમાવ્યો છે. 'સંવત્સરીનું સ્વાગત' આદિમાં 'અયિ! આલ હું તાહરો દોષપૂર્ણ, સ્વયં માત તું ખાસ વાત્સલ્યપૂર્ણ; સ્મરી તાહરા પાદયુગ્મે નમીને, કરું પ્રાર્થના ટાળ દોષો ધસીને,' (પૃ. ૧૦૪) એમ સંવત્સરીનું ભાવથી સ્વાગત કરતાં તેને માતા સમાન કલ્પી પોતાના દોષો ધસીને સાફ કરવા માટે વિજ્ઞાપના કરી છે અને 'જિનેંદ્ર ભક્તિસુધા' આદિમાં સંસ્કૃત કાવ્યરચનામાં પણ કવિએ કુશલતાથી પોતાનો હાથ ફેરવ્યો છે. જેમકે—

કર્ણો યાતુ વરં સદા બધિરતાં યામ્યાં ન ગીતં શ્રુતં,

સાલંકારજિનેન્દ્રવર્ણિતગુણૈઃ પીયૂષધારામૃતમ્ ।

વ્યર્થ તદ્વદ્યં ન યેન ગૃહિતં શ્રીવીરભક્તિઃ સદા,

ગણ્યં સ્ખન્દિતમાંસઘ્વણ્ડસદૃશં શૂન્યં કલાવર્જિતમ્ ॥ પૃ. ૨૦૮

આમ ભક્તિપ્રધાન કાવ્યોનું દિગ્દર્શન કરી, હવે બોધપ્રધાન પ્રકીર્ણ કાવ્યો પ્રત્યે થોડો દષ્ટિપાત કરીએ. તેમાં 'પ્રણામો તને દૂરથી મોહરાજા!' એ પ્રથમ કાવ્યમાં મોહરાજાની વ્યાજસ્તુતિ કરતાં કવિએ, -આચાર્યો-મહંતો આદિ પણ હે મોહરાજા! તહારા પાદપદ્મે પ્રણામ કરે છે, લોકને દર્પ-અભિમાન છોડવાનો ઉપદેશ આપનારા પોતે તો દર્પ ધારે છે ને જરા પણ નત્ર અનતા નથી, પણ ઉલટો પોતાનો અહંભાવ તાજો કરે છે, માટે હે મોહરાજા! તને પ્રણામ છે!-ઇત્યાદિ વેધક કટાક્ષ કર્યો છે.

‘ અહો કોઈ આચાર્યવર્યો મહંતો, ઘણા ચક્રવર્તી ધરાધીશ સંતો;
પડ્યા તાહરા પાદપદ્મે દિવાળ, પ્રણામો તને દૂરથી મોહરાળ !
વદે લોકને યોગતા દર્પ છાડો, સ્વયં દર્પ ધારે નહીં નમ્ર થાડો;
કરે નિત્ય પોતે અહંભાવ તાળ, પ્રણામો તને દૂરથી મોહરાળ !

પૃ. ૮૫.

લોકો પોતાના કપડા પર જરાક ડાઘ પડ્યો હોય તો તે કાઢવા ખૂબ મથે છે, પણ પોતાના આત્મામાં ચારિત્ર્ય પર ડાઘ લાગ્યો છે તે દૂર કરવા કાંઈ કરતા નથી, એ મહદ્ આશ્ચર્ય છે ! એ પ્રત્યેતો ખેદ કવિએ ‘ કાળો ડાઘ ’ એ કાવ્યમાં માર્મિક વાણીમાં વ્યક્ત કર્યો છે.

‘ હે બંધુ ! તું ગભરાય છે એ ડાઘથી મનમાં અતિ,
પણ કંઈક ડાઘો તાહરા ચારિત્ર્યમાં પડતા અતિ;
તું જો ઉઘાડી જ્ઞાનચક્ષુ શું સ્થિતિ છે તાહરી ?
એ તાહરા આત્મા વિષે છે મલિનતા સઘળે ભરી. ’ પૃ ૮૬

‘ પુષ્પોપદેશ ’માં કવિ પુષ્પને વાચા અપાવે છે કે-પ્રભુપૂજનામાં મહારું સાર્થકય છે, પ્રભુ સેવવામાં મહારો સુગંધ છે, પ્રભુના ખોળામાં હું સહર્ષ રમું છું, એમાં જ મહારું રમ્ય પૂર્ણપણું દેખાય છે, મહારા સર્વ રૂપ-ગંધ હું પ્રભુચરણે અર્પણ કરું છું, યાવત ત્યાં જ હું સુકાઈ જાઉં છું એમ પ્રભુપૂજનામાં હું મહારું સર્વસ્વ અર્પું છું, અને એમ ખપી જવામાં જ આનંદ છે, ઈલાદિ ભાવ સુંદર રીતે આલેખી પ્રભુ-ચરણે આત્માર્પણનો માર્મિક બોધ કર્યો છે.

‘ સાર્થકય મારું પ્રભુ પૂજવામાં, સુગંધ મારો જિન સેવવામાં;
ખોળે રમું હું પ્રભુના સહર્ષ, પૂર્ણત્વ એમાં મમ રમ્ય દર્શિ.
અર્પું સહુ હું મમ રૂપ ગંધ, તિહાં સુકાઈ જાઉં એહ છંદ;
સર્વસ્વ અર્પું પ્રભુ પૂજનામાં, આનંદ છે એમ ખપી જવામાં. ’

પૃ. ૮૮

‘ પૂજારણુ ’માં ધનવાન જ ધર્મ કરી શકે ને નિર્ધન ન કરી શકે એવી બ્રાંતિ ભાંગી નાંખી કટાક્ષ કર્યો છે કે—

‘ ધનમાંહે શું ધર્મ રહે ? મુનિજન શું તે એવું કહે ?
સાડીમાં શું ભક્તિ વસે ? હિરા માતીમાં શું હથે ?
ગર્વ થયો છે ધનનો એહ, અંધાપો છે તેથી જેહ;
પૂજા કરવી અર્પણ કાજ, ત્યાં પણ ગર્વતાણું છે રાજ. ’ પૃ. ૯૧

‘ મને લાગે છે ’માં કવિ સર્વ સાચા સંતોની સેવાની ભાવના ભાવે છે, અને સંતોનો માર્ગ સાફ કરવા માટે પોતે ઝાડુ થવા, ધૂળ થવા, પ્રકાશ થવા, પુષ્પ થવા, મેઘ થવા, વૃક્ષ-છાયા થવા, વાયુ આદિ રૂપે પરોપકારી થવા ગવેષણા કરે છે.

‘ સહુ સાધુસંતોતણા માર્ગ ઝાડું, કરી કાંકરા દૂર નાખી સમારું;
થઈ ધૂળ સારી મૃદુ ને સુંવાળી, સુખે સંચરો ઉપરે પુણ્યશાળી.
થઉં માર્ગમાં સંતના હું પ્રકાશ, જઉં આલવાઈ કરીને ઉજસ;
થજો અલ્પ સેવા ખરા સંતકેરી, થજો કામના પૂર્ણ એ શીઘ્ર મારી.
થઇ પુષ્પ હું દેવના પાદ પૂજું, સુકાઇ જવું ત્યાં નહીં કાર્ય બીજું;
પ્રભુપૂજનાના વિના કાર્ય અન્ય, ગમે ના મને હું સ્વયં થાઉં ધન્ય. ’
પૃ. ૯૫

અત્રે કવિએ કેવો અદ્ભૂત ભાવ ભર્યો છે !

‘ શી મારી રિથિતિ ’માં નદીની ગતિ-પ્રગતિ દેખી, તૃણની વૃદ્ધિ-પ્રવૃદ્ધિ દેખી, પુષ્પની પૂજન-સમર્પણ ભાવના દેખી કવિને પોતાની તુચ્છતા ભાસે છે; પછી પત્થર દેખી તેને તુચ્છ માને છે, ત્યાં કોઇ કળાકાર તેમાંથી સુંદર શિલ્પ કૃતિ-મૂર્તિ નિર્માણ કરે છે, તે દેખી કવિ પોતાની અતિ તુચ્છતા ભાવે છે—

‘ દૂરે કરી અડચણ વહે છે અગ્રગામી ઉન્નતિ;
સાંધક થયું હીસે ખરેખર સાધ્ય કરવા સન્મતિ. ’

નિજ પર્ણથી ઉપદેશ આપે હર્ષથી કર્ત્તવ્યનો;
 આગળ સદા વંધનું ભલો આચાર એ છે ધર્મનો.
 પણ ઊંઘ મારી કેમ ભલોની પ્રત્યક્ષ આડે આવતી;
 આગળ નહીં પણ પુચ્છ પ્રગતિ દિવસ રાત કરાવતી.
 પુષ્પો ખીલે મૃદુ મધુર સુંદર વિવિધ રંગ ધરાવતા;
 ક્યારે જઈ પ્રભુચરણમાં પડશું મને નિજ ભાવના.
 પથર મટી ક્ષણવારમાં એમાં પ્રભુ પ્રગટ્યા જુઓ;
 જોઈ ચમત્કૃતિચિત્ત જાગી તુચ્છતા મુજ એ જુઓ. 'પૃ. ૯૬-૯૭

‘ જગતની વિષમતા ’માં એક સુખમગ્ન છે તે ખીજો દુઃખ-
 ભગ્ન છે એનું તાદૃશ્ય ચિત્ર દોર્યું છે; તેમજ એ જ નામના ખીજા
 કાવ્યમાં ‘ એહ પણ છે માનવી ’ એમ માનવીના ભિન્ન ભિન્ન વિષમ
 પ્રકારો વર્ણવી કર્મની વિચિત્રતા દાખવી છે; તેમ જ ‘ એ બધા
 માનવો છે ’માં કર્મની વિષમતા-વિચિત્રતા સુંદર શબ્દચિત્રમાં
 આલેખી કવચિત્ કટાક્ષ કર્યો છે—

‘ એક મદિરા પીવે બડબડે વિકલ થઈ, એક ઉપદેશવારા વહાવે;
 કોઈ શાસ્ત્રાર્થ ચર્ચા કરે જ્ઞાનની, કોઈ કુથલી કરી ભવ ગુમાવે. ’

પૃ. ૧૩૬.

‘ કાલાય તસ્મૈ નમઃ ’માં કાળ અગણ્ય-અસંખ્ય નિરવધિ છે, એ
 અનેક દૃષ્ટાંતોથી દર્શાવી ગયો કાળ આવતો નથી, તે માટે સતત
 જાગૃતિનો બોધ આપ્યો છે. ‘ કાળનું ’ રૌદ્ર ૩૫ ’માં કાળનું કરાલ
 સ્વરૂપ વર્ણવતાં જૈન વેષધારીઓ અંગે બેદ વ્યક્ત કરી, કોઈ યુગાવતાર
 સંત આવે તેની ઝંખના કરી છે.

‘ તે’ કેમ સામ્રાજ્ય ઊભા કર્યાં છે, ને ધૂળભેગા કરી તે દીધા છે;
 ઉન્નત ગર્વોદ્ધત કેમ રાજા, કર્યાં હુરી ગર્વ જ નર્કભાજા. ’

પૃ. ૧૦૫

ચિત્તમાં દયા ન લેશ વેશ સત્યનો ધરે,
 જૈન નામને કલંક આપતા ન તે ડરે.
 ભેદ નીતિ ઐક્ય નાશકારકો ન લાજતા,
 દંભ આદરે ન પાપકાર્યમાં પડી જતા;
 આદરી પ્રપંચ ગર્વ ધારતા ન જે ડરે,
 એહવા નરો કહો ભવાળિય શી રીતે તરે ?
 યુગાવતાર સંત કોઈ આવતો ન કાં દીસે ?
 આવ શીઘ્ર લાવ શાંત ધર્મશુદ્ધિ જે હશે. ' પૃ. ૧૦૨

‘ ઉદ્યારત બોધ ’માં ઉદ્ય પામતા ચંદ્રના ગુણ સર્વ ગાય છે
 ને ચંદ્ર ફૂલાય છે, પછી તે પતન પામતાં તે જ પ્રશંસનારા લોકો
 તેને નિન્દે છે, એમ કહી ગર્વ છોડવાનો સાર બોધ આપ્યો છે.
 ‘ ચંદ્રાન્યોક્તિ ’માં ચંદ્ર સમુદય પામી અધઃપતન પામે છે, તે પરથી
 પણ અહંકાર ન કરવા માટે ઉપદેશ્યું છે. ‘ શાનો છે અભિમાન ’માં
 અપરંપાર જગત્તે વિષે ઇતિહાસમાં જેના નામ મોટા છે એવા
 ચક્રવર્તીઓ-વાસુદેવો ઇ. કાળના કાળિયા બની ગયા છે, તો તું પામર
 અભિમાન શાનું કરે છે ? અદ્યપ્તાની માયા-દપટી ત્હારા કામ તુચ્છ
 છે ને તું જ્ઞાનીરૂપ સૂર્ય આગળ આગિયા જેવો છે, તો તું અભિમાન
 શાનું કરે છે ? એમ અભિમાન ત્યજવાનો બોધ દઢ કર્યો છે. તેમ જ
 ‘ આપણી શુદ્ધતા ’માં અનંત વિશ્વ મધ્યે અતિ અદ્ય પ્રદેશમાં
 રહેનાર ગર્વ ધરે છે, તે જીવની પામરતાના પ્રદર્શન પ્રત્યે કટાક્ષ કર્યો છે.

‘ સહુ ગર્વફલ પામે પતનમાં લોક જગમાં નિશ્ચયે,
 જાગૃત થઈને વિનય ધરવો નમ્રભાવે તે હવે.
 જ્યાં ઉદ્યગિરિ પર અરુણ આબ્યો અગ્રગામી સૂર્યનો,
 નિસ્તેજ થાતો ચંદ્ર ગળીયો, ગર્વ સહુ જે પૂર્વનો. ’ પૃ. ૯૯.

તેમાંની પૃથ્વી રહી, એક લઘુ ગ્રહ જાણ;
 સૂર્યતણા મંડળ મહીં, જેનું અદ્ય પ્રમાણ.

એક દેશના એક ખૂણે, નગર રહ્યું મુજ એક;
તેમાં પણ શેરી વિષે, મુજ ઘર વસિયું છેક.
જ્ઞાની આગળ તું દીસે, મૂર્ખશિરોમણિ મૂઠ;
સાગરના જલ ણિદુ સમ, જ્ઞાન તાહરું ગૂઢ પૃ. ૧૯૭

‘ભો નગાધિરાજ !’માં ઉત્તર ગિરિરાજ પરથી ઉત્તર આત્મ-ભાવનાની પ્રેરણા મેળવી છે. ‘ભો ઉષા માતે’માં આત્મગ્ન્યતિને ઉષાની ઉપમા આપી બોધ લીધો છે. ‘ભો જલદ્ર’માં આત્મશાંતિ માટે બોધ-જલવૃષ્ટિની યાચના કરી છે. ‘ભો લક્ષ્મી’માં પ્રભુપૂજન-વ્રતોપવાસાદિ ધાર્મિક ગણાતી ક્રિયાઓ કરતી વેળા પણ લોકોની અંતર્ગત આરાધ્ય દેવી તો લક્ષ્મી જ હોય છે, એમ માર્મિક કટાક્ષ કરતાં કવિ કહે છે-હે લક્ષ્મી ! જગત્માં ત્હારી જ બોલબાલા છે !

‘તારી જ જગમાં જય ભણે સહુ બોલબાલા તાહરી,
સહુ ભજન પૂજન દેવના પણ ચિત્ત લક્ષ્મી છે ધરી;
લક્ષ્મી ! તને અંચલ કહે પણ ધરે તુજ મન સેવના,
છે સત્ય તો તારી જ પૂજા ભલે મુખ પ્રભુ વંદના.’ પૃ. ૧૭૭

‘ક્ષણભંગુરતા’માં પુષ્પો અને ઉદ્યાનનું વર્ણન કરી જગત્માં વ્યાપેલી ક્ષણભંગુરતાનો નિર્દેશ કર્યો છે. ‘દવખિન્દુ’માં પણ ક્ષણ-ભંગુરતાનો ભાવ વિચારી અભિમાનીનું પતન થાય છે એ બોધ પણ સાથે સાથે તારવ્યો છે. ‘મંગલમય ચાતુર્માસ’માં કરવા યોગ્ય કર્તવ્યોનો ભાવના કરતાં મેઘ અને વર્ષાઋતુ પરથી લેવા યોગ્ય બોધ અવતાર્યો છે.

‘સુગંધ’માં ગુણ સુગંધ હોય તો ભક્ત-ભમરા આકર્ષાય; દેખાવમાં સુંદર વર્ણવાળા પણ સુગંધ રહિત પુષ્પો પાસે રસ ચાખવાને મધુષ આવે છે, પણ તે નિરાશ-હતાશ થાય છે; પરંતુ સુગંધી પુષ્પો મધુ-કરોને આકર્ષી તેમને રમણ કરાવે છે; એ ઉપરથી નિર્ગુણીને કાષ્ઠ ભજતું નથી, પણ સદ્ગુણીને જ ભજે છે એમ સાર દર્શાવ્યો છે તેમજ

‘ પ્રભુભક્તિ કોણ કરી શકે ’માં પ્રભુભક્તિ કરનારમાં કેવા ગુણ જોઈએ? એ દર્શાવી બક ભક્તો પ્રત્યે કવિએ તીવ્ર કટાક્ષ્યાણુ ફેંક્યા છે.

‘ ગુણાનુરાગી સહુ લોક દીસે, ન નિર્ગુણીથી જન ચિત્ત હોસે;
જ્યાં ગંધ છે ત્યાં મધુપો રમે છે, નિર્ગંધને દૂર થકી તજે છે.
આકર્ષતા જ્યાં સહુ બુદ્ધિમંત, ત્યાં છે બળનો સુખનો અનંત;
જ્યાં ભાવનાના રસનો બળનો, ત્યાં જ્ઞાનનો ગંધ અપૂર્વ માનો.’

પૃ. ૧૬૧

‘ ટીલા ટપકા રાગ ને તાન, મોઢે ગાએ પ્રભુના ગાન;
મન ભટકે છે ગલિયોમાંય, તેનું કારજ કેમ સંધાય ?
તજે મોહ મિથ્યા જંજલ, સહુ પરિગ્રહ આળપંપાળ;
નિઃસંગી થઇ ભક્તિ કરે, આત્માનંદ સુખે તે વરે.
અર્પણ સર્વસ્વ જે કરે, ભક્તિ તેહની દિલમાં ઠરે;
ભક્તિ માંહે જો લોભ અપાર, મેળ ન થાએ અદ્ય લગાર.
દ્વિધા ભાવ જ્યાં સહુકો ટળે, ભક્ત પ્રભુનો મેળો મળે;
બાલેન્દુનો એવો ભાવ, પ્રભુકૃપાથી થજો સ્વભાવ ’

પૃ. ૧૬૫-૧૬૮.

‘ કુસંપ રાક્ષસ ’માં કુસંપ છોડી સંપ-વૃદ્ધિનો બોધ કરતાં કવિએ કુસંપ અંગે પોતાની હૈયાવરાળ ઠાલવી છે.

‘ ટીલા ટપકા વેપ ધર્મનો, બજાર કાળા ભરી કરે;
ધર્મી જીવડો વીર પ્રભુનો, વારસ કહેતા નહીં કરે.
કુસંપ થાએ સમાજ બગડો, રસાતળે જગ જાય ભલે;
ધર્મી નામ લખાવો મારું, એ જ ઝંખના નિત્ય ગળે. ’ પૃ. ૧૭૯

‘ અહો આશ્ચર્યમ્ ’માં લોકો છતી આંખે આંધળા બને છે તે પ્રત્યે આશ્ચર્ય વ્યક્ત કર્યું છે. ‘ વિશાળ દષ્ટિ ’માં દૂંકી દષ્ટિથી ખાઓ-ચિયામાં પડ્યા છીએ, માટે વિશાળ દષ્ટિ રાખવા ઊંચે ગગનમાં ઊડી

જોવાથી અધી વસ્તુસ્થિતિનું જ્ઞાન થવાનો સંભવ છે, એમ કહી દ્રુપદી દૃષ્ટિ છોડવા વિનવ્યું છે.

‘ ઊંચે ચઢી આકાશમાં, તું નિરખ સર્વ દિશા ફરી;

જો દીર્ઘ ને સુવિશાલ રાખી, ચિત્તમાં દૃષ્ટિ જરી. ’ પૃ. ૧૯૫

‘વાયુયાન’માં મુનિ આચારપાલન માટે નિર્લેપ રહેવા વિમાન પરથી બોધ ઉતાર્યો છે. વિમાન ગરુડની જેમ ગગનમાં અપ્રતિબંધપણે વેગે ઊડે છે; તેને આડા હુંગરા, ખાડા, ખાખોચિયા, નાળા, નદી આદિ કોઈ વચ્ચે અવરોધ કરતા નથી. મુનિરૂપ વિમાન ધરા પર રહે છે, તેને માનાદિ કષાય લેશ પણ સ્પર્શે નહિ, એવી રીતે વિમાનની જેમ નિર્લેપ રહેવું જોઈએ. વિમાનના સંચાલનમાં જો ક્ષણનો પણ પ્રમાદ થાય, અથવા તો યંત્રમાં સૂક્ષ્મ પણ વિકાર થાય તો વિમાનને આગ લાગે છે ને ભસ્મ બને છે; તેમ સાધુ પણ ઉચ્ચપદે બિરાજતો હોય પણ જો તેના ચારિત્રરૂપ નભોયાનમાં પ્રમાદથી જરા પણ ભંગાણુ પડ્યું, તો તે સંસારસાગરમાં ડૂબી જાય છે ને તેનું નામ પણ ગોત્યું જડતું નથી ! એટલા માટે જ ભગવાને ગૌતમને ‘સમયં ગાયમ ! મા પમાયણ’ એ બોધ પુનઃ પુનઃ કર્યો છે.

‘ ન હુંગરો પર્વત કોઈ માર્ગે, કરે ન કોઈ અવરોધ વેગે;
નાલા નદી ત્યાં નહીં કાંઈ આવે, વિમાન ઊડે અનિરુદ્ધ ભાવે.
નિર્લેપ થાવું નભયાન જેમ, આચાર અવ્યાહુત હોય તેમ;
પરંતુ કિંચિત્ રખલના જ થાય, સર્વસ્વ વેગે ક્ષણમાંહી જાય.
પ્રમાદ થાએ ક્ષણનો જરાએ, યંત્રો વિષે સૂક્ષ્મ વિકાર થાય;
વિમાન અગ્નિ ભડકે બળે છે, કૃતાંત તેને ક્ષણમાં ગળે છે.
ચારિત્ર્ય નામા નભવાન ભાંગે, તો તે પડે સાગર મધ્ય વેગે;
લાધે ન તેનું સુવિશાલ નામ, પહોંચે જઈ તે યમરાજ ધામ. ’

પૃ. ૧૪૪-૧૪૫.

‘સુખ દુઃખ સમતા’માં ચંદ્રની કોઈ સ્તુતિ કરે કે કોઈ નિંદા કરે પણ તે તો જન્મે પ્રત્યે સમ છે, તેનું સમત્વ ધરવાનો ઉપદેશ

કર્પો છે. ‘આશા અને નિરાશા’માં-‘ગમે નિરાશા બહુ સૌખ્યકારી, મોહાંધતા જેલ નિવારનારી; આશા નહીં ત્યાં વધતો ન લોભ, વૃથા કદી થાય ન ચિત્ત ક્ષોભ,’-એમ આશા-તૃષ્ણાથી જીવ દુઃખી થાય છે, નિરાશા-નિષ્તૃષ્ણાથી સુખી થાય છે, માટે આશા ત્યજી નિરાશા ભજવાનો ઉપદેશ આપ્યો છે.

‘નિરાશ થાતો નહીં દાસ કેનો, આનંદમાં મસ્ત રહે સદાનો;
તેથી નિરાશા સુખ આપનારી, ગમે કવિને શુભ એહ નારી.’

પૃ. ૧૯૯

‘શારદાસ્તોત્ર’માં સરસ્વતી ! ‘અંધની આંખ તું દીનનું સૌખ્ય તું, બુદ્ધિ દાતાર તું મુક્તિ આધાર તું; મૂર્ખ જ્ઞાની બને માન્યતામાં વધે, દીન શ્રામંત થૈ માન્ય થાયે બધે.’ (પૃ. ૧૮૧) એમ સરસ્વતીની સ્તુતિ કરી જ્ઞાનનું મહત્ત્વ દાખવ્યું છે, ‘શારદાપૂજન’માં સરસ્વતીના અલંકારાદિનું વર્ણન કરી, જોડકણા જોડનારા કવિવિડંબકા પ્રત્યે કટાક્ષ કર્યો છે કે-જેમાં ફેટલાક પદો છે પણ અર્થ નથી એવી કાવ્યવિડંબનારૂપ અર્થવિહીન કાવ્યની રચના કરીને કોઈ ‘કવિશિરોમણિ’ એવું વ્યર્થ નામ ધારે છે, એ કવિ નહિં, અપિતુ કપિ છે ! એ તો બ્રહ્મ સાથે કુંભાર લડતો હોય એવું આ કલિકાલમાં ભાસે છે !

‘ઉપમા રચે જેથી હૃદયના તાર સ્વરમય નાદતા,
શબ્દોત્પત્તિ સૃષ્ટિ રચે કવિ તાહરા ગુણ ગાવતા;

ભૂલે કવિ નિજને સમર્પી કાવ્યરસમાં ઝીલતા,
પૂજા કરે તાહરી અહુર્નિશ શબ્દ પુષ્પ વદાવતા.

કતિપય પદો નહીં અર્થ જેમાં જે વિડંબન કાવ્યનું,
રચના કરીને નામ ધારે કવિશિરોમણિ વ્યર્થનું;

એ કવિ નહીં પણ કપિ ગણાવે પાડિતો આગળ જીવો !
કુંભાર લડતો બ્રહ્મ સાથે એહ કલિકાલે હુવો.

એવા ઘણા કવિવંચકો જે પાકિયા છે ઘરઘરે,
ચલ ચિત્રપટ ને નાટ્ય ગાયન કાવ્યચેષ્ટા આદરે;
ભો શારદે ! તારી કરે છે એહ ઘોર વિડંબના,
તું કર ક્ષમા એ બાલ જાણી ગર્વ ઉદ્ગત ભાવના. ’ પૃ. ૧૫૪

‘અદ્યક્ષ પ્રાર્થના’માં કવિએ પોતાનું અદ્યક્ષપણું દાખવ્યું છે-
નથી મહારામાં કાવ્યની વા છંદની માધુરી, નથી મહારામાં સુંદર કવિ-
ક્ષ્મા, નથી અનુપ્રાસ શબ્દચાતુરી; હું કવિવૃંદ આગળ તુચ્છ દાસ છું,
હું અદ્યક્ષની વાણી તોતડી છે, હું કવિઓનું હાસ્યપાત્ર છું.

‘નથી માધુરી કાવ્યની છંદની વા, ન જાણું કવિની ક્ષ્મા સુંદરા;
અનુપ્રાસ વા શબ્દની ચાતુરી જે, કવિ ભક્તની કાવ્યગંધી ગિરા.
કવિવૃંદ આગે અહો ! તુચ્છ હું દાસ, અદ્યક્ષ મારી ગિરા તોતડી;
કવિઓતણા હાસ્યનું પાત્ર હું છું, નહીં શક્તિ મારી કવિ જેવડી.’

પૃ. ૨૦૦-૨૦૧.

‘નવયુગદર્શન’માં નવયુગથી નહિં ગભરાતાં તેનું સ્વાગત કરવાનું
શિખવ્યું છે; સૂર્ય-ચંદ્ર-તારાગણ આદિ સકલ જગત્ સંક્રમણશીલ છે
એમ પ્રતિપાદન કરી, પરિવર્તનથી સંક્રમ દેખી મનમાં જે ગભરાય છે,
તે ‘સ્થગિત થઇ તે શૂન્યવૃત્તિમાં સડણુ ગલણુ આવકારે છે’ (પૃ. ૧૦૩)
ઈત્યાદિ સુંદર શબ્દચિત્ર આલેખી છેવટે બોધ્યું છે-

‘બ્રાંતિ છોડવી કાંતિ દેખતા ઉત્કાંતિ એ થઈ રહી,
અંતર્મુખ થઈ શાંતિ નિરખવી મેરુગિરિ સમ ઊભા રહી;
જે જોશે તે તરશે જગમાં વિમુખ થશે તે પસ્તાશે;
બાલેન્દુની નમ્ર વિનતિ સહુ અવનીમાં શુભ થાશે.’ પૃ. ૧૦૩

‘મરણુ શી રીતે આવે ?’માં મને મરણનો ભય નથી, બદ્ધક્ષ
થઈને હું તેને ભેટવા તૈયાર છું, એમ કહી કવિ મૃત્યુની પાસે કયે માર્ગે
આવવાનું છે એની ‘નોટિસ’ માગે છે, પણ મૃત્યુ કોઈને પોતાના

આગમનની અગાઉથી ‘નોટિસ’ આપતું નથી ! એટલે જ કવિ નિત્ય સાવધ રહેવાનો નિશ્ચય કરી મૃત્યુથી નિર્ભીક કેમ થવાય તેનું તત્ત્વજ્ઞાન દાખવે છે—‘વાસાંસિ જીર્ણાંનિ યથા વિહાય’ મૃત્યુ તે તો જૂનું વસ્ત્ર બદલાવી નવું વસ્ત્ર પહેરવા જેવું છે, તો ભય શાનો ?

‘વિદ્યાસ તેથી કેઈ ન કરે તાહરો ડાહ્યા જનો,
થઈ સજ્જ રાત્રી દિન કરીને કમર ઊભા મુનિજનો,
ભીતિ ન તારી મુજતણે તું પુદ્ગલો વિખરાવતો,
ને નવીન કાર્યક્ષમ મુસજ્જિત દેહમાં પધરાવતો;
બહુ જીર્ણ વસ્ત્રો છોડવામાં દુઃખ શા માટે કરું ?
નવનવીન વસ્ત્રો ધારવામાં સૌખ્ય ધારી આદરું.’ પૃ. ૯૪

‘ભો મૃત્યુ ! તું ક્યારે આવે ?’ માં કવિએ બાધ્યું છે કે—હે મૃત્યુ ! મને તહારી ભીતિ નથી, હું તને ભેટવાને તૈયાર છું ને આનંદથી તહારું સ્વાગત કરું, આ જીર્ણ દેહ તું લઈ જા, એ કામ તહારું છે; હું નવનવા કાર્ય કરવા માટે યોગ્ય નૂતન દેહ પામીશ, ને તે તહારાથકી જ પ્રાપ્ત થશે; આ મિત્રકાર્ય તું કરે તે પૂર્વે હું મિત્ર ! તને વિનંતિ કે તું બિદલી પગે છૂપા વેષે ચોર માર્ગે આવે કે ગાજતોવાજતો આવે—ગમે તે રીતે ભલે આવ, પણ અંતસમયે મને પ્રભુનું નામ લેવા દેજે; હું ભકિતભજનમાં નિમગ્ન હોઉં, કાયોત્સર્ગ ધ્યાને સ્થિત હોઉં, સોડહં જાપ જપતો હોઉં, શાસ્ત્રસ્વાધ્યાય કરતો હોઉં, સારે તું ખુશીથી આવજે ! કવિના સુંદર બોધપ્રદ રસપ્રદ શબ્દો આ રહ્યા—

‘તૈયાર છું તુજ ભેટવા આનંદથી સ્વાગત કરું,
આ જીર્ણ લઈ જા દેહ મારો કાર્ય એ છે તાહરું.
હું ઉચિત પામીશ દેહ નૂતન કાર્ય કરવા નવનવા,
અનુભવ ઘણા નવ મેળવીને શુદ્ધ મનને પામવા.
માર્ગર પગલો છદ્મ વેશે ચૌર્ય માર્ગે આવતો,
વા અગ્નિરથમાં ગગનમાર્ગે દશ દિશા ગજીવતો;

તું ગમે તેવો આવ પણ પ્રભુ નામ લેવા આપજે,
 અવસર જરા જેવો મને તું અંતસમયે તારજે.
 પ્રભુતું પૂજન હું કરું ત્યાં દેહને લેઈ જવા,
 મુજ ભક્તિની શુભ ભજન વેળા આવજે સાથી થવા;
 કાઉસગા ધ્યાને હું રહ્યો ત્યાં જરૂર નિશ્ચિત આવજે,
 સોડહંતણા હું જાપ જપતો હોઉં ત્યાં હાજર થજે.
 મેં રનેહ છોડ્યો મનથકી જે ગણ્યા મારા સાથીઓ,
 નિજ નિજતણા કમે કરે છે ગમન સહુ સંગાથીઓ.

પૃ. ૧૬૩-૧૬૪

‘મૃત્યુ મહોત્સવ’માં પણ મૃત્યુ જીર્ણ વસ્ત્રો સમા જીર્ણ દેહને હરે
 છે, ને ધર્મના કાર્ય કરવા નવો સરસ દેહ આપે છે, એટલે મૃત્યુ એ તો
 રૂડો ઉત્સવ છે, એમ ભાવી મૃત્યુનું સ્વાગત કરવા તત્પરતા દાખવી છે.

‘એ જીર્ણ વસ્ત્રો સમ હરે છે જીર્ણ સહુના દેહને,
 નવ સરસ એવો દેહ આપે કાર્ય કરવા ધર્મને.
 એથી જ લાગે છે મને એ મૃત્યુનો ઉત્સવ રૂડો,
 તક સાધવી સંસારમાં આનંદ છે સામો ખડો;
 પ્રભુ નામનો લઈ મંત્ર મુખમાં મૃત્યુનું સ્વાગત કરું,
 એ આપશે તક નવીન જેથી શાંતિ મનમાં આદરું.’ પૃ. ૧૯૧

જન્મ મરણથી કંટાળ્યા હોય એમ ‘પ્રવાસ ક્યારે પૂરે થશે ?’
 માં કવિએ ભવશ્રમણનો પ્રવાસ હવે જલ્દી પૂરો થાય અને આત્માને
 મુક્તિ મળે એવી ભાવવાહી પ્રાર્થના કરી છે—

અનંતા જરાં જન્મ ને મૃત્યુફેરા,
 અહો કૂર એ માર્ગ સંસારકેરા;
 પ્રવાસે જીઓ નીકળ્યો હું સદાનો,
 અહો ચક્રમાં ગુંચળ્યો ખાસ જાણો.

કેઈ દેહ છોડ્યા કેઈ માય, બાપ,
 કેઈ જોડીયા ફૂટ સંબંધ આપ;
 રડાવ્યા ઘણાને ફૂડા પ્રેમ તોડી,
 હસાવ્યા કેઈ લોકને જન્મ જોડી. પૃ ૧૯૩-૧૯૪

અને ‘સત્કાર પ્રસંગે પ્રાર્થના’માં તો કવિએ પોતાનું હૃદય ઠાલવ્યું છે. કવિને માલેગામમાં સુવર્ણચંદ્રક ને ‘સાહિત્યચંદ્ર’નું ગિરુદ આપવામાં આવ્યું, તે પ્રસંગે ખાસ રચેલા આ કાવ્યમાં કવિએ પોતાના જીવન અને કવન અંગે ઉલ્લેખ કરતાં કહ્યું છે કે-પ્રથમ તો ‘અતિપરિચયાદવજ્ઞા’ એ ન્યાયે મારા સ્વજનોએ મને તિરસ્કાર્યો ને કવિ દલપતરામે કહ્યું છે તેમ ‘કવિજન કવે તે તો લોક જાણે લવે છે,’ એમ મારી ઉપેક્ષા કરી પણ હવે તો તેઓએ અનુભવથી મારા કાર્યની કદર કરી મને પુરસ્કાર્યો છે, ઇલાદિ કહી પોતે કૃતકૃત્ય થયા છે અને જનસેવામાં પોતાની કાયા ઘસી નાંખી, હવે પોતે જરાજર્જર થયા હોઈ નિર્ભીકપણે મૃત્યુની પ્રતીક્ષા કરે છે એવો ભાવ દાખવ્યો છે. આ રહ્યા કવિના વેધક શબ્દો—

‘જિનેન્દ્રચરણે ભલી સ્તુતિ-સુભાવલી અર્પવા,
 સમાજ-મનમંદિરે સુમતિ-વેલને રોપવા;
 અનેક શુભ રીતિના સુલભ માર્ગ મેં દાખવ્યા,
 પરંતુ સ્વજને સહુ વિફલ હેતુના માનિયા.
 સ્વયો ન મમ બોધ એ પ્રથમ જે તિરસ્કારીયો;
 પછી અનુભવે બધો બહુજને પુરસ્કારીયો;
 મળે અતુલ આત્મનો વિમલ શાંતિ આનંદ જે,
 સુવૃષ્ટિ કરતાં છતાં પ્રથમ મેઘ ભીતિ સજે.
 નવી તનુ મળો મને સકલ શુદ્ધ કાર્યક્ષમ,
 મને સ્વરૂપ મુક્તિનું સમજતા જ જાગે ભ્રમ.
 સમર્પણ કરી ભલી જનતાણા પદે સેવના,
 કૃતાર્થ પણ હું થયો તનુ મુજૂર્ણતા ભાવના. પૃ. ૧૩૮-૧૩૯

આમ આ ગ્રંથની વસ્તુનું રસદર્શન સંક્ષેપમાં કરાવ્યું અને આમ આ ગ્રંથની પ્રસ્તાવના મારા હાથે લખાય એવી શ્રી બાલચંદ્રભાઈની ઇચ્છાને માન આપી જેનો ઉપક્રમ કરવામાં આવ્યો એવી આ પ્રસ્તાવના પૂર્ણ કરું તે પૂર્વે છેવટમાં ઉમેરવાનું કે કવિ ‘બાલેન્દુ’ની આ બોધપ્રકાશ વિસ્તારતી ‘કાવ્યકૌમુદી’માં મુખ્યપણે ભક્તિ-પ્રધાન રસાધિરાજ શાંત રસ પ્રવહે છે; તત્ત્વચિંતનોપેત રસધારા કવિના હૃદયના ઊંડાણમાંથી નિકળતી હોય એવો સહજ ભાસ થાય છે; કવચિત્ તેમાં મર્મગ્રાહી વેધક કટાક્ષના પણ દર્શન થાય છે. તત્ત્વચિંતન કરતાં સંવેદનશીલ કવિએ હૃદય-ઊર્મિઓને ઊર્મિપ્રધાન ભાવવાદી પ્રાસાદિક શૈલીમાં સુંદર શબ્દચિત્રોમાં આલેખી, તેમાં વિવિધ અલંકારોના રંગ પૂરી ચિત્તહારિણી બનાવી છે. હું છંદ-અલંકારાદિ જાણતો નથી એમ કવિ નમ્રભાવે નિવેદે છે, છતાં છંદની બાબતમાં તેમણે સ્વચ્છંદ સેઓ નથી, એટલું જ નહિ પણ શિષ્ટ છંદોને યથાછંદ અનુસરી તેમાં સંગીતના તજ્જ્ઞની જેમ પોતાની ભાવાંગુલી ફેરવવાનું પ્રાવીણ્ય દાખવ્યું છે. જેનોમાં જોડકણા જોડનારા કવિઓ તો અનેક છે, પણ ભાવ કવિ વિરલા-છે, અને ‘બાલેન્દુ’ તો ખરેખરા અર્થમાં કવિ છે એમ આ કૃતિ પરથી પ્રતીત થાય છે. એટલે જરાજર્જર કાયાથી કવિ ભલે કંટાળ્યા હોય અને ‘આવી જા!’ એમ મૃત્યુને ભલે પડકારતા હોય, પણ તેમની યશઃકાયા ‘જરાજર્જર’ થવાની નથી અને ‘બાલેન્દુ’ના વિરહે પણ ‘કાવ્યકૌમુદી’ તો ‘અમૃત’ રહેવાની છે, એની તેઓ ખાત્રી રાખે!

પ, ચોપાટી રોડ,
મુંબઈ, ૭
૧૨-૪-૫૪

ડૉ. ભગવાનદાસ મનમુખભાઈ મહેતા
એમ. બી. બી એસ.

અનુક્રમણિકા

પૃષ્ઠ

પૃષ્ઠ

વિભાગ પહેલો

૧-૨૪ ગાલકરુણા સ્તવન ચોવીશી

પ્રભુ ઋષભદેવથી મહાવીર

પ્રભુના ચોવીસ સ્તવનો

૧-૩૦

વિભાગ બીજો

૨૫ શ્રી ગૌતમગુણવિલાસ

ઢાળ ૧ થી ૯ માં શ્રી ગૌતમ-

સ્વામીનું ચરિત્ર વર્ણવેલું છે

૩૧-૫૮

વિભાગ ત્રીજો

૨૬ શ્રી વીરજન્મોત્સવ

વીરજન્મોત્સુક્ય સર્ગ ૧ ૫૯

ગર્ભાહરણ સર્ગ ૨ ૬૨

સ્વપ્રત્યક્ષિત્સા સર્ગ ૩ ૬૮

ગર્ભસ્તંભન

સર્ગ ૪

૭૪

વીરજન્મ

સર્ગ ૫

૮૦

વિભાગ ચોથો : પ્રકીર્ણ સંગ્રહ

૨૭ પ્રણામો તને દૂરથી મોહરાગ ૮૫

૨૮ કાળો ડાઘ ૮૬

૨૯ પુષ્પોપદેશ ૮૭

૩૦ ધન્ય ગિરિરાજ ! ૮૮

૩૧ પૂનરણ ૯૦

૩૨ પ્રભુ સહકાર ૯૨

૩૩ મરણ શી રીતે આવે ? ૯૩

૩૪ મને લાગે છે- ૯૫

૩૫ શી મારી સ્થિતિ ? ૯૬

૩૬ જગતની વિષમતા ! ૯૭

૩૭ ઉદ્યાસ્તબોધ ૯૮

	પૃષ્ઠ		પૃષ્ઠ
૩૮ ક્ષણભંગુરતા	૧૦૦	૫૮ એ યધા માનવો જ છે !	૧૩૫
૩૯ કાળનું રૌદ્રરૂપ	૧૦૧	૫૯ સત્કાર પ્રસંગે પ્રાર્થના	૧૩૭
૪૦ નવયુગદર્શન	૧૦૨	૬૦ પ્રાર્થનાપંચક	૧૪૦
૪૧ સંવત્સરીનું સ્વાગત	૧૦૪	૬૧ શ્રી આદીશ્વર દાદાની પ્રતિષ્ઠા	૧૪૧
૪૨ કાલાય તરમે નમઃ	૧૦૫	૬૨ મંગલમય ચાતુર્માસ	૧૪૨
૪૩ જગની વિષમતા	૧૦૬	૬૩ વાયુયાન	૧૪૪
૪૪ 'જૈનધર્મ' પ્રકાશ'		૬૪ શ્રી મહાવીરસ્વામીનું	
ચિરાયુ થાઓ !	૧૦૮	હાલચિયું	૧૪૫
૪૫ વીરજન્મ વધામણી	૧૦૯	૬૫ શ્રી મહાવીર જયંતિ	૧૪૯
૪૬ દર્શન	૧૧૧	૬૬ ભો નગાધિરાજ !	૧૫૧
૪૭ માયા	૧૧૨	૬૭ શારદાપૂજન	૧૫૩
૪૮ ચંદ્રાન્વેષિકા	૧૧૩	૬૮ ભો ઉષા માતે !	૧૫૫
૪૯ વીરમંગલ ગીત	૧૧૪	૬૯ શાનો છે અભિમાન ?	૧૫૬
૫૦ શ્રી કુલપાક તીર્થોત્પત્તિ		૭૦ માલેગામમંડન	
સ્તવન	૧૧૫	શ્રી ઋષભદેવ સ્તવન	૧૫૭
૫૧ બાલ કરુણાલહરી	૧૧૭	૭૧ ભો જલદ !	૧૫૯
૫૨ જ્ય શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશ	૧૨૨	૭૨ સુગંધ	૧૬૦
૫૩ પ્રભુ મહાવીર પ્રાર્થના	૧૨૪	૭૩ દર્વિંદુ	૧૬૧
૫૪ શ્રી જિતેન્દ્ર સ્તવન સુમન	૧૨૫	૭૪ વાતસલ્ય	૧૬૨
૫૫ શ્રી શત્રુંજયપ્રશસ્તિ	૧૨૭	૭૫ ભો મૃત્યુ ! તું ક્યારે આવે ?	૧૬૩
૫૬ પરમાત્મ પચ્ચીશી	૧૩૧	૭૬ પ્રભુભક્તિ કોણુ કરી શકે ?	૧૬૫
૫૭ જૈનધર્મ પ્રકાશની દીવાળી	૧૩૪	૭૭ નમન માતા ત્રિશલાને !	૧૬૮

७८ आदर्श आवक !	१७०	विभाग पांचमो : संस्कृत काव्यो	
७९ विरोधाभास गुरुस्तुति	१७३	९८ श्री जिनेन्द्रस्तोत्रम्	२०३
८० जैनधर्मप्रकाशनी दीवाणी	१७५	९९ श्री शत्रुंजयस्तोत्रम्	२०४
८१ भो लक्ष्मी !	१७७	१०० जिनेन्द्रस्तुति-	
८२ कुसंप राक्षस	१७८	सुमनाञ्जलिः	२०५
८३ शारदास्तोत्र	१८०	१०१ महावीराष्टकं स्तोत्रम्	२०५
८४ पर्वाधिराजनुं स्वागत	१८१	१०२ श्री भद्रावती	
८५ क्षणभंगुर संसार स्वाध्याय	१८३	पार्श्वनाथस्तोत्रम्	२०६
८६ नवपद्मलक्ष्मिसुधा	१८४	१०३ जिनेन्द्रभक्तिसुधा	२०८
८७ प्रातिहार्याष्टक	१८६	१०४ पूजाष्टकम्	२०९
८८ अहो ! आश्चर्यम्	१८८	१०५ जिनेन्द्रस्तुतिकुसुमानि	२१०
८९ मृत्यु महोत्सव	१९०	१०६ सद्गुरुगुणप्रशस्तिः	२११
९० उपदेशामृत	१९२	१०७ नूतनवर्षारम्भे	
९१ प्रवास क्यारे पूरे थरे ?	१९३	आशीर्मङ्गलम्	२१२
९२ विशाल दृष्टि	१९५	विभाग छठो : हिंदी काव्यो	
९३ आपण्णी क्षुद्रता	१९६	१०८ वीरप्रभु महावीर वने	२१३
९४ सुपङ्कज सभना	१९८	१०९ गौतमविचारतरंग	२१४
९५ आशा अने निराशा	१९९	११० गौतमगुणसुधा	२१७
९६ अस्पृष्ट प्रार्थना	२००	१११ भद्रावती तीर्थोत्पत्ति	
९७ मुनि अने भेद्य	२०१	स्तवन	२१८

	पृष्ठ		पृष्ठ
११२ भक्तकामकल्पद्रुम		१२१ भावपूजन	२३४
पार्श्वप्रभु	२२०	१२२ केवल दीपशिखा	२३६
११३ राजीमतीकरुणकंदन	२२२	१२३ भक्तिरसधारा	२३७
११४ बालभक्तकंदन	२२४	१२४ जीवननैया	२३८
११५ मरुदेवीमोहविलसित	२२६	१२५ प्रभुदर्शन	२३९
११६ नूतन वर्षाभिन्नंदन	२२८	१२६ प्रभु की खोजमें	२४१
११७ भक्तिसुधा	२२९	१२७ मेरुगिरि नृत्य	२४३
११८ प्रभुदर्शन मुज नहीं		१२८ आत्मबोध	२४४
भया है !	२३०	१२९ मेघान्योक्ति	२४६
११९ स्वभाव दशा	२३२	१३० मन को उपालम्भ	२४७
१२० श्री वीरप्रभुका		१३१ अरिनिरासजिनस्तुति	२४९
पाठशाला गमन	२३३	१३२ प्रभुनामका जाप	२५१

ૐ શ્રીગણેશાય નમઃ

બાલેન્દુ અથવા ડી મુદ્દ

..... વિભાગ પહેલો

બાલેન્દુ ચોવીશી

અથવા

બાલ કરુણા સ્તવન ચોવીશી

卐

૧. શ્રી ઋષભદેવ જિન સ્તવન

(આ સ્તવનમાં પ્રભુને માતા કલ્પી ભક્ત નિરંકુશશ્રી
સ્તુતિ કરે છે.)

રાગ-પ્રભાત

ઋષભ જિનરાજ તૂં માત મુજ હેતની,
બાલ હૂં ચરણમાં નમન અર્પું;
દુઃખ મુજ મુખથી પણ નહીં કહી શકું,
ભૂખ શાની મને તે ન પરખું. ૬૦
મૂક હૂં સ્પષ્ટ નહીં શબ્દ ઉચરી શકું,
માહરા શબ્દ નહીં અર્થ વહેતા;
માત તૂં પૂણે જાણે મને ઓળખે,
બાલનું દુઃખ મનમાંડિ રહેતા. ૧

ખાલ ચરણે કદી તીક્ષ્ણ કંટક ભરે,
 માતના નયનમાં નીર આવે;
 તેમ આકંઠ મુજ દીર્ઘ સુણતાં થકા,
 માત ! કરુણા હજી કેમ નાવે ? ૨

ખાલતા ચાલતા સ્પષ્ટ નાવે મને,
 માત વિણ કોણ મુજને રમાડે ?
 જનની વિણ કોણ વસલ કહો અધિક છે ?
 ખાલના દુઃખને જે નસાડે. ૩

મેં કરી વિવિધ ને દીર્ઘ આશાતના,
 ખાલ જાણી ક્ષમા કીમ ન કરતા ?
 ખાલ થાવે કદી કુમતિ પણ માત તો,
 છે દયાનિધિ જગે પ્રગટ વાર્તા. ૪

ક્ષણતણા પણ હવે અવધિ નહિં અંખ ! મુજ,
 હાથ ઝાલી મને તાર માતા !
 વિનંતિ ખાલેન્દુની સાંભળી જનનિ ! તૂં,
 હાથ લંબાવ શુભ ગીત ગાતા. ૫

૨. શ્રી અજિતનાથ જિન સ્તવન

(આ સ્તવનમાં શ્રી વીતરાજ વિના ખીજ દેવોની ભક્તે ઉપેક્ષા
 કરી છે અને તે માટે પ્રભુ પાસે પોતાને નિરાધાર
 જણાવી તારવાની પ્રાર્થના કરે છે.)

અજિત પ્રભુ અજિત તૂં સાર્થ તુજ નામ છે,
 કર્મ જીતી થયો અજિત જગમાં;

એમ જાણી ધર્યા ચરણ તુજ ચિત્તમાં,
અવર નહી દેવ કો' અન્ય મનમાં. ૬૦

એક અકલંક નિર્મળ નિરાળાધ તું,
અતુલ નિરુપમ પ્રભૂ ચિત્ત ધરિયો;
તુજ વિના અન્ય સહુ દેવને અવગણ્યા,
તેહનો વિફલ સહુ સંગ હરીયો. ૧

તુચ્છતા દાખવી અન્ય સહુ દેવને,
એક તુજ ધ્યાન ધાયું અનરું;
વિમલ થઈ અજિત તું પૂર્ણતા પામિયો,
તેહથી ધ્યાન છે સફલ તારું. ૨

પણ કદી તું કરે મુજ ઉપેક્ષા હવે,
હું નિરાધાર જગશૂન્ય સરિખો;
ક્યાં જઉં હુંખ મુજ કોણ આગળ કહું ?
કરુણતા મુજતણી એહ પરખો. ૩

જગતવત્સલ તમે હું નિરાધાર છું,
ખાપજી ક્યાં લગી ધીર ધારું ?
હાથ આલો હવે પ્રગતિ પથમાં મને,
માર્ગદર્શન કરો મુક્તિ સારું. ૪

એક અરિહંત આધાર તું માહરો,
વિશ્વમાં અન્ય મુજ કો' ન હીસે;
વિનય ધરી વિનવું તાર મુજને હવે,
જેમ જાલેન્દુ મન હંસ હીસે. ૫

૩. શ્રી સંભવનાથ જિન સ્તવન

(શ્રી વીતરામ ભગવાનની સ્તુતિ કવિઓએ અને મુનિજનોએ કરી છે. તેવી સ્તુતિ કરવાની પોતાની અશક્તિ જણાવી ભક્તે તારવાની યાચના કરી છે.)

સાધુ યોગી અને મુનિજને સંસ્તવ્યો,
ઋષિજને સ્તુતિતણા કુસુમ અર્પ્યા;
રુચિર કાવ્યો કર્યાં સ્તોત્ર બહુવિધ રચ્યા,
સ્તવનના હાર કરીને સમર્પ્યા. ધૃ૦

અર્થવાહી અલંકાર રસમય ગિરા,
બોધ અમૃત ઝરે જેહમાંથી;
એહવા ભાવથી ગ્રંથ-રચના કરી,
અમક પ્રતિભાતણી એમ દાખી. ૧

વિવિધ નય શાસ્ત્રના દાખવી માર્ગને,
જે પ્રમાણે થકી સિદ્ધ થાતા;
તવ ગુણે વિવિધ રંગે ભર્યા કીર્તનો,
મધુર શબ્દે રચ્યા કંઠ ગાતા. ૨

રાગ ને તાલ મંજુલ રસાત્મક કરી,
ગાયનો વાદ્ય સંમિલિત રચના;
અભણ ને બાલ છૂં છૂં નિરક્ષર ખરો,
વિકલ છે માહરી અજ્ઞ રસના. ૩

એ હવું જ્ઞાન ને શબ્દલંકારને,
ક્યાં થકી લાવું હું અજ્ઞ જડધી?
તવ સ્તુતિ ગાવતા શબ્દ ન સૂઝે મને,
તું ખરો ગુણતણો ભવ્ય જલધી. ૪

માહરી જડ ગિરા સંભવ ! ભક્તિથી,
 સફલ પૂનિત થઈ આજ જગમાં;
 અણ પણ તાહરો મૂક સેવક ખરો,
 તાર બાલેન્દુને ત્વરિત ક્ષણમાં. ૫

૪. શ્રી અભિનંદન જિન સ્તવન

(ભક્તિનો વિધિ અને રીતિ જાણવાની પોતાની અસમર્થતા
 જાણાવી ભક્ત વાંકીચૂકી અવિધિ યુક્ત સ્તુતિ માન્ય
 કરવા ભગવાનની પ્રાર્થના કરે છે.)

નમન અભિનંદન પ્રભુતણા ચરણમાં,
 વિમલભાવે કરું સુપ્રભાતે;
 મુનિજનોચિત ન જાણું વિધિ નમનની,
 બાલભાવે કરું નમન હાથે. ધૃ૦
 ભક્તવત્સલ પ્રભૂ તૂં ખરો સાંભળી,
 ભક્તની ભક્તિની રીત રૂઢી;
 તે ન જાણું વિભૂ અણ હૂં દીન છું,
 માહરી મતિ હજી જાણ કૂઢી. ૧
 તાહરા ભક્ત ગુણવંત ગણધર થયા,
 મુનિવરો શુભમતી કેઈક જ્ઞાની;
 તેમની ભક્તિની રીત શુભ શાસ્ત્રની,
 માહરી બુદ્ધિને તે અજાણી. ૨
 હે દયાનિધિ ! પ્રભુ માન મુજને હવે,
 અણ મતિહીન સેવક અનેરો;
 એમ કરતા થકા કોઈ કાળે પ્રભુ,
 ભક્તિની રીત જાણીશ ધારો. ૩

અજ ગુણહીન જાણી ન મુજ છોડ તૂં,
 ચરણ પાસે જગ્યા અલ્પ આપી;
 તાહરા સુગુણના ગંધથી જિનપતિ,
 થઈશ પાવન થશે શુદ્ધ ભાવી. ૪

માહરા કર્મના પુંજ મોટા ઘણા,
 ભસ્મ થાશે પ્રભુ તવ કૃપાથી;
 આજ બાલેન્દુ વિનવે નમી ચરણમાં,
 દાસ તારો ખરો ભક્તસાથી. ૫

૫. શ્રી સુમતિનાથ જિન સ્તવન

(કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ વિગેરે રોગો પોતાને થએલા છે એમ
 જણાવી ભગવાનને ધનવંતરી વૈદ્ય સમજી તે રોગો
 દૂર કરવાની ભક્ત યાચના કરે છે.)

સુમતિજિન ચરણમાં સુમતિ શુભ ધારતા,
 વંદના સરલભાવે ઉચારી;
 સુમતિદાતા પ્રભુ શાંતિ મુજ આત્મને,
 સુખદ આપો બધા ગદ નિવારી. ૬

કામ વિહ્વલ કરે મુજ હરી શાંતિને,
 ચિત્ત અસ્થિર રહે મદ વિકારી;
 ક્રોધ બહુ વેદના કૂર દાહક કરે,
 શાંતિ મુજને નહીં ક્ષણિક સારી. ૭

લોભનો થોભ નહીં ઘોર મનનો ઘણો,
 વેદના ચિત્તની તીવ્ર મોટી;
 મોહનો રોગ દુસ્તર મને પીડતો,
 ક્ષણ સમાધાન નહીં દુઃખ કોટી. ૮

એહવા રોગ અનિવાર પીડે ઘણા,
કેમ ભવરોગ નિસ્તાર થાશે ?
એક તૂં વૈદ્ય ભગવંત ધન્વંતરી,
કર ચિકિત્સા બહી રોગ નાશે. ૩
આપ મણિ મંત્ર ઓષધિ મને જેહથી,
રોગ મુજ દૂર જાએ ત્વરાથી;
પથ્ય પણ તથ્ય સારી બતાવી પ્રભુ,
કર નિરોગી મને ભવ્ય સાથી. ૪
જોડી કર વિનવૂં વૈદ્ય મુજ થા પ્રભુ,
ગદ નિવારી મને કર નિરોગી;
વિનતિ બાલેન્દુ સુમતિ જિન ચરણમાં,
તાર મુજ એક તૂં મુક્તિલોગી. ૫

૬. શ્રી પદ્મપ્રભુ જિન સ્તવન

(હું કોણુ છું એની મને પોતાને ઓળખાણુ નથી માટે
આત્માનુભવનો અંશ આપવા ભજત પ્રભુ પાસે
પ્રાર્થના કરે છે.)

પદ્મ મુખ પદ્મ તનુ પદ્મજિનરાજના,
નમન પદ્મપદ્મમાં શુદ્ધભાવે;
આત્મનું પદ્મ વિકસાવવા સુમતિ મુજ,
આપ જેથી સદુ કાર્ય થાવે. ધૃ૦
દેહ હું વાસના ચિત્ત વા બુદ્ધિ હું,
કોણુ હું સત્ય છું તે ન જાણું;
કુમતિ જાગી થયેા જ્ઞાન મને નિજતણેા,
ઓળખી નહી શકયો સત્ય માનું. ૧

યોગી મુનિરાજ મુજને કહે આત્મા,
 શક્તિ પરમાત્મની મુજ કને છે;
 એહ અનુભવ મને હજુએ થાતો નથી,
 બુદ્ધિ મુજને પ્રભુ જાણવા દે. ૨
 અનુભવામૃતતણે જિંદુ જો મુજ મળે,
 સ્વરૂપ પોતાતણું પ્રગટ થાવે;
 આત્મ અનુભવ થતા સકલ આનંદને,
 રમણતા પામતા દુઃખ જાવે. ૩
 એકતા આત્મ પરમાત્મની જાણતા,
 ભેદ સહુ ઓગળી નષ્ટ થાશે;
 તાહરું રૂપ અરૂપી છતા આત્મને,
 જાણતા એકતા પ્રગટ થાશે. ૪
 આપ તુજ અંશ અનુભવતણે મુજતણે,
 જેહથી નષ્ટ થાશે ઉપાધી;
 વિનતિ બાલેન્દુની માન્ય કરી પદ્મજિન!
 આપ મુજ ચિત્તને એ સમાધી. ૫

૭. શ્રી સુપાર્શ્વનાથ જિન સ્તવન

(પ્રભુ તો ઘણા દૂર લોકાંતમાં વસે છે અને ભક્ત તો આ લોકમાં
 વસે છે, તેથી પ્રભુના ચરણનો સ્પર્શ મેળવવો દુષ્કર છે; માટે
 હાથ ઝાલી પાસે લેવા ભક્ત પ્રભુની પ્રાર્થના કરે છે.)

ચરણની ભક્તિ સુપાર્શ્વ જિનરાજની,
 સકલ સંસાર નિસ્તારકારી;
 પામશે જે નરો ધન્ય કૃતપુણ્ય તે,
 ત્વરિતમાં મેળવે મુક્તિ નારી. ધૃ૦

પ્રભુ વચ્ચા ઉચ્ચ લોકાંત જઈ સિદ્ધમાં,
 રખડતો હું રહ્યો કર્મવનમાં;
 કેમ સંયોગ પરમાત્મ પદનો થશે ?
 એહ સંદેહ રહે નિત્ય મનમાં. ૧
 મુજ શિરે ભાર બહુ કર્મપુદ્ગલતણા,
 જડ થયો તેહથી અગતિ ધારી;
 તાહરા ચરણનો સ્પર્શ કીમ સાંપડે ?
 વિકટ સોપાન કીમ ચઢીશ કારી ? ૨
 વિદ્ય કેઈ જાતના માર્ગ અધરો બહુ,
 નિગિડ અંધારસંભાર દીસે;
 શું કરું કયાં જઈ કરુણ કથની કહું ?
 તુજ વિના કોઈ ન આધાર ભાસે. ૩
 કર્મ જડ દૂર કર માહરા શિરથકી,
 હાથ ઝાલી મને તાર સ્વામી;
 કયાં સુધી વિનવું શબ્દ ન સૂઝે મને,
 જ્ઞાત તુજને સહુ મુક્તિધામી. ૪
 ધીર ખૂચ્યો હવે તાર મુજ દીનને,
 કઠણ તુજને નહીં કાંઈ જગમાં;
 વિનવે એમ અતિ દીન બાલેન્દુ આ,
 રટણ કરતો પ્રભુનામ મનમાં. ૫

૮. શ્રી ચંદ્રપ્રભુ જિન સ્તવન

(પ્રભુની સેવા અને ભક્તિમાં મન આડે આવી અનેક વિદ્યો
 નાખે છે, માટે તે મનથી મુક્ત કરવા અને પ્રભુસેવાનો
 જ્ઞાન મળવા ભક્ત પ્રાર્થના કરે છે.)

ચંદ્રમુખ ચંદ્રજિન ચંદ્રકાંતિ ભલી,
 ચંદ્ર શીતલ દિસે તનુ સુંવાળી;

ભક્તમન ચંદ્રસમ શાંતિ પામે સદા,
અમૃત વર્ષે હરે હુઃખ ટાળી. ધૃ૦

ચપલ મન પ્રણલ થઈ વિકલ સુવિચારને,
હરી કરે અથિરતા ભાવમાંહે;
રખડતા ભવદેવે તાપ આપે ઘણો,
આપ મત ચાલતો વિકટ રાહે. ૧

એહ વિપરીત મનને પ્રભુ ટાળવા,
માર્ગ ખતલાવ કોઈ ઈષ્ટ સારો;
સ્પષ્ટ ને સરળ જે ઈષ્ટ કૃણ આપતો,
કષ્ટ કાપે ન જે દુષ્ટ ધારો. ૨

એહ મતિમંદ આનંદ હરતો રહ્યો,
ગૂઢ આકંદ મુજને કરાવે;
કુમતિ આગળ કરી સુમતિ હરતો દિસે,
વિવિધ રંગો ધરી એ સતાવે. ૩

અથિર એ મનતણે આપ તૂં સ્થૈર્યને,
તાહરા ચરણમાં ભક્તિ ધરવા;
એહ ભક્તિ થતા પ્રણલ નિરપેક્ષતા,
આત્મ આનંદ સંપૂર્ણ કરવા. ૪

તાહરા ચરણની ભક્તિ શુભ ભાવતા,
પરમ પરમાત્મપદ દર્શી ભાવે;
જન્મ સાક્ષ્યની એહ મનકામના,
પૂર્ણ બાલેન્દુની સિદ્ધ થાવે. ૫

૯. સુવિધિનાથ જિન સ્તવન

(સ્થૂલ ચર્મચક્ષુઓવડે પ્રભુના દર્શન થવા અશક્ય જણાવી ભક્ત
પ્રભુ પાસે દિવ્ય ચક્ષુની યાચના કરે છે.)

સુવિધિ જિનદેવ અરિહંત નવમા પ્રભુ,
ચરણમાં નમન કરું શુદ્ધ ભાવે;
તૂં નિરાકાર અરૂપી અસંગી પ્રભુ,
સચ્ચિદાનંદ ગુણ સંત ગાવે. ધૃ૦

તૂં નિરાગ્રાધ અવ્યય ઘણા ગુણ ભર્યો,
પૂર્ણ નિકલંક ને મુક્તિભોગી;
તાહરું રૂપ હું ચર્મચક્ષુવડે,
કેમ જોઈ શકું ભોગભોગી ? ૧

યોગ કિમ થાય અકલંક સકલંકનો,
એહ છે કૂટનો પ્રશ્ન મોટો;
વંદણા કેમ અરૂપીતણા ચરણમાં,
સ્થૂલભાવે થશે માર્ગ ખોટો. ૨

ચિત્તશુદ્ધિ કરી મોહ માયા હરી,
નિર્વિકારી થઈ નેત્ર મનના;
જો ખુલ્લે ભાગ્યથી અતુલ બહુ પુણ્યથી,
સુલભ થાયે તદ્દા દર્શ પ્રભુના. ૩

આત્મસાક્ષીથકી ભાવ પરમાત્મના,
વિમલતા નિરખતા સુવિધિ જિનના;
સુખ હવે નિરતિશય સ્વાત્મ આનંદનંદ
સુખ સિદ્ધિ ને સુખ તદ્ય જગમ્ભ

સુદિન એવો કદી ઊગશે માહરે,
 ધન્ય કૃતપુણ્ય હું થઈશ ત્યારે
 પુણ્યના ઉદયથી તાહરી ને કૃપા,
 વિનતિ ખાલેન્દુની સફળ ત્યારે. ૫

૧૦. શ્રી શીતલનાથ જિન સ્તવન

(મોહરૂપી સર્પે દંશ મારી મારા શરીરમાં ઝેર રેડ્યું છે. તે
 ઝેર દૂર કરવા કોઈ મંત્ર-ઔષધીની પ્રભુ પાસે ભક્ત
 માગણી કરે છે, જેથી નિર્વિકાર થઈ પ્રભુની સાચી
 ભક્તિ કરી શકાય.)

ચંદ્રિકા શીત રશ્મિથકી સુખદ ને,
 શાંતિ શીતલ પ્રભુ ગદ હરે છે;
 ભક્ત મુનિ કુમુદગણ ચિત્ત વિકસાવતો,
 વિષ ભવાંતરતાણા સહુ હરે છે. ૬૦

મોહનો વ્યાલ વિકરાલ ને વિષ ભર્યો,
 જેહ અંતક સમો ભય ભરેલો;
 તેહનો દંશ મુજને થયો પ્રખરતર,
 ભ્રમણ ભવચક્રમાં ભય ભરેલો. ૧

તેહના પાશથી મુક્તિ મુજ આપતું,
 જેહથી સરલ પથ ત્વરિત દીસે;
 મંત્ર વા તંત્ર કોઈ આપ વિદ્યા મને,
 ઔષધી વા જડી આપ પાસે. ૨

મોહના વિષતણી શામ કથની કહું,
 જે દયાપાત્ર ને હીન દીસે;

જેહથી નમ્ર મસ્તક થયું માહરું,
 મુખથી શબ્દરચના ન બાસે. ૩

તાહરા વિણ મને શાંતિ ક્યાં સાંપડે ?
 તાહરા આસરા વિણ ન કાંઈ;
 તરણુતારણુ મને એક તૂં દેવ છે,
 અન્ય અવલંબના કોઈ નાહી. ૪

ધીર ખૂલ્યો હવે ત્વરિત શીતલ પ્રભુ,
 તુજ કૃપા અમૃત વર્ષાવ કીજે;
 જેહથી દુઃખ બાલેન્દુનું હરણુ કર,
 ત્વરિત તુજ સેવના લાભ દીજે. ૫

૧૧. શ્રી શ્રેયાંસનાથ જિન સ્તવન

(પ્રભુને સંપૂર્ણ શ્રીમંત ગણી ભક્ત હાથમાં ભિક્ષાપાત્ર લઈ
 પ્રભુ પાસે દાન માગે છે.)

શ્રેયસાધક સદા દેવ શ્રેયાંસ જિન,
 પ્રગટ જગમાં થયા શ્રેયકારી;
 આત્મનું શ્રેય દાખે ભવી જીવને,
 તારવા માર્ગ કલ્યાણકારી. ધ્રુ ૦

તૂં પ્રભુ જ્ઞાનધન વીર્યશક્તિ ધને,
 વૈભવે સર્વ શ્રીમંત બાણું;
 ઈંદ્ર નાગેંદ્ર અહમિંદ્ર વા નરપતિ,
 ચરણુ તારા નમે એહ બાણું. ૧

છત્ર આમર બધા અવનીમાં જે દિસે,
 તાહરા ચરણુરજ યુગબાને;

સર્વ દીસે ઘણા તલસતા નિત્ય તે,
 તાહરી સત્કૃપા પામવાને. ૨
 દેવ ધનવંત તૂં પૂજ્ય ને સેવ્ય જિન,
 માર્ગદર્શક ખરો શાંતિધારી;
 હું ખરો દીન દુર્બલ અને કર્મહત,
 દ્રમક મતિમંદ ને મોહધારી. ૩
 તાહરા ખારણે પાત્ર લેઈ આવિયો,
 આપ ભિક્ષા મને હે દયાળુ !
 અંશ પણ તાહરા જ્ઞાનનો મુજ મળે,
 કાર્યસિદ્ધિ થશે હે કૃપાળુ ! ૪
 તાહરા ચરણનો દાસ ગણુ મુજ તણે,
 ધન્ય હું થઈશ ભવ સફલ મારે;
 હાથ ધર દીન બાલેન્દ્ર નત મસ્તકે,
 નમ્ર વિનતિ કરે દાસ તારો. ૫

૧૨. શ્રી વાસુપૂજ્ય જિન સ્તવન

(પ્રભુના સમવસરણમાં બધા જીવો પોતપોતાના અવગુણો ભૂલી
 શાંતિ અનુભવે છે. ત્યારે ભક્ત પ્રભુ પાસે પોતાનો વારો કેમ
 આવતો નથી એવી ચાચના કરે છે.)

વંદણા દેવ વાસુપૂજ્ય ! જિન ખારમા,
 ચરણમાં ભાવના શુદ્ધ ધરતા;
 તીર્થપતિ સેવના ભાવથી આચરી,
 કેઈક જન ભવતણા દુઃખ હરતા. ધૃ૦
 સમવસરણે ગિરાજે થઈ ચઢિમુખી,
 દેશના મેઘની અમૃતધારા;

વ્યાધ ને વ્યાધ વિકરાલ તિમ કેસરી,
ભૂલતા ક્રોધ થઈ નમ્ર સારા. ૧

નમ્ર ભીરુ સહુ ભૂલતા ભય તિહાં,
આત્મશાંતિ ભલી અનુભવે છે;
પુણ્ય સહુ જાતના ઋતુતણા દોષને,
ભૂલતા સર્વ વિકસિત થયા છે. ૨

કંટકો થઈ અધોમુખ સહુ આત્મના,
અવગુણો ભૂલતા તવ કૃપાથી;
સહુ થયા શાંતિના અનુભવી ભૂલિયા,
ભવતણા દોષ થઈ શૂન્ય જેથી. ૩

એક હું દોષ અવગુણભર્યો મોહહત,
કિમ કૃપાપાત્ર તારો ન થાતો ?
કેમ મારો ન વારો હજી આવિયો,
તું છતાં તિમિરહત સૂર્ય દિપતો. ૪

કિરણ તુજ ગુણુતાણું એક પણ આવતા,
ભવતણા તિમિરનો અંત આવે;
નમ્ર બાલેન્દુ વિનવે પ્રભો ! જિનપતિ,
કર કૃપા જેહથી દુઃખ ભવે. ૫

૧૩. શ્રી વિમલનાથ જિન સ્તવન

(પ્રભુની ઉજ્જવલતા, વિમલતા અને તેજસ્વિતા જોતાં ભક્તને
તેમની પૂજનો સાચો માર્ગ સૂઝતો નથી; તે માટે સાચા
પૂજનનો માર્ગ બતાવવા ભક્ત પ્રભુની યાચના કરે છે.)

વિમલ તનુ વિમલ જિન વિમલ મતિ તાહરી,
વિમલતા જગતમાં વિમલ સારી;

તાહરી પૂજના શક્તિ વા વંદના,
કેમ થાશે ન સૂઝે અનેરી ? ૬૦

દુગ્ધધારા અને ચંદ્રથી વિમલ જે,
તેહને વિમલ કરવા પ્રયત્નો;
વિમલ જિનપતિતણા અંગને વિમલતા,
આણવી જલથકી બાલ યત્નો. ૧

ગંધ ધન અવનીમાં પ્રસૂત જેનો થયો,
તેહને ગંધની પૂજનાનો;
બાલચેષ્ટિત જીઓ માર્ગ વિપરીત જે,
વૃક્ષ સહકારને તોરણોનો. ૨

જેહના જ્ઞાનથી ભુવન અજવાળીયા,
તેહને દીપથી નિરખવાની;
વિમલ જિનરાજની પૂજના શી કરું ?
સધન મશી ધૂમ્રયુત તે દિવાની. ૩

હે પ્રભુ ! દેઈ દર્શન મને પૂજના,
માર્ગ બતલાવ કોઈ જે અનેરો;
સત્ય રીતે કરું તાહરી પૂજના,
જેહથી પાર સંસાર ધારો. ૪

અંધ મતિમંદ હૂં માર્ગ ન સૂઝે મને,
તાહરી સેવના સર્જવાનો;
અરણ્યમાં તાહરા વિનતિ બાલેન્દુની,
પ્રગટ કર માર્ગ મુજ તારવાનો. ૫

૧૪. શ્રી અનંતનાથ જિન સ્તવન

(પ્રભુના ગુણ અનંત છે, તે ગણવા કોઈ સમર્થ નથી. ભક્ત
કહે છે કે-હું પક્ષીની પેઠે યથાશક્તિ ગુણ ગાઈશ અને
કદાચ પ્રભુદર્શન મેળવીશ.)

હે અનંત પ્રભુ ! તાહરા ગુણતણો,
પાર કુણ પામિયો વિશ્વમાંહે ?
સર્વ આકાશપટ પાથરી પત્ર જિમ,
તેહ પર પણ સહુ નહી લખાએ. ૬૦
કેઈક યોગી થયા કેઈક સંતો થયા,
ધ્યાન ધરતા ન કો' પાર પામે;
એહવા પ્રભુતણા ગુણતણી વર્ણના,
કિમ થશે મુજથકી કોણ જાણે ? ૧
ખગ ન જાણે કદી અંત આકાશનો,
પણ ઊંડે શક્તિસમ વિહંગ નભમાં;
શક્તિ લઈ ભક્તિની તીવ્ર લઈ ભાવના,
કરીશ ગુણકુણતણા ગાન જિનના. ૨
શબ્દ અસ્કુટ અને વિકલ રચના છતાં,
બાલસમ પ્રભુતણા સુગુણ ગાઉં;
એમ કરતા થકા ભાવની શુદ્ધતા,
વિકસતા પ્રભુતણા દર્શ પાઉં. ૩
ખડ્ગ ધારા સમી સેવના પ્રભુતણી,
પણ કહો તેહ વિણ કેમ ચાલે ?
પ્રથમ તે વિકટ પણ અમૃત અંતે ખરું,
મુક્તિના સૌખ્યમાં જેહ મ્હાલે. ૪

એહવે! સમય જો મુજતાણે સાંપડે,
કદપવેલી ખરી હાથ આવી;
પ્રબલ ઇચ્છા ખરી એહ ખાલેન્દુની,
પ્રભુકૃપા થાય તો શીઘ્ર લાવી. ૫

૧૫. શ્રી ધર્મનાથ જિન સ્તવન

(પ્રભુની વાણીને નદીની ઉપમા આપી તે નદીમાં પાવન
થવાની ભક્ત આકાંક્ષા સેવે છે.)

ધર્મ જિનરાજની શુદ્ધ રસના નદી,
જે અખંડિત વહે પ્રબલ વેગે;
નયતણા ચક્રથી તેહ નિર્મળ થતી,
ભ્રમતાણે! મેલ સહુ દૂર ત્યાગે. ૪૦
વિવિધ શંકા નિરાકરણ સંયોગથી,
અમિત રસના તરંગો વહે છે;
વીચિ કદલોલ રસછાળ બહુ મન હરે,
વિવિધ રંગો ધરી જલ વહે છે. ૧

અમિત મુનિ સંત પ્રભુ બોધજલ મેળવી,
સહુ નિમજ્જન કરે જ્ઞાનગંગા;
શુદ્ધ કૃતકૃત્ય થઈ સફલ કરી જન્મને,
આત્મ આનંદમાં મગ્ન ચંગા. ૨

અમૃત જલપાન પ્રભુ જ્ઞાન સરિતાથકી,
તૃપ્ત થાતા દિસે શાંતિરસમાં;
તેહ પીયૂષરસ અંશ જો મુજ મળે,
ધન્ય કૃતપુણ્ય હું થાઉં જગમાં. ૩

તેહ સરિતા-તીરે સંત મુનિ ખગતતી,
 નૃત્ય શુભ કૃત્યના વિવિધ કરતા;
 વિમલ વાણીતણા વિવિધ વૃક્ષો ફળ્યા,
 મધુર રસ યુક્ત બહુ ગ્રંથ ઝરતા. ૪

એહ આનંદનો સ્વાદ જે નર લહે,
 ધન્ય પાવન થયો જગતમાંહે;
 યતન બાલેન્દુનો તેહ રસ મેળવા,
 ધર્મ જિનચરણમાં ભક્તિભાવે. ૫

૧૬. શ્રી શાંતિનાથ જિન સ્તવન

(મારી ખુદ્ધિ જડ સહવાસથી આત્માને ઓળખી શકતી નથી
 માટે આત્મદર્શન મને કરાવ જેથી હું સાચી ભક્તિ
 કરી શકું એમ ભક્ત પ્રભુને વિનવે છે.)

શાંતિ જિનચંદ્ર શાંતિ રચે અવનિમાં,
 શાંતિની સ્ફૂર્તિ જગમાં કરે છે;
 શાંતિ સંદેશ સહુ જીવકોટી પ્રતે,
 પ્રેરણા શાંતિની જે વરે છે. ૬૦

તેહ જિનરાજગ્રી સેવના પામવા,
 તીવ્ર અભિલાષ મુજ મન વહે છે;
 મૂઠ જડધી અને ઇંદ્રિયોથી હણ્યો,
 એમ ચૈતન્ય પરવશ રહે છે. ૧

જડતણી સેવના જડ કરે ભાવના,
 એમ જડતા સહુ પ્રણલ થાતી;
 નિત્ય સહવાસ જડ વસ્તુનો સાંભરે,
 આત્મનો ભાવ નહિ ખુદ્ધિ જોતી. ૨

આત્મનું તત્ત્વ ને શુષ્ક પુષ્કલતાણું,
 કેમ જુદા કરી તત્ત્વ શોધ્યા;
 ધન્ય તે મુનિવરો જેમણે ઓળખ્યા,
 આત્મ ને જડતણા ભાવ જુદા. ૩
 જડતણા માર્ગથી તાહરી પૂજના,
 આત્મ જાણ્યા વિના કેમ ક્ષણશે ?
 શાંતિ જિનરાજ મુજ માર્ગે જતલાવ તૂં,
 આત્મદષ્ટિ મને કેમ મળશે ? ૪
 આર્તતા મુજતણી સમજ તૂં શાંતિ જિન !,
 આત્મસાક્ષાતતા જેમ થાવે;
 તેહ માર્ગે કરું પૂજના સેવના,
 નમ્ર બાલેન્દુ તવ સ્તવન ગાવે. ૫

૧૭. શ્રી કુંથુનાથ જિન સ્તવન

(પ્રભુએ મૃત્યુનો જય કરી મૃત્યુંજય પદવી મેળવી છે.
 ચોતાનો મૃત્યુ ભય તોડવા ભક્ત પ્રભુને પ્રાર્થના કરે છે.)

કુંથુ જિનરાજ તુજ ચરણ વંદું પ્રભો !
 જીતીયા યમતણે જેણુ જિનજી;
 મૃત્યુ પણ તાહરા ચરણમાં પ્રણમતો,
 નામ મૃત્યુંજય પ્રવર પ્રભુજી. ૬૦
 મૃત્યુ સહુ જીવને દાખવે ભય બહુ,
 તેં કર્યો વશ પ્રભુ ! ત્વરિત સહેજે;
 મૂજતા સહુ દિસે જેહથી જગતમાં,
 તેહ પણ તાહરા ચરણ સેવે. ૧

ભવતણેા અંત અરિહંત પદ પામતાં,
 મૃત્યુનેા અંત પણ તેહ સાથે;
 મુજ ન સૂઝે હજી ભવ રહ્યા માહરા,
 પાશ હજી કેટલા મૃત્યુ હાથે? ૨

જન્મ ને મરણના નિત્ય ફેરા કરું,
 કર્મની જાલમાં હું ફસાયો;
 તેહનેા અંત ભગવંતની સેવના,
 નિત્ય કરવા થકી ખાસ થાઓ. ૩

યમ તણા કૂર સંતાપના તાપથી,
 હે પ્રભુ! શીઘ્ર ઉદ્ધાર જોઈ;
 તાહરો જો કૃપામંત્ર મુજને મળે,
 ભીતિ મુજને ન જગમાંહિ કોઈ. ૪

કુંથુ જિનવર વિભુ! કર્મના પાશને,
 તોડ તૂં કરગરી વિનતિ મારી;
 કુંથુ ગુણ ગાવતો અરણુ-રજ સેવતો,
 પ્રાર્થના કરત ખાલેન્દુ સારી. ૫

૧૮. શ્રી અરનાથ જિન સ્તવન

(પ્રભુનું દર્શન કરી, આનંદ અનુભવી આત્મદર્શન થવાના
 હેતુથી ભકત પ્રભુની દ્રવ્ય-પૂજા કરે છે.)

દેવ અરનાથ! વર રૂપ તારું દિસે,
 અંદ્ર શીતલ અને શાંત સારું;
 તેજ દિનકરતાણું દીપ્તિમાન્ મનહર,
 ઈંદ્ર વૈભવ દિસે મુખ અનેરું. ધ્રુવ

કનકની ચમક મૃદુ મન વિકસ્વર કરે,
 ભવિક મન હરખ અત્યંત વાધે;
 લેઇ પુદ્ગલ બધા તનુ રચી દોષહર,
 નિરખતા ભવ્ય મન હર્ષ વાધે. ૧
 મેઘની અંખના જેમ ચાતક કરે,
 ચંદ્રથી લુબ્ધ સુચકોર દીસે;
 તેમ પ્રભુ તાહરા રૂપથી મોહિયો,
 માહરા મનતણો હંસ હીસે. ૨
 આત્મસાક્ષાત્ દર્શન પ્રભુ તાહરું,
 પૂર્ણ નિરુપાધિનું પ્રગટ થાતા;
 અનુભવું સચ્ચિદાનંદનું રૂપ જ્યાં,
 બ્રહ્મરૂપે રહું મોહ હરતા. ૩
 કુસુમ ચંદન અને વિમલ અક્ષતથકી,
 ધૂપ ને દીપ ઉન્નવલ પ્રકાશી;
 મધુર ફલ વિવિધ નૈવેદ્ય પકવાન્નના,
 પૂજતા પ્રભુતણે આત્મસાક્ષી. ૪
 દ્રવ્યની પૂજના આત્મદર્શનતણો,
 હેતુ દાખ્યો સહુ સાધુ સંતે;
 તેહ દર્શનતણી અંખના મન ધરી,
 ચાચના એહ બાલેન્દુ જ'પે. ૫

૧૯. શ્રી મહિનાથ જિન સ્તવન

(પ્રભુ મહિનાથે નારી જન્મ લઇ આશ્ચર્ય કર્યું અને નારી
 જનને પણ આશ્વાસન આપ્યું. તેમ મને પણ કાંઇ ભવ
 તરવાનો માર્ગ બતાવો એવી ભક્ત પ્રાર્થના કરે છે.)

મહિલ જિનરાજ ! મુજ કાજ કીજે હવે,
 લાજ મુજ રાખ નર જન્મકેરી;

તુજ વિના સાર નિઃસાર સંસારનો,
પાર અનિવાર ભવ ટાળ ફેરી; ધૃ૦

નારી નર ભેદનો છેદ કીધો પ્રભુ,
પ્રણલ આશ્ચર્ય અપવાદ કીધો;
ધીર ગંભીર આશીષ નારીતણે,
જન્મ નારી લઈ સિદ્ધ કીધો. ૧

શક્તિ કોઈ વ્યક્તિની ભક્તિ વધતા દિસે,
આત્મ અભિવ્યક્તિ સંપૂર્ણ થાતી;
નારી પણ વારી સહુ કર્મ ધારી શકે,
તીર્થપતિ પદતણી શુદ્ધ જ્યાતી. ૨

નવલ બલ ફેરવી કર્મ કાપ્યા સહુ,
મિત્રને બોધ આપ્યો અનેરો;
તેમની બુદ્ધિની શુદ્ધિ કીધી ભલી,
ટાળીયો ભવતણે સર્વ ફેરો. ૩

પ્રેમનો નેમ જે વિષય વિષ વેલનો,
મેલ કાઢી કર્યો ગેલ કરતો;
ખેલ જે આત્મનો મુક્તિના માર્ગનો,
જ્ઞાનમય શુદ્ધ આનંદ વરતો. ૪

તેહવો માર્ગ મુજ કોઈ પામરતણે,
દાખવી મદિલ ઉપકાર કીજે;
જેહથી થાય નિસ્તાર સંસારનો,
જેમ જાલેન્દુના કાર્ય સીજે. ૫

૨૦. શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામી સ્તવન

(કામ, ક્રોધ આદિ શત્રુઓના ચક્રમાં હું સપડાયો છું. મને તેમના પાશમાંથી છોડાવવા હે પ્રભુ ! તારા સિવાય ખીજે કોઈ સમર્થ નથી એવી ભક્ત પ્રાર્થના કરે છે.)

તીર્થપતિ દેવ મુનિસુવ્રતસ્વામીના,
ચરણની સેવના નિત્ય કરતા;
ભાવશુદ્ધિ થતા કર્મમલ કાપતા,
આત્મદર્શન થતા વિમલ સમતા. ધ્રુ૦

કામ અભિરામ લઈ રૂપ સુંદર દીસે,
કામ અતિ શામ કરતા ન લાજે;
વામ માર્ગે વધે પાશ નાજે બધે,
બાંધને બાંધતો જે વિરાજે. ૧

ક્રોધ તક શોધતો શાંતિસુખ રોધતો,
મોહ મદિરાથકી શુદ્ધિ હારે;
કરિય સંચાર ચાંડાળનો તનુ વિષે,
પટલ ભ્રમના ધરી દૃષ્ટિ હારે. ૨

મદ અહંકાર ગજ મસ્તકે મૂકતો,
ત્વરિત ગતી વિષે તેહ પટકે;
ભાન બૂલાવતો મદ બહુ ભાવતો,
પણ ખરેખર જીવો આત્મ ભટકે. ૩

એહવા રિપુ ઘણા નીચતમ ભાવના,
જેહ રખડાવતા પ્રગલ દીસે;
ભલભલા મુનિતણે મુગ્ધ કરી નાખતા,
હારતા દેખિયા મોહ વિલસે. ૪

સંકટો અમિત છે એક તારક પ્રભુ,
 યાન તૂં ઘોર ભવસિંધુમાંહે;
 હાથ અલી હવે તાર જાલેન્દુને,
 પ્રાર્થના તુજ થકી એહ ચાહે. ૫

૨૧. શ્રી નમિનાથ જિન સ્તવન

(આ સ્તવનમાં પોતાના હૃદયમંદિરમાં પધારવા માટે ભક્ત
 પ્રભુને આમંત્રણ આપે છે, અને તેઓ વહેલા પધારે તે
 માટે આતુરતા બતાવે છે.)

નમન નમિનાથના ચરણમાં અર્પતો,
 અશુભ ભવકોટિના કર્મ જાવે;
 નમિ નમી તેહથી ચરણ નમિનાથના,
 અમિત સંસારનો અંત આવે. ધૃ૦
 આવ પ્રભુ માહરા હૃદય-મંદિર વિષે,
 ભવ્ય સ્વાગત કરું ઉચિત જાવે;
 હૃદયમાં દિવ્ય ઉદ્યોત તુજ ચરણથી,
 શાંતિ મુજ આપતા પાપ જાવે. ૧
 કેઈક ભવના કર્યા જેહ અંધારપટ,
 અપટથી તેહ અદૃશ્ય થાયે;
 ભાવના એક જિનરાજની સેવના,
 પ્રગટ થાતા સહુ અશુભ નાસે. ૨
 વાસનાનો કરું ધૂપ જાળી હવે,
 અપલતા મનતાણી નષ્ટ થાશે;
 સુપ્ત જે આત્મની રુચિર શુભ ભાવના,
 ગંધ સૌગંધ વર સર્વ વાસે. ૩

આવ અવિલંબથી ત્વરિત મન-મંદિરે,
 આશ મુજ પૂર્ણ કર કરુણાવે;
 એક હું દાસ ઘન શામ કંજલ સમો,
 તેહને શુદ્ધ ઉજ્જવલ કરાવે. ૪

ધીર ખૂલ્યો હવે પ્રભુ ન તૂક્યો હજી,
 વિરહનો દાહ તે કિમ સહાવે ?
 વિતર બાલેન્દુના મસ્તકે તવ કૃપા,
 જેહથી એહના કાર્ય થાવે. ૫

૨૨. શ્રી નેમિનાથ જિન સ્તવન

(આ સ્તવનમાં પ્રભુ નેમિનાથ પોતાની પત્ની અને ભક્ત એવી રાજમતીને બોલાવવા ખાસ જાય છે. ભક્ત એ નિમિત્ત લઈ પોતાને પણ તારવા માટે પ્રભુને પ્રાર્થના કરે છે.)

તીર્થપતિ નેમિ જિનરાજ ઘનશામ તૂં,
 વંશ યદુકુલતણે તેં દિપાવ્યો;
 જન જોડી ગયા રાજમતી તેડવા,
 પરણવા મિશ કરી કાર્ય કાવ્યો. ૬૦

સ્નેહ સાર્થક્ય કરવા ગયા જન લઈ,
 રાજમતીને તિહાં સિદ્ધ કરવા;
 ચાલ મુજ સાથ રૈવતગિરિરાજ પર,
 સાધના આત્મની હાથ ધરવા. ૧

અંત સંસારનો બ્રાંત સહુ કાળનો,
 છંદને છેદવા અંત લાવી;
 સાધના સાધતા કર્મને રોધતા,
 જ્ઞાન કેવળ થશે આત્મભાવી. ૨

એમ સંગોધતા રાજમતી શોધતા,
 નેમ ધરી આવિયા નેમિ જિનજી;
 પ્રેમ જિમ હેમ કરી પૂર્ણતા શુદ્ધતા,
 સચ્ચિદાનંદ નિજ રૂપ સરજી. ૩
 રાજમતી સહ ગયા નેમ રૈવતગિરિ,
 સાધના શુદ્ધ કૈવલ્યકેરી;
 સિદ્ધ કરી મોક્ષસુખ પ્રથમ રાજમતી,
 પામતા અમૃતરસ ધર્મધોરી. ૪
 નેમિ જિનરાજ કરી તીર્થની સ્થાપના,
 પ્રાતિહાર્યે કરી જે વિરાજે;
 ચરણસેવા કરી યાચના જિન પ્રતે,
 નમન બાલેન્દુના તૂં સ્વીકારે. ૫

૨૩. શ્રી પાર્શ્વનાથ જિન સ્તવન

(આ સ્તવનમાં શ્રી પાર્શ્વનાથપ્રભુ પોતાના વિરોધી એવા
 કમઠ ઉપર પણ દયા દાખવે છે, ત્યારે ભક્ત પોતાના
 ઉપર પણ કરુણાભાવ પ્રગટ કરવા વિનવે છે.)

પાર્શ્વ જિનરાજ જગવંદ ત્રિભુવન ધણી,
 સકલગુણ મુકુટમણિ માન્ય જગમાં;
 વંદ ને પૂજ્ય નરનારીગણને ભલા,
 ઈંદ્ર નાગેન્દ્ર સહુ નમત પદમાં. ૬૦
 કમઠ શઠ હઠ ધરે યોગ હઠનો કરે,
 આત્મની સાધના કાંઈ ન જાણે;
 તે દયાહીન થઈ અગ્નિ પ્રજ્વલાવતો,
 નાગને દગ્ધ કરતો અજાણે. ૧

દેઈ ઉપદેશ સન્માર્ગની સાધના,
 દાખવી બોધ કરણા પ્રભુએ;
 થાય લજ્જિત મને કોધ ધરી મન વિષે,
 મેઘમાલી થઈ ત્રાસ આપે. ૨
 ઘોર ઉપસર્ગ તે ટાળવા ઈંદ્ર તવ,
 આવી ત્યાં વારિયો તેહ વેગે;
 એક અપરાધિયો એક ભક્તિ કરે,
 ભાવ પ્રભુ સમતુલા ધન્ય દાખે. ૩
 પ્રભુ દયાસિંધુ તે કમઠ પર દાખવે,
 અતુલ અનુકંપના ભાવ ઊજળા;
 ધન્ય તે પાર્શ્વપ્રભુ ચરણમાં વંદના,
 ભાવ જસ શુદ્ધ સાત્વિક કુમળા. ૪
 હે દયાનાથ! મુજ સાથ કિમ ના કરો ?
 વિનવું હું કરગરી આપ ચરણે;
 આવ તૂં નાવ લઈ તારવા ભવથકી,
 ધારી ખાલેન્દુની પ્રાર્થનાને. ૫

૨૪. શ્રી મહાવીર જિન સ્તવન

(આ સ્તવમાં પ્રભુ શ્રી મહાવીરસ્વામી શાસ્ત્રરૂપે વિદ્યમાન છે
 એમ જણાવી કોઈ યુગપ્રધાન તારકને મોકલી ભક્ત
 પોતાનો ઉદ્ધાર કરવા વિનવે છે.)

વીર શાસનપતિ ધીર ગંભીર જય,
 જગતતારણ મહાવીર જિનજી;
 કલ્પતરુ દેવ વાંછિત સહુ પૂરતો,
 જગતના દુઃખ હરતા પ્રભુજી. ૬૦

- તૂં દિવાકર ખરો મોહજડ તિમિરહર,
જ્ઞાન સાક્ષાત તૂં પ્રગટ કરતો;
ધર્મનો મર્મ શિવશર્મ દાખ્યો સહુ,
વારિ તમ પાપના કલેશ હરતો. ૧
- શાસ્ત્રના રૂપથી આજં સાક્ષાત તૂં,
ક્ષણ ક્ષણે બોધતો ભવિક જનને;
અમૃતરસ પિરસતો સત્યને અર્પતો,
તૃપ્ત કરતો સદા ક્ષુધિત મનને. ૨
- અગ્ર ગૌતમ કરી પ્રથમ ગણધરતણે,
બોધિયા શાસ્ત્રમાં સકલ જનને;
તેહ ત્રણ કાળમાં સર્વ જગ લોકમાં,
ઉચિત છે ધારવા માન્ય સહુને. ૩
- એક કલિકાલમાં મોહની જલમાં,
વ્યાલ વિકરાલ કલિ દંશ કરતો;
ઉદય કર હે પ્રભુ! કોઈ સર્વજ્ઞનો,
યુગપ્રવર્તકતણે! માર્ગ ફરતો. ૪
- તેહ વિષ્ણુ ઘોરતમ માર્ગ ન સૂઝે મને,
સ્તિમિત ગતિ થઈ રહ્યો બાલ તારો;
શીઘ્ર તૂં વિઘ્ન હર ઉદય કર હે પ્રભુ!
માગતો એક બાલેન્દુ ધારો. ૫

કૃષ્ણ

- આજ આનંદ ઉત્સવ મહામાંંગલિક,
માહરા આત્મધરમાંડી થાતો;
ગાઈ ચોવીસ જિન ભક્તિરસ જાગીયો,
જન્મ સાર્થક્ય સંતોષ વરતો. ૬૦

ભક્ત કવિજનતણા ગાલ હું તુરુ છું,
જડ અને મંદમતિ એહ રસના;
ભક્તિબળ મેળવી ભાવના કેળવી,
સ્તવન ગાતા થતી સફલ ભજના. ૧

આત્મ સંતોષ આનંદ ઊઠ્યો મને,
પ્રભુતણા ગુણ ઘણા ગાન કરતા;
સ્તોત્ર જિનરાજના ગાન વિણ મુજ ગમે,
અન્ય કો' કાવ્ય નહીં ચિત્ત હરતા. ૨

યુગયુગે જનમિયા જગજને પ્રભુમિયા,
જાગૃતિ પ્રભુ કરે વિશ્વભરમાં;
આવતા મંદતા શાંતિ ગુણ શુદ્ધતા,
સર્વ ઉદ્ધાર રચી તીર્થ જગમાં. ૩

ગણુધરો સ્થાપિયા ધર્મતરુ રોપિયા,
યુગપ્રવર્તક મુનિ વિવિધ થાતા;
ધર્મ ઉદ્યાન ઉપદેશ જલ સીંચતા,
રાખિયા ફળકૂલે સફલ ભરતા. ૪

આજ જિનરાજ ! યુગરાજ કોઈ આવશે,
દાખવે અર્થ સહુ સૂત્રકેરા;
સુપથ ટાળી ઘણા વિપથ જાતા દિસે,
પ્રાર્થના એક સહુ ટાળ ફેરા. ૫

મદ્દિકાપુર વિષે સંશુષ્યા જિન સહુ,
પંચ દ્વય સહસ્ર વર્ષે પ્રવતે (૨૦૦૫);
માસ કાર્તિકતાણી શુકલ દશમી તિથિ,
પૂર્ણ ખાલેન્દુનું ચિત્ત હર્ષે. ૬

વિભાગ બીજો શ્રી ગૌતમ ગુણવિલાસ

દોહડા

સિદ્ધારથ કુલ ચંદ્રમા, ભવિક કુમુદ વિકસંત;
જસ ચરણાંબુજ સેવતા, થાવે ભવજલ અંત. ૧

સ્મરણ મનન પૂજનથકી, જેહના બહુ ફળ હોય;
સરસ વિમલ મતિશુદ્ધતા, મનવાંછિત ફળ જોય. ૨

વીણા પુસ્તક-ધારિણી, દેવી શારદ માત;
કાવ્યકલા-પ્રતિભા મને, આપો જગ વિખ્યાત. ૩

સંતશિરોમણિ ગણપતિ, ગૌતમ ગુરુ ગુણગાન;
કરવા મતિ આપો મને, ભવિક ચિત્ત વિશ્રામ. ૪

અદ્ભુત ચરિત એ સંતનું, આત્મવિકાસ પ્રધાન;
ભણતાં સુણતાં સાધશે, સદ્ગતિ માર્ગ વિધાન. ૫

ઢાળ ૧ લી

(લલનાની દેશી-શ્રીપાળ રાસ)

જંબૂદ્વીપ સોહામણો, પૃથ્વીતલ અભિરામ ॥ લલના ॥
ક્ષેત્ર ભરત નામે ભલું, આત્મ સાધનનું ધામ ॥ લલના ॥
ધર્મ ભલો જિનરાજનો ॥ એ આંકણી ॥

દેશ મગધ સોહામણો, ધન ધાન્યે આરામ ॥ લલના ॥
કમલા જ્યાં આવી વસી, જન ગણ પૂરિત કામ ॥ લલના ॥ ધર્મ ૦ ૧

ત્રિણિક ભૂપતિ પાલતો, સર્વ પ્રજા જિમ રામ ॥ લલના ॥
આનંદ લીલા અનુભવે, ધર્મ અને સુખધામ ॥ લલના ॥ ધર્મ ૦ ૨

બહુવિધ ધર્મ પ્રરૂપણા, વિવિધ નયે જ્યાં થાય ॥ લલના ॥

ચર્યા પંડિત જ્ઞાનની, જેહથી અઘોષતા જાય ॥ લલના ॥ ધર્મ ૦ ૩

ગુપ્તર ગામ સોહામણું, જેહ છે જ્ઞાનનું ધામ ॥ લલના ॥

વિપ્ર ઘણા પંડિત તિહાં, જગમાં પ્રગટ જસ નામ ॥ લલના ॥ ધર્મ ૦ ૪

જ્ઞાનતણો ભંડાર જે, શુભ વસુભૂતિ નામ ॥ લલના ॥

પ્રાહ્મણ સાત્વિક ત્યાં વસે, વેદ ને શાસ્ત્રના જાણુ ॥ લલના ॥ ધર્મ ૦ ૫

ગૌતમ ગોત્ર પ્રસિદ્ધ છે, કુલ સદ્ગુણ ભંડાર ॥ લલના ॥

શાસ્ત્ર કથા શુભ ભાવના, ઉપદેશે નિત્ય સાર ॥ લલના ॥ ધર્મ ૦ ૬

ભાર્યા તસ પૃથ્વીમતી, શીલ સદ્ગુણી જાણુ ॥ લલના ॥

ધર્મ વિવિધ જસ શુભમતી, સદ્ગુણ સોવન વાન ॥ લલના ॥ ધર્મ ૦ ૭

આચરણા જસ શુદ્ધ છે, ધર્મતણે બહુમાન ॥ લલના ॥

પુણ્યતણા ફળ પામીયા, પુત્ર મણી ગુણધામ ॥ લલના ॥ ધર્મ ૦ ૮

સુંદર રૂપ સુહંકરુ, રતિપતિ સમ અવદાત ॥ લલના ॥

નયન ઠરે જસ દેખતા, ઉપજે સહુ મન હેત ॥ લલના ॥ ધર્મ ૦ ૯

માતપિતા હરખ્યા ઘણું, નિરખી પુત્રનું રૂપ ॥ લલના ॥

નિજ કુલ કેતુ સમાન છે, ધન ધન જેહનું સ્વરૂપ ॥ લલના ॥ ધર્મ ૦ ૧૦

સકલ વિમલ વિદ્યા કલા, પારંગત એ થાય ॥ લલના ॥

હુઃખ દરિદ્ર અમ કુલતણા, વિલય થઈ સહુ જાય ॥ લલના ॥ ધર્મ ૦ ૧૧

દિનદિન રૂપ ગુણે વધે, શોભે ઈંદ્ર સમાન ॥ લલના ॥

ગુણનિષ્પન્ન ઠવે રૂડું, ઈંદ્રભૂતિ તસ નામ ॥ લલના ॥ ધર્મ ૦ ૧૨

અદ્ભુત બુદ્ધિનિધાન જે, ચપલ ને ચતુર શ્રીકાર ॥ લલના ॥

ખાલવયે ભણુતો સહુ, વેદ પ્રાહ્મણ આચાર ॥ લલના ॥ ધર્મ ૦ ૧૩

ભાષા શાસ્ત્ર વ્યાકરણ ને, કાવ્યકલા રસધાર ॥ લલના ॥

શબ્દ ને અર્થ અલંકૃતિ, ભણિયો સકલ શુભ સાર ॥ લલના ॥ ધર્મ ૦ ૧૪

તર્ક ને ન્યાય સકલ ભણ્યો, આત્માનાત્મ વિચાર ॥ લલના ॥
 સકલ પુરાણ કથા જાણે, સરસ્વતીનો અવતાર ॥ લલના ॥ ધર્મ ૦ ૧૫
 ચાર વેદ ૪૬ શાસ્ત્રનો, અભ્યાસી પરિપૂર્ણ ॥ લલના ॥
 વાદસભામાંહે દીપતો, પ્રતિપક્ષી મદ ચૂર્ણ ॥ લલના ॥ ધર્મ ૦ ૧૬
 નરપતિ ધનપતિ સહુ પૂજે, ગુરુ જોડ વિધાન ॥ લલના ॥
 પૂછે શાસ્ત્ર આધારને, પૂર્ણ હોવે જસ જ્ઞાન ॥ લલના ॥ ધર્મ ૦ ૧૭
 અનુક્રમે શિષ્યપરંપરા, જ્ઞાનપિપાસુ થાય ॥ લલના ॥
 શતપંચાધિક સહુ હોવે, સહુ મળી ગુરુગુણ ગાય ॥ લલના ॥ ધર્મ ૦ ૧૮
 ઇંદ્રભૂતિ ગુરુ સહુતણા, ગૌતમ ઋષિ કહેવાય ॥ લલના ॥
 શાસ્ત્રતાણી ચર્ચા ચાલે, ગુરુગુણ સહુ કોઈ ગાય ॥ લલના ॥ ધર્મ ૦ ૧૯
 યજ્ઞાદિક આચારને, પૂર્ણ વિધિથી પગાય ॥ લલના ॥
 દોષ ન કો' તેમાં થાએ, અવિધિ સહુ ત્યાં ટગાય ॥ લલના ॥ ધર્મ ૦ ૨૦
 રાસ રૂડો ગૌતમતણો, ભણતા મન આનંદ ॥ લલના ॥
 ગુણ તસ ખાલેન્દુ ગાવે, સુણતા પરમાનંદ ॥ લલના ॥ ધર્મ ૦ ૨૧

કુહા

શિખાસૂત્રમંડિત તનુ, ભસ્મ-વિભૂષિત દેહ;
 ગંધપુંડ્ર નિજ ભાલમાં, પંડિત વિદ્યા-ગેહ. ૧
 રૂદ્રાક્ષી સર કંઠમાં, મંગલ ચર્ચિત અંગ;
 દીસે ઋષિ મુનિ વેદવિદ્, વિદ્યાવાદ અભંગ. ૨
 રૂપ મહન સમ સુંદર, વાણી અમૃત રેલ;
 શાસ્ત્ર પાઠ વરસાવતી, કાઠી દૂષણ મેલ. ૩
 ઇંદ્રભૂતિ પંડિત દિસે, ભવ્ય હિમાલય જેમ;
 ગંગા જ્યાંથી ઉદ્ભવી, પાવન વાણી તેમ. ૪

ગૌણ એક ત્યાં તત્ત્વ છે, સમકિત શુદ્ધ ન જ્ઞાન;
શુદ્ધ દેવશુરુધર્મની, ઓળખ ન દીઠો ભાણ. ૫

ઈંદ્રભૂતિ સમકિત વિચે, કાચી વિરલા ભીત;
સત્ય બોધને બાણવા, લેદાશે કુણ રીત ? ૬

કથા એહ બહુ મીઠી, સાકર દ્રાખ સમાન;
સાંભળતા મન ઉદલસે, કમલ નિરખતા ભાણ. ૭

ઢાળ બીજી

(ગારે દીવાળી થઇ આજ પ્રભુ મુખ જોવાને-એ દેશી.)

ઝગ્યો રવિ વીરજિણુંદ, જગ દીપાવાને;
ઝળહળતો તેજ પ્રચંડ, મોક્ષ સિધાવાને. આંકણી.
ચરમ જિનેશ્વર કેવળનાણી, વીર જિનંદ ભગવાન રે;
સમવસર્યા અપાપા નગરી, દિનકર સોવનવાન. જગ ૧
સમવસરણ રચના સુર કરતા, કુસુમવૃષ્ટિ ત્યાં થાય રે;
અષ્ટ પ્રાતિહાર્યે તે શોભે, દીઠે ભવદુઃખ જાય. જગ ૨
હુંદુભિ દિવ્ય ધ્વનિ ત્યાં ગાજે, છત્ર ચામર વીંઝાય રે;
માલકોશ રાગે પ્રભુ બોધે, સહુકોને સમજાય. જગ ૩
દેવદેવી નરનારી બેઠા, ઉચિત આસને આય રે;
પશુ પંખી તિર્યંચ સહુ ત્યાં, વેરવિરોધ સહુ જાય. જગ ૪
નિજ નિજ ભાષા સમજે સહુકો, સંશય સર્વ મિટાય રે;
જ્ઞાન પરખ ત્યાં શુભ મંડાણી, સમકિત શુદ્ધ નિપાય. જગ ૫
એહ નગરીમાં સોમિલ નામે, પ્રાણી ધનદ કહાય રે;
યજ્ઞ મહોત્સવ માંડ્યો તેણે, બહુ દ્રવ્યે જે થાય. જગ ૬

બોલાવ્યા એકાદશ પંડિત, ઈંદ્રભૂતિ ત્યાં મુખ્ય રે;
 સહુ નિજ શિષ્યથકી પરિવરિયા, કરતા સહુ કોઈ સખ્ય. જગ૦ ૭
 સહુ મળી ચુમાળીસ સો વિપ્રો, પંડિત બુદ્ધિનિધાન રે;
 વેદવૌષ મંત્રો ઉચ્ચરતા, નિજ નિજ શાસ્ત્ર પ્રમાણ. જગ૦ ૮
 હવ્ય વસ્તુ બહુવિધ મેળવતા, વિવિધ ધાન્ય કૂળ ફૂલ રે;
 વાજિંત્રો બહુ તાલબદ્ધ ત્યાં, વાજે સહુ અનુકૂલ. જગ૦ ૯
 આરોહે અવરોહે ઉચરે, કર્ણમધુર સહુ મંત્ર રે;
 હોતા ઉદ્ગાતા આચાર્યો, ઈંદ્ર વરુણ લેઈ તંત્ર. જગ૦ ૧૦
 માને સહુ સર્વજ્ઞ નિજતણે, અહંકાર ગજ અઘિયા રે;
 જાણે સ્વર્ગપુરીમાં બેઠા, જ્ઞાન શિખર જઈ અડિયા. જગ૦ ૧૧
 મંત્રો બોલી હવન કરે છે, અગ્નિ વિષે બહુ ભાત રે;
 હવનતણે પરમાર્થ ન જાણે, અવળી લીધી રીત. જગ૦ ૧૨
 એવામાં કોલાહલ જાગ્યો, ગગનાંગણની માય રે;
 દેવી દેવો ચાલ્યા વેગે, સમવસરણમાં જાય. જગ૦ ૧૩
 ઈંદ્રભૂતિ મન આનંદોર્મિ, ધન્ય ધન્ય નિજ યાગ રે;
 માને આવ્યા દેવ નિરખવા, આકર્ષી મહાભાગ. જગ૦ ૧૪
 આગળ ચાલ્યા કિમ સહુ જાયે, યજ્ઞ ઓળંગી દેવ રે;
 દેવો પણ ભૂલ્યા કિમ દીસે, જ્ઞાની જે સ્વયમેવ. જગ૦ ૧૫
 શિષ્યે આવી ગુરુને કીધું, દેવો સહુ ત્યાં જાય રે;
 સમવસરણ સર્વજ્ઞ ધિરાજે, જય જય વાણી થાય. જગ૦ ૧૬
 ઈંદ્રભૂતિ પંડિત મન થાવે, એ કુણ છે વળી ધૂર્ત રે ?
 પાખડી દીસે છે કોઈ, આવ્યો ઠગવા હેત. જગ૦ ૧૭
 મુજ વિણ જગમાં ખીજે કોઈ, સર્વજ્ઞ ન છે જાણ રે;
 એક જ હું છું જ્ઞાની મોટો, હું છું જગમાં ભાણ. જગ૦ ૧૮

સહુને જીત્યા મુજ સમ જ્ઞાની, દીકો જગમાં ન કોઈ રે;
 એ કુણુ બાળ્યો ઈંદ્રબાળીયો, ધૂતારો મુજ જોઈ. જગ ૦ ૧૯
 જીતું એને ક્ષણમાં જઈને, પ્રગટ કરું તસ પોલ રે;
 કેસરી આગળ છાગ ન ઠરશે, રવિ આગળ તમ બાળ. જગ ૦ ૨૦
 હમણા જઈને પરાસ્ત કરવો, ઈંદ્રભૂતિ ઈમ ચિંતે રે;
 ક્ષણની પણ ધીરજ ત્યાં ન રહી, ઊઠાપોહ બહુ રીતે. જગ ૦ ૨૧
 ઈંદ્રભૂતિ ગૌતમ ગુણ અનુપમ, જેહની કથા રસાળ રે;
 બાલેન્દુએ ગાઈ જેની, બીજી રસમય ઢાળ. જગ ૦ ૨૨

કુહા

ઈંદ્રભૂતિ કોધે ભર્યા, મન શાંતિ ગઈ દૂર;
 અહંકાર ઘોડે ચઢ્યા, બ્યાખ્યો મદનો પૂર. ૧
 કોણુ એહ સર્વજ્ઞ છે, કયાંથી આબ્યો એહ ?
 ધૂતારો મતિમંદ જે, દૂર કરું તસ મોહ. ૨
 સૂતો બાણી સિંહને, કોલાહલ કરે આજ;
 પણ ક્ષણમાં ઝાંખો થશે, લૂંટાશે તસ લાજ. ૩
 ગર્જન નહીં સાંભળ્યો, સિંહતણો નિજ કાન;
 શીયાળ ત્યાં લગી કરે, નિજ નિજના ગુણગાન. ૪
 પણ સાંભળતા ગર્જના, નાસે દૂર શિયાળ;
 ખોટા એ સર્વજ્ઞને, જીતું હું તતકાળ. ૫
 એહવામાં આવી મળ્યા, પંડિતવર્યા અનેક;
 ઈંદ્રભૂતિને વિનવે, એવડો શો ઉદ્ધેક ? ૬
 અમ જેવો બાળે કદી, જીતીશું તતકાળ;
 દૂર કરીને તોડશું, ક્ષણમાંહી ભ્રમબાળ. ૭

ઈંદ્રભૂતિ ગૌતમ કહે, નહીં કોઈનો ત્યાં લાગ;
 હું પોતે જઈ પારખું, સહુ સંભાળો યાગ. ૮
 કાણું વડાણમાં પડે, નાનું પણ દેખાય;
 કરે ઉપેક્ષા તેહની, વડાણ રૂખી જાય. ૯
 માટે હું વેગે જઈ, જીતું એકને આજ;
 જેથી અમ કુળ યજ્ઞની, રહેશે જગમાં લાજ. ૧૦
 દેવ દેવી સહુને હવે, લાવું યજ્ઞની પાસ;
 ગૌતમ ઈમ બોલે મુખે, ગર્જનવથી ખાસ. ૧૧

ઢાળ ત્રીજી

દેશી-કડખાની

ગંધ મુદ્રા કરી હાથ પુસ્તક ધરી,
 દંડ ધારણ કરી સવ્ય કરમાં;
 જીતવા નીકળ્યા ઈંદ્રભૂતિ તિહાં,
 ઉચ્ચતર ગર્જના તીવ્ર સ્વરમાં. આંકણી
 પરિવર્યા પંચશત શિષ્ય પરિવારથી,
 સહુ શિખાસૂત્રધર સજ્જ થાતા;
 મુખથકી ઉચરે દીર્ઘ બિરુદાવળી,
 ગુણ વદે ગુરુતણા ગીત ગાતા. ગંધ૦ ૧
 યોગ અષ્ટાંગ ને ધ્યાન તિમ ધારણા,
 ગુણ સમાધિતણા પૂર્ણ વરતા;
 ચાર વેદો અને જાણ પટ્ટશાસ્ત્રના,
 પારગામી ભલા પૂર્ણ જ્ઞાતા. ગંધ૦ ૨

કાવ્યના જાણુ ઉપનિષદ સિદ્ધાંતના,
 શાસ્ત્ર સંધાન પૂરાણ જાણે;
 તર્ક ને ન્યાયના ભેદ ને છેદને,
 કોષ વ્યાકરણ સિદ્ધાંત માને. ગાંધ૦ ૩
 જગતમાં કોઈ જન્મ્યો નથી એહવો,
 ઈંદ્રભૂતિતણા હાથ આલે;
 અજિત છે એહ સર્વજ્ઞ જગમાં ભલો,
 સહુતણા ગર્વ ક્ષણમાંહિ ગાળે. ગાંધ૦ ૪
 સહુ નમે એહને ચિત્ત આદર ધરે,
 પ્રવર પંડિત સહુ શિષ્ય એના;
 વાદમાં જીતવા કોઈ પંડિતતણે,
 જેલ છે હાથના સર્વ જેના. ગાંધ૦ ૫
 ઈમ ધિરુદ્ધ બોલતા ચિત્તમાં કોલતા,
 આવિયા વીર જિનરાજ પાસે;
 દૂરથી દેખિયું સમવસરણે તિહાં,
 દૃશ્ય અદ્ભુત સહુ ગર્વ નાસે. ગાંધ૦ ૬
 પદ્મવિત નીલતરુ અશોક છાયા ધરે,
 દેવ વૃષ્ટિ કરે કુસુમકેરી;
 મધુર દિવ્ય ધ્વનિ ગગન મંગલ કરે,
 આમરે વીંજતી દેવનારી. ગાંધ૦ ૭
 દેવતારચિત સિંહાસને શોભતા,
 ચંદ્રમુખે સર્વ દિશિ જિન વિરાજે;
 તેજ ગહુ ગજહળે અતુલ ભામંડળે,
 નાદ દુંદુભિતણા ગગન ગાળે. ગાંધ૦ ૮

છત્ર ત્રણ શોભતા સ્વર્ણમય દીપતા,
 તીર્થપતિ સર્વ ભૂષણ અનોખા;
 દેવ દેવી ઘણા નારીનર ગુણમણી,
 ઉચિત આસન લિયે સર્વ સરખા. ગંધ ૯
 ગઠ રચ્યા મણિતણા વિવિધ વર્ણો ઘણા,
 દિવ્ય કાંતિ ધરે દેવતાના;
 સમવસરણે વિરાજિત હતા વીર જિન,
 જે કરે કાર્ય જગ બોધવાના. ગંધ ૧૦
 પશુ અને ખગતતી સર્વ તિર્યંચ જે,
 ભાવ નિજ વેરના સર્વ ભૂલ્યા;
 વાઘ ને છાગ બેઠા સહુ એક થઈ,
 શાંતિ ઉલ્લાસથી અંગ કૂલ્યા. ગંધ ૧૧
 સર્વ ઋતુ કૂલ ક્ષણ રુચિર સૌગંધથી,
 ત્વરિત વિકસિત થયા પૂર્ણ ભાવે;
 વાયુ અનુકૂલ ત્યાં સુખદ વાયે ભલો,
 મન પ્રકુલિત કરે દુઃખ જાવે. ગંધ ૧૨
 એહવા ભાવને નિરખતા નેત્રથી,
 ઇંદ્રભૂતિ તદા મન વિમાસે;
 મેં કદી દેખિયું નહીં કદી અનુભવ્યું,
 દશ્ય એવું અહો જે પ્રકાશે. ગંધ ૧૪
 બંધ મિથ્યાત્વના સર્વ કટુ કર્મના,
 થાય નિઃસત્વ ક્ષણવારમાંહે;
 એહ સાહસ કદી નહીં કર્યું હોત મેં,
 લાજ મુજ રહત ત્યાં મુગ્ધ ભાવે. ગંધ ૧૫

એહ કુણ ઈંદ્ર કે દિનમણિ દિવ્ય છે,
 ભાવ સહુ શુદ્ધતાએ વિરાજે;
 એહ લક્ષ્મીપતિ બ્રહ્મા વા રતિપતિ,
 વિષ્ણુ શંકર હશે કોણ ગાજે ? ગંધં ૧૬
 કેમ આગળ ધસું વા ફરું અહિંથી,
 વાદ જય શક્ય નહીં એમ ભાસે;
 એહ અવિચાર મેં ભૂલમાં બહુ કર્યો,
 ચિન્હ સહુ મુજ પરાજય વિકાસે. ગંધં ૧૭
 એમ સહુ કર્મ આવરણ બહુ જીર્ણતા,
 પામતા ક્ષતિયા સર્વ વેગે;
 ત્યાં ઉષઃકાલ સમ્યક્ત્વનો ઊગિયો,
 જાનુ ઉદયે સહુ યોગ જાગે. ગંધં ૧૮
 ઈંદ્રભૂતિ તદ્દા ચિંતવે મન વિષે,
 માહરા ગુપ્ત સંદેહ ભાગે;
 તો ગણું ખાસ સર્વજ્ઞ હું એહને,
 એહ ઈશ્વર ગણું પૂર્ણ ભાવે. ગંધં ૧૯
 ચાલતો ચિત્તમાં ચિંતવે બહુ પરે,
 આવિયો વીર જિન ચરણ પાસે;
 અમૃત ધારાતણી વૃષ્ટિ શીતલ ઘણી,
 મધુર વાણી પ્રભુ ત્યાં પ્રકાશે. ગંધં ૨૦
 આવ ગૌતમ ભલે ખેસ ઉચ્ચાસને,
 કુશલ તુજ હો હવે સર્વ ભાવે;
 તાહરી ધર્મચર્યા ભલી હો હવે,
 કુશલ તુજ શિષ્ય પરિવાર ગાવે. ગંધં ૨૧

મદ અહંકાર નાઠા તદા તત્ક્ષણે,
ક્રોધ જે આત્મરિપુ તેહ ગણિયો;
વિનય ને સરળતા ઈદ્રભૂતિ વર્યા,
આત્મવૈભવ તિહાં પ્રગટ મળીયો. ગંધ૦ ૨૨

આત્મના તત્ત્વનેા ખાસ સંશય તને,
આત્મ અસ્તિત્વને તૂં ન માને;
પણ હવે વેદના અર્થને ધાર તૂં,
શાસ્ત્રની રીત તૂં સર્વ જાણે. ગંધ૦ ૨૩

સાંભળી વીરવાણી બહુ રસભરી,
ઈદ્રભૂતિ ઘણું ચિત્ત હરખે;
ધન્ય હું ધન્ય ગુરુ એહ મારા હવે,
શિષ્ય પરિવાર સહુ સત્ય પરખે. ગંધ૦ ૨૪

ત્વરિત દીક્ષા ગ્રહી વીર જિનચરણમાં,
ભક્ત સહુ પરિણુમ્યા શુદ્ધ ભાવે;
કર્મતમ ક્ષાટતા સૂર્ય ત્યાં ઝળહળ્યો,
આત્મચરવિદ વિકસિત થાવે. ગંધ૦ ૨૫

ઈદ્રભૂતિ કથા રુચિર મન ભાવતી,
ઢાળ ત્રીજી રચી ગાલભાવે;
સાંભળે જે ભણે આત્મભાવે કહી,
વદત બાલેંદુ તસ દુઃખ જાવે. ગંધ૦ ૨૬

દુહા

ઈદ્રભૂતિ મન ગહનમાં, સંશય નામ પિશાચ;
નાહું વીર હુંકારથી, ક્ષણમાં દીકું સાચ. ૧

પડદો જે અજ્ઞાનનો, વિરલ હોતો મનમાંહિ;
 વાણી વીર જિજ્ઞાસની, સુણુતા અદૃશ્ય ત્યાંહી. ૨
 વીર કહે ગૌતમ સુણો, આત્મા કેમ મનાય ?
 સત્ય અર્થને જાણુતા, સંશય સઘળો જાય. ૩
 આત્મા વાસિત જ્ઞાનથી, પ્રતિપ્રદેશ અનંત;
 પુદ્ગલના સંયોગથી, સમરસ રૂપ ધરંત. ૪
 તિમ આત્મા સંયોગથી, નવ નવ રૂપ જણાય;
 પર્યાયો બદલાય છે, નાશ દિસે તસ થાય. ૫
 રૂપ ધરે નાનાપરે, સંયોગે તે જાય;
 પણ જુદા પર્યાયમાં, આત્મા પ્રગટિત થાય. ૬
 અલંકાર રૂપક ધરે, હેમ ન કેા બદલાય;
 તિમ આત્મા નિજ કર્મથી, વિવિધ રૂપમાં જાય. ૭
 દુગ્ધમાંહી નવનીત છે, ગુપ્ત રહું રસ રૂપ;
 ઉચિત પ્રયોગે સત્વરે, ધારે જુદું રૂપ. ૮
 આત્મા જ્ઞાન-ગુણે વર્યો, જેહ અનાદિ અનંત;
 જગમાં રૂપ ધરે ઘણા, દીસે નહી તસ અંત. ૯
 માટે નિશ્ચય માનજે, આત્મા છે સાક્ષાત;
 સ્વતંત્ર તસ અસ્તિત્વ છે, નાશ નહીં તસ હોત. ૧૦
 નાશ થાય પર્યાયનો, નહીં આત્માનો હોય;
 શુભ દૃષ્ટિ ધારણ કરો, ભવથી પાર તરાય. ૧૧

ઢાળ ૪ થી

(સાંભળજો મુનિ સંજમ રાગે-એ દેશી)

વીરની વાણી અમૃતખાણી, સાંભળજો સહુ પ્રાણી રે;
 ઇંદ્રભૂતિ ગૌતમ મન શાંતિ, જ્ઞાન ઉદયની જાણી રે. વીરની વાણી ૦ ૧

કાંતિ થતા આતમ અનુભવની, બ્રાંતિ ટળી ક્ષણમાંહી રે;
સિદ્ધ થતા આતમ ગુણ પ્રગટ્યો, ગૌતમ પંડિતમાંહી રે. વીર૦ ૨

ગુણપર્યાય સહુ આતમ દ્રવ્યના, દીઠા મનની આંખે રે;
પુદ્ગલ ભાવ ઘટ્યા ક્ષણમાંહે, પ્રગટ થયા મન સાખે રે. વીર૦ ૩

પરિણતિ વધતા આતમગુણોની, જડતા સહુ ગઈ લોપી રે;
ચોકડી આતમ વિઘાતક નાઠી, સમતા શુદ્ધ વિલોકી રે. વીર૦ ૪

ક્રોધ ગયો શાંતિ ગુણ પ્રગટ્યો, સંયમ મનમાં વસિયો રે;
વિષય કષાય નાઠા સહુ ક્ષણમાં, આતમ ગુણનો રસિયો રે. વીર૦ ૫

દર્શન જ્ઞાન ચરણ ગુણ પ્રગટ્યા, તત્ત્વ વિવેચન શોધ્યા રે;
શ્રેણી ગુણ અનુભવની ચઢીયા, જડતા સહુ ગુણ રોધ્યા રે. વીર૦ ૬

પ્રભુ આગળ જોડી કર વિનવે, ઈંદ્રભૂતિ શુભ ભાવે રે;
તારો મુજ પામરને સ્વામી, જેથી ભવ ભય જાવે રે. વીર૦ ૭

વાંછક છું હું તુમ સેવાનો, કરુણાનિધિ મુજ તારો રે;
ચરણે રાખો શિષ્ય કરીને, સેવક તુમ પદ ધારો રે. વીર૦ ૮

હૃદય કપાટ ઊઘાડ્યા મારા, શંકા કાંક્ષા નાઠી રે;
તુમ વિણ જગમાં મુજ નહીં દીસે, આતમતણુ કોઈ સાથી રે. વીર૦ ૯

ચારિત્ર માર્ગતાણી આચરણા, દેખાડો મુજ દેવ રે;
તુજ ઉપદેશ ધરી દઢ ચિત્તે, આચરણા તતખેવ રે. વીર૦ ૧૦

કરુણાસાગર દેવ પ્રિયંકર, જોલે મધુરી વાણી રે;
અવધારો દિલમાં બહુ ભાવે, સહુકો જગમાં પ્રાણી રે. વીર૦ ૧૧

ધન્ય તને તુજ આતમભાવના, તારક તુજને થાશે રે;
માર્ગ અનાદિ આતમચરણનો, એથી ભવદુઃખ જાશે રે. વીર૦ ૧૨

ઉચરી સમકિત સામાયકને, ઈદ્રભૂતિ વૈરાગી રે;
 ગૌતમ ઋષિ પ્રગટ્યા જગમાંહે, આસ્રવ ભાવના ત્યાગી રે. વીર૦ ૧૩
 સંવર સાધ્યો નિર્જરણાથી, કર્મ થયા તવ જીર્ણ રે;
 હળવો આત્મા શુદ્ધ સ્વરૂપી, જન્મ જરા થાય શીર્ણ રે. વીર૦ ૧૪
 શિષ્ય હતા પંચશત ગૌતમના, તે પણ દીક્ષિત થાય રે;
 જય જયકાર થયો જગમાંહી, સર્વ અબોધતા જાય રે. વીર૦ ૧૫
 ગૌતમ ઋષિના શિષ્ય થયા તે, સમકિત પામ્યા સર્વ રે;
 આત્મ-નિરૂપણ માર્ગે લાગ્યા, નષ્ટ થયો સહુ ગર્વ રે. વીર૦ ૧૬
 ગણધર પહેલા ગૌતમ સ્થાપ્યા, તીર્થ-પ્રવર્તન કીધ રે;
 સાધુ સાધ્વી માર્ગે જતાવ્યા, જ્ઞાન-સુધા તસ દીધ રે. વીર૦ ૧૭
 શ્રાવક શ્રાવિકા માર્ગે જતાવી, સંઘ ચતુર્વિધ કીધ રે;
 સમતા થાપી પાપ ઉત્થાપી, શાંત સહુને કીધ રે. વીર૦ ૧૮
 ધર્મ પ્રવર્તન જૈન વિધિનો, જગને દાખ્યો જેહ રે;
 તારક ને ઉદ્ધારક થાશે, એવો માર્ગ છે એહ રે. વીર૦ ૧૯
 રત્નત્રયીનું ગુહ્ય જ્ઞાન જે, ગૌતમને ઉપદેશ્યું રે;
 વિસ્તારે સહુ વિશદ કરીને, જગ આગળ તે પિરશ્યું રે. વીર૦ ૨૦
 ધન્ય તે વીર ને ધન્ય તે ગૌતમ, ગુરુ ને શિષ્યની જોડી રે;
 ખાલેન્દુ ગુણ ગાવે તેહના, નમ્રપણે મદ મોડી રે. વીર૦ ૨૧

દુહા

ગૌતમ ગણધર રસકથા, અમૃત સમ અતિ મિષ્ટ;
 જે ભણશે સુણશે તદ્દા, મળશે તેહને ઈષ્ટ. ૧
 આગળ આગળ રસ ઘણો, સાકર દ્રાખ સમાન;
 સાંભળજો ખહુ ભાવથી, આનંદમંગળ જાણ. ૨

અગ્નિભૂતિ આદિ તથા, ગણધર સહુ અગિયાર;
શિષ્ય સહિત થાખ્યા તિહાં, ધર્મતણા શણુગાર. ૩

પંડિત સહુ એકેકથી, ચઢતા જ્ઞાની જેહ;
જૈન ધર્મ વિસ્તારતા, બોધ કરે સહુ તેહ. ૪

ઉત્પત્તિ વ્યય ધ્રુવતણી, ત્રિપદી અમૃતવેલ;
મનગમતી ગૌતમતણે, સુધા ભરી રસ રેલ. ૫

ઉત્પત્તિ આણુ સંઘથી, પ્રગટે સ્કંધ ઉદાર;
સ્થિરતા ધ્રુવના ભાવથી, હીસે તેમાં સાર. ૬

વ્યય થાતા સંયોગનો, વિધટે રચના એહ;
મૂળ રૂપમાં સંચરે, વસ્તુ એક જ તેહ. ૭

વિસ્તારી આણુ એકના, સાગર કીધા જ્ઞાન;
આગમમાં તે ગૂંથતા, જ્ઞાન થયું ત્યાં ભાણુ. ૮

પૂછે ગૌતમ વીરને, ગૂઢ પ્રશ્ન બહુ ભાત;
પૂર્ણ વિવેચન વિસ્તરી, સમજાવે સિદ્ધાંત. ૯

આત્માનાત્મ વિચારના, વિકસિત ભેદાભેદ;
કર્મતણા સિદ્ધાંતના, દાખે તસ કરી છેદ. ૧૦

રચના જે ષટ્ દ્રવ્યની, વિશ્વતણા વિસ્તાર.
વિધવિધ સંબંધે તદા, પ્રગટ કરે નિરધાર. ૧૧

નય નિક્ષેપે દાખવી, વસ્તુ વિશાલ સ્વરૂપ;
સત્ય રૂપ પ્રગટાવિયું, સંશય ટાળ્યા રૂપ. ૧૨

તત્ત્વ કહ્યા વિસ્તારથી, નવ સંખ્યા તસ કીધ;
જીવ કહ્યા એકેદ્રિથી, પંચેન્દ્રિય કરી સિદ્ધ. ૧૩

એક અહિંસા દાખવી, સત્યતણા જે પ્રાણ;
સંયમ ઇન્દ્રિયરોધનો, પ્રગટાવે વિજ્ઞાન. ૧૪

ચઉવિધ ધર્મ જતાવિયો, પૂજા ભક્તિ વિધાન;
તપ જપ ધ્યાન ને ધારણા, ધર્મતાણા જે પ્રાણ. ૧૫

ઢાળ પાંચમી

(તન વિકસે મન ઉલ્લસે રે, દેખી પ્રભુની રીત-એ દેશી)

ગૌતમ ઋષિ શ્રી વીરના રે, પ્રથમ ગણાધિપ થાય.

ધન મુનિ ગૌતમને.

વીર જિનેન્દ્રના ધર્મને રે, પ્રગટ કરે જગમાંહિ. ધન ૧

કેઇ મુનિને ઉપદેશિયા રે, પામ્યા તે કેવળજ્ઞાન; ધન

આલ્યા કેવળી સંઘમાં રે, પૂર્ણાનંદને બાણ. ધન ૨

નવલ થાય ગૌતમતણે રે, આશ્ચર્યે ગરકાવ; ધન

શિષ્ય થયા મુજ કેવળી રે, હું છદ્મસ્થની માંચ. ધન ૩

વીર પ્રભુભક્તિ ઘણી રે, મોહ અનન્ય પ્રકાર; ધન

તેહ કર્મ નહીં દૂટિયા રે, કેવળ નાવે સાર. ધન ૪

અષ્ટાપદગિરિ તીર્થનો રે, મહિમા શ્રીમુખ થાય; ધન

સાંભળતા ઇચ્છા થઈ રે, દર્શન કરવા ભાવ. ધન ૫

દુર્ઘટ ત્યાં જાવાતણે રે, માર્ગ વિકટ કહેવાય; ધન

ઉચ્ચપણે કિમ ચાલવું રે? નહીં સોપાન કરાય. ધન ૬

ગૌતમ ઋષિ તપતેજથી રે, પામ્યા લઙ્ઘિનિધાન; ધન

અભિમા ગરિમા દિવ્યની રે, લઘુગુરુ સર્વ વિધાન. ધન ૭

લઙ્ઘિથી કોઈ વસ્તુનો રે, અતિ સંકોચ વિકાસ; ધન

જગમાં ન કોઈ અસાધ્ય છે રે, સર્વ મટે આભાસ. ધન ૮

પ્રભુ કહે કોઈ સંત જે રે, ચરમશરીરી હોય; ધન

તે ચઢશે અષ્ટાપદે રે, નિજ શક્તિને જોય. ધન ૯

ગૌતમ આલ્યા વેગથી રે, આન્યા તળેટી પાસ; ધ૦
 દીઠા મુનિ તપસ્યા કરે રે, કરતા સહુ ઉપવાસ. ધ૦ ૧૦
 પંદરસો એવા હતા રે, બેઠા ધ્યાન નિમગ્ન; ધ૦
 શુષ્કશરીરી એહવા રે, હાડ ને ચામે લગ્ન. ધ૦ ૧૧
 અષ્ટાપદ ચઢવાતણા રે, દિલમાં ભાવ અખંડ; ધ૦
 તે માટે શોષે તનુ રે, ભાવથી સુપ્રચંડ. ધ૦ ૧૨
 ગૌતમને દીઠા તદ્દા રે, સ્થૂલશરીરી સંત; ધ૦
 મનમાં સહુ ચિંતે ઈચ્છું રે, કિમ ચઢશે એ મહંત ? ધ૦ ૧૩
 અમ તનુ શુષ્ક છતે નહીં રે, ચઢવાને સમરથ; ધ૦
 એ મુનિ કિમ ચઢશે તિહાં રે ? દર્શન કરવા હેત. ધ૦ ૧૪
 ગૌતમ નિજ તનુ સૂકવી રે, વાયુથી લઘુ કીધ; ધ૦
 લઘિયથી તનુતા વધી રે, જડતા ટાળી દીધ. ધ૦ ૧૫
 આલ્યા કિરણ રવિતણા રે, ત્વરિત ચઢ્યા ગિરિશૃંગ; ધ૦
 ક્ષણમાં તે પહોંચી ગયા રે, કુસુમતણા જિમ ભૃંગ. ધ૦ ૧૬
 પહોંચ્યા અષ્ટાપદે જઈ રે, આનંદે મુનિરાય; ધ૦
 દર્શન કીધા ચૈત્યના રે, કંચન કળશ સોહાય. ધ૦ ૧૭
 રત્નજડિત કંચનતણા રે, સુંદર ચૈત્ય વિશાલ; ધ૦
 પ્રતિમા દેહપ્રમાણુની રે, દીઠી ત્યાં તતકાળ. ધ૦ ૧૮
 તીર્થપતિ ચોવીસની રે, પ્રતિકૃતિ જિમ સાક્ષાત; ધ૦
 દર્શન થાતા સત્વરે રે, કીધો ત્યાં પ્રણિપાત. ધ૦ ૧૯
 સહુ પ્રતિમાને વાંઢ્યા રે, શાસ્ત્રવિધિ અનુસાર; ધ૦
 જન્મ સફલ માને તિહાં રે, થાશે ભવનો પાર. ધ૦ ૨૦
 ધન્ય મુનિ ગૌતમતણે રે, વાંદું હું તસ પાય; ધ૦
 બાલેન્દુ કહે વાંદતા રે, ભવભવના દુઃખ જાય. ધ૦ ૨૧

હુહા

- પંદરસો તાપસ કહે, નવલ વિલક્ષણ એહ;
સ્થૂલ દેહધર એ મુનિ, દઢ કાયા છે જેહ. ૧
- કિમ ચઢિયાં એ ઊર્ધ્વમાં, અહ્ભુત એહ બનાવ;
દીકું નહીં સ્વપ્ને ઇશુ, એમાં કુણુ છે ભાવ ? ૨
- તપ કરી કાયા સૂકવી, શુષ્ક જે પર્ણ સમાન;
તો પણ કિમ નહીં ઉપની, શક્તિ એહ પ્રમાણ. ૩
- પાછા વળતા પૂછશું, એ મુનિવરને ગુહ્ય;
ધન્ય એહ ઋષિવર્યને, લઙ્ગિધવંત છે જેહ. ૪
- કળા આત્મશુદ્ધિતણી, લક્ષણ લક્ષિત જેહ;
મેળવશું એ મુનિચક્રી, ધન્ય ધન્ય મુનિ તેહ. ૫
- મંથન મનમાં ચાલિયું, ઊહાપોહ તસ થાય;
માર્ગ ખરો ભૂલ્યા અમે, કરવો અન્ય ઉપાય. ૬
- નહી કોઈ ગુરુ અમને મળ્યા, સત્ય ણતાવણુહાર;
તેથી કાયા શોષવી, વ્યર્થ ઉપાડ્યો ભાર. ૭
- ખરો માર્ગ અમે શોધશું, પ્રભુ દર્શનનો જેહ;
સંશય સહુ અમ ભાગશે, દર્શન કરશું તેહ. ૮

ઠાળ ૬ કૂી

(જગજીવન જગ વાલહો, મરદેવીનો નંદ-એ દેશી)

ગણધર ગૌતમ ગુણનીલો, જગગુરુ મુનિ મહંત લાલ રે;
જસ અહ્ભુત રૂડી કથા, જગબોધક એ સંત લાલ રે.

ગણધર ગૌતમ૦ એ આંકણી

અષ્ટાપદગિરિ ઉપરે, જિનવર ચૈત્ય જુહાર લાલ રે;
 ભક્તિરસે એ ઝીલતા, આનંદ સરમાં વિહાર લાલ રે. ગા ૨

તિર્યકજંભક દેવતા, વંદે ગણધર પાય લાલ રે;
 ભક્તિવશે આરાધતો, ગોતમ શરણે જાય લાલ રે. ગા ૩

પુંડરીક કંડરીક નામના, અધ્યયનો રચી સાર લાલ રે;
 ઉપદેશે તસ દેવને, કરુણાકર સાધાર લાલ રે. ગા ૪

વજ્રસ્વામીનો જીવ એ, પામે ધર્મ પસાય લાલ રે;
 કારણે કાર્ય નિપાઈયું, ભવદુઃખ અદ્ય તે થાય લાલ રે. ગા ૫

કરુણાનિધિ ઉપકારનું, કાર્ય નિપાયું એહ લાલ રે;
 જ્ઞાની જ્યાં પગલું ઠવે, પાવન સ્થળ તે થાય લાલ રે. ગા ૬

ત્યાંથી તાપસ જ્યાં હતા, પંદરસો નગ હેઠ લાલ રે;
 તે સહુને ત્યાં દાખિયો, શાસ્ત્રનો માર્ગસંકેત લાલ રે. ગા ૭

ગૌતમ ઋષિએ સર્વનું, પારણું તપનું કીધ લાલ રે;
 ધૃત શર્કરયુત ક્ષીરનું, નિજ કર પાત્રને લીધ લાલ રે. ગા ૮

અંગૂઠો ધરી પાત્રમાં, લખિ અમત્કૃતિ કીધ લાલ રે;
 પંદરસો સંતોષિયા, તૃપ્તિ સહુને દીધ લાલ રે. ગા ૯

ગુરુ ગૌતમ લખિધતણા, અદ્ભુત ગુણભંડાર લાલ રે;
 સહુ તાપસ ચરણે નમે, ધન્ય ખરો અણુગાર લાલ રે. ગા ૧૦

જડતા ટાળી તેમની, આતમ સન્મુખ કીધ લાલ રે;
 ત્યાગ બતાવ્યો ચિત્તનો, ઉપદેશામૃત દીધ લાલ રે. ગા ૧૧

તપ સંવરનો દાખિયો, નિર્જરણાને હેત લાલ રે;
 કાયા કષ્ટ ન એકલો, ધર્મસાધન સંકેત લાલ રે. ગા ૧૨

આસ્રવ સહુ તે ટાળવા, વીરપ્રણીત જે ધર્મ લાલ રે;
 બોધતા સહુના તૂટિયા, કર્મતણા સહુ મર્મ લાલ રે. ગા ૧૩

જૂથ સહુ તાપસતણો, પંચ મહાવ્રત ધાર લાલ રે;
 મુખ્ય થયા ગૌતમ ઋષિ, આલ્યા જિન દરબાર લાલ રે. ગાં ૧૪
 પંદરસો શિષ્યોતણા, ગુરુ ગૌતમ ગણધાર લાલ રે;
 પહોંચ્યા અષ્ટાપદગિરિ, પ્રભુ દર્શન મનોહાર લાલ રે. ગાં ૧૫
 સમવસરણુ ગઢ ત્રણુ વિષે, જિનદર્શન સાક્ષાત્ લાલ રે;
 વાણી મેઘની ગર્જના, સાંભળતા મન શાંત લાલ રે. ગાં ૧૬
 રાત્રિ ગર્ધ રવિ ઊગીયો, આનંદ અંગ ન માય લાલ રે;
 આઠે કર્મ તે નાસિયા, સર્વ અબોધતા જાય લાલ રે. ગાં ૧૭
 લોકલોક પ્રકાશતા, પ્રગટ્યું કેવળજ્ઞાન લાલ રે;
 કેવળીમાં ધિરાજતા, જય જય મંગલ ગાન લાલ રે. ગાં ૧૮
 ગૌતમ ઋષિ મન ચિંતવે, એ કુણુ અહ્ભુત તાન લાલ રે;
 વાળ્યું વૃક્ષ મુજ હાથનું, ત્વરિત ફલિત થયું જાણુ લાલ રે. ગાં ૧૯
 હું નિષ્કળ હજી એકલો, કર્મ ન મુજ કિમ જાય લાલ રે?
 અકલિત કર્મતણી ગતિ, કેણે નવ કીધી જાય લાલ રે. ગાં ૨૦
 પ્રભુ તસ ખેદને જાણુતા, કરે નિવારણુ તેહ લાલ રે;
 એ ભવ તુજ મુજ મોક્ષ છે, નિશ્ચય જાણુજે એહ લાલ રે. ગાં ૨૧
 આશ્વાસન પ્રભુના મુખે, સાંભળતા આનંદ લાલ રે;
 ગૌતમ મન સ્થિરતા થઈ, જાણ્યો કર્મનો ફંદ લાલ રે. ગાં ૨૨
 ગૌતમ ગર્વ તે બોધનું, કારણુ સાર્થ કહાય લાલ રે;
 ખેદ તે કેવળજ્ઞાનનું, શુચિ કારણુ તસ થાય લાલ રે. ગાં ૨૩
 સાંભળતા ગૌતમ કથા, ભવદુઃખ સહુના જાય લાલ રે;
 ખાલેન્દુ ચરણે નમે, સેવે ગૌતમ પાય લાલ રે. ગાં ૨૪

દુહા

વીર જિનંદ સમોસર્યા, ભારતવર્ષ પ્રદેશ;
 તીર્થ પ્રભાવના વિસ્તરી, વિવિધ નગર ને દેશ. ૧

કેઈ ભાવ્યજન પામિયા, સમકિત રૂઠો ધર્મ;
કેઈ પ્રવ્રજ્યા પામિયા, સમજી ધર્મનો મર્મ. ૨

હૂષિત કૂડી કલ્પના રીતિ બ્રથાચાર;
તે સહુ ટળિયા વેગથી, પ્રગટ્યા શુદ્ધાચાર. ૩

હિંસા હુઃખ તે સહુ ટળ્યા, લોક વિષમતા જાય;
દયા દાન પ્રગટ્યા ઘણા, જન મન બહુ સુખ થાય. ૪

એમ કર્યા ઉપકારને, તીર્થ પ્રવર્તન કીધ;
જેન ધર્મ સ્યાદ્રાદનો, સમજાવીને દીધ. ૫

જ્યાં જ્યાં વીર જિનંદજી, સમવસરે અભિરામ;
કનક કમલ રચના કરે, સુર આવી તે ઠામ. ૬

પાવાપુરીમાં સંચર્યા, ત્રિશલાનંદન વીર;
અંતિમ દેવા દેશના, સુંદર ગુણ ગંભીર. ૭

વીર પ્રભુ ચિંતે ઈશ્યું, મુજ પર ગૌતમ નેહ;
કારણ છે આવરણનું, કર્મજનિત સંદેહ. ૮

મારા દેહવિલય ક્ષણે, હોશે જો સાક્ષાત;
આવરણો વધશે તદા, માટે કીધ સંકેત. ૯

દેવશર્મા પ્રાપ્ત્યા તણે, દેવા ગુરુ ઉપદેશ;
ગૌતમને આજ્ઞા કરી, મોકલિયો પરદેશ. ૧૦

ઉપકારી અરિહંત દેવ, ગૌતમ પર ઉપકાર;
કટુતાથી પણ મોકલ્યા, નિજ કાયાથી દૂર. ૧૧

બહોતેર વર્ષ ગયે થકે, આશ્વિન માસ ને અંત;
પ્રભુ સિધાબ્યા મોક્ષમાં, કીધો ભવનો અંત. ૧૨

ઢાળ ૭ મી

(વાસવવંદિત વંદીએજ, વાસુપૂજ્ય જિનરાજ-એ દેશી)

- નૃપતિ દંડનાયક ગણેજ, વ્યાપારી ગહુ લોક;
 વ્યવસાયી સહુ જાતનાજ, મળીયા લોકના થોક.
 અલૌકિક ગૌતમ ગુરુ ગણધાર, શાસનના શણગાર. એ આંકણી ૧
- દેહ વિલય ક્ષણ જાણતાજ, પ્રભુએ આસન લીધ;
 બેઠા પદ્માસન કરીજ, સાવધાન સહુ કીધ. અં ૨
- સોળ પ્રહરની અંતિમાજ, દેશના અમૃતધાર;
 આપી જાગૃતિ લોકનેજ, જૈન ધર્મનો સાર. અં ૩
- સર્વ તત્ત્વ સમજાવિયાજ, દાન શીલ તપ ભાવ;
 ધર્મતણા સાધન કહ્યાજ, ભવ તરવા જે નાવ. અં ૪
- ધર્મ અર્થ ને કામ છેજ, મોક્ષ હેતુ પુરુષાર્થ;
 ધર્મવિકિત જે સાધશેજ, સરશે તેનો અર્થ. અં ૫
- એમ ઘણા વિષયો કહ્યાજ, શાસ્ત્ર નિપાયા જેડ;
 ઝીલ્યા સર્વે જન ગણેજ, આરાધ્યા સહુ તેડ. અં ૬
- ભૂખ તરસ ભૂલ્યા સહુજ, એકતાન સહુ થાય;
 ઈંદ્રિયના વ્યાપાર ત્યાંજ, સ્થગિત થયા સહુ કોય. અં ૭
- ધ્મ આશ્વિન અમાસનીજ, શામ રાત્ર જવ હોય;
 ધર્મદિવાકર આથમ્યોજ, અંધકાર સહુ થાય. અં ૮
- પંચભૂત વિષુલ્યા તદ્દાજ, નિજ નિજ ક્ષેત્રે જાય;
 આત્મા મુક્તિપુરી ગયોજ, શોક તિહાં પથરાય. અં ૯
- ગંધ વસ્તુ અંદન તથાજ, ધૃત ધનસાર કપૂર;
 ચિતા રચી પ્રભુ દેહનીજ, પ્રગલ્થો અગ્નિ સુપૂર. અં ૧૦

મોક્ષ કલ્યાણક ઉત્સવેજી, ઇંદ્ર દેવ લઈ કૂલ;
 આવી ઓચ્છવ આદરેજી, દેવ થાય અનુકૂલ. અં ૧૧
 પ્રભુતણા અવશેષનેજી, નિજ નિજ ભાવ પ્રમાણ;
 લઈ ગયા નિજ લોકમાંજી, ભક્તિવશે બહુમાન. અં ૧૨
 ભાવ દીપક બુઝાઈયેજી, તેથી મન ધરી ખેદ;
 દીપક પંક્તિ પ્રગટ કરીજી, ઘર ઘર બહુ કરી ભેદ. અં ૧૩
 દીવાળી દીપાવળીજી, પ્રગટ થઈ બહુ સાજ;
 મંગલ વાજાં વાગિયાજી, મોક્ષ કલ્યાણક કાજ. અં ૧૪
 ઉપદેશી જવ વિપ્રનેજી, ગૌતમ વળીયા જામ;
 દીઠા સહુ વિપરીતનાજી, ચિહ્ન અમંગલ તામ. અં ૧૫
 આકાશે દુંદુભિ સુણીજી, દીઠો સુરનો સંઘ;
 જાણી મનમાં ચિંતવેજી, મોક્ષ મહોત્સવ વૃંદ. અં ૧૬
 મન ધૂજે અતિ દુઃખથીજી, વીર પ્રભુ નિર્વાણ;
 નિરાધાર હું એકલોજી, મોટી છે એ હાણ. અં ૧૭
 કાર્તિક સુદિ પડવે દિનેજી, ગૌતમ ગુરુ ગણધાર;
 આબ્યા ત્યાં નિસુણી તદ્દાજી, વાર્તા અતિ દુઃખકાર. અં ૧૮

દુહા

આવી જોયું ગૌતમે, સહુ વિપરીત પ્રકાર;
 મરણ વીરના દેહનું, પિંજર શૂનું ધાર. ૧
 વીર ગયા મુક્તિપુરી, શાશ્વત સુખ ભરપૂર;
 ફરે નહીં પાછા કદી, ચિદાનંદ સુખપૂર. ૨
 જગ ઉપકાર કરી ઘણા, તીર્થ પ્રવર્તન કીધ;
 તીર્થંકર પદ સાથે લઈ, માર્ગે બતાવી દીધ. ૩
 ગૌતમ શૂન્ય હૃદય થયા, આંખે આબ્યા નીર;
 હૈ ! હૈ ! આ શું ? કિમ થયું, દુઃખ અતિ ગંભીર. ૪

રોમ રોમ દુઃખ વ્યાપિયું, વિકલ ચિત્ત બહુ થાય;
 દુઃખ એવું મેં અનુભવ્યું, કદી નહીં જે જાય. ૫
 પાપોદય ક્યાંથી થયો? અનેક ભવનો આજ;
 વીર પ્રભુ આલ્યા ગયા, રૂપ્યું માહરું જહાજ. ૬
 દુઃખનો પર્વત મમ શિરે, પડિયો આવી આજ;
 કુણ મારગ બતલાવશે, કિમ રહેશે મુજ લાજ? ૭
 પ્રાણ ગયો ખોખું રહ્યું, સર્વે થઇ નિપ્રાણ;
 સત્ય સ્વરૂપ સમજાવવા, દેશે મુજ કુણ જ્ઞાન? ૮

ઢાળ ૮ મી

(કર્મ ન છટે રે પ્રાણિયા-એ દેશી)

વીર પ્રભુ મુજ વાલડા, શું વિપરીત તેં કીધ ?
 સાચી ઘડીએ તેં મોકલ્યો, કાર્ય ભળાવી રે દીધ,
 ગૌતમ ગુરુવર ગુણનીલો. આંકણી ૧
 બાળક જાણી રે હે પ્રભુ ! સમજાવ્યો મુજ એમ;
 બાલી લેતો શું હે પ્રભુ ! તુજ પાલવને રે એમ. ગૌં ૨
 ભાગ પડાવીશ મોક્ષમાં, એમ તેં જાણ્યું શું વીર ?
 રડવડતો મુજ મૂકી ગયા, ખૂટ્યો મારો રે ધીર. ગૌં ૩
 નિર્માળ સ્નેહ તુજ મુજ ખરો, ચોળ મજાકનો રંગ;
 કેમ નિભાવ્યો ન મુજ પ્રભુ, વધતો રહે જે અખંડ. ગૌં ૪
 તુજ વિષુ મુજ જીવિત કિશ્યું, વાયુ વિષુ જિમ પ્રાણ;
 મીન તે જલ વિષુ કિમ રહે, મુજ એ સ્થિતિની રે જાણ. ગૌં ૫
 વિરહ વેદના અનૂભવે, ગૌતમ ઋષિ બહુ એમ;
 કુમુદિની ચંદ્રકલા વિના, કમલ તે રવિ વિષુ જેમ. ગૌં ૬

- હૃદયવ્યથા ગૌતમતણી, ન સૂઝે કોઈ રે માર્ગ;
શૂન્ય હૃદય થઈ ચિંતવે, દીસે ન કોઈ રે લાગ. ગૌં ૭
- એમ ચિંતવતા રે અનુભવ્યું, દીકું આત્મસ્વરૂપ;
કુણ વીર કુણ હું હવે, નિજ નિજ કર્મને રૂપ. ગૌં ૮
- જીવ સ્વતાંત્ર કહ્યા સહુ, નિજ નિજ કર્મ પ્રમાણ;
માર્ગ જુદો પ્રત્યેકનો, કર્મપસાયે રે માન. ગૌં ૯
- સ્નેહ ને સગપણ લોકના, ક્ષણજીવી સહુ હોય;
સંયોગ ને રે વિયોગમાં, રમવું વ્યર્થ તે જાય. ગૌં ૧૦
- ભવભવમાં બહુ અનુભવ્યા, પ્રેમ અને બહુ વેર;
કર્મ વધ્યા સહુ તેહથી, માર્ગે પસર્યું છે ઝેર. ગૌં ૧૧
- જગમાં કોઈ કોઈનું નથી, વ્યર્થ ભુલામણ થાય;
સત્ય સ્વરૂપ નિરખી જુઓ, સંશય મનમાંનો જાય. ગૌં ૧૨
- ઈમ ચિંતવતા એ પ્રીતડી, ગૌતમ નિર્વિષ થાય;
ઝળહળતો રવિ જ્ઞાનનો, આત્મા પ્રગટ જણાય. ગૌં ૧૩
- કેવળ જ્ઞાન પ્રગટ થયું, લોકલોક પ્રમાણ;
ભવનો અંતજ આવિયો, ગૌતમ ગુરુના રે બાણ. ગૌં ૧૪
- કાર્ય તે વીરનું પૂર્ણતા, પામ્યું તેથી રે તેહ;
પદ નિર્વાણ તે પામિયા, ધન તે ગુરુ ગુણગેહ. ગૌં ૧૫
- કેવળ મણિ ગૌતમ વર્યા, પૂર્ણાનંદ સમેત;
ધન ધન ભવ સફળો થયો, ભવનિસ્તારણ હેત. ગૌં ૧૬
- ગુરુ ગૌતમ ગુણ ગાવતા, આનંદ અંગ ન માય;
સુણતા સહુ સુખ સંપન્ને, ઘર ઘર મંગળ થાય. ગૌં ૧૭
- બાલેંદુ શુભ ભાવથી, ગૌતમ ગુરુગુણ ગાય;
આત્માનંદને અનુભવે, જન્મ સફલ તસ થાય. ગૌં ૧૮

દુહા

- અર્ધ શતક ગૃહવાસમાં, શ્રી ગૌતમ ગણધાર;
ત્રીસ વર્ષ સંયમ કર્યો, સંવરચુત જેણે સાર. ૧
- કેવળ જ્ઞાન અલંકર્યા, બાર વર્ષ પર્યાય;
દેશ વિદેશે ગામમાં, વિચર્યા ધર્મ પસાય. ૨
- ઇમ બાણું વર્ષ લગી, દેહ ધર્યો ગુરુરાય;
પર ઉપકાર કર્યો ઘણો, દયા બુદ્ધિ મન લાય. ૩
- અંગોપાંગ રચ્યા ભલા, દ્વાદશ સંખ્યા જેહ;
આગમ રૂપે વિસ્તર્યા, વીર પ્રવચન તેહ. ૪
- રાજગૃહીમાં આવિયા, અંતિમ જાણી કાળ;
નિજ પદને વરતા હવા, ટાળી ભવ જંજાળ ૫
- પરબ એક માંડી તદા, જ્ઞાનામૃતની જેહ;
અખૂટ જે ત્રણ કાળમાં, સુખ આપે સહુ તેહ. ૬
- પીઠને તૃપ્ત થયા ઘણા, માનવ કંઈક અનંત;
અનંત જે ખૂટે નહીં, ભવિક જીવ સુખકંદ. ૭
- હજી કોઈ જે સેવશે, કલ્પવેદ સમ જ્ઞાન;
સરશે તસ કારજ સહુ, પ્રગટ થશે નિજ ભાન. ૮
- ગૌતમ ગુરુ સમ ગુરુ નહીં, વીર સમો નહીં દેવ;
ભાવે જે પદ સેવસે, સુખ પામે સ્વયમેવ. ૯
- ગુરુભક્તિ ગુરુ પૂજના, જગમાં છે એ સાર;
ભવિક જીવ જે આદરે, તસ છે જય જયકાર. ૧૦
- ધન્ય ધન્ય ગૌતમ ગુરુ, પ્રભુ ઓળખાવ્યા જેણુ;
ધર્મ તત્ત્વ પણ દાખવ્યું, જગ દીપાવ્યું જેણુ. ૧૧

ઢાળ ૯ મી

(સેવો ભવિયા વિમલ જિનેશ્વર-એ દેશી)

પ્રહ ઊઠી વંદો ગુરુ ગૌતમ, જે શાસન શૃંગારણ;
ભજતા સેવંતા તસ ચરણો, ભવસંકટ સહુ જાયણ.

પ્રહ ઊઠી-એ આંકણી. ૧

પ્રણવાક્ષર મંડિત માયાનું, ખીજ ઉચ્ચારો ખીજુંણ;
લક્ષ્મી ખીજ સપદલવ ગૌતમ, નામ જપો ભવ સીઝેણ. પ્ર૦ ૨

નામ રટંતા નિશ્ચિન ભાવે, ઇહ પરલોક તે સાધેણ;
મનવાંછિત ફળ મળશે તેને, માર્ગ ખરો જસ લાધેણ. પ્ર૦ ૩

કલ્પતરુ એ કામકુંભ છે, ચિંતામણિ નિજ હાથેણ;
ઐળખતા નવનિધિ સહુ પ્રગટે, અષ્ટ મહાસિદ્ધિ સાધેણ. પ્ર૦ ૪

સ્વર્ણગિરિ એ ચળકે સુંદર, ગંગાજલ સમ મિષ્ટણ;
પાપ હરે સંકટ સહુ ટાળે, મેળવશે સહુ ઇષ્ટણ. પ્ર૦ ૫

એહના જ્ઞાન સરોવરમાંહે, મુનિજન હંસ તે ઝીલેણ;
કરતા કેલિ આતમ ગુણ અનુભવ, પ્રગટે આનંદ ખીલેણ. પ્ર૦ ૬

શીતલ કિરણને વિતરણ કરતો, ચંદ્ર અપૂર્વ એ દીસેણ;
ગુણ પ્રગટે જસ દર્શન કરતા, આતમ હંસ તે હીસેણ. પ્ર૦ ૭

તારાગણ સંખ્યા પણ ગણુશે, સાગરના જલખિંદુણ;
એહવો કોઈ પણ ગુરુ ગૌતમના; ન ગણે ગુરુગુણસિંધુણ. પ્ર૦ ૮

જલધર નિરખી નૃત્ય મયૂરો, આનંદે ચિત્ત હરખેણ;
તિમ ગૌતમ ગુણ ગાતા મનમાં, ભવિક જીવ ચિત્ત પરખેણ. પ્ર૦ ૯

પૂનમને દિન શશિ જિમ વિલસે, અંબરતલ શોભાવેણ;
તિમ જિનશાસન અંબર ગૌતમ, ઋષિમણિ પૂર્ણ દિપાવેણ. પ્ર૦ ૧૦

સાકર દ્રાખ ને અમૃત ફળથી, ગૌતમ વાણી મીઠીજી;
 કર્ણપુટે જે લેઈ સંઘરશે, મુક્તિ રમા તેણે દીઠીજી. પ્ર૦ ૧૧
 કાર્યારંભે ગણપતિ નામે, મંગલ જાપ જપીજેજી;
 સફલ થાય તસ મનના વંછિત, પાપ અમાપ ખપીજેજી. પ્ર૦ ૧૨
 ચંદન ગંધ મનોહર મલયે, કેતકી વનમાં મહકેજી;
 તિમગૌતમ ગુણુ ભણુતા સુણુતા, ભવિક ચિત્ત અતિ વિકસેજી. પ્ર૦ ૧૩
 રત્નાકર ભરિયો મણિગણથી, મુક્તાફલની ખાણુજી;
 કાઢો સેવો નિજ નિજ કાજે, તો પણ ન ખૂટે જાણુજી. પ્ર૦ ૧૪
 ગૌતમ ગુણુમણિ વર્ણો સેવો, જેહ અનંત કહાયજી;
 ખાલેન્દુ તસ પદરજ સેવે, આનંદ અંગ ન માયજી. પ્ર૦ ૧૫

કલશ

ગૌતમ ગુણાકર પ્રથમ ગણુધર, ચરિત ગાવા વાંછના,
 મુજ ઉલટ અંગ વધ્યો કરી, અનુકરણ આચાર્યોતણા;
 ગાઈ કથા મેં યથાશક્તિ, જ્ઞાનહીન છતાં ભલી,
 આકાશમાર્ગે અનંત ઊડે, ખગ યથાશક્તિ મળી. ૧

શુભ મલ્લિકાપુરમાં કરી મેં, એહ રચના ભક્તિની,
 જે સહસ્ર ને વળી પાંચ વર્ષે, માસ માધવ શ્રીભની;
 આનંદમંગલ સર્વ વ્યાખ્યો, હર્ષ ને હૃદ્લાસથી,
 ખાલેન્દુનું એ કાર્ય સાધ્યું, સંતના સહવાસથી. ૨

વિભાગ ત્રીજો શ્રી વીરજન્મોત્સવ

સર્ગ ૧ લો

શ્લોકવિલાસિત

નમન તીર્થપતિ પ્રભુ વીરને, નમન ગૌતમ શાસનધીરને;
 નમન સત્ય સનાતન ધર્મને, નમન દેવી સરસ્વતી ચર્ણને. ૧

મુજ સહાય ઇહાં કર શારદે ! મુજ કવિત્વ ગુણાવલિ સાર દે;
 મુજ ભલી પ્રતિભા પ્રગટાવજે, પ્રભુ સુકીર્તન આજ કરાવજે. ૨

ન કવિ હું નહિ પાંડિત બુદ્ધિમાન, નહિ ખરેખર સાધુ વિચારવાન;
 પ્રભુ ગુણાવલિ ગાયન પ્રેમથી, મુજ પ્રયત્ન થયો શુભ હેતુથી. ૩

અલિક આત્મ સુપ્રત્યય જાલને, વડીલના થઈ કારણ મોહને;
 તિમ પ્રયત્ન જીઓ મુજ એહ છે, સુજન ચિત્ત વિનોદક તેહ છે. ૪

ગગન નિર્મળ સુંદર ચંદ્રિકા, અનિલ ગંધ મનોરમ સંયુતા;
 મૃદુલ તાપ અને શ્રમ-હારક, અતિ મનોહર અને સુખકારક. ૫

ઋતુ વસંત જન્યો નટ મોહક, તરુલતા કુસુમોદિત રોચક;
 સુમસુગંધ ભર્યો પૃથિવી વિષે, સહજ તે મધુમાસ જન્યો દિસે. ૬

સુમ ગુલાબ અને મધુ માલતી, વિવિધ રંગ સુરમ્ય ખીલ્યો અતિ;
 સરસ વેષ ધરે ધરણી ભલા, વદન મંડલ ભૂષણ સંકુલા. ૭

તરુ દિસે નવ પદ્મવ ધારક, કુસુમ ને ફલભાર-ભરાન્વિત;
 પ્રગટ તે કરતા મન-મોહને, અનિલ-કંપિત હર્ષ વિનોદને. ૮

સરસ આમ્ર સુવર્ણ સુશોભિત, પનસ દાડિમ દ્રાક્ષ સુરોચિત;
 સુપરિપકવ મધુર રસે ભર્યા, ધરણી-પુણ્ય ફળ્યા દુઃખને હર્યા. ૯

સરસિજે જલકુંડ દિસે ભર્યા, મુનિ સમાન વિલેપ તિહાં ઠર્યા;
 જગત મોદ સુકૌતુકથી ભર્યું, રસિક ચિત્ત ધરાવધૂએ હર્યું. ૧૦
 મયૂર કોકિલ સારસ પક્ષીઓ, મધુર ગાયન મોદ કરે જીઓ;
 ઋતુ વસંતતણા સ્મરદ્વિત છે, હૃદયમંદિર ગાયક યૂથ છે. ૧૧
 શુભ ઘડી શુભ કાળ પ્રમોદનો, નૃપતિ વૈભવસાર સિદ્ધાર્થનો;
 શુભમની રમણી જિમ અપ્સરા, શશિકલા ત્રિશલા અતિ સુંદરા. ૧૨
 મદધુરંધર દિગ્ગજની ગતિ, વનપતિ-કટિ શાંત દિસે સતી;
 મૃદુ સુકોમલ હર્ષ ભરાન્વિતા, નમન તે જનની ચરણે સદા. ૧૩
 મગધ દેશ તને બહુ ધન્ય છે, તદ્વિય કાળ અને સ્થળ ધન્ય છે;
 કુળ તદ્વીય ખરેખર ધન્ય છે, સુકુલજા ત્રિશલા તુજ ધન્ય છે. ૧૪
 જગતની જનની ત્રિશલા ખરી, પ્રસવિની પ્રભુ વીર શુભંકરી;
 નિધિ અપૂર્વ ધરી નિજ કુક્ષીમાં, કરી સમર્પણ વિશ્વ સુસાક્ષીમાં. ૧૫
 પ્રભુતણી જનની મહિષી સતી, જગતની જનની વિમલા થતી;
 નમન તે ચરણે અતિ હર્ષથી, નિખિલ તેજ અખંડિત વર્ષતી. ૧૬
 પરમ મંગલ પાવન તે સ્થળે, પુલકિતાંગ પરસ્પરને મળે;
 નય-દયા-યુત ત્યાં જનતા દિસે, નૃપ પિતાસમ પાલક ત્યાં વસે. ૧૭
 દ્વિનપ્રતે વધતા ધન-ધાન્યથી, નય પરાક્રમ તેજ વિશુદ્ધથી;
 વિપુલતા ફલ પુષ્પવતી ધરા, બહુ અકારણ-મોદ વધ્યો તદા. ૧૮
 સકલ આશ્રિત લોક નમે સદા, ણિરુદ્ધ ભાટ ભણે ક્રમથી તદા;
 સકલ ચિદ્ધ થયા શુભ તે સમે, વિબુધ શ્રી જિનના ચરણે નમે. ૧૯
 મતમતાંતર વાદ વધી પડ્યા, સુચુરુ દેવ ન ધર્મ કિહાં જડ્યા;
 પ્રબલ તર્કવિતર્ક ઘણા થયા, નહિ દિસે શુભ માર્ગ સહુ ગયા. ૨૦
 વિકલ ચિત્ત વિચિત્ર મનો થયા, અવનીથી વ્રત ધ્યાન ખરી ગયા;
 નહિ રહ્યો મુનિધર્મ વિકાસમાં, અશુભ કર્મ વધ્યા સહુ લોકમાં. ૨૧

મુનિ સચિત થયા દિલમાં અતિ, શુભ યુગાંતર વાટ જીએ ગતિ;
ત્વરિત આવી પ્રભો ત્રિશલા ઘરે, અખિલ સંશય છેદ વિભો ! ત્વરે. ૨૨
શુભ સુકર્મ થયા જિન સ્તબ્ધતા, વ્રત અને મુનિધર્મ વિશેષતા;
પટલ આવી પડ્યા ભવકોડના, સ્મરણ નષ્ટ થયા પ્રભુ પાસના. ૨૩

શાલિની

આવો આવો વીરજી શીઘ્ર આવો, લાવો લાવો શુદ્ધ વિદ્યા ખતાવો;
તારો તારો ડૂબતા ભવ્ય તારો, હારો હારો દુઃખ દારિદ્ર્ય હારો. ૨૪
આવો વેગે ન્યાય-નિક્ષેપ લાવો, તત્ત્વો આજે લોકને સૌ ખતાવો;
ભૂખ્યાને ઘો મિષ્ટ પકવાન ભોજ્ય, અધોને ઘો ચક્ષુ હે વીર ! પૂજ્ય. ૨૫
છાંડ્યા પ્રેમે પંથ ઔત્સુક્ય નીર, ભેળી તેમાં ભાવ-સૌગંધ વીર;
કાઠી હાથે સુંદરા રંગ-વેલી, આત્માનંદે નૃત્યની જેમ કેલી. ૨૬
મારા કર્મો દુઃખના ચીર ફાડી, કીધાં તેના તોરણો વેલ કાઢી;
મૂક્યા તારા અગ્રભાગે પ્રભુજી, કીધી એવી સ્વાગતે સર્વ રાજી. ૨૭
માંડ્યો છે હૃન્મંદિરે ખાસ પાટ, સંવિતકેરો માંડિયો દીપ ઠાઠ;
પાપોકેરો બાળિયો ખૂબ ધૂપ, બહેલા આવો હે પ્રભુ ! આત્મરૂપ. ૨૮
જોલ્યું મેં હૃદ્ય બેસવા શ્રી પ્રભુને, જોલ્યા ચક્ષુ મૂર્તિ તે દેખવાને;
જોલ્યા કર્ણો દેશના સુણવાને, જોલ્યું મોહું મેં સ્તુતિ અર્પવાને. ૨૯
આવો કાવ્યસ્ફુર્તિ ગાવા પ્રભુને, ગાર્ધ થાશે જન્મસાક્ષ્ય બાણે;
જિહ્વા ! તું ગા વીરના ગીતગાન, તેમાં તારું જન્મ-સાર્થક્ય માન. ૩૦
સાધુકેરા ભાવ પુષ્પો મંગાવ્યા, ગૂંથી માળા પ્રેમ-સૂત્રે ભરાવ્યા;
કીધો આજે સિદ્ધ મેં જ્ઞાનગંધ, અર્પું મારા વીરને આ સુગંધ. ૩૧
આવો આવો ક્યાંસુધી ધીર ધારું?, બાહ્યોપાધિ ક્યાંસુધી આ સ્વીકારું ?
સાધુકેરા માર્ગ અજ્ઞાત મારે, તું છે દેવા એક આધાર મારે. ૩૨

દ્રુતવિલંબિત

ઋષભદત્ત તપોનિધિ પ્રાદ્મણ, નિખિલ વેદ નયાગમ પૂરણ;
અતિ સુશોભિત જ્ઞાન-કલા-નિધિ, સકલ ધર્મ કરે સુચથાવિધિ. ૩૩

શાલિની

દેવાનંદા પ્રાહ્મણી તાસ ભાર્યા, ધન્યા માન્યા સુમતી તેહ આર્યા;
 તેની કૂખે આવિયા વીર ધીર, જાગ્યા તેના ભાગ્ય સારા ગભીર. ૩૪
 દેવાનંદા ઘેર શાને પધાર્યા?, શું તે સર્વે જાણવા વેદ ધાર્યા;
 કિંવા તેનું ગોત્ર થાવા પવિત્ર, લીધો સીધો માર્ગ છોડી વિચિત્ર. ૩૫
 કિંવા ચિત્તે જે દયા બુદ્ધિ સાથે, રાખી કીધું ભિક્ષુ-કલ્યાણ હાથે;
 તેથી થાશે આવવાને વિલાંબ, ખૂટયું તેથી ધૈર્ય હે દેવ અંબ! ૩૬
 કિંવા ભાવો સેવકોના જીવ્યો છો, અજ્ઞાનીનો કેમ એ અંતલ્યો છો?
 આવો આવો ધૈર્ય ખૂટ્યો અમારો, તારો તારો સેવકોને સુધારો. ૩૭
 જીવો છો શું આવવાને મુહૂર્ત?, પ્રસ્થાને શું બેસિયા આપ તુર્ત?
 દેવાનંદા નામ સાર્થકય થાવા, દેવા તેને મોદ-આનંદ લ્હાવા. ૩૮
 આવ્યો જીવો કાળ છે સાનુકૂળ, વેગે આવો શ્રેષ્ઠ સિદ્ધાર્થ કુળ;
 અર્પું આજે ચિત્તના ભાવકૂલ, તારા અંગે પૂજના સાનુકૂલ. ૩૯

ધંદ્રવજા

એવા પ્રભુના ચરણે નમે છે, સાર્થકય આ જન્મતાણું ગણે છે;
 માતાપદે સેવક જેમ બાલ, સેવા કરે કાવ્યતાણી જ બાલ. ૪૦

શ્રી વીરજન્મોત્સવે પ્રભુજન્મોત્સુકય નામ પ્રથમ સર્ગ:

●

સર્ગ બીજો

શાલિની

સુરપતિ ગૃહ કીધું શોભીતું રક્ષકોએ,
 વિવિધ સુરસ વાદ્યે આક્રમ્યું દેવતાએ;
 વિવિધ વહન ધારી દેવતા ઘંટનાદે,
 સુવિહિત સુર વેગે આવિયા ત્યાં પ્રમોદે. ૧
 સુરપતિવચ માને સર્વ આનંદ પર્વ,
 મયૂર જીમ સ્વીકારે મેઘબિંદુ અપૂર્વ;

ત્વરિત મુદ્ધિત થાતા ઝીલવા ઈંદ્ર શબ્દ,
 કૂલ ગતભવકેરું આ જુઓ સ્પષ્ટ શુદ્ધ. ૨
 વિવિધ ભવભવોમાં જે કયું હોય પુણ્ય,
 ફલિત તસ થવાને કાળ આ યોગ્ય માન્ય;
 પ્રભુ જગપતિ આવે તીર્થને સ્થાપવાને,
 પરમ રુચિર થાશે મંગલો સર્વ માને. ૩
 વસંતતિલકા

શ્રી પાર્શ્વનાથ જિન તત્ત્વ સમારવાને,
 ચોવીશમા પ્રભુ હવે જગ બોધવાને;
 તે આવશે ઋષભદત્ત ઘરે ત્વરાએ,
 ઉદ્યોત સર્વ જગમાં વધશે ત્વરાએ. ૪
 ત્યારે થયા સકલ દેવ સુહર્ષધેલા,
 બોલે મુખે જયજયારવ તેહ વેળા;
 ગાજયું તદા અમરલોક સુહર્ષનાદે,
 નાચે તદા પરમ મંગલભાવ મોદે. ૫
 શાલિની

નશું જોવા વીરવદ્તારવિંદ, થાશું તેથી પાપનિર્મુક્ત બંધ;
 ખોળામાંહે લેઈશું વીરળાળ, ખેલાવીશું લાડ કોડે રસાળ. ૬
 ઉપજાતિ

હર્ષે ભરી વત્સલ દેવનંદા, વામાંગ વેગે ફરકે અમંદા;
 મુખારવિંદા સુસતી સુછંદા, ભોગે સુખાનંદ અમંદ નંદા. ૭
 સૂતી તથા જગૃતી અદ્યપનિદ્રા, સ્વપ્ને જુએ ચૌદ અપૂર્વ મુદ્રા;
 ખેલો ભલો કેસરીસિંહ મોટો, હાથી તથા તે વૃષભેંદ્ર મોટો. ૮
 લક્ષ્મી મહાવૈભવ દૈવશાળી, માળા ભલી યુગ્મ સુગંધવાળી;
 દીઠો ભલો ચંદ્ર વિશાલ સૌમ્ય, ને સૂર્ય ઈંદ્રધ્વજ ભવ્ય રમ્ય. ૯

માલિની

કલશ કનકકેરો દિવ્ય આમોહ યુક્ત,
 સરસિજ સર મોટો પદ્મવૃંદે પ્રયુક્ત;
 અતિ ગહન સુગન્ધે એક દીઠો સમુદ્ર,
 પવન જલદ વેગે ચાલતું યાન ભદ્ર. ૧૦

વિવિધ અમલ રંગો યુક્ત છે રત્નરાશિ,
 નહી કદિ જસ થાયે મૂલ્ય લક્ષ્મી વિલાસી;
 યમ નરપતિ જિહ્વા લાલ નિર્ધૂમ અગ્નિ,
 ઇમ વિધ સતી દેખે ચૌદ સ્વપ્નો અસંજી. ૧૧

શાલિની

દેવાનંદા થાય ત્યાં હર્ષધેલી, આવે વેગે તે પતિ પાસ ંહેલી;
 બોલે હર્ષે સર્વ ત્યાં લાજ મેલી, સ્વર્ગાનંદે દિવ્ય આનંદ-કેલી. ૧૨

બોયા સ્વપ્ના સાર આનંદદાતા, તેથી જાગી ચિત્તમાં હર્ષ સાતા;
 આનંદોર્મિ આવતી રોમ રોમે, દેવાનંદા બોલતી દિવ્ય પ્રેમે. ૧૩

ઉપજાતિ

એવા ન દીઠા કદિ સ્વપ્ન કેણે, મોટા અહોભાગ્ય કળ્યા જ જેણે;
 થાશે કહો શું ફલ એહ સ્વપ્ને, સત્પુણ્યનો યોગ મળ્યો સુલગ્ને. ૧૪

ઉદ્યોત ત્રૈલોક્ય વિષે થવાનો, આનંદ સંતોષ બધે થવાનો;
 સાધુ મને મોહ ઘણો થવાનો, ચૈતન્ય ઉત્સાહ વધી જવાનો. ૧૫

વંશસ્થ

સુરેન્દ્ર સિંહાસન કંપ ત્યાં થયો, જિનેન્દ્રનો સૂચિત જન્મ ત્યાં થયો;
 પરંપરા જ્ઞાનથકી તિહાં જુએ, જિનેશ તે વિપ્ર કદી ન સંભવે. ૧૬

ઈન્દ્રવજ્રા

રાજન્ય વા ક્ષત્રિય શૂરવંશે, શ્રી વીરનો જન્મ થશે ભવિષ્યે;
 બિશ્નુકુળે તીર્થપતિ ન શોભે, દાતા તથા તે ભટવીર શોભે. ૧૭

ઉપનતિ

સભા સુરો દિક્ષતિ ઇંદ્રકેરી, મળી જીઓ દિવ્ય સુગંધી ભેળી;
નાટ્યો ઘણા સુંદર વાય વીણા, ગાવે તિહાં સુસ્વર ગીત ઝીણા. ૧૮
સર્વે વિસર્જી સુરરાજ ખોલે, શંકા તિહાં તે મનની જ ખોલે;
જિનેંદ્ર જન્મોત્સવ વિપ્રવંશે, કદી ન જાણ્યો ગત કાળ અંશે. ૧૯
પ્રભુ થયા ગર્ભ વિષે પ્રસિદ્ધ, હવે થશે કેમ સુકાર્ય સિદ્ધ ?
થયા ઊઠાપોહ અનેક ત્યારે, વિચારમાળા પ્રગટી જ ભારે. ૨૦
દેવોતણા કાર્ય ન અન્ય જાણે, અજ્ઞાત તે માનવને અજાણે;
દેવેંદ્ર ખોલે લઈ ગર્ભપિંડ, જે સૂક્ષ્મ આત્માંશ હશે અખંડ. ૨૧
જે ચિત્સ્વરૂપી વિભુ પ્રદ્યુમ્નીજ, જે સત્સ્વરૂપી તરણી અધીજ;
આનંદરૂપી પ્રભુને ઊઠાવી, સ્થાપે કહો કોણ સુરેશ લાવી ? ૨૨

શાલિની

દેવાનંદા કૂક્ષીથી ગર્ભ લાવી, સ્થાપો તેને ક્ષત્રિયાણી ભળાવી;
કૌશલ્યે એ સારશે કોણ કાર્ય, આવો વેગે કોણ છે એહ આર્ય ? ૨૩

માલિની

હરિણગમિષ ઊઠ્યો દેવ ઉત્સાહ વેગે,
ત્વરિત શિર નમાવી ઘોલિયો વાયુવેગે;
પ્રભુપદ કમલોની સેવના હું કરીશ,
અતુલ જિનકૃપાને લાભ હું મેળવીશ. ૨૪
સુરપતિ ઇંદ્ર ખોલે ધન્ય તું ધન્ય દેવ,
સક્ષ્મ કર ત્વરાએ કાર્ય શ્રી વીરસેવ;
અમિત ગત ભવોના પુણ્ય તારાં ફળ્યાં છે,
અવસર તુજ એવો સેવનાએ મળ્યા છે. ૨૫
પુલકિત નિજ અંગે હર્ષધેત્રો થઈને,
હરિણગમિષ આલ્યો ઇંદ્રની આણુ લઈને;

અમિત રવિતાલું તે સંકલી તેજ તેનું,
દ્રુતગતિ થઈ આળ્યો ભારતે કાર્ય જેનું. ૨૬

શાલિની

દેવાનંદા ઊંઘતી તીવ્ર નિદ્રા, દીઠી તેની ધીર ને શાંત મુદ્રા;
પ્રેમે વંદી પાય તેના વિલોકે, ધાર્યું દેવે કાર્ય જે યોગ્ય લોકે. ૨૭
આપી દેવે દિવ્ય નિદ્રા અભંગ, સાધ્યું ત્યારે કાર્ય મોટો ઉમંગ;
લીધો ત્યાંથી યુક્તિથી વીર પિંડ, રક્ષે મોટી દક્ષતાથી અખંડ. ૨૮
હાથે ઝાલ્યો વીરનો સૂક્ષ્મ દેહ, તેજસ્વી તે અમૃતત્વાંગ ગેહ;
સત્ ચિદ્રૂપે પ્રજ્ઞા ઝાલ્યું કરોમાં, આળ્યું બાણે વિશ્વ તે અંજલીમાં. ૨૯
ઊડ્યો વેગે સૂક્ષ્મ દેહે સુરેશ, આળ્યો જેને ભીતિ સ્પર્શે ન લેશ;
રાજર્ષિ જે વીર સિદ્ધાર્થ રાજા, તેને આળ્યો મંદિરે દેવરાજા. ૩૦

વસંતતિલકા

શય્યાગૃહે અતિ સુશાંત ગભીર મુદ્રા,
સિદ્ધાર્થરાજ રમણી ત્રિશલા સુભદ્રા;
મંદ પ્રકાશ બળતો મણિ સ્વર્ણદીપ,
હર્ષોર્મિથી વદન સુંદર સુપ્રદીપ. ૩૧
આળ્યો તિહાં સુર ભલો ધરી દિવ્ય વેશ,
કીધો ધરી વિનય નમ્ર તિહાં પ્રવેશ;
નિદ્રા સુષુપ્તિ દર્શને ત્રિશલા સતીને,
તેના નમે ચરણને શુભ ભાવભીને. ૩૨
ચિત્તે સ્મરી ચરમ તીર્થપતિ પદોને,
કૌશલ્ય દેવઘટનું પ્રગટી જનોને;
અત્યંત સૌમ્ય કરથી સુર ગર્ભ કાઢે,
કન્યા મિષે કુટિલ શલ્ય સમગ્ર કાઢે. ૩૩

સ્થાપ્યો સુતીર્થપતિ ગર્ભ તિહાં સુવેગે,
 ધન્યા અપૂર્વ ત્રિશલા રમણી શુભાંગે;
 અદૃશ્ય તત્ક્ષણ વિષે સુર ત્યાં થયો છે,
 તત્કાળ તે ઋષભદત્ત ધરે ગયો છે. ૩૪
 કન્યા સુગર્ભ ધરિયો સતી દેવાનંદા,
 કૂક્ષી વિષે કુશળતા ધરતો અમંદા;
 તેથી થશે સુસતી એ બહુ દુઃખભાજ,
 જાણી ધરે મન વિષે બહુ ખેદ લાજ. ૩૫
 વિપ્રા જીએ અશુભ સ્વપ્ન તદા અભદ્ર,
 જાણે હ્યુ' સહુ થઈ ત્રિશલા સુભદ્ર;
 ઉત્સાહ સર્વ સરિયો હતભાગ્ય થાતી,
 ખેદે સતી ક્ષણક્ષણે મન ગૂઢ રેતી. ૩૬
 ભીતિ ધરે ક્ષણક્ષણે ભયસંકુલા તે,
 દાવાગ્નિ દગ્ધ વનવેલિ સમી બની તે;
 હા ! હા ! ક્યુ' અશુભ આ કિરતાર દેવે,
 પ્રાચીન કર્મ ફલિયા અવિકાર દેવે. ૩૭
 દેવી તદા ઋષભદત્ત પ્રતે વદે છે,
 હું છું અભાગ્ય હતદૈવ હણી રહી જે;
 મારો સુગર્ભ ત્રિશલા સતીએ હર્યો છે,
 આણી જીએ વિષમગર્ભ તિહાં ધર્યો છે. ૩૮
 તે દંપતી અશુભ સ્વપ્નતાણા પ્રભાવે,
 જાણી અભાગ્ય નિજના સહુ ખેદ લાવે;
 પ્રેમે સ્તવે પ્રભુતણે નિજ બાલભાવે,
 તું તાર હે પ્રભુ ! મને બહુ ભક્તિભાવે. ૩૯
 શ્રી વીરજન્મમહોત્સવે ગર્ભહરણનામા દ્વિતીય સર્ગ

સર્ગ ત્રીજો

વસંતતિલકા

સિદ્ધાર્થ મંદિર વિષે શુભ ચિન્ન થાય,
 ચિંતા અને અશુભ સત્વર દૂર જાય;
 આનંદ ઊર્મિ સહુને મનમાં ન માય,
 દેવાધિદેવ શુભ જન્મ થશે જણાય. ૧

રાણી ભલી સુત્રિશલા રમણી શુભાંગી,
 જાણે ન ગર્ભ બદલ્યો સુરરાજ બંદી;
 રોમાંચ સર્વ શરીરે અતિ હર્ષ થાય,
 વામાંગ પ્રસ્પુરણથી સહુ હુંખ જાય. ૨

સૂતી સતી સુખદ મંચકમાં સુશાંત,
 સૌગંધ મંગળ સમીરણ મંદ શાંત;
 થાએ પ્રભાવિહીન મંદિર દીપ-તેજ,
 એવો ભલો સમય પ્રાપ્ત થયો સહેજ. ૩

જે કાળ સાધુ જનનો પ્રભુભક્તિકેરો,
 દેવાધિદેવ ગુણગાયન ભાવકેરો;
 તે કાળ છે દ્વિજતણો ફરી જાગવાનો,
 અસ્પષ્ટ ને મધુર મંગળ બોલવાનો. ૪

તે કાળ છે અરુણ તેજ વિકાસવાનો,
 જે પૂર્વ દિગ્વધુ મુખેન્દુ પ્રસન્નતાનો;
 તે કાળ પુણ્ય શુભભાવ વધારવાનો,
 તે કાળ સંસ્કૃતિ વિમુક્ત થઈ જવાનો. ૫

ત્યારે નિશા અઘ અસાધુતણો જ અસ્ત,
 નાસે સહુ તિમિર કંઠરમધ્ય સ્વસ્થ;
 એવા પ્રશાંત સમયે ત્રિશલા સૂતેલી,
 વફત્રારવિંદ સુવિકસ્વર તે થયેલી. ૬

સૂતી અને કંઈક જાગૃત અર્ધનિદ્રા,
 માતા તદા નિરખતી શુભ સ્વપ્ન મુદ્રા;
 સ્વપ્ને જીવે પ્રથમ કેસરીસિંહ મોટો,
 જે સૂચવે જાળ પરાક્રમ તેજ જોટો. ૭
 જે ભવ્યતા વિમલસૂચક શ્વેત હસ્તી,
 કામાદિ શત્રુ હણવા પ્રજાળ પ્રશસ્તી;
 જે દંતશૂળ નિરખી અરિ ચિત્ત કંપે,
 દાતે ધરી તૃણ અનાહુત માન આપે. ૮
 ત્રીજે દિસે ઋષભ પુષ્ટ પવિત્ર શુભ,
 પુષ્ટાંગ ભવ્ય બલવત્ સુવિશાળ નેત્ર;
 જે ધર્મ-બીજ જનક્ષેત્ર વિષે જ રોપે,
 એ તત્ત્વસૂચક દિસે શુભ સ્વપ્ન આપે. ૯
 પદ્માસનસ્થ કમલા કમલાક્ષિ લક્ષ્મી,
 પદ્માકરે વિમલ મંગળ દિવ્ય રશ્મી;
 હસ્તે ધરી કમલ સુંદર ગંધધારી,
 શોભા સુહાસ્યવદના શુભ ચીર ધારી. ૧૦
 હસ્તી ધરી કમલમંજરી શુંડ દંડે,
 અર્પે જીઓ મુકુટમાં ધરી ભાવ વંદે;
 આ સ્વપ્નસૂચિત કરે પ્રભુ મુક્તિખાળા,
 વેગે અપૂર્વ વરશે થઈ વિશ્વઠ્ઠાલા. ૧૧
 જોતી અખંડ ત્રિશલા યુગ પુષ્પમાળા,
 જે પંચવર્ણ્યુત દિવ્ય સુગંધમાળા;
 નાના સુગંધ સુમ મિશ્રિત તેજ યુક્ત,
 જે પંચજ્ઞાન શુભસૂચક છે પ્રયુક્ત. ૧૨
 છઠો શશાંક બહુ શીતળ તેજધારી,
 જે પૂર્ણ વર્તુલ મનોહર કાંતિ સારી;

શ્રી વીર શાંતિ જગમાં કરશે પવિત્ર,
 એ સૂર્યના સમજવા શશિથી સમસ્ત. ૧૩
 તેજે દિસે પ્રખર અદ્ભુત સૂર્ય મોટો,
 અર્પે પ્રકાશ કિરણો જગને ન ટોટો;
 કાર્ય પ્રવૃત્ત જગને કરતો દિસે છે,
 શ્રી વર્ધમાન તિમ પ્રેરક તે થશે જે. ૧૪
 ઇંદ્રધ્વજ ફરકતી જિનચૈત્યશીર્ષે,
 આમંત્રતી ભવિકને નિજ ધર્મ હર્ષે;
 ધર્મધ્વજ પ્રભુ ધરી નિજ હસ્તમાંડે,
 સંદેશ આ જગ વિષે વદશે પ્રભુ એ. ૧૫
 દીઠો પછી કલશ હેમતણા અપૂર્વ,
 ગંગાજલે પુનિત જે પરિપૂર્ણ સર્વ;
 જે સૂર્યવે પ્રભુતાણી શુભ શુદ્ધ વાણી,
 જે આપતી સુખ અતિ જગને સુખાણી. ૧૬
 દીઠું સરોવર ગભીર સુપદ્મયુક્ત,
 જે સૂર્ય ને શશિ વિકાસિત વારિ યુક્ત;
 અત્યંત સુંદર વિચિત્ર કલાપ રંગ,
 એવું થશે અમલ શાસન જે અભંગ. ૧૭
 નૌકા પ્રયુક્ત જલસાગર દીર્ઘ શાંત,
 સૂર્યોદયે વિવિધ વર્ણિત સૂર્યકાંત;
 તેવું જ વીરજિનનું સુચરિત્ર થાશે,
 હુઃખો સહુ જનતણા સવિ દૂર જશે. ૧૮
 આકાશ આકેમણ જે કરતું સુયાન,
 જે દૃષ્ટિથી નિરખતું જગને સમાન;
 જે ઉચ્ચ વા સખલ પંથ સહુ જ દેખે,
 શ્રી વીર તેમ સહુ વિશ્વ સમાન લેખે. ૧૯

વૈદ્યુર્ધ હીરક મણિ બહુ રતનરાશિ,
 માણિક્ય નીલમ શનિશ્ચર દિવ્ય રાશિ;
 એવા અસંખ્ય ગુણરાશિ જિનેન્દ્ર વીર,
 સ્વપ્ને કર્યા વિમલ સૂચિત શાંત ધીર. ૨૦
 નિર્ધૂમ અગ્નિ બળતો પ્રખર પ્રચંડ,
 આકાશ ભસ્મ કરતો જિમ કાલદંડ;
 જે શુદ્ધ ઘોર તપથી તપશે અખંડ,
 દિસે ખરેખર પ્રભુ તપતેજ ચંડ. ૨૧
 એવા અપૂર્વ ગુણસૂચક સ્વપ્ન જોતા,
 માતા મુખે સહજ તેહ પ્રવેશ થાતા;
 જે સૂક્ષ્મ શુદ્ધ તનુએ નિરખ્યા અખંડ,
 તે સૂક્ષ્મ શુદ્ધ તનુમાં રમિયા અમંદ. ૨૨
 તે સ્વપ્ન તેજમય પ્રેરિત દેવતાના,
 જે સ્થૂળમાં ફલિત ખાસ પછી થવાના;
 જાગી સુશાંત ત્રિશલા સુખમંચકેથી,
 હર્ષોર્મિથી પુલકિતાંગ થઈ ત્વરાથી. ૨૩
 દોડી સતી વિકલવસ્ત્ર રતિ સમાન,
 સાલકૃતા પણુ વિચિત્ર ચલાયમાન;
 સિદ્ધાર્થરાજ સુખમંચક પાસ આવી,
 દેવી ભલો સુખદ વૃત્ત વિશેષ લાવી. ૨૪
 ઝંકાર નૂપુર તથા ધ્વનિ મેખલાનો,
 જાગ્યા સુણી નૃપતિ સત્ત્વર ત્યાં જ માનો;
 પૂછે અકારણ થયો બહુ હર્ષ શાનો ?
 કૂટે ન શબ્દ મુખથી સ્ફુટ બોલવાનો. ૨૫
 લજ્જા વનીત મુખમંડલ રક્તવર્ણ,
 રાણી વહે પણ ન પ્રસ્ફુટ કોઈ વર્ણ;

તે શાંતતા સુમનથી વદતી અખંડ,
 વૃત્તાંત સ્વપ્નમહિનો સઘળો અમંદ. ૨૬
 ઉદ્બોધકારક ચતુર્દશ સ્વપ્ન દીઠા,
 જે સૂચવે સકલ મંગલલાવ મીઠા;
 સંપૂર્ણ વર્ણન મુખે કિમ તે વદાય?,
 દેવે નિયોજિત કહો કિમ તે કહાય? ૨૭
 આશ્ચર્યમુગ્ધ નૃપ તે સુણતાં થયા છે,
 ઉદ્યોતસૂચક બનાવ થતો જુએ છે;
 સ્વપ્નોત્પન્ના વિશદ અર્થ જ ધારવાને,
 ઉદ્બુક્ત તે ત્વરિત હેતુ જ જાણવાને. ૨૮
 ઊઠ્યા સહર્ષ નૃપતિ મન મોહ ધારી,
 દેવાધિદેવ જય નામ મને ઉચ્ચારી;
 ભક્તિ પ્રયુક્ત હૃદયે પ્રભુને નમે છે,
 પ્રાતર્વિધિ ત્વરિત પૂર્ણ કરી રહે છે. ૨૯
 આજ્ઞા કરી ત્વરિત સેવકને પ્રભુએ,
 શ્રી દેવમંદિર વિષે અભિષેક થાયે;
 દીપોત્સવાદિ જિનમંદિરમાં કરાવ્યા,
 પૂજા અનેક વિધિ મંગલ ત્યાં રચાવ્યા. ૩૦
 આમંત્રિયા ગણક જ્યોતિષ તંત્રધારી,
 સામુદ્રિકાદિ સહુ શાસ્ત્ર વિવેકકારી;
 સ્વપ્નાદિના ફલ નિવેદક સર્વ તેહ્યા,
 તે પૂછવા સકલ પ્રશ્ન વિવેક જોડ્યા. ૩૧
 સિદ્ધાર્થરાજ નૃપનો દરબાર મોટો,
 નીતિજ્ઞ ન્યાય રણપંડિતનો ન ટોટો;
 જે રાજશાસન વિશારદ શૂરવીર,
 ધર્મજ્ઞ શાસ્ત્ર સહુ જાણુ તથા સુધીર. ૩૨

આઠ્યા તિહાં નૃપતિ ગર્જિત ભાટ ચાર,
 બોલે યથાર્થ બિરુદાવલિના પ્રકાર;
 ઉચ્ચાસને નૃપતિ થાય બિરાજમાન,
 તેને નમે અખિલ સભ્યજનો વિરામ. ૩૩
 સિદ્ધાર્થ પૂજ્ય સહુને સ્વપિતા સમાન,
 આદર્શ ભૂમિપતિ તે મગધેશ બાણ;
 બેઠો તિહાં જવનિકાવૃત નારીવૃંદ,
 દીઠી સભા અખિલ ઈંદ્રસભા સમાન. ૩૪
 સન્માનિયો ગણકવૃંદ અશેષ ખૂળ,
 મુદ્રા સુવર્ણ શુભ વસ્ત્ર ધરી અનૂપ;
 સ્વમંજુને સકલ ભાવ પ્રસિદ્ધ કીધો,
 શું થાય છે ફલ અલૌકિક પ્રશ્ન કીધો. ૩૫
 સ્વપ્નજ્ઞ તંત્ર જન એ સુવિચાર કીધો,
 બેઠું સુશાસ્ત્ર સહુ ઉત્તર એક દીધો;
 થાશે તને, સુકુલ દીપક પુત્ર એક,
 તે સર્વ લોકપતિનો નૃપતિ જ છેક. ૩૬
 તે ચક્રવર્તી જનચિત્તહરી થવાનો,
 તે ધર્મબીજ જગમાં શુભ રોપવાનો;
 તે કેસરી સમ અખંડ સ્વતંત્ર વીર,
 તે આત્મ મોક્ષકમલાયુત ને ગણીર. ૩૭
 તે ગંધ સુંદર નિબાત્મ ગુણપ્રકાશ,
 તેજસ્વી જે દિનમણિ તમનો વિનાશ;
 તે શીતરશ્મિ રજનીકર તુલ્ય થાશે,
 ધર્મધ્વજ જગ વિષે ફરકવશે તે. ૩૮
 જે પૂર્ણ ને કમલના ગૃહતુલ્ય શોભે,
 તે ધીર રત્નખનિ વાંછિત લાભ આપે;

આકાશયાન સમ ઉચ્ચ વિચાર રાખે,
 શોભે તિહાં ગુણમણિ શુભ વાણી ભાળે. ૩૯
 નિર્ધૂમ અગ્નિ અઘવર્જિત પુણ્યપૂર,
 થાશે સુપુત્ર જગવાંદિત દાનશૂર;
 રોમાંચ હર્ષિત થયા નૃપ સાંભળીને,
 બોદ્યા તદા જય નિનાદ સહુ મળીને. ૪૦
 લોકે થઈ પ્રગટ વાત સુગર્ભકેરી,
 તેવી તિહાં સકલ સ્વપ્નતાણી અનેરી;
 સિદ્ધાર્થરાજ ત્રિશલા સતીના સુખોમાં,
 સર્વે થયા મિલિત હર્ષભર્યા ધરામાં. ૪૧
 સન્માનિયા અનુપ સ્વપ્ન-વિશારદોને,
 આપી ઘણું ધન મનોહર વસ્ત્ર તેણે;
 આખ્યા ઘણા વિવિધ દાન નિજાશ્રિતોને,
 ત્યારે થયો જય જયારવ સર્વ જાણે. ૪૨
 શ્રી વીરજન્મમહોત્સવે સ્વપ્નચિકિત્સા નામ તૃતીય સર્ગ.

સર્ગ ૪ થો

શિખરિણી

તદા સ્વર્ગાનંદે મુદિતતનુ સિદ્ધાર્થ નૃપતિ,
 ભર્યો તેજે દિસે પ્રગટ શુભ ઉત્સાહ સુમતિ;
 થયા તેના અંગે પ્રગટ સહુ રોમો પ્રમુદિત,
 દિસે તેજસ્વી તે સુભટ રસ તે વીર ઉદિત. ૧
 ગયો તે વેગેથી ત્વરિત નિજ વ્યાયામ શિળિરે,
 તજી વસ્ત્રો જીણા સમુચિત થયો મદ્ધ સમરે;
 કર્યા ખેલો મોટા ઉચિત સહુ જે મર્દ જનને,
 કસી કાયા સારી કરી વિપુલ વ્યાયામ તનને. ૨

કરી મલ્લો સાથે પ્રણલ બહુ યુદ્ધો બલતણા,
સહુ જીત્યા વેગે સહજ જિમ લીલા શિશુતણા;
કરો અલી સ્પર્ધા બલ ચપલતાની બહુવિધા,
કરી કીડા એવી શ્રમિત તનુ સિદ્ધાર્થ સુખદા. ૩

કરી આજ્ઞા વેગે સહુ સચિવને ઉત્સવતણી,
કર્યા મોટા દાનો ગરીબ જનને આશ્રિત ભણી;
કરી દીવાળી ત્યાં જિન-ભુવનમાં દીપ-ગણથી,
કરી પૂજા ગંધે વિવિધ ફળ ફૂલે દુત ગતિ. ૪

કરી સાધર્મીની વિવિધ બહુ ભક્તિ શિખરિણી,
ઘણા પકવાન્નોથી કરી સકલ સંતુષ્ટ ધરણી;
તદા અપી વસ્ત્રો અમિત નિજ ધર્મી સુજનને,
થયા હર્ષે સર્વે પ્રમુદિત તદા તે નિજ મને. ૫

તિહાં શૃંગાયાં છે ગજ તુરગ પંક્તિ બહુવિધા,
અલંકારે ભૂષા કરી અમિત શોભા સુસુખદા;
કરી પૂજા અન્નાદિક વિપુલથી ગોધનતણી,
લીધો ભારે ત્યારે યશ ખચિત શોભા ધનતણી. ૬

પ્રભુ આવ્યા ગર્ભે દિવસ ક્ષણ ને ધન્ય સુદિન,
વધ્યા સંપત્તિથી વિવિધ ધન ધાન્યે પ્રતિદિન;
નમ્યા સર્વે આવી પ્રણલ અરિ હેતે ચરણમાં,
સમર્પી ભેટોને નમિત-શિર ભાવે ન રણમાં. ૭

વદે બાંદી ઉચ્ચ સ્વર બિરુદ કાવ્યો નૃપતણા,
થઈ કાવ્ય સ્ફૂર્તિ કવિજન વિષે કાવ્ય ઘટના;
નવાં કાવ્યો ગાયે વિવિધ સ્વર વાજિંત્ર સમથી,
થયો સ્વર્ગાનંદ પ્રણલ જિમ સ્વર્ગે કવનથી. ૮

વસંતતિલકા

તે સ્વર્ગ તુલ્ય જિમ ક્ષત્રિયકુંડ ગામ,
 જે ધામ છે મગધનું બહુ સાર્થ નામ;
 સિદ્ધાર્થ સાર્થ શુભ નામ નરેશ તેનો,
 રાણી સતી સુત્રિશલા ધરી સાથ જેનો. ૯
 લક્ષ્મીચક્રી નૃપ થયો બહુ વર્ધમાન,
 તેવો જ ધાન્ય કણ્ઠથી થઈ વર્ધમાન,
 તે માન ગૌરવચક્રી નૃપ વર્ધમાન,
 તેજે પરાક્રમચક્રી થઈ વર્ધમાન. ૧૦
 જે પુત્ર સુંદર થશે તસ વર્ધમાન,
 નામાભિધાન ગુણ ગૌરવ વર્ધમાન;
 તે ધર્મ તેજ કરશે જગ વર્ધમાન,
 તે આર્ય ગૌરવ થશે શુભ વર્ધમાન. ૧૧
 તે જન્મ પૂર્વ અભિધાન જ વર્ધમાન,
 તે હિંદભૂમિ કરશે યશ વર્ધમાન;
 સ્થાપી જગત્રય વિષે શુભ વર્ધમાન,
 સાર્થકય નામ કરશે પ્રભુ વર્ધમાન. ૧૨
 વીરપ્રસૂ ભરતભૂ થઈ સાર્થ નામ,
 આનંદ ને પ્રતિગૃહે શુભ શાંતિ સામ;
 સદ્ધર્મ શાંતિ વધશે જનમાં અહિંસા,
 સર્વે સુખે વિચરશે ભયહીન રક્ષા. ૧૩
 તે યજ્ઞકાંડ પશુમારણ ધર્મ જાશે,
 શાંતિતણે પ્રબલ દૂત અખંડ આશે;
 સ્થાપી સુશાંતિ સમતા જગમાં અખંડ,
 ઉચ્ચત્વ નીચ વિષ દૂર થશે પ્રચંડ. ૧૪

સર્વે થશે સમ સમાન સુધર્મખંધુ,
 ચાંડાલ પ્રાદાણુ ન ભેદ સુધર્મસિંધુ;
 જે ધર્મ ધારણુ કરે જન તે સ્વધર્મી,
 સામ્યત્વ ઐક્ય જગમાં સહુને સુકર્મી. ૧૫
 શ્રી વીરગર્ભ ત્રિશલા ઉદરે વધે છે,
 શુકલેન્દુવત્ પ્રતિદિને પ્રગટે બધે જે;
 માતા શરીર બહુ સૌષ્ઠવ ત્યાં વધે છે,
 સૌંદર્ય પુષ્ટિ તનમાં પ્રતિરોમમાં છે. ૧૬
 તે ગર્ભપાલન કરે બહુ દક્ષતાથી,
 આહારતિક્ત અથવા બહુ આમલ ત્યાગી;
 જે દોષની જનક તે સહુ વસ્તુ છોડી,
 જે શુદ્ધ સાત્ત્વિક લઈ સહુ યોગ્ય જોડી. ૧૭
 માતાતણા સુખદ દોહદ પૂર્ણ થાય,
 આનંદ સાત્ત્વિક ગુણો મનમાં ન માય;
 તે વાસના અતિ સુરમ્ય અનેક થાય,
 સિદ્ધાર્થ યતન કરી પૂર્ણ કરે સદાય. ૧૮
 ધારુ' શિરે ચમર છત્ર નૃપેન્દ્રકેરા,
 હાથે ધરુ' સમર-પંડિત શસ્ત્ર સારા;
 હાથીતણા પ્રબલ દંતશૂલો ધરીને,
 હાથે કરી સહજ શીઘ્ર નમાવું તેને. ૧૯
 આવે અનેક નૃપ વંદન અર્પવાને,
 બંદી ભણે બિરુદપંક્તિ સમર્પવાને;
 એવી અનેક શુભ વાંછિત બુદ્ધિ થાય,
 દેવી સુવિષ્ણુ ત્રિશલા મન હર્ષ થાય. ૨૦
 હું શસ્ત્ર ધારણુ કરી રણુરંગ ખેલું,
 શત્રુતણા શિર નમાવી વિમુક્ત મેલું;

કેદીતણા સકલ બંધન મુક્ત મેલું,
 આનંદ શાંતિ જયકાર સમસ્ત ઝીલું. ૨૧
 એવા બહુ સકલ દોહદ રાજ પૂરે,
 દેખી અપૂર્વ યશ તેજ અસાધુ ઝૂરે;
 વજીતણા મુકુટ કુંડલ લાવી આપો,
 એવો વિચિત્ર શુભ દોહદ પાપ કાપો. ૨૨
 સિદ્ધાર્થ સર્વ સુર સાહ્યથકી પૂરે છે,
 રાણી થઈ સુખ-વિભૂષિત ત્યાં રહે છે;
 એવે વિચિત્ર ઘટના નૃપ-ઘેર થાય,
 આનંદ થંભિત થયો સુખ સર્વ જાય. ૨૩
 શ્રી વીર ગર્ભગૃહમાં ત્રણ જ્ઞાન યુક્ત,
 આત્મૈક્ય સર્વ ઘટ બાહ્ય ઉપાધિ મુક્ત;
 માતા શરીર નિજ હાલનથી હુલાય,
 બાણી મને સકળ ભાવદયા ન માય. ૨૪
 હેતે કર્યો શરીરનો સ્થિર સર્વ ભાગ,
 સંકોચ કર્મ સમ અંગ હલે ન લાગ;
 બાણે તિહાં તપ સમુદ્ભવ યોગમૂર્તિ,
 શ્રી વીર શાંત ન ટળે સુસમાધિ પૂર્તિ. ૨૫
 ધ્યાનસ્થ આત્મબલ ચિંતક જે તપસ્વી,
 હાલે જ અદ્ય ક્ષણમાત્ર પ્રભુ યશસ્વી;
 માતાતણા પ્રબલ પ્રેમથકી ન હાલે,
 તે માતૃભક્ત સહુ માનિત ચાલ ચાલે. ૨૬
 તેનો થયો બહુ વિપર્યય માત ચિત્તે,
 શું ગર્ભ તે ગળી ગયો? વિપરીત રીતે;
 શું ગર્ભની કુશલતા થઈ નષ્ટ આજ?
 હે કર્મ! ધિગ્ ધિગ્ તને તુજને ન લાજ! ૨૭

પ્રાચીન પાપ ઉદયે સહુ આજ આઘ્યા,
 દુઃખો અને અશુભકારક સર્વ લાઘ્યા;
 ક્રીધા વિયોગ પ્રિયના કઈ જન્મમાંહે,
 સર્વે ફળ્યા અશુભ પાપ મને સમાએ. ૨૮

હા દૈવ ! શું કવલ હાથથી હર્યો તે ?
 હા ! ઉચ્ચ આસનથી મુજ નાખિયું તે ?
 ભાણું હર્યું મમ ભર્યું સહુ મિષ્ટ ભોજન,
 હા ! શું કરું વિકલ ચિત્ત થયું સુરાજન. ૨૯

મંદાકાંતા

મંદાકાંતા વિગલિત તનુ સ્ફુટતી મંદ મંદ,
 ફેંક્યા દૂરે વિપરીત ગણી તે અલંકાર છંદ;
 ફેંકી દીધી કુસુમસ્રગ તે દૂર ક્રીધો પલંગ,
 અશ્રુ ચાલ્યા નયનયુગથી કજ્જલે યુક્ત રંગ. ૩૦

હા ધિક્ ! દૈવે ગિરિદરિ વિષે પર્વતેથી પડી હું,
 સમ્રાજીના પદ ઉપરથી સેવિકા થૈ રહી હું;
 મિષ્ટાન્નોના ગિરિ ઉપર હું ભૂખ વેઠી રહી છું,
 લક્ષ્મીકેરા નિધિ સમિપમાં ભીખ માગી રહી છું. ૩૧

મારો હાર્યો હત અસુર એ ગર્ભ હું ખાસ માનું,
 વેરી કોઈ પ્રગટ થઈને આ નડ્યો એમ જાણું;
 લોકોમાંથી સકલ વિધિના ઉત્સવો બંધ થાને,
 લુંટાયો છે મુજ હતતણો સર્વ આનંદ જોજો. ૩૨

ભુજંગપ્રયાત

થયા ઉત્સવો સર્વ વાજિત્ર બંધ, થયા સર્વના મ્હાન વફતારવિંદ;
 દિસે શોક સર્વત્ર નિઃશબ્દ શૂન્ય, વહે કોઈના શબ્દ જે શાંતિજન્ય. ૩૩

થયું પુર તે શૂન્ય બાણે અરણ્ય, દિસે મૂક સૌ માનવો સ્મનશૂન્ય;
હતું શું અને શું દિસે આજ આમ ? સૂઝે કોઈને કાંઈ ના કામ ધામ. ૩૪
થયું શું હવે વર્ણવીશું અશેષ, પ્રભુ શું કરે છે કહીશું વિશેષ;
કથા તે પ્રભુની ભરી છે રસોથી, કહીશું હવે સાંભળો મિષ્ટ જેથી. ૩૫

શ્રી વીરજન્મમહોત્સવે ગર્ભરતંભન નામ ચતુર્થ સર્ગ.

સર્ગ ૫ મો.

માલિની

અમિત ભવભવોના મોહના પાશ મોટા,
ભવનિધિ ડૂળવાના રંગ ને ઢંગ ખોટા;
શુભમતિ ત્રિશલાને પુત્રનો મોહ થાય,
જનન પણ નહી ત્યાં રનેહ ના ચિત્ત માય. ૧
જિનપતિ પ્રભુકેરી ભંગ કીધી સમાધિ,
પરિચય ઇમ આપ્યો મોહરાજે ઉપાધિ;
ઈમ પ્રભુજી નિહાળે માતના મોહ છંદ,
ધન ધન ઇમ ભાળે મોહ સંતાપ વૃંદ. ૨
પ્રગટ મમ નથી જ્યાં જન્મ પ્રત્યક્ષ આજ,
સુતમુખ પણ દેખ્યું ના હજી મોહ કાજ;
જનમ મમ થશે ત્યાં પ્રેમને મોહપાશ,
પ્રગલ્ભ અતુલ થાશે સર્વ સંસારવાસ. ૩
મમ બહુ નિરખીને બાલલીલા અખંડ,
દિન-દિન વધશે ત્યાં પ્રેમ ને મોહ ચંડ;
વખત બહુ જશે ત્યાં શોધવાને નિવૃત્તિ,
કિમ સહુ કરશું આ શોધવા મોહવૃત્તિ ? ૪

ઉપનતિ

દીક્ષાતણો કાળ સમીપ થાશે, માતાતણો કલેશ વધી જ નાશે;
 નિવૃત્ત થાતા અતિ દુઃખ થાશે, કહો જ શાથી સહુ વિદ્ધ નાશે ? ૫
 માતાપિતા જીવિત ત્યાં ન દીક્ષા, પશ્ચાત્ કરીશું સહુ આત્મરક્ષા;
 માતાપિતાને નહિ દુભવીશું, વિલંબ થાશે પણ તે સહીશું. ૬
 વિચાર એવો કરીને પ્રભુએ, કિંચિત હલાવ્યું સ્વશરીર જો એ;
 ચોંકી તદ્દા માત વિશેષ જાણ્યું, છે ગર્ભ સંરક્ષિત એમ માન્યું. ૭
 છે બાલ મારું સુખરૂપ ખાસ, મેં વ્યર્થ માન્યું અશુભ પ્રકાશ;
 મેં વ્યર્થ આપ્યો કિરતાર દોષ, મેં કમથી વ્યર્થ કોપો જ રોષ. ૮

વસંતતિલકા

છે સાનુકૂલ મુજ દૈવ હજી અપૂર્વ,
 છે ગર્ભ-બાલ મુજ જીવિત સાર સર્વ;
 આનંદ ધામ મુજ સર્વ અખંડ દીસે,
 નાસે સહુ દુરિત પાપ અશેષ નાશે. ૯
 જાણી સતી થઈ સમૃદ્ધ સુખી હવેથી,
 દાસી જને અતુલ હર્ષ થયો સુખેથી;
 દોડી સહુ નવીન વસ્ત્ર લઈ ત્વરાથી,
 પેરાવિયા સુસતીને બહુ હેત દાખી. ૧૦
 વેણી રચી કુસુમશુદ્ધિ શોભનિક,
 બાલે કર્યો તિલક કુંકુમ શુદ્ધ દેખ;
 આંખે કરી સરસ કજ્જલ અંજનોને,
 એવી રચી રુચિરતા ત્રિશલા સતીને. ૧૧
 કંઠે કરે પગ વિષે રચિયા ધરેણાં,
 પહેરાવિયા સહજ સુંદર રત્ન નાના;
 રત્નાદિ હેમ રજતાદિક ભૂષણોથી,
 શોભિત કલ્પલતિકા સુરમાન્ય તેથી. ૧૨

ખીલ્યું સહર્ષ શુભ શાંત મુખારવિદ્,
 રોમાંચ પ્રસ્ફુટિત અંગ અમંદ નંદ;
 વાજિત્ર મંબુલ ધ્વનિ મન મોદ આપે,
 હુઃખો સહુ જનતાણા ઈમ સર્વ કાપે. ૧૩
 સંદેશ આ પ્રસરિયો બહુ વાયુ-વેગે,
 સંમોહ આવરણ દૂર ખસ્યું સુવેગે;
 પાછું થયું જય જયારવ યુક્ત લોક,
 ટોળે મળ્યા જન સહુ પ્રતિ ચોક ચોક. ૧૪
 ઉત્કુલ્લે હર્ષ વિકસે દ્વિગુણિત વેગ,
 નાટ્યો તથા સરસ મંગલ ગીત યોગ;
 રંગાવલી સુમ સુગંધ રચ્યા વિચિત્ર,
 બાણે થયું નગર ઈંદ્રપુરી સચિત્ર. ૧૫
 સિદ્ધાર્થ અર્પણ કરે બહુ દાન માન,
 સંતોષિયા સકલ લૌકિક જે સમાન;
 ચાલુ કર્યા સકલ મંગલ નૃત્ય ગીત,
 બંદી વદે ગિરુદ સુંદર વંદ રીત. ૧૬
 એવો વધે પ્રભુતણો શુભ ગર્ભ વેગે,
 દેવી પ્રસન્ન થઈ સુંદર ગર્ભ-યોગે;
 પુષ્ટિ વધી શરીરની સહુ રોમરાણ,
 થાએ વિકસ્વર થયા સહુ લોક રાણ. ૧૭
 આબ્યો વસંત મધુ માસ પવિત્ર વર્ષે,
 શુકલા ત્રયોદશી તિથિ બહુ સૌખ્યવર્ષે;
 નક્ષત્ર યોગ સહુ સુંદર સાનુકૂલ,
 ગિંચા ગ્રહો સમયસૂચક શાંતિભૂળ. ૧૮
 માતા સુખાસન ચડી લઈ ગર્ભ પૂર્ણ,
 જે પૂર્ણ માસ દિવસે પ્રસવી જ તૂર્ણ;

તે પુત્રજન્મ જિન બાલતણા થયો છે,
 આનંદમંગલ અપૂર્વ ખીલી રહ્યો છે. ૧૯
 જે નર્ક લોક સહુ દુઃખ-સમુદ્ર પૂર્ણ,
 ઉદ્યોત ત્યાં પણ થયો ક્ષણવાર તૂર્ણ;
 જન્મ્યા પ્રભુ જિનપતિ ક્ષણ તે અપૂર્વ,
 ત્રૈલોક્યમાં સુખ થયું જીવ માત્ર સર્વ. ૨૦
 શર્કેદ્ર આસન થયું ક્ષણ કંપમાન,
 જાણ્યું પ્રભુ જનમિયા ભરતે પ્રમાણ;
 ઘંટા સુધોષિત થઈ સુરલોકમાંડે,
 આબ્યા અનેક સુર ઈંદ્રસભા વિષે તે. ૨૧
 મેરુ ગિરીંદ્ર ઉપરે પ્રભુને જ લાબ્યા,
 દેવોતણા મન વિષે બહુ તેહ લાબ્યા;
 જન્માભિષેક સુર સર્વ કરે વિધિથી,
 ગાતા ઘણા વિવિધ વાદ્ય સહિત તેથી. ૨૨
 દાસી અપૂર્વ સુત જન્મ-વધામણીને,
 દોડી ગઈ નૃપતિ પાસ રહી વદીને;
 રાજા સહર્ષ બહુ દાન સુમાન વર્ષે,
 દાસત્વને હરી સુખી કરતો સહર્ષે. ૨૩
 સંદેશ વાયુગતિથી જનમાં પ્રસિદ્ધ,
 વેગે થયો સકલ માન્ય અપૂર્વ સિદ્ધ;
 સામંત મંત્રીજન સૈન્યપતિ ત્વરાથી,
 જે માન્ય પૂજ્ય ગુણવાન્ મળિયા ત્વરાથી. ૨૪
 વ્યાપારી શ્રેષ્ઠી નગરાધિપ શેઠ મોટા,
 સર્વે મળ્યા જ અભિનંદન લેઈ મોટા;
 લેઈ ઘણા સુમણિ મૌકિતક રત્ન લેટ,
 વસ્ત્રો ઘણા બહુ જ મૌલ્યતણા સમેત. ૨૫

પકવાન્ન થાળ ખહુ મિષ્ટ ભરી અનેક,
 લાંબ્યા ભરી વિવિધ સ્વાદુ ફળો સુરેખ;
 ભેટો ધરી નૃપતિ આગળ સર્વ લોકે,
 સંતોષિયા સકલ લોક ખહુ વિવેકે. ૨૬
 શ્રી વીરજન્મ સુખકારણ સર્વ લોકે,
 સાધુ મને સુભગ ભાવ વધ્યો ભૂલોકે;
 સંદેહ સર્વ જનના સહુ દૂર થાશે,
 સંતોષ ધર્મ જગમાં પ્રચલિત થાશે. ૨૭
 શ્રી વર્ધમાન ગુણકીર્તન એહ કીધું,
 ખાલોચિત શ્રમ કરી શુભ કાર્ય કીધું;
 તે વીરપાદ-કમલે મનથી સમર્પી,
 થાવું કૃતાર્થ ફલ એહ લહું વિસર્જી. ૨૮

આર્યા

શ્રદ્ધ જ્ઞાન ગતિ સુયુગ્મે વર્ષે (૨૪૫૯), શુભ માઘ માસ કૃષ્ણતિથિ;
 શુભ મંગલા ત્રયોદશી, ખુદવાસર પૂર્ણ કાવ્ય આ નિરખી. ૨૯
 વાંછા અનેક દિનની, પૂર્ણ થઈ આજ ચિત્ત આનંદ;
 ખાલ નમે પ્રભુચરણે, પ્રગટ્યો મુજ આજ પૂર્ણ સ્વાનંદ. ૩૦
 જે ભણશે શુભ ભાવે, થાશે કલ્યાણ તેહનું સકલ;
 મનવાંછિત ફલ મળશે, શ્રી જિનની વાધશે કૃપા વિમલ. ૩૧

શ્રીવીરજન્મમહોત્સવે વીરજન્મ નામ પંચમ સર્ગ

વિભાગ ચોથો પ્રકીર્ણ સંગ્રહ

પ્રણામો તને દૂરથી મોહ રાજ !

(મોહરૂપી રાજ્યએ આ જગતને કેવી રીતે પ્રસાવ્યું છે એ સહુ
કોઈ જાણે છે, મારે મોહરાજને દૂરથી પ્રણામ કરી
તેને ટાળવા કવિ ઉપદેશ છે.)

(ભુજંગપ્રયાત.)

કઈ સંત યોગીતણે તેં પ્રસાવ્યા, મહાજ્ઞાનવંતોતણે તેં હરાવ્યા;
સદા તાહરા શસ્ત્ર દેખાય તાજ, પ્રણામો તને દૂરથી મોહરાજ. ૧

અહો કોઈ આચાર્યવર્યો મહંતો, ઘણા ચક્રવર્તી ધરાધીશ સંતો;
પડ્યા તાહરા પાદપદ્મે દિવાજ, પ્રણામો તને દૂરથી મોહરાજ. ૨

ભમાવ્યા ધરી કેઈ સંસારચક્રે, પડ્યા કેઈ ઊંચી ધરાથી જ વક્રે;
થયા પામરો જોણ કીધા અવાજ, પ્રણામો તને દૂરથી મોહરાજ. ૩

વદે લોકને બોધતા દર્પ છોડો, સ્વયં દર્પ ધારે નહીં નમ્ર થોડો;
કરે નિત્ય પોતે અહંભાવ તાજ, પ્રણામો તને દૂરથી મોહરાજ. ૪

કહે લોકને ક્રોધ અજ્ઞાન ટાળો, કરે કેર વર્ષાવ થઈ ક્રોધવાળો;
થયો ખાસ તે ક્રોધનો મુખ્ય રાજ, પ્રણામો તને દૂરથી મોહરાજ. ૫

વદે સર્વ સંસારનું મૂળ લોભ, સ્વયં લોભમૂર્તિ ભવે સાનુકૂલ;
ચઢ્યો ઉચ્ચ શ્રેણી ગુણસ્થાન રાજ, પ્રણામો તને દૂરથી મોહરાજ. ૬

નહીં કામના રાખવી દુઃખ મૂળ, વદે ઉચ્ચ ગંભીર વાણી અમૂલ;
પડે તે સ્વયં પાશમાં દુઃખલાજ, પ્રણામો તને દૂરથી મોહરાજ. ૭

કવિ વા થઈ લેખકો કોઈ જોલે, નહીં માહરા વિશ્વમાં કોઈ તોલે;
 થયા કેઈ જ્ઞાની થયા નર્કભાજ, પ્રણામો તને દૂરથી મોહરાજ. ૮
 તને જીતતા કેઈ પોતે ફસાયા, પડી તાહરી ઘોર વિસ્તીર્ણ છાયા;
 નહીં કોઈ દીસે જીતે તૂંજ રાજ, પ્રણામો તને દૂરથી મોહરાજ. ૯
 મને છોડ તૂં તાહરા પાશમાંથી, પડ્યો હું ભવાગ્નિ વિષે કર્મ સાથી;
 વદે એમ બાલેન્દુ મૂકી જ લજ્જા, પ્રણામો તને દૂરથી મોહરાજ. ૧૦

કાળો ડાઘ

(પોતાના સફેદ કપડા ઉપર એક નાનો ડાઘ પડ્યો હોય તેને માનવી
 ધોવા મથે છે, પણ પોતાના ચારિત્ર્ય ઉપર પડેલા ડાઘને
 કાઢવા કાંઈ પણ કરતો નથી, તેને કવિ ઉપદેશ કરે છે.)

કાળો પડ્યો જ્યાં ડાઘ નાનો સૂક્ષ્મ ધોળા વસ્ત્રમાં,
 અસ્વસ્થ થાતું ચિત્ત ક્યારે દૂર થાશે પલકમાં ?
 ફેડો ન હું દીસું જનોમાં નષ્ટ થઈ શોભા સહુ,
 ક્યારે કરું હું દૂર તેને ચિત્તમાં ચિંતા બહુ. ૧

સાબૂ લગાડ્યો ખૂબ ચોળ્યો ખૂબ ઘસિયો વેગમાં
 પાણી ઘણું રેડ્યું પ્રયત્ને ડાઘ ધોવા વસ્ત્રમાં,
 આછો રહ્યો તો પણ ન સૂઝે ચિત્ત અસ્થિરતા રહી,
 હું શું કરું કે વસ્ત્ર ફેંકી દેઈ દૂરે ઝટ દઈ. ૨

હે બંધુ ! તૂં ગભરાય છે એ ડાઘથી મનમાં અતિ,
 પણ કંઈક ડાઘો તાહરા ચારિત્ર્યમાં પડતા અતિ;
 તૂં જો ઉઘાડી જ્ઞાન-ચક્ષુ શું સ્થિતિ છે તાહરી ?
 એ તાહરા આત્મા વિષે છે મલિનતા સઘળે ભરી. ૩

બહુ કપટવૃત્તિ વચન જોટા ઉચ્ચાર્યા સમજ કરી,
 મોહાંધ થઈને દૂભવ્યા કેઈ જીવ પીડ્યા સુખ હરી;

કાળા કર્યાં કંઈ કૃત્ય જાણી લાજ નહીં મનમાં ધરી,
એ ડાઘની લજ્જા નથી તુજ શું ધુએ વસ્ત્રો ફરી ? ૪

મદ લોભ દુસ્તર સંઘડીને ધર્મધોરી થઈ ફરે,
એ દંભનો બહુ રૂપ ધારી ધર્મ આડંબર કરે;
તૂં બાહ્ય અભ્યંતર થઈને સ્વચ્છ શુચિતા ધારજે,
બાલેન્દુની કરયુગ્મ જોડી વિનતિ એ સ્વીકારજે. ૫

પુષ્પોપદેશ

(એક બગીચામાં જઈ કવિ સુંદર દેખાતું ફૂલ તોડવા આગળ
વધે છે. ફૂલની વેલી એને એ કૂર કૃત્યથી વારે છે. ફૂલ તેને
ખોલાવી પોતાને તોડી લઈ પ્રભુના ચરણમાં મૂકવા વિનવે છે
અને ત્યાં જ કરમાઈ જઈ પોતાનું આયુષ્ય પૂરું કરવા
માગે છે.)

(ઉપજાતિ)

ઉદ્યાન દીકું બહુ રમ્ય એક, વેલી તિહાં સુંદર છે અનેક;
વૃક્ષો જીવો નાજીક કેઈ દીઠા, આંખે બહુ જે ગમતા જ મીઠા. ૧
પર્ણોથકી હારિત વેષધારી, નાચે ધરી તાલ સુમોદકારી;
વાયુ સહુને નચવે સુરમ્ય, આનંદ આપે કવિને અગમ્ય. ૨
વેલી કલાપૂર્ણ સુરૂપધારી, વૃક્ષો સદાનંદ શ્રમાપહારી,
ધારી અલંકાર અનેક રંગી, વિચિત્ર આંખે વળગે સુરંગી. ૩
અનેક ખીલ્યા કુસુમો સુરૂપ, નારી અલંકાર સજે અનૂપ;
તેવી જીવો એ સહુ વૃક્ષવેલી, પ્રમોદ આપે જિમ કાવ્યકેલી. ૪
વિસ્તારતો વાયુ સુગંધ તેનો, દશે દિશામાં પ્રસરે જ જેનો;
કવિ વિચારે લઉં પુષ્પ એક, વિચાર ધારી મનમાં અનેક. ૫

નખાચથી જ્યાં કુસુમાચ છેદ, જાતો સમીપે કરતો ઉમેદ;
 વેલી કહે શું મુજ ખાલ લેવા, આળ્યો થઈ કૂર જ દુઃખ દેવા. ૬
 કંપે કવિ-ચિત્ત દયા વિચારી, માતાથી ખાલ વિયોગધારી;
 બોલ્યું તદા પુષ્પ સુગંધકારી, પ્રકુલ થા તું નિજ કાર્ય ધારી. ૭
 જો તૂં પ્રભુ અંગઉપાંગમાંહે, મને ચઢાવીશ સુભક્તિભાવે;
 અંકે પ્રભુના ચરણે રહીશ, સ્કંધે ચઢી અર્પણ હું થઈશ. ૮
 સાર્થકય મારું પ્રભુ પૂજવામાં, સુગંધ મારો જિન સેવવામાં;
 ખોળે રમું હું પ્રભુના સહર્ષ, પૂર્ણત્વ એમાં મમ રમ્ય દર્શી. ૯
 અર્પું સહુ હું મમ રૂપ ગંધ, તિહાં સુકાઈ જઉં એક છંદ;
 સર્વસ્વ અર્પું પ્રભુપૂજનામાં, આનંદ છે એમ ખપી જવામાં. ૧૦
 હજી ધરું હું પ્રથમા અવસ્થા, પરંતુ છે ખાસ વિકાસ આસ્થા;
 કૃપા પ્રભુની યદિ કાંઈ થાય, વિકાસ મારો ક્ષણમાં સધાય. ૧૧
 મને લઈ જા પ્રભુના સમીપે, મારાવડે પૂજ જિનેન્દ્ર રૂપે;
 નિઃસ્વાર્થભાવે પ્રભુપાદ પૂજ, મારાવડે તૂં થઈ ભક્ત પૂજ્ય. ૧૨
 વાણી સુણી એ કવિ-ચિત્ત લાજે, શું એક વૃત્તિ પ્રભુભક્તિ કાજે;
 એકેન્દ્રિય ધારી ગણું તુચ્છ એને, પરંતુ એ છે ગુરુ બોધવાને. ૧૩
 તે ધન્ય જે અર્પણ સર્વ થાય, હું તુચ્છ જાણી મુજ ગર્વ જાય;
 ખાલેન્દુના ખાલ ધરે સુભાવે, સંસાર તેનો ખહુ અલ્પ થાવે. ૧૪

ધન્ય ગિરિરાજ !

(પ્રભુના જન્મસમયે મેરુપર્વત ઉપર પ્રભુનો પખાળ થાય છે,
 ત્યારે મેરુપર્વતને અનાયાસે પ્રભુના પ્રક્ષાલનલનું સ્નાન
 થાય છે. એ પર્વતનું અહોભાગ્ય કવિ વર્ણવે છે.)

(દુહા)

પર્વતરાજ ! તને નમું, પ્રણમું તારા પાય;
 ધન્ય વડો જગમાંહે તૂં, સહુ તાહરા ગુણ ગાય. ૧

તાહરા શિખર સુશોભતા, ગગણાંગણની માંય;
ભવ્ય જેહને નિરખતા, સહુ મનનાં દુઃખ જાય. ૨

શક ધરે નિજ અંકમાં, જિનપતિ સુંદર બાળ;
મજ્જન સ્નાન કરાવતા, નાસે ભવ જંગળ. ૩

પ્રભુનું અંગ પખાળતા, સ્નાન તને પણ થાય;
નમણુ ઉદક જિનરાજનું, તુજ તનુમલ સહ જાય. ૪

સ્નાન અનાયાસે તને, તીર્થોદકનું હોય;
ધોવાએ મલ તાહરા, નિર્મલ તવ તનુ જોય. ૫

અંગૂઠો પદ પદ્મનો, વીર પ્રભુનો જેહ;
સ્પર્શ કરે હરિ ચિત્તનો, સંશય હરવા તેહ. ૬

કારણ તાહરા હર્ષનું, નાચ્યો ધરી આનંદ;
ધન્ય ખરો કૃતપુણ્ય તું, તું મુજ નયનાનંદ. ૭

જલમાં નાવ ભલી તરે, જલતરણી કહેવાય;
તું તો જલના સ્નાનથી, તરતો દીસે જોય. ૮

ભુવન અનેક જિનેન્દ્રના, તવ શિખરે શોભાય;
જેહના દર્શનથી સહુ, ભવિજનના દુઃખ જાય. ૯

તાહરા આશ્રયમાં રહી, તપ તપતા મુનિરાજ;
આત્મસમર્પણથી જીઓ, બાળે કર્મ સમાજ. ૧૦

તાહરી ઉદર ગુફા વિષે, વસે કેઈ વનરાજ;
તોડે મદ ગજરાજના, નિષ્કંટક સજ રાજ. ૧૧

કેઈ વનસ્પતિ છોડવા, રોગ નિવારક જેહ;
ધારે તું નિજ દેહમાં, ઉપકારી બહુ હોય. ૧૨

અમૃત જલ ઝરણાં ઘણાં, તુજથી પ્રગટે જેહ;
સરિતારૂપે વહનથી, ઉપકારી છે તેહ. ૧૩

માનવ પશુ બહુ ધાન્યને, આપે જીવનદાન;
 પોષે એક તારી કૃપા, ઘટે તને સહુ માન. ૧૪
 ઉપકારી તૂં બહુ પરે, શબ્દ ન ઉચ્ચરે એક;
 બાલેન્દુ તુજ ચરણમાં, અર્પે નમન અનેક. ૧૫

પૂજારણ

(શ્રીમંત નારીઓ ઉચ્ચ પ્રકારના પૂજન-દ્રવ્યો લઈ જિનમંદિરમાં
 પૂજા માટે જાય છે ત્યાં એક ગરીબ નારી પૂજાર્થે આવે છે
 તેને બધા તુચ્છકારે છે. કવિ પ્રભુભક્તિમાં આવો ભેદ રાખ-
 નાર સ્વધર્મી બહેનને ધિક્કારનારને શિખામણ આપે છે.)

આજે હતું કોઈ મોટું પર્વ, ભેગી થઈ ત્યાં નારી સર્વ;
 મંદિર છે મોટું સુવિશાલ, તો પણ થયું દૂંકું તત્કાળ. ૧

અંખર સાડી જરીની કોર, પહેરી આવી છે સહુ કોર;
 શેઠાણીઓ ઘણી ચકોર, ઠેલમઠેલી શોરબકોર. ૨

ઝાલર વાગે ઝણઝણ નાદ, નરઘા ધમધમ દેતા સાદ;
 કોઈના ડોકે મોતી માળ, કંકણ જોડી ઝમકે ચાલ. ૩

સોને જડિયા હીરા નંગ, શોભે સહુના રૂડા અંગ;
 અંપા ચમેલી મોગર ફૂલ, પંચ રંગના લેઈ અમૂલ. ૪

ચાંદીની થાળી ભરપૂર, ફળોતણા ત્યાં આબ્યા પૂર;
 અંદન કેશર માંહે બરાસ, મહકે મધમધ ધરી સુવાસ. ૫

કોઈ આવે છે ઠમઠમ ચાલ, ધક્કા દેતી આગળ ચાલ;
 કોઈના મોઢે પાવડર લેપ, કાળીની થઈ ગોરી છેક. ૬

કોઈ દીવા પ્રગટાવે સાત, આરતી કરતા રણકે નાદ;
 પૂજારણ એક આવી રાંક, ગરીબડી એનો શો વાંક ? ૭

લુગડા પહેર્યા ચિંથરેહાલ, નહીં ઘરેણા એવા હાલ;
હાથે કૂલો છે બે ચાર, માટી કચોળે ચંદન સાર. ૮

પ્રભુની પૂજા કરવા જાય, ત્યાં તો કેઈક ધક્કા ખાય;
કોઈ કહે તૂં દીસે ચોર, નિકળી જા અહીંયાથી દૂર. ૯

કરીશ કોઈને આભડછેટ, ચાલી જા તૂં બાહર ઠેઠ;
હું પણ છું શ્રાવકણી એક, બહેની પ્રભુની ભગતણ છેક. ૧૦

મોટી ઠગારણ દીસે ખાસ, ધૂતારી તૂં લાગે ખાસ;
ગરીબડી છું તેથી નીચ, ધર્મ વસે શું ધનને ખીચ ? ૧૧

ધનમાંહે શું ધર્મ રહે ? મુનિજન શું તે એવું કહે ?
સાડીમાં શું ભક્તિ વસે ? હીરા મોતીમાં શું હશે ? ૧૨

ચાંદી સોનામાં શું ધર્મ ? જુઓ તપાસી નિજના કર્મ;
જુઓ શ્રાવિકા થઈ છે એહ, પહેર્યા ચિંથરા દીસે જેહ. ૧૩

એ ધૂતારી ઘેલી કોઈ, શ્રાવકણી એવી નહીં જોઈ;
કૂલો લીધા હાથમહી, પૂજવા નિકળી પ્રભુને જઈ. ૧૪

માટી વાસણમાં લઈ ગંધ, એમાં ન મળે કોઈ સુગંધ;
એવી ન દીઠી ભગતણ કોઈ, નિકળ ઇહાંથી લીધી જોઈ. ૧૫

ગર્વ થયો છે ધનનો એહ, અધાપો છે તેથી જેહ;
પૂજા કરવી અર્પણ કાજ, ત્યાં પણ ગર્વતાણું છે રાજ. ૧૬

અહંકાર તજવાને જાય, ગર્વોદ્ધત ત્યાં પણ તે થાય;
દયા ક્ષમા શાંતિમાં ધર્મ, તેનો નહીં જાણે છે મર્મ. ૧૭

પાપ છોડવા મંદિર જાય, નવા નવા ત્યાં પાપ બંધાય;
આ તે કેવી કૂડી રીત, એમાં તો ભૂલ્યા છે ભીંત. ૧૮

અહંકાર પૂજામાં હોય, ધર્મતાણું ત્યાં સ્થાન ન હોય;
આગ લગાડી ઠંડક ચ્હાય, એ નર ડાહ્યો કેમ ગણાય ? ૧૯

જે ડાળી પર બેઠો આપ, તોડંતો તે દીસે સાફ;
 ભ્રમણા છોડી ધરો વિવેક, નમ્ર ભાવનાનો છે છેક. ૨૦
 ધર્મ નથી આડંબર માંય, ઊલટું એમાં પાપ બંધાય;
 સહુ સ્વધર્મી સરખા માન, જેથી તાહરું થાયે કામ. ૨૧
 બાહ્યાભ્યંતરનો જે ભેદ, તે જાણો નહીં કરવો ખેદ;
 ખાલેન્દુ વિનવે છે એમ, પ્રાપ્ત કરો સહુ ધર્મપ્રેમ. ૨૨

પ્રભુ સહકાર*

(આંખાના વૃક્ષ સાથે પ્રભુની સરખામણી કરી પ્રભુની સ્તુતિ કરે છે.)

પ્રભુ તૂં દિસે સહકાર જગમાં એક તુજ મુજ વંદના;
 મંગલ ખરો સર્વાંગ સુંદર જગ વડો મનરંજના. ૧
 સહુ જ્ઞાનમૂલક વૃક્ષ થડ તુજ વિસ્તરી શાખા જગે;
 શાખા પ્રશાખા નયન રંજન તેજથી જે ઝગમગે. ૨
 વ્રત યોગ તપ જપ પર્ણુ તાહરા રુચિર જગમાં શોભતા;
 તોરણ રચ્યા સહુ ભવિક ધરધર શુભ સુમંગલ અર્પતા. ૩
 છાયા ખરી તારી મનોહર ચિત્ત શાંતિ અર્પતી;
 ભવ પથિકનેાં વિશ્રામ શીતલ વાયુ સુખકર આપતી. ૪
 સહકાર! તૂં સહકાર સહુને અર્પતો સુખશાંતિનો;
 પાપી અને મુનિ સર્વને દૂરે કરી ભવબ્રાંતિનો. ૫
 ધન વિપુલ છાયા તાહરી જે આદરે શુભ ધર્મની;
 તે અદ્યકાળે દુઃખ ટાળે યુક્તિ પામે મુક્તિની. ૬
 વિજ્ઞાન નય નિરૂપ બંગો વિવિધ બુદ્ધિ વિચક્ષણા;
 શોભે સહસ્રો પર્ણુ તારા વિવિધ વર્ણુ વિચારણા. ૭

* ફેરીનું ઝાડ. † સંસારમાં રખડી રહેલા પ્રવાસીને.

એ વર્ણની શાખા વિષે મુનિ-વિહંગ^x રમતા મોહથી;
 આનંદથી કલ્પોલ કરતા સર્વ કાલ પ્રમોહથી. ૮
 શુક પિક અને બહુ કોકિલા પણ વચન સુંદર ઉચ્ચરે;
 તારા પ્રભાવે માન આદર પામતા જસ વિસ્તરે. ૯
 ઋતુમાં વસંત પ્રધાન બાણ્યે વર્ષમાંહે એકલો;
 પણ તૂં વસંત ખરો નિરંતર શુભ પ્રકુલિત જે ભલો. ૧૦
 સહુ સંત કોકિલ કલરવે નિજ શ્રુતિ મનોહર બોલતા;
 આનંદ આપે ભવિકજનને નિજ મને સહુ ડોલતા. ૧૧
 સહુ શાસ્ત્રવિદ્યા મંજરી ભક્ષણ કરી બહુ ભાવથી;
 તારા પ્રભાવે બોધ આપે ભવિકને અતિ પ્રેમથી. ૧૨
 પાકે પછી સહકાર અમૃત તુલ્ય મીઠા ફળ ભલા;
 આંખા સુશોભિત સ્વર્ગરૂપી મુક્તિપદ દાતા ભલા. ૧૩
 આખે ખરા પણ વર્ણવે નહીં નિજ ગિરાથી સ્વાદને;
 શબ્દો નહીં સુખ વર્ણવાને મુક્તિના આનંદને. ૧૪
 ભો વીર ! તેમાંથી કદી જે ગિંદુ પણ મુજ આપશે;
 બાલેન્દુનો ભવ સફલ થાશે સાર્થ તસ વાણી થશે. ૧૫

● મરણ શી રીતે આવે ?

(જ્યારે મૃત્યુ આવવાનું જ છે ત્યારે તે શી રીતે આવે એની
 કવિ કલ્પના કરી સાવધાન રહેવા ઉપદેશ આપે છે.)

ભો મૃત્યુ ! તૂં નિશ્ચે કરીને આવવાનો છે સહી;
 ક્યારે અને તૂં કવણ માર્ગે એહનો નિશ્ચય નહી. ૧
 હૂં તને પૂછું કવણ રીતે આવવાનો છે કહે;
 જેથી થઈ સાવધ અને જાગૃત અમારું મન રહે. ૨

- ચોરીછુપીથી ગૂઢ માર્ગે વ્યાધિને આગળ કરી;
 વા અકસ્મિક માર્ગે તારો છલકપટનો તું વરી. ૩
- વાર્ધક્ય શક્તિ ક્ષીણ કરતો આવવાનો જો કદી;
 તું પૂર્વ સૂચન આપજો મુજને કૃપાથી તે સહી. ૪
- પણ તાહરો વિશ્વાસ કરતા ભીંત ભૂલ્યા કેં જનો;
 ને અંત્ય ક્ષણમાં થાપ ખાધી માર્ગે મૂકી શાંતિનો. ૫
- વિશ્વાસ તેથી કોઈ ન કરે તાહરો ડાહ્યા જનો;
 થઈ સજ્જ રાત્રીદિન કસીને કમર ઊભા મુનિજનો. ૬
- તું આવ અત્યારે તને તુજ ફાવતા માર્ગે હવે;
 અરિહંત નામ વસે મુખાગ્રે કદિ ન ભૂલાયે હવે. ૭
- મારા શરીરો કેઈ અનંતા ખાળીયા રગદોળીયા;
 કેઈ ભવોના પુદ્ગલોને છિન્નભિન્ન પ્રભળિયા. ૮
- પણ માહરા આત્માતણે તું સ્પર્શ પણ નહીં કરી શક્યો;
 જે જ્ઞાન રૂપી ને અરૂપી સચ્ચિદાત્મક જે વસ્યો. ૯
- તુજ માંહે શક્તિ સ્પર્શવાની તેહને દીઠી નથી;
 તે છે અનાદિ અનંત તેને મૃત્યુનો ભય કો' નથી. ૧૦
- રખડાવવાને પણ નથી તું શક્તિશાલી વિશ્વમાં;
 મારા જ એ કર્મોથકી છે રખડપટ્ટી લોકમાં. ૧૧
- મારા કુકર્મો સુધરતા તે શુભ સુકર્મો થાય જો;
 નિષ્કર્મની સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાશે એ અવસ્થા થાય તો. ૧૨
- ભીતિ ન તારી મુજતણે તું પુદ્ગલો વિખરાવતો;
 ને નવીન કાર્યક્ષમ સુસજ્જિત દેહમાં પધરાવતો. ૧૩
- બહુ જીર્ણ વસ્ત્રો છોડવામાં દુઃખ શા માટે કરું ?
 નવનવીન વસ્ત્રો ધારવામાં સૌખ્ય ધારી આદરું. ૧૪

પણ છોડવું જૂનું અને નવ નિત્ય બીજું ધારવું;
એ ખટપટો ક્યાં સુધી કરવી મરણ સાથે જન્મવું. ૧૫
મુજ નસનસોમાં નામ શ્રી અરિહંતનું રમતું ફરે;
તેથી ન ભીતિ તાહરી મુજ તને ટાળીશ હું ત્વરે. ૧૬
તું ભીતિ દાખવ કાયરોને વિમુખ જે નિજ ધર્મથી;
જીતીશ તુજને હું ધરી પાલવ પ્રભુનો હર્ષથી. ૧૭
એવી સુખુદ્ધિ મુજ મને વસજો ખરી છે પ્રાર્થના;
બાલેન્દુ મનમાં તને જીતું એહ છે સદ્ભાવના. ૧૮

મને લાગે છે—

(કવિને જે જે ભાવનાઓ જાગે છે તેનો ખુલાસો કરી તે પ્રગટ કરે છે. તેમાં સંતની સેવા કરવાની ભાવના મુખ્ય છે.)

(ભુજંગપ્રયાત)

સહુ સાધુ સંતોતણા માર્ગે ઝાડું, કરી કાંકરા દૂર નાખી સમારું;
થઈ ધૂળ સારી મૃદુ ને સુંવાળી, સુખે સંચરો ઉપરે પુણ્યશાલી ૧
થઈ માર્ગમાં સંતના હું પ્રકાશ, જઈ એલવાઈ કરીને ઉજસ;
થજો અદ્ય સેવા ખરા સંતકેરી, થજો કામના પૂર્ણ એ શીઘ્ર મારી ૨
થઈ પુણ્ય હું દેવના પાદ પૂજું, સુકાઈ જવું ત્યાં નહીં કાર્ય બીજું;
પ્રભુપૂજનાના વિના કાર્ય અન્ય, ગમે ના મને હું સ્વયં થાઉં ધન્ય. ૩
થઈ મેઘ હું વૃષ્ટિ નાખું ધરામાં, હરી દાહને શાંતિ અર્પું ત્વરામાં;
સુખે થાય સંચાર તે સંતકેરા, કરું એહવું કાર્ય આદર્શ મારા. ૪
થઈ વૃક્ષની શીત છાયા અનેરી, થઈ મંદ વાયુ વહું તોષકારી;
હરું ત્યાં શ્રમે પાંથ સાધુવિસામે, વરો સૌખ્ય આનંદમાંગદ્ય પામે ૫
અહો! સંચરે લોકકલ્યાણ કાજે, હરી દુઃખને શાંતિ કાજે વિરાજે;
અહો! એહવા સંતની સેવનાને, કરું હું વરું શાંતિ આનંદ જાણે. ૬

અહો ! જે નિરોધે સહુ ઈંદ્રિયોને, જીઓ પ્રહ્મ પાળે ધરી ગુપ્તિઓને;
કષાયો સહુ નાસતા દૂર વેગે, કરું સેવના એહવા સંતપાદે. ૭
નહીં કોઈ ઈચ્છા પૂજી ચિત્તમાંડે, ખરી સંતસેવા થજો એહ દેહે;
નહીં સંતસેવા સમું પુણ્ય કોઈ, વટે એમ ખાલેન્દુ નિષ્પાપ હોઈ. ૮

શી મારી સ્થિતિ ?

(નદીકિનારે કવિ જાય છે ત્યાં નદી, ઘાસ અને પુષ્પે પોતાની ગતિ ચાલુ રાખેલી તેને જણાય છે. એક પથ્થર જોઈ તે સ્થિર અને નિષ્ક્રિય છે એમ એને લાગે છે અને પોતાની સાથે તેને સરખાવે છે. એવામાં એક કારીગર આવી પથ્થરમાંથી મનોહર મૂર્તિ નિર્માણ કરે છે. ત્યારે કવિને પોતાની તુચ્છતા જણાય છે.)

સરિતાકિનારે હું ગયો ત્યાં જલ વહે છે વેગથી,
ક્ષણ પણ નહીં વિશ્રામ તેને શુદ્ધ કર્તવ્યે મતિ;
દૂરે કરી અડચણ વહે છે અગ્રગામી ઉન્નતિ,
સાધક થયું દીસે ખરેખર સાધ્ય કરવા સન્મતિ. ૧
હું શિથિલ થઈને ઊંઘતો દિનરાત આલસ્યે સદા,
ખડું મૂઢમતિ ગતિશૂન્ય થઈને બ્રહ્મ કર્તવ્યે સદા;
ઊગ્યા તૃણો સહુ હરિત શ્યામલ નયનરમ્ય ધરા વિષે,
ઉત્સાહ વધવાનો ધરે છે રાતદિન અવની વિષે. ૨
નિજ પર્ણથી ઉપદેશ આપે હર્ષથી કર્તવ્યનો,
આગળ સદા વધવું લલો આચાર એ છે ધર્મનો;
પણ ઊંઘ મારી કેઈ ભવોની પ્રબલ આડે આવતી,
આગળ નહીં પણ પુચ્છ પ્રગતિ દિવસરાત કરાવતી. ૩
પુષ્પો ખીલે મૃદુ મધુર સુંદર વિવિધ રંગ ધરાવતા,
ક્યારે જઈ પ્રભુચરણમાં પડ્યું મને નિજ ભાવના;

ગંધોર્મિથી દોડે પ્રભુને ભેટવાને ભાવથી;
આલસ્ય બેઠો મસ્તકે હું નૃપબ્રહ્મ થયો અતિ. ૪

પથર પડ્યો કાળો દીઠો મુજ નિરુપયોગી ભૂમિમાં,
આલસ્યનો અવતાર હૃદયે કંઠણ સહુથી ચિત્તમાં;
એવો જ હું છું મિત્ર મુજ એ યોગ્ય બેડી છે બની,
મુજ સરીળો છે એહ રૂઠો ભાવના બગી ઘણી. ૫

ત્યાં એટલામાં શિલ્પકારક આવિયો કોઈ દેશથી,
નિજ કુશલતાથી મૂર્તિ નિર્મી અંગ ઉપાંગ ધરાવતી;
દીઠી પ્રભુની પ્રશમરસથી શોભતી મૂર્તિ બહી,
હર્ષોર્મિ બગી ચિત્તમાં મુજ ભાવભક્તિ સંકલી. ૬

પથર મટી ક્ષણવારમાં એમાં પ્રભુ પ્રગટ્યા બુઓ,
બેઠું ચમત્કૃતિ ચિત્ત બગી તુચ્છતા મુજ એ બુઓ;
ક્ષણ પ્રથમમાં જે તુચ્છ દીઠો વંદ બીજા ક્ષણ વિષે,
મસ્તક નમ્યું પ્રભુચરણમાં દીઠી ચમત્કૃતિ ત્યાં વસે. ૭

ચોગ્રીતણી આંખે દિસે છે સર્વ અવની પ્રભુમયી;
મુજ એહવા! નેત્રો મળો જે દાખવે પ્રભુ તન્મયી;
સહુ ઉન્નતિ નિજ આત્મની સાધે પ્રભુ પાસે વસે,
બાલેન્દુની વિનતિ સ્વીકારે ચિત્તભક્તિ ઉદ્વસે. ૮

જગતની વિષમતા !

(જગતમાં એક મનુષ્ય સુખમાં આળોટે છે ત્યારે બીજો ભૂખ્યો
રખડે છે, એ વિષમતા બતાવી સંસારની કડુતા વર્ણવી છે.)

જે મહેલમાં સુખસેજમાં ને લહેર વાયુ વિલાસમાં,
રમણીતણા સહવાસમાં કુસુમે સુગંધિત વાસમાં;

- ધન ધાન્ય ને ઘૃતપૂરના આનંદના ગુલતાનમાં,
એ ભ્રમિત છે માનવ નિમજ્જિત સંસ્કૃતિના કૂપમાં. ૧
- ળીળે જીઓ રખડે ધરામાં વાસ વિણ ભૂમિ સૂવે,
કટકો મળે નહીં રોટલીનો તેહ માટે તે રૂવે;
નહીં દ્રવ્ય ને કોઈ મહેલ એને દુઃખમાં મૂંઝાય છે,
નિજ નિર્મિયા કર્મોત્પા કૃણ એહ માનવ ખાય છે. ૨
- છોડી રમા રમણી અને પરિવાર મોટા દ્રવ્યના,
નિજ ચિત્તમાં અપ્રમત્ત થઈને ફરે આત્મિક શોધમાં;
જીત્યા સહુ મનના વિકારો કામક્રોધાદિક અરિ,
જે માર્ગ શોધે ઉન્નતિનો ઇંદ્રિયોને સંવરી. ૩
- થઈ મસ્ત છૂટા મૂક્યા છે ઇંદ્રિયોને મોકળા,
મદિરાક્ષિ ને મદિરાતણા સહવાસમાં બે આગળા;
લોભી અને દુર્વ્યસન લોગી વ્યર્થ જન્મ ગુમાવતા,
પશુતા વધારે એહવાને કહેવો માનવ વૃથા. ૪
- એમાં તમોને કોણ સારો ચિત્તમાંહે ભાવતો,
ચૂંટો તમો સારો નમૂનો એક શાંતિ લાવતો;
મુનિ યોગીઓ ને સંત સહુ એ માર્ગ જગને દાખવ્યો,
ખાલેન્દુ વિનવે એહ ધારો યોગ્ય શાસ્ત્રે ભાખ્યો. ૫

ઉદયાસ્ત યોધ

(ચંદ્ર પોતાના ગુણોથી આકાશમાં આગળ વધે છે, બધાની પ્રશંસા મેળવે છે, પણ મધ્ય આકાશમાંથી ઊતરતા અને તેને આખરે સૂર્યનાં દર્શન થતાં તેનો બધો ગર્વ નાશ પામી જાય છે.)

અતિ પ્રબલ સેના તારકોની અમિત દિવ્ય પ્રકાશની;
અમકે સહુ નભ આંગણમાં સમરકર* ઉત્સાહની. ૧

*લડાઈ-યુદ્ધ કરવાના.

- આવ્યો નિશાપતિ વર્ષતો નિજ ચંદ્રિકા સહુને ગમે;
રજનીતણો વલ્લભ રમે છે રોહિણી રાણી કને. ૨
- ધરતો ઘણો આનંદ મનમાં ગર્વ ઉદ્ભવ થઈ ફરે;
સહુ ઔષધિમાં ગુણ ભરે સહુ જનતણા તે ગદા હરે. ૩
- એ રમણ રમણી મેળવી સુખશાંતિ આપી સર્વને;
ખડુ ભોગ ઉત્તેજે પરસ્પર પ્રબલ જેહ વિલાસને. ૪
- શીતલ કરે સહુ વસ્તુને એ ચંદ્ર રાણો શ્રમ હરે;
પ્રતિભા જગાવે કવિ જનોમાં કાવ્ય નિર્મિતિ જે કરે. ૫
- જય જય ભણે સહુ લોક એના ગુણ વખાણે ભાવથી;
ફળ ફૂલ ગુણ ને ગંધ આપે વિલસતા જગમાં અતિ. ૬
- સૌંદર્ય મૂર્તિ ધવલ કીર્તિ સ્ફટિક જેવી જેહની;
જે અમૃતધારા સતત વર્ષે શાંતિ મન ને દેહની. ૭
- એ ઉદયગિરિથી ઉચ્ચ નભમાં પ્રસરતો જ્યોત્સ્ના ગતિ;
નક્ષત્રમાલામાં વિરાજે ડાલતો ચાલે અતિ. ૮
- ઊંચે ચઢ્યો પશ્ચિમ ભણી ઢળતો દિસે એ ચંદ્રમા;
ચાલ્યો તદા એ પતન માર્ગે ગર્વધારક વેગમાં. ૯
- સહુ જગ હવે સુખશાંતિમાં આનંદ નિદ્રાવશ થયું;
સ્તુતિપાઠકો ઊઘી ગયા નહીં જાગતું કોઈ રહ્યું. ૧૦
- શશિ પતનનો વધતો થયો ત્યાં વેગ અસ્તાચલ ભણી;
માયા દયા નહીં દાખવે એ કર્મનૃપ કોષ્ઠતણી. ૧૧
- સહુ ગર્વફલ પામે પતનમાં લોક જગમાં નિશ્ચયે;
જાગૃત થઈને વિનય ધરવો નમ્રભાવે તે હવે. ૧૨
- જ્યાં ઉદયગિરિ પર અરુણ આવ્યો અગ્રગામી સૂર્યનો;
નિસ્તેજ થાતો ચંદ્ર ગળીયો ગર્વ સહુ જે પૂર્વનો. ૧૩

એ ખાખરાના પાન જેવો શુષ્ક દીસે ચંદ્રમા;
 નિદા કરે સહુ તુચ્છ લેખે અર્થ ન રહ્યો જેહમાં. ૧૪

સહુ પુણ્ય પૂરું જ્યાં થયું ત્યાં લોકનિદા વિસ્તરે;
 જે ગિરુદ ઉચ્ચરતા હતા તે ઘૂણા કરતા સહુ ફરે. ૧૫

જે ચંદ્રમા ને રજનીવલ્લભ સોમ નામોને ધરે;
 તે નામ દોષાકર* ધરાવે કર્મ કરણી વિસ્તરે. ૧૬

ઉદ્યાસ્તના જે રંગ જગમાં વિવિધ માર્ગે સંચરે;
 સંદેહ ભાગે અમતાણા સુવિચારથી સંશય હરે. ૧૭

જાણી કરી નિજ ગર્વ છોડો ચરણ પ્રભુના મન ધરો;
 ખાલેન્દ્ર ગાવે તેહથી સંસાર દુઃખો પરિહરો. ૧૮

ક્ષણભંગુરતા

(કૂલો અને ઉદાનનું વર્ણન કરી જગતમાં ક્ષણભંગુરતા
 કેવી જણાય છે તે બતાવ્યું છે.)

(દ્રુતવિલંબિત)

મધુરમસ્ત સમસ્ત સુગંધથી, વિવિધ રંગ સુરંગ ભર્યા અતિ;
 મૃદુલતા મૃદુતા ધરતી દિસે, સુરલતા સમ દિવ્ય તિહાં વસે. ૧

ઉપવને પવને મૃદુ હાલતી, સરલતા ધરતી બહુ ડોલતી;
 સરસ ગંધ વને પ્રસરાવતી, ઉપવને અતિ મોદ કરાવતી. ૨

મૃદુલ લાલ ગુલાલ ધરાવતી, કનક પીત સમર્પિત રંગથી;
 બહુ સુશોભિત નીલ દલે દિસે, રસિક માનસ હંસ તિહાં વસે. ૩

વિવિધ નીલમણિ સમરંગથી, સુમન શોભિત સન્મન ભાવથી;
 તરુલતા બહુ વેલી સમસ્તથી, અતિ સમૃદ્ધ સુગંધ પ્રસારતી. ૪

* શ્લેષાલંકાર. દોષા=(રાત્રિ) + કર (કરનારો)=ચંદ્રમા. ખીજો અર્થ-
 દોષ=(અવગુણ) + આકર (ખાણ) = દોષથી ભરેલો.

સરલ પંક્તિ દિસે બહુ જાતની, કુસુમભાર વહે સુપ્રમાણની;
 અમરયાન સમી રચના દિસે, અજરને પણ મોહકરી વસે. ૫
 પ્રભુતણા સહુ અંગઉપાંગમાં, જઈ ચઢે ધરી ભક્તિ સુભાવના;
 વિમલ ભક્તતણા હૃદયે રમે, બહુ પ્રસન્ન કરે મનને ગમે. ૬
 કનક ચંપક જાઈ જીઈ તથા, મૃદુલ માલતી ગંધવતી યથા;
 સુમ ગુલાબ અને મધુ મલ્લિકા, અતિ મનોહર કેતકી ચંદ્રિકા. ૭
 વિવિધ વર્ણુ વિચિત્ર શુભાકૃતિ, કુસુમમાલ સુશોભિત જે અતિ;
 સુબહુમાન મનોરુ સુચિહ્ન એ, મનહરે બહુ મંગલ ધન્ય એ. ૮
 કદિ મળે નહીં શીતલ તોય જો, સહુ વિસર્જિત થાય વિકાસતો;
 બહુ ઉદાસ વિવર્ણિત શુષ્કતા, ત્વરિત અસ્ત સમસ્ત વિશોભિતા. ૯
 સકલ ભંગુરતા મૃદુતા જતી, ત્વરિત નીરસતા વરતી અતિ;
 સકલ જીવનની ક્ષણજીવિતા, તરલતા ગણજો મન ભાવિતા. ૧૦
 અમર ધર્મ અને જિનદેવ છે, અમર સદ્ગુરુ જે સ્વયમેવ છે;
 મન વસો સમકિત જિનેન્દ્રનું, વચન ચિત્ત ધરી નિજ બાલનું. ૧૧

કાળનું રૌદ્ર રૂપ

(કાળનું ભયંકર રૂપ બતાવી સાવધાન રહેવા ઉપદેશ આપે છે.)

(પંચચામર)

રૌદ્ર રૂપ કાલ વ્યાલ ચાલતો દિસે જીઓ,
 ધર્મનાશ મર્મઘાત શર્મ વંચતો જીઓ;
 વંચકો વધ્યા ઘણા પ્રપંચજાલ પાથરે,
 દ્વેષ કૂટ વેશધાર લેશ શાંતિ ના ધરે. ૧
 સ્વાર્થ સાધતા અખંડ વ્યર્થ જન્મ હારતા,
 વારતા ન જે રહે દિસે ન કોઈ તારતા;

ચિત્તમાં દયા ન લેશ વેશ સત્યનો ધરે,
જૈન નામને કલંક આપતા ન તે ડરે. ૨

ભેદ નીતિ ઐક્ય નાશકારકો ન લાજતા,
દંભ આદરે ન પાપકાર્યમાં પડી જતા;
આદરી પ્રપંચ ગર્વ ધારતા ન જે ડરે,
એહવા નરો કહો ભવાખિષ શી રીતે તરે ? ૩

યુગાવતાર સંત કોઈ આવતો ન કાં દિસે ?
આવ શીઘ્ર લાવ શાંતિ ધર્મબુદ્ધિ જે હશે;
ધીર ના રહ્યો હવે અશાંતિની સીમા થઈ,
પ્રાર્થના પ્રભુપદે કરું વિનમ્ર હું થઈ. ૪

આત્મપર્વનો પ્રસંગ પુણ્યહેતુ આવિયો,
ભાવધર્મ ને ક્ષમાતણી સુધર્મ લાવિયો;
યાચના ક્ષમાતણી કરો કરી ક્ષમા સહુ;
સાધજો અપૂર્વ આત્મભાવ સાર્થ હો સહુ. ૫

નવયુગદર્શન

(નવા યુગમાં બધું જ નવું જણાઈ રહ્યું છે છતાં આપણે જૂનું જ
પકડી રાખી નવાનું સ્વાગત નહીં કરીશું તો કેવી આપત્તિ
આવશે એ વર્ણવ્યું છે.)

નવયુગ દર્શન સત્ય સુદર્શન નવસર્જન ણતલાવે છે,
નિત્ય સંક્રમણ વિવિધ રૂપમાં કાંતિ તેજ દીપાવે છે;
સૂર્ય સંક્રમે ચંદ્ર સંક્રમે સૃષ્ટિ સંક્રમણ પાળે છે,
તારા ગ્રહગણ નક્ષત્રો પણ એહ નિયમ અજવાળે છે. ૧
માનવ પરિવર્તન સિદ્ધાંતો નિરૂપાયે સહુ પાળે છે,
દ્રષ્ટા યોગી યુગદર્શનથી નિયમો નવ નવ ઢાળે છે;

પરિવર્તન સહુ સિદ્ધાંતોને સન્મુખ રાખી વિલસે છે,
 નવયુગ યોગી યુગદર્શનથી મનમાંડે બહુ હરખે છે. ૨
 પરિવર્તનથી સંક્રમ દેખી મનમાં જે ગભરાએ છે,
 સ્થગિત થઈ તે શૂન્યવૃત્તિમાં સડણગણ આવકારે છે;
 સ્થિર ચર સહુમાં પરિવર્તનનો ભાવ અખંડ રહ્યો હીસે,
 દ્રવ્ય ક્ષેત્ર ને કાળ ભાવનો વિચાર થાતા મન હીસે. ૩
 આનંદથી નહીં આદરશે નવયુગનો સંદેશ ધરી,
 કાળ તે પર આક્રમણકારી જળરીથી કરશે સ્વારી;
 સત્યરૂપ ઈશ્વરને મનમાં ધારણ કરતા કેમણ કરો,
 માવવલવની એહ સફળતા નવયુગનો સંદેશ ખરો. ૪
 દ્રવ્ય બદલતા ક્ષેત્ર સંક્રમ્યું કાળ જીવ્યો બદલાયો છે,
 માનવ દાસ થઈ એ સહુનો વ્યર્થ કેમ અકળાએ છે ?
 સ્વાગત કરવું ધૈર્ય ધારતા યુગદર્શનનું સ્વત્વ ધરી,
 આત્મતેજ પ્રગટાવી જગમાં કૃતાર્થ થાવું મોહ હરી. ૫
 રાજા જગમાં નિત્ય મહાલતા ઈશ્વરાંશ નિજને ગણતા,
 સાર્વભૌમ સર્વોપરી થઈને ગર્વોન્મત્ત સહુ ફરતા;
 તે સહુ નિજના મુકુટ ઉતારી કાળરાજ ચરણે પડતા,
 નવયુગ દર્શનકેરો મહિમા આંખે બાળો ધરી દેહતા. ૬
 તાંડવ થાએ કોઈ ખૂણામાં કંપ જગત સહુ અનુભવતું,
 અર્થ વ્યવસ્થા બદલતું પરિસ્થિતિને અનુસરતું;
 ક્રાંતિરૂપ એ યુગદર્શન છે મૂલ્ય સર્વ બદલાએ છે,
 સ્વાગત કરવું યુગદર્શનનું નવ નવ રૂપ બતાવે છે. ૭
 ક્રાંતિ છોડવી ક્રાંતિ દેખતા ઉત્ક્રાંતિ એ થઈ રહી,
 અંતર્મુખ થઈ શાંતિ નિરખવી મેરુગિરિ સમ ઊભા રહી;
 જે જોશે તે તરશે જગમાં વિમુખ થશે તે પસ્તાશે,
 બાલેન્દુની નમ્ર વિનાંતિ સહુ અવનીમાં શુભ થાશે. ૮

સંવત્સરીનું સ્વાગત

(જૈનોની માતા સમાન સંવત્સરીનું પર્વ છે. કવિ તેનું સ્વાગત કરી તેને વારંવાર આવવાનું આહ્વાન કરે છે.)

(ભુજંગપ્રયાત)

નમો દેવિ! સંવત્સરી જૈન માતે!, સ્મરું તાહરા પાદપદ્મો પ્રભાતે;
 ભલે આવ તું માહરા આત્મદેશે, કરું તાહરી સ્વાગતા હું વિશેષે. ૧
 છતાં દોષ જે માહરા આત્મ સાથે, કરે દૂર તું તાહરા પ્રેમ હાથે;
 ઘૃણા લોભ માત્સર્ય ઈર્ષ્યાદિ દોષો, અરે માત! તૂં ટાળ એવા પ્રદેશો. ૨
 અયિ! બાલ હું તાહરો દોષપૂર્ણ, સ્વયં માત તૂં ખાસ વાત્સલ્યપૂર્ણ;
 સ્મરી તાહરા પાદયુગ્મે નમીને, કરું પ્રાર્થના ટાળ દોષો ઘસીને. ૩
 કદી કોઈને દૂભવ્યા હોય માતે!, ક્ષમા યાચના હું કરું આત્મ સાથે;
 ફરી હું કરું ના કદી દોષ એવા, ખરી ભાવના-જાગૃતિ આજ લેવા. ૪
 કરું હું ક્ષમા કાય વાચા મનેથી, મને દૂભવ્યું કોઈએ હોય જેથી;
 ખરો આત્મ આનંદ તેથી થયો છે, અહા દેવિ! તારા પ્રસાદે લહ્યો છે. ૫
 કૃપા તાહરી જો હશે એહવીજ, તરું હું ભવાગ્નિ હરી મોહબીજ;
 ફરી આવ તૂં નિત્ય હો સાથ તારો, ભલે દેવિ! સંવત્સરી હેત ધારો. ૬
 હવેથી થજો વિશ્વના જીવ સાથે, ખરી મૈત્રીની ભાવના સર્વ સાથે;
 રહ્યો કોઈ વેરી ન મારો કદાપિ, બધા મિત્ર જંધુ થયા આત્મસાથી ૭
 ગયા વેરને સર્વ ખોટા વિરોધો, અહંભાવને સ્વાર્થ મિથ્યાત્વ બોધો;
 ખરા આત્મભાવે સહુ જીવદીઠા, દ્વિધા ભાવ માત્સર્ય તે સર્વ નાઠા. ૮
 ક્ષમા દેવિ! સંવત્સરીની કૃપાથી, થજો જૈન એકત્ર સદ્ભાવનાથી;
 હરીને પ્રપંચો સહુ નિત્ય થાજો, ખરો વીર્યવાન એહ શ્રીસંઘ હોજો. ૯
 ધરી બુદ્ધિ શ્રીવીર ધર્મોન્નતિની, અસદ્ભાવના દૂર હોજો મતીની;
 કરું પ્રાર્થના દેવી સંવત્સરીને, ફરો ભક્તિ બાલેન્દુને શ્રી વરીને ૧૦

કાસાય તસ્મૈ નમઃ

(કાળ હમેશ ચાલ્યા જ કરે છે. અએલો ફરી પાછો આવતો જ નથી, માટે કાળ નહીં શુભાવવાનો ઉપદેશ છે.)

(ઉપનતિ)

લો ! કાળ ! તારા ચરણે નમું છું, અપૂર્વ તારા ગુણને સ્તવું છું;
તું ભૂત ને સાંપ્રત વા ભવિષ્યે, અસ્તિત્વધારી ગુણ સન્નિવેશે. ૧
તને નથી બંધન કોઈ બંધાણું, સનાતનત્વે તુજ નામ ઝાલું;
પ્રદેશથી બાધિત વસ્તુભત, તને નથી કોઈ પ્રદેશ જ્ઞાત. ૨
સ્વતંત્ર તું છે અવધિ વિનાનો, ગણી શકે ના તુજને પ્રમાણો;
આરંભ દેખે નહીં કોઈ તારો, ન અંત દેખે કદિ કો અનરો. ૩
હતો અને છે વળી રહેવાનો, મૃત્યુ ન તારું કદીએ થવાનું;
તારા સમીપે સહુ તુચ્છ હીસે, સામ્રાજ્ય તારું સહુ વિશ્વમાં છે. ૪
તેં કેઈ સામ્રાજ્ય ઊભા કર્યાં છે, ને ધૂળ ભેગા કરી તે હીધા છે;
ઉન્મત્ત ગર્વોદ્ધત કેઈ રાજા, કર્યા હરી ગર્વજ નર્કભાજા. ૫
અહંપદે જે નિજને અજિંકય, ગણે ગુણાઞ્ઞિધ પ્રતપે અસંખ્ય;
દાદામહી તે ચગદાઈ મૂવા, તારા પ્રતાપે કૃમિકીટ જેવા. ૬
અપંડિતો ને શુચિ બુદ્ધિધારી, બાલો તથા વૃદ્ધ વિચારજરી;
તારા સમીપે મણકા ગણાય, સહુતણી એક જ માળ થાય. ૭
તેં કેઈ તીર્થંકર સિદ્ધ જોયા, પાપી અને દુર્મતિ નીચ માયા;
થયા સહુ ચૂર્ણ અનેક જીવ, તારા પ્રતાપે અગણિત ભાવ. ૮
તને ગણાવા ઉદયાસ્ત દેખે, ઋતુતણા માપ ગણિત લેખે;
એ માપ તારું અતિ તુચ્છ માન, અલ્પાંશ ના હોય કદી પ્રમાણ. ૯
તારાતણી કોઈ ગતિ ગણાવે, પ્રમાણ તારું ગણવા કરાવે;
પરંતુ તે તુચ્છ પ્રયત્ન થાય, એ સર્વ બાલોચિત તે ગણાય. ૧૦

પ્રકાશનો વેગ ગણી કહે છે, પ્રકાશ-વર્ષો ગણના કરે છે;
 પ્રયત્ન અલ્પજ્ઞતાણા ગણાય, કદી ન તારી ગણના કરાય. ૧૧
 અગણ્ય ને અક્ષય નિત્ય તૂં છે, ગણી તને ધન્ય સ્વયં ગણે છે;
 ગણે ગણાવે તુજને ત્વરાથી, અગણ્યને કેમ ગણાય તેથી ? ૧૨
 પલ્લોપમા સાગર માપ માન, અત્યલ્પ દીસે પણ એ પ્રમાણ;
 તારો ન પામે નર કોઈ પાર, કરે જીવો મુગ્ધ વિચાર સાર. ૧૩
 તૂં સંધિકાળે દિનરાત ચાલે, દરેક પ્રાણી શિર તૂં જ મ્હાલે;
 તને ન ટાળે જગમાંહી કોઈ, તૂં જાગતો નિત્ય રહે જ જોઈ. ૧૪
 તને શુભાવે નિજને ક્ષમાવે, ગયો કદી તૂં ફરી કોઈ નાવે;
 માટે સદા જાગ કદી ન ઊંઘ, જ્ઞાની કહે નિત્ય રહે સજાગ. ૧૫
 પ્રમાદથી જે તુજને શુભાવે, મનુષ્યનો જન્મ જ વ્યર્થ થાવે;
 ખાલેન્દુની ચિત્ત ધરી વિનંતિ, રહે સદા જાગૃત એહ નીતિ. ૧૬

જગતની વિષમતા

(માનવો બધા સરખા જ હોય છે પણ દરેક માનવી જુદી જુદી પરિસ્થિતિમાં વિચરે છે. એથી કર્મની વિચિત્ર ગતિ સૂચિત કરાઈ છે.)

ઘોડે થઈને સ્વાર ફરતો એહ પણ છે માનવી;
 દોડે ઊઘાડા પગથકી જે એહ પણ છે માનવી. ૧

પહેરી દુકુલ જરિયાણુ મ્હાલે એહ પણ છે માનવી;
 જે વસ્ત્રહીણો નગ્ન ફરતો એહ પણ છે માનવી. ૨

એસે મહેલમાં મંચકે જે એહ પણ છે માનવી;
 આકાશ ભૂ વચ્ચે વસે છે એહ પણ છે માનવી. ૩

ખાઈ ધરાએ શર્કરાવૃત એહ પણ છે માનવી;
 ભટકે ઘરેઘર અન્ન કાજે એહ પણ છે માનવી. ૪

ધનકોટિ અખળેમાં વસે છે એહ પણ છે માનવી;
 શ્રમ કરી કોડી નહી પામે એહ પણ છે માનવી. ૫
 જ્ઞાની થઈને માન પામે એહ પણ છે માનવી;
 રખડે નિરક્ષર ભૂંડ જેવો એહ પણ છે માનવી. ૬
 જે એક શબ્દે બોધ પામે એહ પણ છે માનવી;
 બાણતા નિરંતર મૂર્ખા રહેતો એહ પણ છે માનવી. ૭
 સાધુ જિતેન્દ્રિય જે પૂજાએ એહ પણ છે માનવી;
 જે દાસ ઈન્દ્રિય-વર્ગનો છે એહ પણ છે માનવી. ૮
 જે રૂપ ને લાવણ્ય ધારે એહ પણ છે માનવી;
 જે કુરૂપ ને વળી આંખહીણો એહ પણ છે માનવી. ૯
 જે પામતો આદર ઘરેઘર એહ પણ છે માનવી;
 જે તિરસ્કૃત થઈને ફરે છે એહ પણ છે માનવી. ૧૦
 વિજ્ઞાન ગોષ્ઠી જેહ કરતો એહ પણ છે માનવી;
 જે થઈ સુરાથી મત્ત બોલે એહ પણ છે માનવી. ૧૧
 સંગીત ગાવે ભક્તિરસમાં એહ પણ છે માનવી;
 જે રુદન કરતો વેદનાથી એહ પણ છે માનવી. ૧૨
 ઉપદેશ આપે સત્ય વક્તા એહ પણ છે માનવી;
 ચોરી અને જારી કરે છે એહ પણ છે માનવી. ૧૩
 જે પુષ્ટ નિરોગી રહે છે એહ પણ છે માનવી;
 રોગી સદા નહીં પથ્ય પાળે એહ પણ છે માનવી. ૧૪
 જે સુઘડતા ચતુરાર્થ ધારે એહ પણ છે માનવી;
 જે સહુ બગાડે કાર્ય નિજનું એહ પણ છે માનવી. ૧૫
 જે મસ્ત આત્માનંદમાં છે એહ પણ છે માનવી;
 જે બંધ પાપોના કરે છે એહ પણ છે માનવી. ૧૬

સંવર કરી જે નિર્જરે છે એહ પણ છે માનવી;
જે નર્કગતિના ખંધ ખાંધે એહ પણ છે માનવી. ૧૭
જાણી વિષમતા વિશ્વકેરી શાસ્ત્ર આજ્ઞા માનવી;
ખાલેન્દુની વિનતિ ધરી મન સુધર ઝટ ભો! માનવી! ૧૮

જૈનધર્મ પ્રકાશ ચિરાયું થાઓ !

(શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશનું અભિનંદન)

શત્રુજય ગિરિરાજ મનોહર શીતલ ધર્મ સુછાયામાં,
ભાવનગર ગહુ ભવ્ય ભક્તિયુત ભાવ ભરે જનમાનસમાં,
જૈનધર્મ જિનરાજપ્રણીત શુભ તત્ત્વ પ્રસાર કરવાને,
મળ્યા યુવક એકત્રિત સર્વે સાદ્ય પરસ્પર કરવાને. ૧

સભા સ્થાપના મંડળ કીધું ધર્મધ્વજ ફરકાવાને,
કુંવર* ધરે નિજ સત્ય હસ્તમાં ઊંચી ધર્મપતાકાને;
ફરકાવી ગહુ ગ્રંથ મનોહર પ્રગટ અનેક છપાવીને,
ઘરઘરમાં વાચક પ્રગટાવ્યા આત્મિક જ્ઞાન પ્રચારીને. ૨

જૈનધર્મનો પ્રકાશ ઘરઘર પ્રતિમાસે પ્રગટાવીને,
માસિક સુંદર સુલભ કથાયુત વિવિધ વિષય સહુ ભણવાને;
પ્રસિદ્ધ કીધું નામ કલાત્મક 'જૈનધર્મ પ્રકાશ' ધરી,
કાવ્ય અને ગહુ પ્રગંધ બોધક ચર્યાત્મક ગહુ લેખ ભરી. ૩

સંશય કૈક જનોના કાખ્યા સંશોધન ગહુ શાસ્ત્ર કરી,
મુનિજન ને વળી શ્રાવક ભવિજન લેખક કેઈક કર્યા ભારી;
ભર્યો ધર્મ ઉત્સાહ જનોમાં લેખક વાચક પ્રગટાવ્યા,
વાચન કરતા માસિક સહુના હર્ષોર્મિ મનમાં ભાવ્યા. ૪

* સ્વર્ગસ્થ શ્રીયુત કુંવરજીભાઈ આણંદજી, પ્રમુખ-શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા-ભાવનગર

જનમાનસસંહંસ કુંવરજીભાઈના સ્વર્ગવાસ પછી સ્વ. શ્રી જીવરાજભાઈ કરતા,
 ધન્ય ધન્ય સહુ જનમાં થાતા પૂર્ણાયુ વિજયી તરતા;
 પ્રકાશ ધ્વજ નિજ હાથે દીધો †જીવરાજના કરકમળે,
 દિન દિન ચમકે વિજય અવનીમાં પ્રતિક્ષણ નવ વિજય મળે. ૫
 જૈનતત્ત્વની ઉજવલ રચના પાશ્વિમાત્યની તુલનામાં,
 જીવરાજ જીવન અર્પે છે નિર્વિવાદ રસ રચવામાં;
 લેખો ભણુતા વા સાંભળતા આત્માનંદ વહાવે છે,
 ધન્ય લેખિની સરસ નયાન્વિત દર્શન સત્ય કરાવે છે. ૬
 કેઈક મુનિ આચાર્યો રસભર અમૃત થાળ ભરાવે છે,
 રસિક ભવ્યજનમાનસનભમાં ચંદ્રકિરણ વરસાવે છે;
 કવિજન કાવ્ય મધુર પિરસે છે વિવિધ વિષય પંકવાન રચી,
 હૃદય હર્ષભર સહુના કરતા આનંદોર્મિ નિત્ય નવી. ૭
 ગુર્જર હિંદી મગધ દેશની ભાષા દેવગિરા સારી,
 રચના સુંદર શ્રવણ મનોહર સાલંકૃત સુમનોહારી;
 જેહ વાંચતાં ગાતા ભણુતા હૃદય પ્રકુલિત હર્ષ ભરે,
 આત્મા સાથે ભાવ પ્રગટતા ક્ષણ માટે સહુ મોહ હરે. ૮
 માસિક એહ અમરપદ લેજો દિનદિન ચઢતો વાન ધરી,
 લેખક કવિજન વાચક સહુના ચિત્ત રમે એ કલેશ હરી.
 આકર્ષક ને સુંદર વેષે પુષ્ટ એહ વધજો સારું,
 જાલેન્દુની જિનચરણોમાં વિજ્ઞાપિ શુભ ભાવ ભરું. ૯

વીરજન્મ વધામણી

(પ્રભુ મહાવીરના જન્મની વધામણી આપવા માટે દાસી સિદ્ધાર્થ રાજ પાસે દોડે છે. તેની હર્ષાંતરેકથા કેવી સ્થિતિ થાય તેનું હૃદયંગમ વર્ણન કવિ કરે છે.)

† શ્રી કુંવરજીભાઈના સ્વર્ગવાસ પછી સ્વ. શ્રી જીવરાજભાઈ
 ઝોધવજીએ પ્રમુખપદ સંભાળેલ.

(હરિગીત)

- શુભ ચૈત્ર શુદ્ધિ તેરસ દિને જ્યાં વીર બાલક જનમિયો,
ત્રિશલા સતીની કુક્ષિમાં રવિ પ્રાચીમાં જિમ ઊગીયો. ૬૦
- સહુ તેજનો અંગાર મળીયો સૂતિકાગૃહમાં બને,
દાસી થઈ હર્ષિત વિલોકી વીર સુંદર બાળને. ૧
- પુલકિત થઈ તસ રોમરાજી હર્ષદેલી તે બને;
જે રવિકલવસના મુદિત ઝવહના સખલન પામે ક્ષણક્ષણે. ૨
- દોડે તદા સિદ્ધાર્થ નૃપને આપવા સુવધામણા;
ઉતાવળી થઈ મહેલમાં ગઈ સતત લેતી લામણા. ૩
- અસ્થિર ગતિના ઈપદરવે ચમક્યો તદા એ રાજવી;
શું કામ આવી ત્વરિત ગતિથી લાવતી સુંદર છવી. ૪
- છે હર્ષનો ઉત્કર્ષ મુખ પર શબ્દ ન સૂઝે બોલવા;
આકાર હસ્તે દાખવે સુતજન્મ બોધ જ આપવા. ૫
- જાણી ગયા નૃપ ચતુર ચિત્તે પુત્રજન્મ વધામણા;
પૂછે તદા શું પુત્ર જન્મેયો ? વહે 'હાં હાં' હર્ષમાં. ૬
- રાજા થયો સુપ્રસન્ન નિસુણી પુત્રજન્મ તદા બણે;
તે સાર્થ સૂચિત નામ ઉચ્ચરે વર્ધમાનકુમારને. ૭
- દાસી પણાથી ઉદ્ધરે અર્પે ઘરેણાં તેહને;
મણિ હેમના બહુ રતનના આપે સહર્ષે જેહને. ૮
- આખ્યા દુશલા રેશમી જરતારના બહુ મૂલ્યના;
લક્ષ્મી બની ઘડી એકમાં દાસી મટી ક્ષણવારમાં. ૯
- આનંદ ઊર્મિ ક્ષણક્ષણે ઉછળે મનોહર પમનસરે;
નહીં બોળખે કોઈ પૂર્વ પરિચિત દેખતા જે મનહરે. ૧૦

૧ પૂર્વ દિશા. ૨ અવ્યવસ્થિત વસ્ત્ર. ૩ હરખાતું મુખ. ૪ પગનો અવાજ. ૫ મનરૂપી સરોવરમાં.

એવા પ્રભુ શ્રી વીર ખાલક રિદ્ધિ વૃદ્ધિ કરો સદા;
ખાલેન્દુની એ પ્રાર્થના શ્રી વીર-ચરણે સર્વદા. ૧૧

દર્શન

(પ્રભુના દર્શનની આતુરતા જણાવી પ્રભુનું દર્શન શી રીતે
થઈ શકે તે વર્ણવ્યું છે)

હે દીનવત્સલ ! કૃપાસિંધુ ! જગતનાયક ! શ્રીપ્રભુ !
દર્શનતાણી મુજ ભાવના દિલમાં રહી છે હે વિભુ !
તૂં ક્યાં વસે છે કવણુ દેશે ગામ નામ ખતાવ તૂં,
તે માર્ગ ક્યાંથી ક્યાં જવાશે તાહરા ચરણે વસું. ૧

જ્ઞાની ખતાવે તૂં અરૂપી શુદ્ધ રૂપાતીત તૂં,
તુજ રૂપ વિણુ કીમ થાય દર્શન નવલ ભાસે હે વિભુ !
મુજ નયનને છે ટેવ જોવા રૂપ જડનું જે હશે,
ચૈતન્ય જ્ઞાનસ્વરૂપ દેખાશે મને કિમ ભાસશે ? ૨

જ્ઞાની કહે જોયું અને છે જાણીયું તુજ રૂપને,
એ ફૂટ શું છે ગૂઢ એમાં નિરખવાનું રૂપને ?
મુજ ચર્મચક્ષુની નથી શક્તિ અલૌકિક જાતની;
જ્ઞાનીતાણી કોઈ વિમલ નયને હોય શક્તિ અપૂર્વની. ૩

અવ્યય અનંત સુભવ્ય નિર્મલ મૂર્તિ તારી મન હરે,
સાચા સ્વરૂપે કેમ દીસે પ્રશ્ન શાંતિને હરે;
મુજ નયન વિણુ કિમ દૃશ્યદીસે શ્રવણુ વિણુ કીમ સાંભળું ?
તારું અલૌકિક રૂપ ને મંગલ ગિરામૃત જે ભલું. ૪

એ નયન નહીં મુજ શ્રવણુ ક્યાં છે જાણવા જોવાતણા ?
જ્ઞાનીજને જે ગુપ્ત રાખ્યા એમ ભાસે છે ઘણા;

હું આંધળો ને બધિર પંગુ શક્તિ વિણ પામર ઘણો,
કોને કહું ને કયાં ફરું હું દર્શનોત્સુક છું ઘણો. ૫
માગે^૯ ચઢાવો દર્શનોન્મુખ મુજતણે પ્રભુજીતણા,
જેથી કદી પાવન બનું હું દર્શને જિન દેવના;
હું આચર્યો પડતો રવડતો વિમલ આલંબન વિના,
પણ શાંતિ મુજને ક્યાંય ન મળી જિનતણા શાસ્ત્રો વિના. ૬
કોઈ દિવ્ય નયનો દિવ્ય શ્રવણો આપજો મુજ એહવા,
જેથી નિહાળું રૂપ જિનનું સાંભળું ધ્વજિ જેહવા;
એ ચર્મચક્ષુ બંધ કરતા આત્મચક્ષુ દીપશે,
એ ચર્મ-શ્રવણો બંધ થાતા દિવ્ય નાદ જ આવશે. ૭
એ અસ્થિના ને રુધિરમય જડ માંસ મજબૂત પાંજરે,
બાંધ્યો ફરું છું બંધ થઈ શાંતિ મને નહીં ક્યાં જડે ?
તેથી ન દર્શન થાય છે આત્મા અને પરમાત્મના,
બાલેન્દુની એ પ્રાર્થના જ્ઞાનીતણા શુભ ચરણમાં. ૮

માયા !

(શબ્દાલંકાર અને અર્થાલંકારિક ભાષામાં માયાનું વર્ણન
આપવામાં આવ્યું છે.)

(શાર્દૂલવિક્રીડિત)

માયા મોહવતી વિલોભન ગતિ જે સર્વદા દુર્મતિ,
એ સંસારતતિ કરે દ્રુતગતિ આપે સદા દુર્ગતિ;
દાખે સૌખ્ય અતિ અશેષ કુમતી ના લેશ છે સન્મતિ,
આપે નર્કગતિ સદૈવ વસતી દૂરે કરે સદ્ગતિ. ૧
એવી છે કરણી સુસૌખ્ય હરણી જે ધર્મ સંહારિણી,
માયા રાગતાણી સદૈવ વરણી સંસાર વિસ્તારિણી;

સત્યાચાર હણી કુકામિતતણી દુર્નીતિને ધારણી,
એને શત્રુ ગણી કુમાર્ગ વરિણી બાણો વિસંવાદિની. ૨
જે છે મિષ્ટ સુભાષિણી પ્રસવિણી મિથ્યાત્વ વિસ્તારિણી,
તે હાલાહલદાયિની સુખ હણી સંપૂર્ણ દોષાગ્રણી;
ટાળો એ રમણી કુટિલ કરણી મૈત્રી તજો એહની,
ગર્તા દુર્ગતિની સુશીલ હરણી જે મોહ નિસ્યંદિની. ૩
વાણી ચંદનશીતલા મૃદુકલા જે નાદથી સંકુલા,
રૂપે ચંદ્રકલા સુમિષ્ટ મૃદુલા છે વાગુરા ચંચલા;
માયા છે ચપલા સ્વરૂપ કમલા ખડ્ગાગ્રતીક્ષ્ણુકુલા,
એની એહ કળા ભયાકુલમલા બાણી તજો મોહલા. ૪

ચંદ્રાન્યોક્તિ

(ચંદ્રને ઉદ્દેશીને અન્યોક્તિ રૂપે અહંકાર ન કરવા માટે
ઉપદેશ આપેલો છે.)

(ભુજંગપ્રયાત)

શશી સૌમ્ય આનંદકારી ૧ પ્રદોષે, ધરી સૈન્ય નક્ષત્રમાલા વિરાજે,
જુઓ નીકળ્યો જીતવા વિશ્વરાજ્ય, ધરી ગર્વને ચિત્તમાં ધીર પ્રાજ્ય. ૧
ભૂદ્યો એહ દીસે સ્વદેહે કલંક, સહુને ગણે છે અહો તુચ્છ રંક,
ધરામાં બિછાવી બલી ચંદ્રિકાને, જુઓ પાશ એ મોહનો જીતવાને. ૨
જીતે કામનો મોહિની મંત્ર નાખી, ભલે માનવો ચંદ્રિકા-સોમ^૨ચાખી,
થઈ વિહ્વલ્લાત્મા બને ઝકામધામ, બને અંધ સેવે ગધા પાપકામ. ૩
અહો ચોર ને બારને એ ઉઠાડે, અતિ ફૂર પાપે જરામાં જગાડે,
કરે અંધ જેવા જુઓ દેખતાને, ફસાવે મહાપાપને સેવવાને. ૪
ધરી સૌમ્ય ને શ્વેત તે રૂપ દાખી, ઘણી લાલચો સર્વ મૂકે અનોખી,
નરો તેમ નારી ફસાવે ત્વરાથી, પછી કર્મમાં હાથ ધારી જ રોતી. ૫

હવે મધ્ય આકાશમાં ચંદ્ર આવે, હસે સર્વ નારી નરોને સ્વભાવે,
 થયા મોહના દાસ જાણે સહર્ષે, ગણે તુચ્છ તે સર્વને શાપ વર્ષે. ૬
 અહો મૂર્ખ કેવા સ્વતઃને ન જાણે, સ્વશક્તિ અજાણે સ્વયં દાસ માને,
 અહો ચંદ્રમા ડ્રવાશુરા કામની છે, હસાવે ફસાવે રડાવે ખરી તે. ૭
 હવે ચંદ્રનો માર્ગ નીચે જવાનો, અધો માર્ગમાંહે પડી ભૂલવાનો,
 અહો પશ્ચિમે અસ્તને શોધવાનો, જુઓ પાપના એ ફળો ચાખવાનો. ૮
 ઉપા પૂર્વભાગે કરે છે પ્રકાશ, ભરે સર્વ આકાશ થાયે ઉજ્જશ,
 અહો ચંદ્રનું સૈન્ય તારા બધાએ, ગુમાવે સ્વયં તેજ નિસ્તેજ થાવે. ૯
 જુઓ ચંદ્ર એ ખાખરા xતુલ્ય થાય, ગરુ તેજ નિસ્તેજ થઈ સાવ જાય,
 જુઓ ગર્વ જોટો હરે સર્વમાન, દિસે એહ પ્રત્યક્ષ એનું પ્રમાણ. ૧૦
 કુમાર્ગે ચઢાવ્યા બગાડ્યા ઘણાને, મહાપાપ આરંભ કીધા સહુને,
 ફળો કૂર પ્રત્યક્ષ ચાખ્યા જુવોને, અહો ચેતજે સૌ ભલા સાંભળીને. ૧૧
 ઊગ્યો તેજ અંખાર તે પૂર્વમાંહે, થયો એકનો અસ્ત બીજો પ્રભાવે,
 જગચ્ચક્ર એવું ફરે છે સદાનું, નહીં તેહથી હર્ષ દુઃખી થવાનું. ૧૨
 ચઢે તેહ વેગે પડે છે ધરામાં, નહીં સાર આનંદ વા દૂલવામાં,
 ધરી ધૈર્ય સામ્યત્વને રાખવાનું, સદા હર્ષના શોકને ટાળવાનું. ૧૩
 ખરી સામ્યવૃત્તિ થશે જો કદાપિ, ખરો માર્ગ નિષ્કર્મનો ચિત્ત થાપી,
 શરી આથમ્યો વા ઊગ્યો સૂર્ય દેખી, હરો ચિત્તથી ભેદ વૈષમ્ય નાખી. ૧૪
 અહંભાવ છોડો સમાવૃત્તિ ધારો, વિકારો તજી દો સહુ દુઃખ હારો,
 ખરો ધર્મ પાળી તરો સંસૃતીને, વિનંતિ ધરી ચિત્ત બાલેંદુની તે. ૧૫

વીરમંગલ ગીત

(પ્રભુ શ્રી મહાવીરના જન્મપ્રસંગે ગાવા માટે અધ્યાત્મગીત.)

(સિદ્ધાચલ શિખરે દીવો રે-એ દેશા)

મમ હૃદયકમલમાં પોઢી જા, હે વીર પ્રભુ ! તુજ હુલરાવું,
 લાડીલા શાંત તૂં ઊંઘી જા. હે વીર પ્રભુ ૦ ૧

સમકિત પારણીયું બાંધ્યું છે હે વીરં શુભ ભાવ તળાઈ બીછાવી છે, હે
 ગુણકમની દોરી બાંધી છે હે વીરં તુજ ગુણથી ગુંથી સાધી છે. હે વીરં
 તુજ રૂપ અનૂપ નિહાળું છું હે વીરં ક્ષણ ક્ષણ હું વારી જાઉં છું. હે વીરં
 વ્રત નિયમ રમકડા બાંધું છું હે વીરં આચાર તરંગ નચાવું છું. હે વીરં
 સુમતી ગોરી ગુણ ગાવે છે હે વીરં આસ્રવ રોધી મન ભાવે છે. હે વીરં
 કૂડી મતિ દૂર નસાવે છે હે વીરં ચંચલ ચિત્ત મિટાવે છે. હે વીરં
 મને તાહરું ધ્યાન ધરાવે છે હે વીરં પ્રભુ વીરકુંવર મન ભાવે છે. હે વીરં
 મનમંદિરમાં પધરાવે છે હે વીરં બાલેંદુ લાડ લડાવે છે. હે વીરં

શ્રી કુલ્પાક તીર્થમંડન

શ્રી માણિક્ય પ્રભુ (શ્રી ઋષભદેવ) તીર્થોત્પત્તિ સ્તવન

(શ્રી કુલ્પાકજી તીર્થની યાત્રાપ્રસંગે રચવામાં આવેલ સ્તવન)
 ભવિકજન માણિક્ય પ્રભુ જિન વંદો ભવિકજનં એ આંકણી
 દક્ષિણ ભારતદેશ પ્રગટ જ્યાં, મોગલ રાજ્ય વિરાજે;
 હૈદરાબાદ સુફલ સુપ્રદેશે, ભૂમિ વિમલ બહુ ગાજે. ભ૦ ૧
 પાક પવિત્ર ને દોષ રહિત જે, પુણ્ય વિશાલ ધરાવે;
 કુલ્પાક તેથી નામ છે સાર્થક, ત્યાં પ્રભુ સહુ મન ભાવે. ભ૦ ૨
 ઋષભ જિણુંદ પ્રથમ તીર્થંકર, મનહર મૂર્તિ વિશાલ;
 ભરતચક્રી અંગુલિના રત્ને, પ્રતિમા ભરાવી તે ભાલ. ભ૦ ૩
 માણેકરત્નની મૂર્તિ છે તેથી, માણિક્ય પ્રભુ જિનનામ;
 મંદિર ભવ્ય બિરાજે મોટું, જાણે છે સ્વર્ગનું ધામ. ભ૦ ૪

વિદ્યાધર નિજ શ્રેણીમાંહે, પૂજે માણિક્ય દેવ;
 ત્યાંથી ઈંદ્ર ગયા પ્રભુ લઈને, ઈંદ્રપુરી કરે સેવ. ૭૦ ૫
 લંકાપતિ આરાધે ઈંદ્રને, માગે માણિક્ય દેવ;
 હર્ષ ધરી પૂજે પ્રભુ ભાવે, લંકામાંહે સ્વયમેવ. ૭૦ ૬
 મંદોદરી રાણી નિત્ય પૂજે, ભાવભક્તિ બહુ ધારી;
 પ્રભુ-પૂજનથી પાપો નાસે, સંસાર મોહે નિવારી. ૭૦ ૭
 લંકા વિસર્જન થાતા પ્રભુજી, સાગર દેવ તે પૂજે;
 કર્ણાટકનો શંકર રાજ, પદ્માવતી મન રીઝે. ૭૦ ૮
 દેવી આજ્ઞાથી નિજ પીઠે, શંકર પ્રભુજીને થાપે;
 હર્ષ ધરી આલ્યો નિજ દેશે, સેના સહિત પથ કાપે. ૭૦ ૯
 કુલ્પાક નગર સમિપ તે આવે, ભાર ન પીઠે જણાય;
 શંકા પડી કીમ પ્રભુજી નાળ્યા, સ્થિર થયા પ્રભુજી ત્યાંય. ૭૦ ૧૦
 છસો એંશી વરસ ઇમ રહીયા, અદ્ધર પ્રભુજી ધિરાજે;
 નાઠા કેઈક ઉપદ્રવ એના, મહિમા જગતમાંહિ ગાજે. ૭૦ ૧૧
 દ્વાદશ ગામ પ્રભુસેવામાં, અર્પણ કીધ નૃપાળે;
 કુલ્પાક માણિક્ય પ્રભુજીનું, તીરથ ગાજે છે કલિકાલે. ૭૦ ૧૨
 પંડિત કેશરકુશલ મુનિએ, જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો;
 સંવત સત્તરસેં સડસઠ વરસે, ચૈત્ર સુદિ મન ભાવ્યો. ૭૦ ૧૩
 દશમી દિન સુપ્રતિષ્ઠા કીધી, લેખ શિલામાં દીસે;
 પ્રભુજીની ભક્તિ જે ભાવી કરશે, તસ ભવભય સહુ નાસે. ૭૦ ૧૪
 સહસ્ર દ્વય ને બે (૨૦૦૨) સંવતમાં, ગાયા માણિક્ય દેવ;
 બાલેન્દુ મન હર્ષ ન માવે, કરતા પ્રભુજીની સેવ. ૭૦ ૧૫

બાલકરુણાલહરી

(કવિએ નાચેના સ્તોત્રમાં પ્રભુસ્તુતિ કરી છે.)

(વસંતતિલકા)

હે વીર ધીર અરિહંત ! તને નમું છું,
 તારા પવિત્ર પદરેણું શિરે ધરું છું;
 હું અગ્નિ રંક તવ ભક્તિ ભલી કરું છું,
 અવ્યક્ત વર્ણુ મૃદુ બાલવયે સ્તવું છું. ૧

તારા ગુણો સ્તવનમાં શ્રુતિમાન ગાતા,
 થાક્યા સુવિઘ તવ ભક્તિ વિશાલ જોતાં;
 તારા ગણે કુણુ અગમ્ય ગુણો વિશાલ,
 થાક્યા સહુ ગણુક જોઈ પ્રયત્ન જાલ. ૨

ખદ્યોત ? હું કિમ હરીશ ધનાંધકાર ?
 હું ખંજર આક્રમીશ કેમ ગિરિ વિશાલ ?
 હું અંધ વર્ણુન કરું કીમ તે ઝદિનેશ ?
 ત્વદ્ભક્તિ સાદ્ય કરશે મુજને જિનેશ. ૩

તૂં માતવત્સલ દયાર્દ્ર ક્ષમા સમુદ્ર,
 હું બાલ અગ્નિ અપરાધભર્યો પ્રસિદ્ધ;
 હાથે ધરી સખલનશીલતણે ઉગાર,
 તારા નમું ચરણમાં પ્રભુ તાર તાર. ૪

મારા સમો ન મળશે જગમાં પતિત,
 તારા સમો ન જગતારક અન્ય તાત;
 ક્યાં કાંકરો પતિત હું જગમાં અધન્ય ?
 ક્યાં તૂં જિનેંદ્ર પુરુષોત્તમ વિશ્વમાન્ય ? ૫

તારા સમાન નહીં અન્ય શરણ્ય દેવ,
 તું પ્રદા એક જગમાં પ્રભુ પૂજનીય;
 હું ઋગણુ^૧ સર્વગદર આત્મવિકારધામ,
 તું વૈદ્ય નિર્મમ ગદારિ^૩ ઉપાય બાણ. ૬
 મારા અશેષ ભવરોગ પ્રભો હરી લે,
 તારા પદાબ્જરજ પાવન તું કરી લે;
 મારા સમાન જડ જીવ ઉગારવામાં,
 શું છે અશક્ય તુજને મુજ તારવામાં? ૭
 શ્રીમંત તું દ્રમક હૂં જગમાં ગરીબ,
 દુઃખાર્તી હૂં અભય આપ મને અલભ્ય;
 હૂં છીપ તું વિમલ મૌકિતક નેત્રરમ્ય,
 તારા ગુણો અજર ગાય સુસાધુગમ્ય. ૮
 તું સૂર્ય હૂં કમલ થઈ વિકસું સદૈવ,
 તું ચંદ્ર હું થઈ ચક્રોર રમું સ્વમેવ;
 તું મેઘ હું મયૂર થઈ કરું નૃત્ય સારું,
 સ્વાનંદ અમૃત પિતા તુજ ચિત્ત ધારું. ૯
 હે ઈશ ! ઈંદ્ર તલસે તવ દર્શ લેવા,
 દેવો કરે વિમલ ભક્તિ જિનેંદ્રસેવા;
 નાચે સહર્ષ પ્રભુ આગળ ભક્તિભાવે,
 સંગીત નૃત્ય કરતા ગુણુગાન ગાવે. ૧૦
 આવી અશોક તરુ સાર્થક નામ ધારી,
 છાયા ધરે જિનશિરે સહુ તાપ વારી;
 દેવો કરે કુસુમવૃષ્ટિ સુગંધ પુંજ,
 સાર્થક્ય જન્મનું કરે જિનભક્તિ ગુંજ. ૧૧

ગંભીર દિવ્ય સુઅદાયક દીર્ઘનાદ,
 દેવો કરે વિવિધ વાદ્યતણો નિનાદ;
 સેવા કરે ધવજ ચામર હાથ ઝાલી,
 આનંદ ઊર્મિ પ્રગટે પ્રભુને નિહાળી. ૧૨

માણિ કય રત્ન મણિ હેમથકી બનાવે,
 દેદીપ્યમાન સુરલોક સહુ રચાવે;
 સિદ્ધાસને પ્રભુજિનેંદ્ર વિરાજમાન,
 ત્રૈલોક્યનાથ જગતારક દિવ્યભાણ. ૧૩

સર્વાંશ દીપ્તિ સુપવિત્ર અપૂર્વ સૂર્ય,
 ભામંડલે પ્રભુ વિરાજિત પુણ્યકાર્ય;
 આલેખ્ય સર્વ શુભ રંગ અશેષ ભવ્ય,
 જાણે રચ્યું શચિપતિ અમરે સુકાવ્ય. ૧૪

ગાજે સહુ ગગનમાં મૃદુ ગુંજ નાદ,
 પ્રેરે સુદૃઢભિ સુરેશ જિનેંદ્ર સાદ;
 જત્રત્રયે સુર કરે પ્રભુભક્તિ સેવા,
 ચાળે થઈ અતિવ હર્ષિત પુણ્ય મેવા. ૧૫

તે ધન્ય તે દિવસ ધન્ય સુરેંદ્ર ધન્ય,
 જેણે કરી જિનતાણી બહુ સેવ ધન્ય;
 તે ધન્ય જેણે પ્રભુભક્તિ કરી અનન્ય,
 તેના ટળ્યા ભવ સહુ થઈ પૂજ્ય માન્ય. ૧૬

કયાં હું હતો શુભ અમોલિક તેહ કાળે,
 જ્યારે જિનેશ ગુરુ ગૌતમવાદ આલે;
 જ્યારે ગઈ મલિનતા નિજ સંશયોની,
 દિવ્યત્વ થઈ પ્રગટ આત્મવિશુદ્ધતાની. ૧૭

હોઈશ હૂં ખગ પશુ અથવા મનુષ્ય,
 કાને પડ્યા મુજ નિનાદ વિશુદ્ધ દૃશ્ય;
 તે સુપ્રસંગે ગુરુશિષ્ય મતૈક્યવાળો,
 સંતોષતો ભવિકને ખડુ શાંતિવાળો. ૧૮
 તેના નિનાદ હજી ગુંજન કર્ણમાંહે,
 આસ્વાદ સંસ્મરણથી મુજ ચિત્તમાંહે;
 તે ઈંદ્રભૂતિ અભિમાન વિનમ્ર ભાવો,
 તે વીરની અમિત શાંતિ મહાપ્રભાવો. ૧૯
 તે માધુરી પ્રભુતણી શુભ ઓધવાની,
 તે ગુંજના સકલ સંશય છેદવાની;
 તે રીત ઓધ ઘટમાંહી ઉતારવાની,
 આપે મને ઘડી ઘડી સુખશાંતિ તેની. ૨૦
 તે દેવતારચિત ભક્તિતણા પ્રકારો,
 તે શાંતિભાવ જનના સમતા વિચારો;
 તે વૈરભાવ શમશાંતિ વિચારપૂર,
 આપે સમોસરણ ભાવમતિ પ્રચૂર. ૨૧
 તિર્યાંચ ને પશુ મનુષ્ય વસે સહુ ત્યાં,
 ભૂદ્યા સ્વભાવ નિજના જિનરૂપ થાતા;
 એવી કૃપા કરી કરીશ જિનેશ દેવ,
 તો ધન્ય હૂં ભવ થશે મુજ ધન્યમેવ. ૨૨
 તે દૃષ્ટિ સૌખ્ય મુજને કેમ પ્રાપ્ત થાશે ?
 તે કર્ણશાંતિ મુજને પ્રભુ ! કેમ થાશે ?
 હા ! હા ! દિસે મુજ ખરેખર સ્વપ્ન એક,
 મારો વિનમ્ર તરસે ખડુ જીવ એક. ૨૩

વાણી પ્રભો ! તવ સુણી યદિ એક વાર,
 જોતા દિદાર નજરે યદિ એક વાર;
 તે મુક્તિ-સૌખ્ય વરતો જન સાંભળ્યું છે,
 તે શું અસત્ય સમજ્યું મુજ જાણ્યું છે. ૨૪
 જો તૂં ગણીશ મુજ કર્મ-પરંપરાને,
 તો તે અસંખ્ય ઠરશે સહુ આંકવાને;
 તૂં હાથ દેઈ મુજ તારીશ દીન જાણી,
 ઉદ્ધાર તો જ ઠરશે મુજ શક્ય નાણી. ૨૫
 મારા સમાન જડ જીવ ઉગારવામાં,
 શું છે પરિશ્રમ તને મુજ તારવામાં ?
 આંડાલ ને પશુ તર્યા તવ સુકૃપાથી,
 તે રીત તારીશ દયાનિધિ ! તૂં ત્વરાથી. ૨૬
 કિંવા મને પતિત ધીજ કરી ધરીશ,
 તો હૂં હતાશ થઈને કુણને સ્તવીશ ?
 હે વીર ! ધીરજ ખૂટી જલ વિણ મીન,
 એવી દશા અનુભવું થઈ હીન દીન. ૨૭
 તૂં છે સમુદ્ર જલપૂર્ણ અપૂર્વ શાંત,
 હૂં છું તરંગ અતિ અંચલ નિત્ય બ્રાંત;
 તારો જ અંશ મુજ જાણુ દયાનિધિ તૂં,
 સાનિધ્ય નિત્ય તવ થાવ કૃપાનિધિ તૂં. ૨૮
 હૂં પુણ્ય તૂં કુસુમ સૌરભ દિવ્યગંધ,
 સેવીશ હું તવ પદો યદિ જ્ઞાનમંદ;
 તૂં રાજવી જગત શાસનને ચલાવે,
 હું તાહરો ચરણસેવક થાઉં ભાવે. ૨૯

તેં ચંદના સતીતણે ભવરોગ ટાળ્યો,
 તેં ચંડકૌશિકતણે તમ સર્વ ખાળ્યો;
 તેં ઈંદ્રભૂતિ મનના સહુ તે વિકલ્પો,
 ટાળી હયાં સકલ સંશય જાલ કલ્પો. ૩૦
 આપીશ અંશ પણ જો પ્રભુ તૂં કૃપાનો,
 હૂં ધન્યતા વરીશ સેવક થઈ સદાનો;
 તૂં માન સેવક મને પદ સેવનારો,
 તો ધન્ય હૂં થઈશ આ જગમાં અનેરો. ૩૧
 હે ઈશદેવ ભગવન્ પ્રભુ એકમાત્ર,
 સંસારતારક ભવાબ્ધ સુયાનપાત્ર;
 તારા નમી પ્રભુ પદાબ્જ તને સ્તવે છે,
 તે અજ્ઞ બાલ પણ મુક્તિ સુખે વરે છે. ૩૨

જય શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશ

(“ શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશ ” વાર્ષિક અભિનંદન કાવ્ય)

જિગી ઉષા જિનધર્મની સૌરાષ્ટ્રની શુભ ભૂમિમાં,
 બહુ ભાવ ભરતી ભાવનગરી પુણ્ય વર્ષે અવનિમાં;
 શ્રી તીર્થ શત્રુંજય જગતમાં પરમપાવન છાયમાં,
 નિકળ્યા યુવક કોઈ કિરણ સુંદર શોધવા જિનધર્મના. ૧

જે ધૈર્યધર શ્રી કુંવરજીભાઈ થયા પ્રથમાગ્રણી,
 ધારી ધ્વજા જિનધર્મની વિદ્વાનમાં મેરુમણિ;
 સ્થાપી સભા જિનધર્મનો કરવા પ્રચાર જનો વિષે,
 પ્રગટ્યો પ્રકાશ અતીવ મનહર કિરણહીમિ ધરા વિષે. ૨

શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશ વધતો પ્રતિપળે પ્રતિભાસમાં,
પ્રતિભવિક ઘરમાં ભક્તિ ભરતો શુકલચંદ્રવિભા સમા;
ગીર્વાણુ ને વળી માગધી ગુર્જર ગિરામાં ઘોલતો,
ઘોઘક કથા પ્રશ્નોત્તરીથી જ્ઞાન જગમાં રેડતો. ૩

કાવ્યો લખી રસથાળ પિરસે સ્વાદુ પૌષ્ટિક ગદ્દ હરે,
કેઈને કર્યા છે ધર્મસન્મુખ સંશયો મનના હરે;
લખતા પ્રબંધો શોધ વિસ્તૃત અર્થરચના ધર્મની,
કેઈ લેખકો ને કવિવરો નિર્માણ કરતી લેખિની. ૪

ખડુ મુનિવરો ને શ્રાદ્ધભૂષણ ભાવિકો લખતા કર્યા,
નિજ બુદ્ધિની સુંદર ચમત્કૃતિ નિર્મીને લેખો ધર્યા;
થાળે ચિરંજીવી સદાએ જૈનધર્મપ્રકાશનો,
વ્યાપક અને ખડુ પુષ્ટ ખનતા ઘેરઘેર હરખાવતો. ૫

સડસડાં થયા સંવત્સરો સેવા અખંડિત ભાવતા,
લખતા ખડુ લેખો મનોહર આત્મભાવ વિલોકતા;
જે શાસ્ત્રશુદ્ધ પરંપરાને નિત્ય પ્રમુદિત ભાવથી,
ખડુ અધિક ઉજ્જવલ રાખવી સેવા પ્રતે નિજ સન્મતિ. ૬

જે વિવિધ રંગી મધુર ગંધી આત્મને વિકસાવતા,
એકવા કલાત્મક લેખ પ્રગટો સર્વને મનભાવતા;
લેખા મળી સહુ મિત્રમંડળ નિજ કુટુંબી એકઠા
વાચો સહર્ષે પુસ્તિકા આ આપશે સદ્બોધતા. ૭

પ્રગટાવળે ભક્તિ સહુને શાસ્ત્રવાણી શારદા,
ગમળે ભલી વિકસાવવા નિજ ચિત્તકમલોને સદા;
શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશ ઘરઘર વાંચળે વંચાવળે,
ખાલેન્દુની આ નમ્ર વિનતિ ચિત્તમાં સહુ લાવળે. ૮

પ્રભુ મહાવીર પ્રાર્થના

(એ પ્રાર્થનામાં પ્રભુ મહાવીર આગમરૂપે વિદ્યમાન છે છતાં એના અર્થ મેળવતાં અનેક મતમતાંતરે વધી પડ્યા છે માટે કોઈ યુગ-પ્રધાન તારક આવી ભક્તને સન્માર્ગે બતાવે એવી પ્રાર્થના છે.)

વીર શાસનપતિ ધીર ગંભીર જય,

જગતતારણ મહાવીર જિનજી;

કલ્પતરુ દેવવાંછિત સહુ પૂરતો,

જગતના દુઃખ હરતા પ્રભુજી. આંકણી;

તૂં દિવાકર ખરો મોહ જડ તિમિરહર,

જ્ઞાન સાક્ષાત તૂં પ્રગટ કરતો;

ધર્મનો મર્મ શિવશર્મ દાખ્યો સહુ,

વારી તમ પાપના કલેશ હરતો. ૧

શાસ્ત્રના રૂપથી આજ સાક્ષાત તૂં,

ક્ષણક્ષણે બોધતો ભવિક જનને;

અમૃતરસ પિરસતો સત્યને અર્પતો,

તૃપ્ત કરતો સદા ક્ષુધિત મનને. ૨

અગ્ર ગૌતમ કરી પ્રથમ ગણધરતાણે,

બોધિયા શાસ્ત્રમાં સકલ જનને;

તેહ ત્રણ કાળમાં સર્વ જગ લોકમાં,

ઉચિત છે ધારવા માન્ય સહુને. ૩

મતમતાંતર વધ્યા કલહ દિન રોજના,

નવનવા પ્રબલ વિગ્રહ કરાવે;

તર્ક તો બહુ વધ્યા સત્ય અપલાપના,

છિન્ન વિછિન્ન સહુ સંઘ થાવે. ૪

એહ કલિકાલમાં મોહની બલમાં,
 બ્યાલ વિકરાલ કલિ દંશ કરતો;
 ઉદય કર હે પ્રભુ! કેઈ સર્વજ્ઞનો,
 યુગ પ્રવર્તકતણો માર્ગ કરતો. ૫
 તેહવિણુ ધોરતમ માર્ગ ન સૂઝે મને,
 સ્તિમિતગતિ થઈ રહ્યો બાલ તારો;
 શીઘ્ર તૂં વિઘ્નહર ઉદય કર હે પ્રભુ!
 માગતો એહ બાલેન્દુ ધારો. ૬

શ્રી જિનેન્દ્ર સ્તવન સુમન

(પ્રભુસ્તુતિ કરતાં જુદી જુદી ઉપમાઓ આપવામાં આવે છે, પણ તે બધી કેવી અપૂર્ણ ઉપમાઓ છે તેનું વર્ણન કરવામાં આવેલ છે.)

(દેશી કડખાની)

વિમલ મુખચંદ્ર જિનરાજનો દેખતા,
 અમૃતરસ ઉદધિ મન મુદ્ધિત હરખે;
 સ્વાનુભવરૂપ નિજ આત્મનું સાંભરે,
 હર્ષ ઉત્કર્ષ મન આત્મ પરખે. આંકણી
 ચંદ્ર ઉપમાન જિનમુખતણે નવિ ઘટે,
 ચંદ્ર સકલંક જગમાંહિ ગાજે;
 બાહ્ય અભ્યંતરે જિનપતિ વિમલ જે,
 તેહને ચંદ્ર ઉપમા ન છાજે. વિમલ૦ ૧
 સૂર્ય સમ તેજ જિનરાજ મુખ દેખતા,
 સકલ વિકસિત રહ્યા આત્મકમલો;
 પણ રવિ દાહ આપે પ્રભુ શાંતિને,
 તેહથી વિક્ષલ ઉપમાન ન ભલો. વિમલ૦ ૨

ભક્તમનકામના પૂરતા ભક્તિરસ,
 શુદ્ધતા અમિત ઉત્કર્ષથી જે;
 કલ્પતરુ સમ વિભુ જે મનોવાંછતા,
 શુદ્ધબુદ્ધિ ધરી જેહ કીજે. વિમલ૦ ૩

તેહ ઉપમાન પણ વિક્ષલ થાવે ઇહાં,
 કલ્પતરુ કાષ્ટ કિમ દેવ છાજે ?
 સ્વગુણગણ પૂર્ણ ઉત્કર્ષયુત જિનપતિ,
 જે ચિદાનંદરૂપે ઘિરાજે. વિમલ૦ ૪

જિનપતિ શુદ્ધ પારસમણિ જેહના,
 સ્પર્શથી લોહ કાંચન નિપાવે;
 કેઈક ભવિ જિનતણા ગુણગણ સ્પર્શથી,
 સર્વ સંસારથી મુક્તિ પાવે. વિમલ૦ ૫

પણ દિસે તેહ પારસ ખરો પ્રસ્તર,
 પ્રકૃતિજડ ચેતના રહિત જગમાં;
 પરમ મંગલ ચિદાત્મા પ્રભુ નિર્મલો,
 પૂર્ણ ચૈતન્યમય મુક્તિપુરીમાં. વિમલ૦ ૬

નિરુપમ પ્રભુ દિસે અપ્રતિમ જગ વિષે,
 જેહવી ભક્તિ ભવિ ચિત્ત રંજે;
 સ્વરૂપ સુંદર પ્રભુ અરૂપ નિર્મલ કહ્યા,
 તેહના ભજકને કો' ન ગંજે. વિમલ૦ ૭

પ્રભુતણી ભક્તિની શીતલ છાંયડી,
 જે લહે અમરપદ તેહ પામે;
 ભવદવ તેહને કોઈ પીડે નહીં,
 શાંતિથી અમૃતરસ મુક્તિધામે. વિમલ૦ ૮

ઝોળખે જેહ કોઈ આત્મભાવે તને,
વિકૃતિ સંસાર તસ નાથ પામે;
તાર મુજ દીનને તું દયાનિધિ ભલો,
અર્પતો નમન ખાલેન્દુ ચરણે. વિમલ ૯

શ્રી શત્રુંજય પ્રશસ્તિ અથવા શ્રી શત્રુંજય પચ્ચીશી

(શ્રી શત્રુંજયની સ્તુતિ મંદારમાતા જેવા દીર્ઘવૃત્તમાં કરી છે
જે અતીવ શ્રવણમનોહર છે.)

(મંદારમાલાવૃત)

શ્રી શારદા દેવિ વીણા ધરી હસ્ત કાવ્યામૃતસ્યંદિની નંદિની,
સ્ફૂર્તિ કવિની તથા કાવ્યવાણી કવિ વાણીથી વર્ષતી હર્ષિણી;
તારા નમી પાદપદ્મો સુભાવે સુસિદ્ધાચલ પ્રાર્થના ગાવતા,
સ્ફૂર્તિ મને આપ ગાવા ગિરિરાજ વાણીથકી ભક્તિને ભાવતા. ૧
શત્રુંજયાદ્રે તને ભક્તિભાવે સ્તવું કાવ્યખંડે ઘણા ભાવથી,
તું ભારતે દેશ સૌરાષ્ટ્રમાંહે ખરો શાશ્વતો છે ત્રણે કાળથી;
તીર્થંકરો સિદ્ધ શુદ્ધાત્મદેવો ઋષિશ્રેષ્ઠ આવ્યા ઈહાં ભાવથી,
પામ્યા ઘણા આત્મસિદ્ધિ મુનિકેઈ મુક્તિ વર્યા ભાખિયા શાસ્ત્રથી. ૨
પ્રત્યેક રેણુ ખરી પૂનિતા છે અનંતા થયા સિદ્ધ તારા શિરે,
તું રાજવી પર્વતોનો ખરો તાહરા જે ગુણો ચિત્ત સૌનું હરે;
માટે તને ભેટવાને ઘણા આર્થ દોડી જતા નિત્ય દીસે નવા,
મદ્રાસ ને બંગ પંજાબથી ગુર્જરા ને મહારાષ્ટ્રથી આવિયા. ૩
આકાશમાં સ્વર્ગભૂમિ ભલા દેવતા આવતા ભાવતા ગુંજના,
ધારી ઘણા દિવ્ય શૃંગાર નારી ધરી હાથ ભૃંગાર વારિતણાં;
દોડે પ્રભુ દર્શ થાવા સુવેગે ભર્યા થાળ કૂલે કૂળે અર્પવા,
વાજે ઘણા વાદ્ય ગાજે દિશાઓ ન લાજે પ્રભુભક્તિને ગુંજવા. ૪

પૃથ્વી વિષે ભવ્ય હિમાદ્રિ તેવો ભલે હોય સહ્યાદ્રિ વિંધ્યાદ્રિ તે,
તુંગાદ્રિ મોટો ઊભો સ્થૂલ દેહે ઘણા લોકમાં જાણુ છે દુર્ગ તે;
તેના શિરે હિમ વૃક્ષાદિ સંપત્તિ વારી સમૂહો ઘણા ભવ્ય છે,
તીર્થેશ શત્રુંજયાદ્રિતણા તુલ્ય આવે ન કોઈ જગે દિવ્ય છે. ૫

વારિપ્રપાતો તુષારો મણિતુલ્ય વર્ષાઋતુ હાર મોતીતણા,
શોભે ચમત્કાર વૃક્ષો ઘણા નીલ રાતા પીળા રંગ પર્ણીતણા;
ખાણો દિસે ઈંદ્રના ભવ્ય સારા ગિરીન્દ્રે રહ્યા ઈંદ્રભક્તિતણા,
જે ભવ્ય ભક્તિ ધરી ચિત્તમાંહે ભજે તેહ સિદ્ધિ વરે વેગમાં. ૬

વર્ષે ઘણી ગર્જના જયજયાનંદ નાચે શયીંદ્રાદિ વર્ષાઋતુ,
ભક્તિથકી તે પખાળે ગિરિરાજ શુદ્ધોદકે હર્ષથી ગર્જતું;
વાતામ્બુ સૌગંધ અર્પે પ્રભુપાદ-પદ્મે સહર્ષે તિહાં દેવતા,
હરે કરે જે અશૂચી હરે શુદ્ધતાને સમર્પે કરી સ્વચ્છતા. ૭

વૃક્ષો ઘણા રાજિ વેલીતણી કુંજ ગંભીર સૌગંધ દિવ્યૌષધિ,
ટાળે ગદ્દો માનવોના હરી દુઃખ દારિદ્ર્ય આપે સદા શુદ્ધ ધી;
એવા ગિરિને નમો ભક્તિભાવે હરે કલેશ જે ભવ્ય પ્રાણીતણા,
તાર્યા મુનિ કેઈ ભક્તો પ્રભુના ઈહાં મુક્તિ પામ્યા કરી પ્રાર્થના. ૮

જ્યાં કેઈ તપસ્વી ઋષિયોગ સાધે શુક્રમાં પ્રભુ નામના ધ્યાનમાં,
ભૂલી ગયા સર્વ સંસારને આત્મની ચિતનામાં ગયા મુક્તિમાં;
જેને નહીં અન્નની વા તૃષાની પ્રભુભક્તિથી શ્રેષ્ઠ તે કલ્પના,
જે છે સદાકાળ આત્માતણી ચિતનામાં ન જેને દુઃખ જલ્પના. ૯

મંદારમાલા શયીકંઠ ઉત્કંઠ ધારી અલંકાર દિવ્યાંગના,
સાનંદ શૃંગાર સોળે સજી નૃત્ય શત્રુંજયાદ્રિ વિષે વંદના;
તાલી દિયે તાલને ભક્તિના ગાન દેવાંગના ગાય છે શાંતિના,
થૈ થૈ કરે નૃત્ય સેવા સમર્પે હરી કલેશ હેતુ ધરી મુક્તિના. ૧૦

પ્રેમે નમું પાદ શત્રુજયાદ્રે ! કરી દૂર શત્રુ સહુ આત્મના,
તારા પદે દુઃખ દારિદ્ર્ય જાયે સહુ ભવ્યના જન્મ કોટીતણા;
વંદું તને ભક્તિભાવે ગિરિરાજ થાએ ન કોઈ થકી તુલ્યતા,
ગાવે ક્ષણીંદ્રો સ્વજિહ્વા સહસ્રે ન ગાઈ શકે તાહરી ભવ્યતા. ૧૧

માનાદ્રિ તુંગાદ્રિ તેવા બલાદ્રિ ભલા નીલ આદિ ઘણા લોકમાં,
ધારે શિરે શીત વાયુ સુધાતુલ્ય પાણીતણા સંઘડો ડોકમાં;
તારા વિના આત્મશાંતિ ન કોઈ સમર્પે હરી શત્રુઓ આત્મના,
તેં ધારિયા છે શિરે આદિ તીર્થંકરો તેહને હું કરું વંદના. ૧૨

ઊંચા તથા નિમ્ન માર્ગે ગિરિરાજ જાતા ઘણા કેઈ પ્રસ્વેદના,
વાયુ હરે દુઃખ ગંધે ભર્યો શાંતિ આપે હરી પૌદ્ગલી વેદના;
તેવે સમે સ્ફૂર્તિ જાગે મને દોષ ટાળે હરે શત્રુ જે આત્મના,
જાગે પ્રભુભક્તિ આનંદ ઊર્મિ ઘણી થાય હેજો પ્રભુ વંદના. ૧૩

આવ્યા અનંતા મુનિના સમૂહો કર્યા સ્પર્શ સર્વે આશુરેણુમાં,
તેથી નિપાયા પ્રભુ ભાવનાના અસંખ્યાત મેઘો ગિરિરાજમાં;
આવે ઇહાં ભવ્ય પ્રાણી અને પાપકારી સહુ શુદ્ધ થાએ ઘણા,
માટે નમો નિત્ય સિદ્ધાદ્રિને ભાવ ધારી પ્રભુ આદિ દેવેંદ્રને. ૧૪

તીર્થંકરો કેઈ ચોવીશીના એહ તીર્થેશમાં આવિયા ભાવથી,
આચાર્યદેવો મુનિ ને તપસ્વીતણા સુપ્રવાહો વહ્યા હેતુથી;
આવ્યા ઘણા સંઘ ધર્મીતણા સંઘભક્તિ ધરી અંગ સિદ્ધાચલે,
તેથી ઘણો રંગ મુક્તિતણો સંગ પાપોતણો ભંગ થાએ ભલે. ૧૫

મોટી પ્રવૃત્તિ ધરી શુદ્ધ વૃત્તિ કરી પ્રાપ્ત સંપત્તિ કેઈ શ્રાવકે,
અર્પી પ્રભુ-પાદપન્ને નમી શુદ્ધભાવે વિરાગી થઈ ભાવકે;
અખંડવધિ રૌપ્ય મુદ્રા સમર્પી કર્યા તીર્થપ્રાસાદ તીર્થેશમાં,
આકાશથી જેહ સ્પર્ધા કરે ઇંદ્ર માની કહે તેહ સ્વર્ગો સમા. ૧૬

પૂનીત જે સાધુ ભક્તિયત્રી થાય વૈરાગ્યની સાત્વિકી ભાવના,
 તે થાય સિદ્ધાચલે જે અનાયાસ મોટી તપસ્યાયત્રી પાવના;
 સેવે ધરી ભક્તિ શત્રુજયે તીર્થપૂજા કરે જેહ શુદ્ધાતમા,
 તે સચ્ચિદાનંદરૂપે રહે મોક્ષ પામી વરે શાંતિ આનંદમાં. ૧૭

વાયુ હરે મંદ સૌગંધ ગંભીર રેણુ પ્રભુ અંગથી શાંતિમાં,
 અર્પે પ્રભુસ્નાન માટે સુગંધી સુધા તુલ્ય પાણી ધરી પાત્રમાં;
 એવી કરે ઈંદ્રસેવા પ્રભુની સુવેલી કરે હાર પુષ્પોતણા,
 દિવ્યોષધિ ગંધ કસ્તૂરિકા ચંદનોથી ઘણા ત્યાં કરે પૂજના. ૧૮

શ્રી શારદા દિવ્ય અંકાર ગંભીર વીણા બજાવી કરે પ્રાર્થના,
 થાયે સહુ મુગ્ધ તે સાંભળી મંજુવાણી અણત્કાર દેવાંગના;
 કાવ્યો તિહાં હસ્ત જોડી ઊભા જે અલંકાર શબ્દોતણા ધારતા,
 અર્થો ભર્યા ગૂઢ જેના વિષે હોય તાત્પર્ય પાપોધને વારતા. ૧૯

છંદો ઘણા કાવ્ય બંધો સુવૃત્તો મનોહારી નિર્બંધ શાસ્ત્રોક્ત જે,
 પદો અવધો સ્તુતિ નાદબદ્ધો કરે પ્રાર્થના મુગ્ધ ભક્તોક્ત તે;
 ધારી અલંકાર શબ્દાર્થ અંકાર સંસ્કાર ભેળી ચમત્કારને,
 આદિપ્રભુ ભક્તિની પ્રેરણાથી હરે ચિત્તવૃત્તિ વિસંવાદને. ૨૦

ચાલ્યા મુનિ કેઈ સાધ્વીતણા સંઘ ગાવે મુખે દિવ્ય સુપ્રાર્થના,
 નાભીતણા પુત્ર આદિ પ્રભુના સ્મરી ગાન આનંદ અભ્યર્થના;
 માતા મરુદેવીના પુત્રને વંદીને ભાવથી જન્મ સાશ્વત્યતા,
 માને ઘણા હર્ષથી સ્તોત્ર ગાતા ચઢે સિદ્ધક્ષેત્રે કુળે દિવ્યતા. ૨૧

બાળો ચઢે આવી આનંદમાં બોલતા જય જયાનંદ ઉચ્ચારતા,
 નાચે ધરી ભાવ દાદાતણા દર્શ આજે થશે શબ્દ જે બોલતા;
 નારી ચઢે ભાવ ધારી સહુ વારી સંસાર માયા હરી ચિત્તથી,
 સારી મતિ ધારી હાથે લઈ વારી પ્રક્ષાલતી દેવ અંગો છતી. ૨૨

કસ્તૂરિકા કેશરે મિશ્રિતા ચંદનાદિ સુગંધે ભરી વાટિકા,
 અર્પી નવાંગે ધરી ભાવ અંગે ઘણા સુપ્રસંગે પ્રભુ પૂજિકા;

માળા સુગંધી ફૂલોની ઘણા વર્ણ આનંદ ને ભાવને વર્ણતી,
 અર્પી પ્રભુકંઠમાં શોભતી સુંદરા ભવ્ય ભાવૌધને અર્પતી. ૨૩
 ધૂમાયિતા જેહ સૌગંધને સર્વ દિગ્ભાગને ગંધ અર્પે ઘણા,
 આરાત્રિકા જ્યોત આત્માતણી આપતી દર્શ જે દિવ્ય આત્માતણા;
 ઉતારતા ભવ્ય ભાવે વદે ગીત આદિપ્રભુના ઘણા ભાવના,
 એવી રીતે ચૈત્ય વંદી સુભાવે બને લીન પુણ્યૌધ જે આત્મના. ૨૪
 એ ભક્તિની પુષ્પમાલા વિશાલા ઘણા વર્ણ એમાં સુગંધીભર્યા,
 ગૂંથી પ્રભુભક્તિનાં તાનમાં ભાન ભૂદી સ્વશક્તિ વિના સાંભળ્યા;
 તે મોદ ને ભક્તિના હેતુ કાજે થજો ભાવિકોને સદા સૌખ્યદા,
 સેવા યુગાદિ પ્રભુની ફળો બાલને આત્મશાંતિ થજો સર્વદા. ૨૫

ઉપાધ્યાય શ્રીમદ્ યશોવિજયજીવિરચિતા પરમાત્મપંચવિંશિકા-અનુવાદ ।

પરમાત્મ પચ્ચીશી

(ઉપજ્ઞતિ)

જ્યોતિ સ્વરૂપે પરમાત્મરૂપ, નિરંજને જે પરમેષ્ઠિ ભૂપ,
 સનાતની જે અજ શંભુ જોજો, પ્રભુ સદા તે જયવંત હોજો. ૧
 વિજ્ઞાન આનંદ શુભ સ્વરૂપે, જિહાં અધિષ્ઠાન જ બ્રહ્મરૂપે,
 સ્વભાવથી શુદ્ધ સ્વરૂપ બુદ્ધ, નમો નમો તેહ જિનેન્દ્ર શુદ્ધ. ૨
 અજ્ઞાનના જેહ ઉપદ્રવો છે, વિકાર તે સર્વ શમી ગયા છે,
 વ્યક્તિત્વથી મોક્ષ વિષે રહે છે, શક્તિસ્વરૂપે જગમાં વસે છે. ૩
 વાચા જિહાં થાય અપૂર્ણ અદ્ય, ગતિ ન ચાલે મનની ય સ્વદ્ય,
 તે જાણવો સ્વાનુભવે જિનેન્દ્ર, ખરા સ્વરૂપે પરમાત્મ ઈન્દ્ર. ૪
 સ્પર્શે ન જાણો નહીં વર્ણ ગંધ, સ્પર્શે ન જેને રસ અદ્ય મંદ,
 ચિન્માત્ર જે શુદ્ધ ગુણે ગુણાઢ્ય, ગાવો પ્રભુના પરમાત્મ ગીત. ૫

જે માધુરી વર્ણવવી અશક્ય, એવા પ્રભુના ગુણ તે અનૂપ,
'એવા' કહી વર્ણવવા અશક્ય, 'એવા નથી' એમ કહું ન શક્ય. ૬

જે પુદ્ગલ વા કેશવ શંભુ બ્રહ્મ, જિનેશ વા નામ કહેા અચંબ,
તૂં દેવ છે એ જ વિભિન્ન નામે, ન અર્થથી ભિન્ન સ્વરૂપ જાણે. ૭
નયો જુદા ભિન્ન સ્વરૂપ જાણે, સમર્થ શું તે વિભુ જાણવાને ?
સમુદ્રના ચંચલ જે તરંગો, શમી જતા સાગરમાં જ વેગો. ૮

નયો જણાવી ચલ શબ્દબોધ, પ્રભુતાણું દાખવતા સ્વરૂપ,
ન સત્ય જાણે અનુભૂતિ અલ્પ, પ્રભુતાણું રૂપ જ નિર્વિકલ્પ. ૯
શાસ્ત્રોત્પત્તિ ક્ષીર ચખાડવાને, સ્વકલ્પના માત્ર અનેક જાણે,
પરંતુ જિહ્વારુચિ ચાખવાને, કોઈક જાણે વિરલા ગુણોને. ૧૦

જિતેન્દ્રિયો ને નિજ ક્રોધ જીતે, દમે નિજાત્મા જ શુભાશયી તે,
જાણે ખરું તે પરમાત્મ રૂપ, ભલે ગમે તે લઈ ભિન્ન માર્ગો. ૧૧

મુમુક્ષુ જે તે પ્રભુ સેવકો છે, તેમાં ન ભેદો કદીએ રહ્યા છે,
નજીક વા દૂર ન ભેદ તેમાં, સર્વે ખરા સેવક શ્રી પ્રભુના. ૧૨

સુજ્ઞાન માર્ગે નહીં જેહ ચાલે, જે આદરી નામ જ માત્ર ખાલે,
તેણે ન દીકું પરમાત્મ રૂપ, ઘૂંકો ન દેખે સવિતા-સ્વરૂપ. ૧૩

શાસ્ત્રોત્પત્તિ જે પઠણેા અનેક, ફળે પ્રભુ જ્ઞાનથકી વિવેક,
તે એક ભક્તિ કરવા સુયોગ્ય, નિરંજન પ્રાપ્ત પરાત્મ રૂપ. ૧૪

ન અંતરાયો ન અસત્ય જેમાં, રતિ ન હાસ્યો અરતિ ન જેમાં,
ન ભીતિ વા જ્યાં ન વસે જીગૃહ્સા, હોજો પ્રભુ તેહ શરણ્ય વાંછા. ૧૫

ન શોક જેને નહીં કામ લેશ, ના જ્ઞાન જેમાં વિરતિ અશેષ,
નિદ્રા નહીં જ્યાં લવ સુપ્રસન્ન, હોજો પ્રભુ તેહ શરણ્ય માન્ય. ૧૬

જે રાગ ને દ્વેષ જગપ્રસિદ્ધ, હણ્યા જિને ભીતિકર પ્રસિદ્ધ,
સ્વપ્ને અને જાગૃતિમાં પ્રમાણ, હોજો પ્રભુ તેહ શરણ્ય માન્ય. ૧૭

ભાવો થતા જેહ ઉપાધિ ભેદે, તે મૃત્યુ ને જન્મ ભવાંત રોધે,
 તેનાં નિરોધે પ્રગટે સ્વરૂપ, તે જાણુવું આસ જિનેંદ્ર રૂપ. ૧૮
 ‘એવું નથી’ એમ કહી વદે છે, સિદ્ધાંત ભાળી જનમાં રહે છે,
 પરંતુ નિર્વાચ્ય પ્રભુસ્વરૂપ, અશક્ય છે વર્ણવવું સ્વરૂપ. ૧૯
 આમીણુ જાણે સુખ પૂરના જે, અશકત જે વર્ણવવા હતા જે,
 ન સિદ્ધ સૌખ્યો ઉપમા અભાવે, જ્ઞાની નથી વર્ણવતા સ્વભાવે. ૨૦
 ભેગા કરી સૌખ્ય સુરાસુરોના, અત્યલ્પ ભાગે નહીં તુલ્ય જેના,
 એવા સુખો સિદ્ધતાણા કદ્યાં છે, જે મુક્તિમાં નિત્ય અનુભવે છે. ૨૧
 ન દેહ જ્યાં દર્શન જ્ઞાન નિત્ય, સદ્દોષયોગી પ્રભુ નિત્ય સત્ય,
 ન રોગપીડા પરમાત્મ રૂપ, એવું ભલું સિદ્ધતાણું સ્વરૂપ. ૨૨
 લોકાચ્છાભાગે શિખરે વસે છે, સ્વભાવમાં જે રમભાણુ સાચે,
 ભવપ્રપંચોથકી મુક્ત જેમાં, સિદ્ધો અનંતી અવગાહનામાં. ૨૩
 ધ્યાને રહે છે ભમરીતણા જે, તે ઈલિકાઓ ભમરી બને છે.
 ધરી સદા શ્રી પરમાત્મ ધ્યાન, નરો થતા તે પરમાત્મ માન. ૨૪
 એવા સમાધી યુત જેહ ધ્યાવે, જિનેંદ્રને ભાવથકી સ્વભાવે,
 સ્વાનંદ તે મેળવવા યશોને, શ્રી તેહની છે જયનાદ જોને. ૨૫

અનુવાદકનો ઉપસંહાર

(પૃથ્વીવૃત્ત)

યશોવિજય જેહ છે અતુલ બુદ્ધિના સાગર,
 અશેષ ગુણસંકુલા યશગિરા શ્રુતિસાગર;
 કરી ચરણ સેવના નમન બોધ બાલોચિત,
 અપૂર્ણ જનકારણે સ્તવનરૂપ બાલોચિત.

શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશની દીવાળી

(હરિગીત)

પ્રભુ વીર પરમાત્મા જિનેંદ્રે ત્રિપદી-દીપ પ્રકાશિયો,
ગણધર દિવાકર મુનિવરોએ દિવ્ય તે વિકસાવિયો;
અતિ પ્રખર ઉજ્જવલ જ્ઞાન-દીપક ભવિક જનમન ભાવિયો,
મુનિવૃંદ પંડિત ગુણીજનોએ જ્ઞાનપ્રકાશ દિપાવિયો. ૧

લેઈ વિવિધ વચન સ્ફુલિંગ તેના જૈનધર્મ પ્રકાશના,
દૂત ગંધ સુંદર સ્ફૂર્તિના ભેળી વિચાર સુધર્મના;
દિનદિન વિશેષ પ્રકાશ વધતો ભવિક-મંદિર શોભતો,
સ્યાદ્રાદમય નિદેષ રૂઝા શાંતિને વિસ્તારતો. ૨

ઝગમગે મુનિ ભવિક મનમાં જેહ વધતા તેજથી,
એ સમશત ને દ્વિદશ દીવા વિવિધ પ્રગટાવ્યા નકી;
શુભ સાઠ વર્ષો સકલ માસે જૈનધર્મ પ્રકાશિયો,
શ્રદ્ધા અને સુવિવેકનો આદર્શ છે બતલાવિયો. ૩

ગીર્વાણુ માગધ ગુર્જરી તે હિંદ-ભાષા દીપકો,
જે ચંદ્ર સમ શીતલ પ્રકાશે ભવિક મનના ઝીપકો;
શુભ કાવ્ય કવનો મધુર સ્તવનો અમૃતરસથી જે ભર્યા,
તે કર્મ નિર્દલન કરીને ભવિક જનમનને હર્યા. ૪

પ્રબંધ સુંદર શ્રુતિમનો હર લેખ માલા વિસ્તરી,
આદર્શ નરનારી કથા મૃત જેહ ઉપદેશે ભરી;
સિદ્ધાંત ચર્ચી વિવિધ રૂપે દીવડા પ્રગટાવિયા,
પ્રતિમાસ દીવાળી કરી તે ભવિક મનને ભાવિયા. ૫

બહુ ભવિક મન અંધાર સંશય ખારણા ઉઘડાવિયા,
ત્યાં જ્ઞાનદીપક પ્રગટ કરીને ચિત્તને અજવાળીયા;

એ દીપ સતત જ્યોતિર્ણે પ્રગટવા ઘૃત પૂરજો,
 આપી સદા નિજ બુદ્ધિ ને ધન ઘરઘરે અપનાવજો. ૬

બહુ વિવિધ રંગી ચિત્ત મનહર બોધતા સહુ જાલને,
 દ્રંકી કથાઓ રસિક બોધક આપતી બહુ લાભને;
 એવા ચરિત્રો કાવ્યકૃતિઓ કલાકારો જો લખે,
 તે હિંદમાં પ્રતિ જૈન ઘરમાં જૈનમતને ઓળખે. ૭

ચિત્રમય ને જાલબોધક પણ ઘણા લેખો લખો,
 આકર્ષણો સહુ જાલને અદ્વૈતને પણ ઓળખો;
 જાલો જુએ સહુ વાટડી શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશની,
 તલસે સહુ જોવા કરો સુંદર પ્રભા એવી ઘણી. ૮

દ્રંકા કથાનક સુલભ કાવ્યો લેખમાલા ગૂંથવી,
 અદ્વૈતને વિદ્વાનને રસથાળ સુંદર પિરસવી;
 સહુ જાલિકા ને જાલને પણ જૈનધર્મ પમાડવા,
 લેખકજને પ્રતિભા વિલાસો રસભર્યા અખાડવા. ૯

ચિરંજીવી જૈનધર્મ પ્રકાશ હોજો ભુવનમાં,
 કવિ લેખકો જ્યોતિર્ધરો અપનાવજો નિજ ચિત્તમાં;
 ધનિકો કરો ધનનો ખરો ઉપયોગ સાત્ત્વિક ભાવનો,
 આદર કરો સહુ પ્રેમથી શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશનો. ૧૦

એ બધા માનવો જ છે !

(અનેક માનવો પોતપોતાના કર્માનુસાર પ્રવૃત્તિ આદરે છે અને એ
 રીતે જગતની વિષમતા સિદ્ધ કરે છે.)

(ઝુલજુલા)

કર્મની વિષમતા લેદ બહુ દાખવે મનુજ પાત્રો દિસે નાટ્ય કરતા,
 તેહથી છૂટવા માર્ગ જસ સાંપડે ધન્ય તે સંત સંસાર તરતા. ધૃ૦

સંત ને ચોર પણ શરીરધારી દિસે, એહ સહુ માનવો જગતભરમાં,
એકખીજાતણા પ્રાણ લેતો દિસે, અન્ય અર્પણ કરે પ્રાણ નિજના.
એક પદ્યકમાં બેસતો હોંશથી, અન્ય સ્કંધે સદા ભાર વહતો;
એક ગાદી વિષે સતત આઘોટતો, અન્ય કોઈ ધૂળમાં શયન કરતો.

એક નિજ અંગમર્દન કરાવે સદા, અન્ય સેવા કરે શ્રમ કરીને;
એક ઘોડે ચઢી ગર્વ ધારણ કરે, અન્ય કોઈ યાચતો કરગરીને.

એક ધૃત દૂધ પકવાન આરોગતો, અન્ય બહુ ટળવળે અન્ન કાજે;
એકને છે અજીરણ ભર્યા પેટમાં, અન્યનું પેટ ખાલી જ લાજે.

એકને ઊંઘ આવે ન સહુ રાતમાં, એક ઊંઘે ઘસાઘસ મજામાં;
એક પોઢે પલંગે ન સુખ તેહને, એક આરામ દ્યે મલિન ઘરમાં.

એક મદિરા પીવે બડબડે વિકલ થઈ, એક ઉપદેશધારા વહાવે;
કોઈ શાસ્ત્રાર્થ ચર્ચા કરે જ્ઞાનની, કોઈ કુથલી કરી ભવ ગુમાવે.

ભજન પૂજન કરે કોઈ પ્રભુ ધ્યાનમાં, કોઈ પાપો કરે સ્વાર્થધારી;
એક વારે સહુ જીવને પાપથી, પાપ ઉપદેશતો અન્ય ધારી.

એહ સહુ માનવી પશુ ન કો' એહમાં, અકળ રચના દિસે કોઈ એમાં;
કર્મવશ સહુ કરે કર્મ નિજ નિજતાણા, મોહવશ સહુ કરે જગતભરમાં.

કોઈ મદમસ્ત થઈ તુચ્છ સહુને ગણે, કોઈ સરખા સહુ જીવ માને;
વિષમતા જગતની દેખતાં મન વિષે, સંત સહુ કર્મના ખેત્ર જાણે.

કોઈ પાપી દિસે સુખદ જીવન વહે, સત્યવાદી સહે દુઃખ ઘણેરા;
અધમ આનંદથી જગતમાં વિચરે, સરલ સહતો દિસે દુઃખ અનેરા.

કોઈ સંતોષથી દુઃખ સહતો દિસે, કોઈ આકંઠતો વિવિધ રીતે;
કોઈ નિજ પાપનો ઉદય માને ખરો, અન્યના દોષ કોઈ નિત્ય પેખે.

કોઈ હું અમર છું એમ ધારે મને, ક્ષણક્ષણે કોઈ નિજ મરણ નિરખે;
થરહરે કોઈ અતિ અલ્પ પણ પાપથી, પાપના પર્વતો કોઈ ખડકે.

મરણની કલ્પના માત્રથી થરહરે, કોઈ પામર થઈ આયુ ગાળે;
કોઈ કૃતકૃત્ય થઈ મરણને ભેટવા, અમર બાલેન્દુ નિજ ધર્મ પાળે.

સત્કાર પ્રસંગે પ્રાર્થના !

(મુ'ખઈ સરકારની ધારાસભાના પ્રમુખ (સ્પીકર) શ્રીયુત કુન્દન-
મલ્લ સોભાચંદ્ર ફીરોઢીયાના પ્રમુખપણા નીચે માલેગામની
જનતાએ કવિ 'બાલેન્દુ'ને સત્કાર સમારંભ યોજ્યો હતો.
તેમાં તેમની ૭૧ વર્ષની વય પૂર્ણ થતાં તેમને માનપત્ર
એક સુવર્ણચંદ્રક, એક શાક્ષ અને 'સાહિત્યચંદ્ર' નું
ખિરદ આપવામાં આવ્યું હતું. શ્રીમંત સરદાર રાજે
બહારે ચાપાર્ટીનો મેળાવડો કર્યો હતો. બહારગામોથી
સેંકડો સંદેશાઓ આવ્યા હતા. તેમજ સ્થાનિક
અને બહારગામના મળી બે હજાર લોકો
પધારેલા હતા. એ પ્રસંગે નીચેનું કાવ્ય
ગાવામાં આવ્યું હતું.)

(પૃથ્વીવૃત્ત)

જિનેન્દ્રચરણે લલી સ્તુતિ-સુભાવલી અર્પવા,
સમાજ-મનમંદિરે સુમતિ-વેલને રોપવા;
અનેક શુભ રીતિના સુલભ માર્ગ મેં દાખવ્યા,
પરંતુ સ્વજને સહુ વિફલ હેતુના માનિયા. ૧

કુરીતિ જનતાતણી અમિત દુઃખદા બાણવી,
સ્વધર્મ કિમ ભૂલતા વિશદ તે કરી દાખવી;
જિનેન્દ્રમુખથી ઝર્યો વિમલ ધર્મ લોકો પ્રતે,
વિરુદ્ધ જનરીતિ જે ઉચિત છોડવી સાંપ્રતે. ૨

સુબોધ પણ આપતા સ્વજનમાં તિરસ્કારીયો,
પ્રસંગ પડતા સહુ બહુ ઉપેક્ષીને ટાળીયો;

સુનીતિ બહુ દાખવી સ્વહિત સાધવા બોધથી,
પરંતુ ઉપહાસથી સહુ તણ તિરસ્કારથી. ૩

ભણે યુવક બાલ વા સહુ અમૂલ્ય વિદ્યા ભલી,
સુશિક્ષણ મળે ભલે પરમ ધર્મગ્રંથાવલિ;
સુકીર્તિ સહુને મળે કરી સમાજસેવા ભલી,
અપાર ભવસિંધુ આ સહજ તે તરે સંકલી. ૪

ટળે સકલ આપદા મન વળે સ્વધર્મે સદા,
ગળે અઘતતી બધી વિમલ ધર્મ જે સૌખ્યદા;
સુશિક્ષણ મળે સદા ક્ષણ ન વ્યર્થ જાઓ કદી,
વળે મન દયાધન પ્રભુપદે સ્વધર્મે રતી. ૫

રુચ્યો ન મમ બોધ એ પ્રથમ જે તિરસ્કારીયો,
પછી અનુભવે બધો બહુ જને પુરસ્કારીયો;
મળે અતુલ આત્મનો વિમલ શાંતિ આનંદ જે,
સુવૃદ્ધિ કરતા છતાં પ્રથમ મેઘ ભીતિ સજે. ૬

કૃતાર્થ બહુ હું થયો સ્વજનની કૃપા પેખતા,
મને અતુલ તોષ છે સફળતા મળી દેખતા;
સુવિદ્ય બુદ્ધ આગળે મમ સુકાર્ય અત્યલ્પ છે,
પરંતુ બહુ મિષ્ટ તે સફલતાથકી થાય છે. ૭

કૃતી નિજ શિશુ કરે યદિ અતીવ જે અલ્પ છે,
પિતા બહુ જ કૌતુકે અનુભવે સુખાનંદ તે;
મમાલ્પ કૃતિ મિષ્ટ એ સ્વજન ગંધુઓએ કરી,
સમર્પણ થજે ભલી જનપદાંધિમાં જે ધરી. ૮

તૈયાર થઈ હું રહ્યો ઉછળતી સુહર્ષોર્મિથી,
મળે નવીન જન્મમાં રુચિર દેહ સારો ફરી;

ઘડો કૃતિ ભલી તદા જિનપદે રહી મંગલા,
અખંડ જિનભક્તિથી સ્વજન સેવના સોજજવલા. ૯

જડો વ્યસન ભક્તિનું તનુ સદ્ધર્મકાર્યે પડો,
ઘડો કવન યોધના જનહિતે મતિ એ જડો;
નડો ન ગદ પૂજને સકલ સંત પાદાંબુજે,
ધરી પ્રગલ વાસના સફલ થાય બાલેંદુ જે. ૧૦

થઈ નયન મંદતા નહીં દિસે મને સ્પષ્ટ તે,
ન નાદ સમજે ખરો રચિર કર્ણરંધ્રે ભજે;
થયા સકલ સર્વ એ રદન સર્વથા ના ભણે,
થતી કૃશ તનુ હવે ગલિત નિત્ય શક્તિ હણે. ૧૧

નવી તનુ મળો મને સકલ શુદ્ધ કાર્યક્ષમ,
મને સ્વરૂપ મુક્તિનું સમજતા જ જાણે ભ્રમ;
પદાબ્જ વિભુતા રમો મન નિનાદ રાત્રદિન,
ભલી વિમલ ભાવનાવશ અખંડ કાર્યક્ષમ. ૧૨

અસંખ્ય આણુ મેળવી તનુ રચી બુઝો એ ભલી,
અપાર ઋણુ સૃષ્ટિનું પરમ મંગલા આ મળી;
સમર્પણ કરી ભલી જનતાણા પદે સેવના,
કૃતાર્થ પણુ હું થયો તનુ સુશૃણુતા ભાવના. ૧૩

મળી આણુ બધા હવે નિજ નિજ સ્વરૂપે જાણે,
સમર્પણ થજો સહુ સકલ પંચભૂતે ભાણે;
સમગ્ર મનમાં વસ્યો અતુલ શાંતિ આનંદ જે,
સ્વરૂપ નિજ સાંભરે સફલતા દિસે આજ તે. ૧૪

સ્મરી પ્રભુ મને કરું ગુરુપદાંબુજે વંદના,
અનંત સહુ સૃષ્ટિના સકલ ભવ્યને પ્રાર્થના;

અસંખ્ય અપરાધ જે સકલ જ્ઞાત અજ્ઞાત વા,
ક્ષમા સહુ કરો તમે કરી દયા મને તારવા. ૧૫

થજો મમ સહુ પ્રતે વિમલ મૈત્રીની ભાવના,
ન હો મમ મને કદા વિષમ પાતકી વાસના;
સમસ્થિતિ મને વસો સકલ જીવસૃષ્ટિ વિષે,
પ્રભુ ચરણસેવને મન રહો સુકાર્યો વિષે. ૧૬

પ્રાર્થનાપંચક'

(પ્રભુ અને ભક્તવચ્ચે રહેલું મોટું આંતરું દર્શાવતું કાવ્ય.)

(રાગ પ્રભાત)

તુજ સમો પ્રબલ સંસારતારક હજો, નહીં દિસે અવનીમાં અન્ય કોઈ,
મુજ સમો અવર પામર નહીં જગતમાં, હીન ને દીન જન અન્ય કોઈ;
પૂર્ણતા તૂં વર્યો કર્મ સહુ સંહરી, દ્રવ્યભાવે વર્યો મુક્તિ નારી,
ઘેરીયો હૂં કષાયોતણા પાશમાં, રખડતો ભવવને^૧ કર્મધારી.
પરમ મંગલ અને પૂર્ણતા તૂં વર્યો, સચ્ચિદાનંદરૂપી નિરાગી,
સકલ દોષે હર્યો^૨ કર્મમલથી ભર્યો, હૂં સદાનો રહ્યો છું સરાગી;
સકલ ત્રૈલોક્યમાં કોટિ રવિ સમ ભર્યો, તાહરો જ્ઞાન ઉદ્યોત મોટો,
મોહતિમિરે ભર્યો અંધ હું થઈ રહ્યો, માર્ગ મળીયો મને સર્વ જોટો.
સકલ આત્મિક ખરી અચલ લક્ષ્મી ઉવરી, સાર્થ શ્રીમંત તૂં સર્વસાક્ષી,
દ્રમક^૪ હૂં છું દયાપાત્ર જગમાં રહ્યો, દીન ને હીન સંસારલક્ષી;
તાહરા સમ નહીં કોઈ તારક દીસે, દેવનો દેવ તું દીનજંધુ,
માહરા સમ નહીં કોઈ દિસે જગે, જે દયાપાત્ર ને દોષ સિંધુ.

૧ લવરૂપી વનમાં. ૨ હરણ કરાયો. ૩ તને એવી આત્મલક્ષ્મી મળી છે. ૪ બિખારી.

વિમલ ધનનીલ તૂં મેઘ અમૃત ભર્યો, આત્મગુણજલથકી પૂર્ણ દીસે,
તૃપ્તિ હૂં શુષ્ક ચાતક થઈ વાંછતો, બોધજલધાર જિમ આત્મ હીસે;
માહરો જીવ થઈ તૃપ્ત મુજ તપતા, સર્વ જશો ટળી બોધ વરસે,
તાહરી સેવના નિત્ય મુજ લાભશે, કર્મની પ્રખરતા સર્વ હરશે.
તૂં ત્વરા કર હવે વર્ષ જલધારને, જ્ઞાન અંકુરવતી કર ધરાને,
પાપમલ સર્વ દૂર થશે જેહથી, ફલવતી સહુ થશે પુણ્યવાને;
કયાં સુધી ધીર ધારું હવે દીન હું, કર કૃપા ત્વરિત જિમ મોહ નાસે,
વિનતિ બાલેંદુની સફલ કર ભો પ્રભો ! જેહથી ચાચના સફલ થાશે.

શ્રી આદીશ્વર દાદાની પ્રતિષ્ઠા

(માલેગામમાં સં. ૨૦૦૯ના ફાગણ માસમાં શ્રી આદીશ્વર દાદાની
મેઢા ઉપરના ગભારામાં પ્રતિષ્ઠા થઈ એ પ્રસંગતું કાવ્ય.
એ મૂર્તિ શ્રી શત્રુંજયના મૂળનાયક શ્રી આદીશ્વર દાદાની મૂર્તિની
બરાબર ૧/૪ માપની શેઠશ્રી કીસનદાસ ભૂખણદાસે ભરાવેલી છે.)

શાર્દૂલવિક્રીડિત.

મૂર્તિ શ્રી જિનરાજની શમરસસ્વાનંદ મંદાકિની,
સંસારાણ્ધિ ઉપાધિ તાપહરણી જે છે સુધાસ્યંદિની^૨;
ભવ્યાંભોજવિકાસનૈકતરણી જે છે તમોનાશિની,
છે માંગલ્યકરી સદા અઘહરી કર્મારિ-સંહારિણી. ૧

શ્રી સિદ્ધાચલમૌલિ વાસરમણી ઉજ્જવાલતી મેદિની,
જ્ઞાનાનંદ વિકાસિની ઋષભની મૂર્તિ મનોહારિણી;
જે દેવેન્દ્રવિનિર્મિત પ્રકટિતા સદ્ભક્તિ ચિહ્નાંકિતા,
જેના દર્શનથી સદા પ્રગટતી આનંદ ઊર્મિ સ્થિતા. ૨

૧ પૃથ્વી ઉપર જ્ઞાનરૂપી વૃક્ષના અંકુરો ઉગાડ. ૨ આદ્યશમાં
તારલાઓથી બનેલી ગંગા જેવી નદી.

જે છે મંગલ ભૂષિતા ગુણયુતા સતપ્રાતિહાર્યૈથકી,
 નેત્રાનંદ સુભવ્યતા મન વિષે જન્માવતી સન્મતિ;
 શ્રી તીર્થેશતણી પ્રભા પ્રતિકૃતિ પ્રત્યક્ષ દીસે અહો !
 ભેટ્યા આદિ જિનેન્દ્ર આજ અમને સાક્ષાદ્ભૂતિ જીવે. ૩

જે આજે શુભ મલ્લિકાપુર વિષે કીધા પ્રતિષ્ઠાપિત,
 સાક્ષાત્કલ્પત રુ ભવિજનતણા પૂરે મનોવાંછિત;
 વત્યો છે જયકાર મંગલ ઘણા વાદધ્વનિ પૂરિત,
 હર્ષોદ્દાસ વધ્યો ઘણો જનમને સોભાગ્ય ગીતાન્વિત. ૪

પૂરી આશ થઈ કરી પ્રભુતણી આજે પ્રતિષ્ઠાપના,
 નિર્મી જે શુભ ભાવથી પ્રતિકૃતિ શ્રી કૃષ્ણદાસે ઘણા;
 હો આલંબનભૂત સંઘ સહુને પૂજા સુભક્તિ થવા,
 વાંછે છે ભવઅંત ભક્તિ કરતા બાલેન્દુ મુક્તિ થવા. ૫

મંગલમય ચાતુર્માસ

(ચોમાસામાં કરવાના કર્તવ્યો : : મેઘ અને વર્ષાઋતુ સાથે સરખામણી)
 દોહા

શ્યામ મેઘથી નભ ભરે, સહુ ચાતક હરખાય,
 આશાવંત હુવા સહુ, જનમનમાં સુખ થાય. ૧

નદી સરો છલકાવિયા, જલમય સહુ દેખાય,
 નીલ વસન† ધારે ધરા, જીવસૃષ્ટિ હરખાય. ૨

આવ્યો વર્ષાઋતુ જીઓ, અવની કરવા શાંત,
 સમૃદ્ધિ ફળફૂલની, થાવે સહુ નવ કાંત. ૩

સંતવૃંદ સ્થિર નગરમાં, કરતા શાંત નિવાસ,
 જ્ઞાન ધ્યાન તપમગ્ન થઈ, સાધે આત્મવિકાસ. ૪

† લીલું વસ્ત્ર, લીલીછમ વનરાજી.

સહુ સંપન્ન વિકાસથી, જ્ઞાનજલે થઈ પૂર્ણ,
શ્યામ મેઘની ઘનઘટા, ધરતા મુનિજન તૂર્ણ. ૫

તત્ત્વગિદ્ગુની માલિકા, મણિ મુકતાફલ વાન,
વૃષ્ટિ અખંડિત જે કરે, ભવિક ચિત્ત પરિમાણ. ૬

જનમન જલ શુભ સિંચને, મૃદુ ફલધારક થાય,
હર્ષ વધે ભવિ લોકમાં, ધર્માકુર રોપાય. ૭

જ્ઞાનભાવ ભક્તિથકી, સંઘ નદી ભરપૂર,
દાન શીલ તપ ભાવના, અમૃતજલના પૂર. ૮

ઓતસવ સુંદર જિનધરે, મેઘનાદ ગંભીર,
વાદ્ય વિવિધ વાગે ઘણા, ઘરઘર મંગલ તૂર. ૯

ભવિક કમલ વિકસિત થયા, શોભા ધરે અપાર,
ભાવ વસ્ત્ર અંગે ધરી, હર્ષ પ્રકુલિત સાર. ૧૦

પ્રતિનગરે ઘરઘર વિષે, તપ જપ વ્રત બહુ થાય,
પુષ્ટ થાય મન ભવિકના, ધર્મ સરો છલકાય. ૧૧

વીર ધર્મની વીજળી, ઝબૂકે અહ્ભુત તેજ,
દીપાવે જન નયનને, વધતા સહુ મન હેજ. ૧૨

કેઈ સંયમ ઇચ્છા ધરે, કેઈ શ્રાવક વ્રત ધાર,
નિયમો ધારે કેઈ જનો, સંવરનો જે સાર. ૧૩

સમકિત ફળ પુખ્તો વધે, વાધે ધર્મ નિધાન,
દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રના, ધાન્ય ફળે બહુવાન. ૧૪

શસ્યશ્યામલ આર્યભૂ, ન્યાય નીતિમય થાય,
પાપતાપ સહુ જાતના, જનમનમાંથી જાય. ૧૫

ધન્ય એહ વર્ષાઋતુ, જીવનપ્રાણ આધાર.
હરખાવે મુનિજનતણે, જ્ઞાન ધ્યાન વ્રત ધાર. ૧૬

વર્ષાઋતુ ક્ષણજ્યો ઘણું, શ્રાવક કુળમાં ભાવ,
 ઐક્ય વધો સહુ ધર્મીમાં, એકમના સહુ થાવ. ૧૭
 ઉન્નતિ જૈન સમાજની, ધર્મવિહિત જિમ થાય,
 કરો કાર્ય એવા સહુ, બાલેન્દુ મનમાં. ૧૮

વાયુયાન

(મુનિના આચારો પાળવા નિર્દેષ રહેવા માટે વિમાનની તુલના કરી છે.)

ઉપજાતિ

વિમાન ઊઠે ગગનાંતરાલે, યથેચ્છ વેગે સરરાટ ચાલે,
 જાણે ઊડે છે *ખગરાજ વેગે, આકાશ માર્ગે નિજ પાંખ તેજે. ૧
 ફરે ધરે ઊર્ધ્વગતિ પ્રસંગે, વિહંગના રૂપ ધરે નિજાંગે;
 ખાળોચિયા તેમ નડે ન ખાડા, આવે ન ઊંડા સર કોઈ આડા. ૨
 ન ડુંગરો પર્વત કોઈ માર્ગે, કરે ન કોઈ અવરોધ વેગે;
 નાલા નદી ત્યાં નહીં કોઈ આવે, વિમાન ઊડે અનિરુદ્ધ ભાવે. ૩
 રહે ધરા ઉપર એહ યાન, સ્પર્શે ન તેને મૃદુ તીક્ષ્ણ માન,
 કષાય લિપ્સા તમ મોહમાયા, જ્યુ સાધુના ચિત્ત હરે ન કાયા. ૪
 જ્યુ સાધુચર્યા અવિરોધ ચાલે, નહીં ફસાએ કુવિચાર-જાલે,
 વિમાન ઊડે તિમ અંતરાલે, રુંધે ન તેની ગતિ કોઈ કાળે. ૫
 હોએ કદી મોહિની આસપાસ, ને કામ જાણે યમનો વિલાસ,
 છે ધૂમ જેવો તમમેઘ ખાસ, રૂંધે ન ચર્યા મુનિના પ્રયાસ. ૬
 નિર્દેષ થાવું નભયાન જેમ, આચાર અવ્યાહત હોય તેમ,
 પરંતુ કિંચિત્ સખલનાજ થાય, સર્વસ્વ વેગે ક્ષણમાંહી જાય. ૭
 પ્રમાદ થાએ ક્ષણનો જરાએ, યંત્રો વિષે સૂક્ષ્મ વિકાર થાય,
 વિમાન અગ્નિ ભડકે બળે છે, કૃતાંત તેને ક્ષણમાં ગળે છે. ૮

સાધુ કદી ઉચ્ચ પદે ખિરાજે, અનેક શિષ્યો સહ જોડ ગાજે,
 વાદી ગજેંદ્રો પણ દૂર નાસે, આચાર્ય ચૂડામણિ તુલ્ય ભાસે. ૯
 ચારિત્ર્ય નામા નભયાન ભાંગે, તો તે પડે સાગર મધ્ય વેગે,
 લાધે ન તેનું સુવિશાલ નામ, પહોંચે જઈ તે ચમરાજ ધામ. ૧૦
 માટે પ્રભુ ગૌતમને કહે છે, ‘પ્રમાદ મા ધાર’ પ્રભુ વદે છે,
 પ્રમાદ એક ક્ષણનો જરાસો, અનંત સંસારતણો જ વાસો. ૧૧
 વિવેકધારા મનમાંડી ધારી, આત્મૈક ભાવો જહુધા વિચારી,
 વિમાનનો વેગ અખંડ રાખો, મુક્તિસુધા મંગલ મોદ આપો. ૧૨

શ્રી મહાવીરસ્વામીનું હાલરિયું

અંદન ગંધ મનોહર કાષ્ઠ નિપાયું પારણું,
 સુંદર રચના વેલ કલામય અલર અંગ;
 ચિત્રિત રંગ નયનહર આકર્ષક ચિત્રામણો,
 એમાં લાડકવાયો વર્ધમાન નૃપ જાલ.
 હાલો હાલો હાલો હાલો વીર કુમારને. ૧

ગૂંથ્યા મૌક્ટિક અલર હાર વિવિધ જહુ ભાતના,
 જોડ્યા રત્ન વિવિધ મનગમતા રંગ સુહાય;
 હીરા નીલમ મરકત લાલ કુશલતા દાખવે,
 એવા પારણિયામાં પોઢે વીર કુમાર. હાલો ૦ ૨

ઝાલે માતા ત્રિશલા પારણિયાની દોરડી,
 રેશમ રંગી સુંદર ઘુંઘરવાળી સાર;
 જોડે મુખથી હાલરિયાના ગીત મનોહરા,
 નિકળે સંગીત રાગ રસાળ મનોહર ચાલ. હાલો ૦ ૩

માતા નિરખે ફરી ફરી મુખડું વીર કુમારનું,
 હરખે નિજ મનમંદિર થાપે જાલક વીર;

- દેખી મુખ પંકજ પર લક્ષ્મી તેજ વિલાસને,
ત્રિશલા હૃદય પ્રકુલિત થાય અનંત વિચાર. હાલો ૪
- દેખી ભાલ વિશાલ જે અષ્ટમી ચંદ્રાકારનું,
આંખો ચંચલ વેધક સૂચક બુદ્ધિનિધાન;
નાસિક ચંપક કલિસમ સુંદર સરલ સોહામણું,
એના હોઠ મનોહર લાલ પ્રવાલનો રંગ. હાલો ૫
- ગમતા લાલ ગુલાબી ગાલ કુંવરના શોભતા,
જે છે મૃદુ આકર્ષક ને નયનાનંદ;
હસતા કુંવર પ્રકુલિત વદન સુકોમલ શોભતું,
ખીલ્યું જિમ કમલાકર શોભિત સુંદર અંગ. હાલો ૬
- જાણે સંતહૃદય નિર્દોષ પ્રસન્ન થયું ભલું,
અથવા કોડે જન્મનું પુણ્ય સમુચ્ચય થાય;
દીકું નિરુપમ અમૃત ઝરણું મન આહ્લાદનું,
એવું રૂપ નિહાળી માતા હરખ ન માય. હાલો ૭
- મારી કૂખે આંચો શું એ ઈંદ્રપુરી ધણી,
અથવા પુરુષોત્તમ કે ચક્રી વા જગદીશ;
મારા ભાગ્યતણા પુણ્યોદય આજ ફળ્યો દિસે,
માતા વિસ્મય પામી ચૂંખે વારંવાર. હાલો ૮
- કંચન વર્ણ ચમકતો વિલસિત ખાલક અંગનો,
અંગોપાંગ વિકસ્વર સ્વર્ણકમલ અવદાત;
દર્શન કરતા નેત્ર ન થાકે વીર કુમારના,
એવો અદ્ભુત રૂપ મનોહર સુંદર ખાલ. હાલો ૯
- ઘડી ઘડી વીર અકારણ હાસ્ય કરે સોહામણું,
એને શાથી મનમાં આનંદોર્મિ થાય ?
શું એ ચક્રી રાજા વાસુદેવ થાવતણો,
એને હર્ષ ધણો છે શાસન કરવા લોક. હાલો ૧૦

અથવા હાસે દેખી મોહવિવશ જનતાંતણે,

એની પરવશતા પર હાસે મારો બાલ;

શું એ સાર રહિત સંસારતણે નોંધ હસે,

શું એ સૂચક છે વૈરાગ્યતણે સંકેત ?

હાલો ૧૧

લીધો ઉચ્છ્રી હૈયે આંખે વત્સલ ભાવથી,

મારો લાડકવાયો ડાહ્યો ગુણિયલ બાલ;

મુજને દુઃખ ન દેશે મુજ મનમાં વિશ્વાસ છે,

નિરખી પાછો પારણિયામાં મૂકે બાલ.

હાલો ૧૨

પગની નેડી ઘડી ઘડી ઉછાળે બહુ નેરથી,

શું એ પૃથ્વી ઉપર રાજ્ય ગળવા કાજ;

અથવા પરિવ્રાજક થઈ ઉપદેશામૃત સિંચવા,

ફરશે જનતા જાગૃતિ કરવા દેશવિદેશ.

હાલો ૧૩

આવે માતા નયને આંસુ સ્નેહ ઘણો ધરે,

બાલક મુખ એવારે સ્નેહે તે બહુવાર;

ત્રિશલા શંકા ધરતી વીરતણા વૈરાગ્યની,

તેથી મમતા જાગી હૃદયતણી વિસરાણ.

હાલો ૧૪

માથે કોમલ કેશ સુનેરી વિલસે શોભતા,

વાયુ વેગે કંપે સુંદર કેશકલાપ;

મસ્તક ઉન્નત શોભિત ભાગ્ય સકલ સંકેત છે,

ઘડી ઘડી ઝાલે મસ્તક કેશ એ મારો બાલ.

હાલો ૧૫

શું એ રિપુગણ ચોટી હાથે ઝાલી તાણશે,

ખેંચી ચરણોમાં રિપુ મસ્તક મૂકવા કાજ;

જગમાં ડંકો વિજયતણો વગડાવવા,

થાવા ચક્રવર્તી નૃપ દિગ્વિજયી સંકેત.

હાલો ૧૬

અથવા જગતારક થઈ આત્મરિપૂને જીતવા,

કરવા હુંચન ખેંચે કેશકલાપ અશેષ;

- દીક્ષા લેશે શું એ ખાલક મારો લાડલો,
મારા કોડ બધા થઈ વિદ્વ સકલ મનમાંય. હાલો ૧૭
- મેં તો ધાર્યા મનમાં વિવિધ મનોરથ બાળના,
એને જ્ઞાન બણાવી પરણાવીશું નાર;
વહુના મુખડા જોશું લહાવો સહુ સંસારનો,
વસ્ત્રા લંકા રોથી શણગારીશું ખાલ. હાલો ૧૮
- મુજને પૌત્રતણા મુખ જોવાના બહુ કોડ છે,
મારા વીરતણો સંસાર અખંડિત થાય;
તે શું નિષ્કળ થાશે સર્વ મનોરથ બાવના,
શું એ મુનિવર થાશે તારક જગનો નાથ ? હાલો ૧૯
- મંગલ ચૌદ મનોહર સ્વપ્ને સૂચિત ખાલ એ,
એના જન્મથકી થઈ સઘળી લીલા લહેર;
વધિયા ધન ધાન્યે અધિકાર વધ્યા સહુ લોકમાં,
એ શું વ્યર્થ થવાનું મંગલ કમલાવાન. હાલો ૨૦
- મૂઠી વાળે મારો ખાલ દિસે વડલાગિયો,
શું તે યુદ્ધકલામાં કુશળ થશે રણધીર;
એના પગમાં લક્ષ્મી સહુ જગની આખોટશે,
એ તો કરશે મંગલ જગમાં જીતનિશાન. હાલો ૨૧
- એ શું મુનિજનનો પણ ઈશ થશે જગનો ધણી,
થાશે ઈંદ્રતણે પણ વંદ્ય દેવનો દેવ;
જગનો તારક મારગ મુક્તિતણો જગ બોધશે,
આતમ જ્યોત પ્રકાશી દર્શક જગનો બાણ. હાલો ૨૨
- અંતર શત્રુ સકલને જીતી વિજય મિલાવશે,
નમશે સંત અને નૃપવૃંદ કરે સહુ સેવ;
એવો નાથતણો પણ નાથ થશે મુજ લાડકો,
મારો ગુણવંતો ને બહાલો ગુણિયલ ખાલ. હાલો ૨૩

નિજ સંસાર તજીને જગના સહુ સંસારને,
 કરશે મંગલ સહુનું તીર્થ રચી જિનદેવ;
 હોજો કોડ પૂરા મુજ કુંવરતાણા સહુ ચિત્તના,
 મારી કૃપ થઈ ધન્ય ધન્ય સકલ જગમાંહે. હાલો ૦ ૨૪

ગાયું વીરતાણું હાલરિયું એ બહુ ભાવથી,
 ગાતાં આતમ અનુભવ આનંદ અંગ ન માય;
 પ્રગટે સુખ રોમાંચ વિકસ્વર પુલકિત અંગમાં,
 બાલેન્દુ નમતો વીરચરણ સાક્ષાત. હાલો ૦ ૨૫

શ્રી મહાવીર જ્યાંતિ

(હરિગીત)

નભ શ્યામ સુંદર શુચિ મનોહર નયનરમ્ય વસંતમાં,
 ઉત્સાહ સર્વ નિસર્ગ વરતો મોદ ભરતો અવનીમાં;
 સહુ પુષ્પિતા વિનીતા લતા પ્રસરે મનોહર ગંધને,
 સ્વાગત સમર્પે ભાવભીનું વર્ધમાન કુમારને. ૧

મધુમાસની મધુયામિની પ્રસરે સુશીતલ ચંદ્રિકા,
 કોકિલ કરે કલરવ મનોહર રાગ પંચમ ગાવતા;
 અવસર થયો જાણી ઉદયને ધર્મ-રવિ શ્રી વીરને,
 શુભ મોદ ઉલસિત વૃદ્ધિ પામે ક્ષણક્ષણે ભવિ ચિત્તને. ૨

શ્રી મગધ દેશે કુંડ નગરે વર્ધમાન સહુ થયા,
 ધન ધાન્ય બુદ્ધિનિધાન સહુકો વૃદ્ધિ પામ્યા દુઃખ ગયા;
 ક્ષત્રિય સુહંકર વીર કુલમાં પ્રગટ નરમણિ જન્મશે,
 સિદ્ધાર્થ ત્રિશલા કુલ પતાકા યશ જગતમાં ગાજશે. ૩

સહુ ભાવથી બહુમાનથી શુચિ વર્ધમાન અમે ઘણા,
 ત્રિશલા મને સુત નામ ધારે 'વર્ધમાન કુમાર'ના;

સહુ સંત મુનિજન અમર લોકે હર્ષ મંગલ અતિ વર્યા,
 સહુ જગતનો ઉદ્ધારકારક જન્મશે ભાવે ભર્યા. ૪

શુચિ અમરલોકે ઉત્સવોના ચિહ્ન અંકિત આંગણા,
 શચિ ઇંદ્ર ને નાગેંદ્રને પણ કોડ સેવાના ઘણા;
 સિદ્ધાર્થ ગૃહ જિન-રવિ ઉદયથી ઝગમગે તેજે ભર્યું,
 સંકીર્ણ નભ થાતું દિસે ત્યાં દેવ દેવી સંચર્યું. ૫

ત્રિશલાતણા આનંદનો નહીં પાર રહેતો ચિત્તમાં,
 ઘર ઘર વિષે પ્રગટે દિવાળી ખેલ કુતુહલ લોકમાં;
 જીવે ઘણું ઇહલોકમાં એ સત્ય ધર્મ વધારવા,
 આલેન્દુ કરતો વીરચરણે નમન જિનગુણ ભાવવા. ૬

નૂતન વર્ષાભિનંદન !

(“જૈન ધર્મ પ્રકાશ”નું વાર્ષિક અભિનંદન)

(મંદાકાંતા)

કાવ્યાનંદે કવિજનતાણી કાવ્યની સ્ફૂર્તિ જાગે,
 જે સ્ફૂર્તિની સરસ પ્રતિભા ગૂંથણી કાવ્યભાગે;
 તેથી શોભે વિવિધ રચના વર્ણુમાલાવિલાસ,
 એવા કાવ્યો પ્રગટ કરતું જૈનધર્મ પ્રકાશ. ૧

કાવ્યે શોભે કવિજન ગિરા જે સુધાની પ્રવાહી,
 તે વાણી છે કવિ ગુણુતાણી સુંદરા કીર્તિવાહી;
 જેના ગંધો સુભગ સુખદા જે ભરે સન્નિવાસ,
 થાવા ગેહો સહુ મધમધે જૈનધર્મ પ્રકાશ. ૨

તત્ત્વો મોટા વિશદ કરતા કાવ્યગંધી પ્રગંધો,
 દૃષ્ટાંતોથી જનમન વિષે અર્પતા દિવ્ય ગંધો;
 જે સાધે છે વિવિધ મનના સંશયોનો વિનાશ,
 એવા લેખો સરસ પીરસે જૈનધર્મ પ્રકાશ. ૩

જે રશ્મિથી વિકસિત કરે ભવ્યકેરા મુખાખજો,
આત્માનંદે ભવિજન સદા ડોલતા નિત્ય ગાજો;
જે આત્માના સુરભિત કરે સર્વ ભાગે પ્રદેશ,
જીવે રૂઝા પ્રચુર ગુણથી જૈનધર્મ પ્રકાશ. ૪

વિદ્વદ્ભોગ્યા વિવિધ કવને અર્પતું દેવવાણી,
તેવી બોધે શુચિ રસભરી ગુર્જરી કાવ્યખાણી;
મીઠી હિંદી વિમલ રુચિરા રાષ્ટ્રવાણી વિલાસ,
આનંદોર્મિ પ્રકટિત કરે જૈનધર્મ પ્રકાશ. ૫

વાર્તા સારી મધુરરસભરી ધર્મના વીરકેરી,
સારી નારી ઋણુમતિ તરી જેહ સંસારનારી;
આદર્શોના સરસ મહિમા સુપ્રકાશે વિલાસ,
વૃદ્ધિ પામે પ્રગટિત કથા જૈનધર્મ પ્રકાશ. ૬

કાવ્યો રૂઝા નવરસ ભર્યા બોધકારી રચીને,
સિદ્ધાંતોને સુલભરચના સુપ્રબંધે લખીને;
ગૂઢાર્થોને પ્રકટિત કરી બોધ આપે સુવાસ,
એવી ઈચ્છા પ્રગટિત કરે જૈનધર્મ પ્રકાશ. ૭

અર્થાભાવે વિવિધ કવિની વંચિતા હો ન વાણી,
ભો શ્રીમંતો ! અવિરત કરો દ્રવ્યવૃષ્ટિ વખાણી;
જેથી થાશે ભવિક મનનો ધર્મભાવે વિકાસ,
આપે તેથી શમરસ ભર્યો જૈનધર્મ પ્રકાશ. ૮

ભો નગાધિરાજ !

(પર્વતનું નિમિત્ત વર્ણનમાં આગળ ધરી આત્મભાવના પ્રગટ કરી છે.)

(હરિગીત)

નગરાજ તુજને ધન્ય તારા શિખરથી નિર્ઝર વહે,
એ રૌપ્ય ઝરણા ખાસ ભાસે બોધયુત અમૃત વહે;

- જિમ કાવ્યગંગા કવિમુખેથી સતત શીતલ જલ વહે,
તિમ તાહરું મૃદુ હૃદય પિગળી જસ પ્રપાતો આ વહે. ૧
- ભવિ માનવોના પાપ ધોઈ શુદ્ધ મન કરવા ભણી,
સરિતા યની ગતિ શીઘ્ર ધારી શુદ્ધ સાત્ત્વિક બોધિની;
જીવન સમર્પે સર્વ જનને ચિત્ત શાંતિ વધારતી,
તારા પ્રતાપે એ યની ઉપકારકારી ભાસતી. ૨
- શાખા પ્રશાખા વિસ્તરી ભરપૂર જલથી જે ભરી,
અંગે તરંડક ધારતી તારે કેઈકને સુખકરી;
જે પતિતની ઉદ્ધારિણી ગાજે જગે ગદ્ગદારિણી,
ગિરિરાજ ! તારી એ કૃપા છે ભવિકજન સુખકારિણી. ૩
- કેઈ ગગનચુંબી વૃક્ષરાજો પુષ્પ છે તટિની-તટે,
ધન ધાન્યની સમૃદ્ધિ કરતી જલ સમર્પી જે છતે;
તારા પ્રતાપે શોભતી સુજલા અને સુફલા ધરા,
ગિરિરાજ ! તૂં તો ધન્ય તારા ફલ દિસે છે શુભકરા. ૪
- નગભૂપ ! તારા મસ્તકે પ્રભુરાજ જઈને છે રહ્યા,
વનરાજ સિંહ સુખે વસે છે તુજ ગુફામાં જે રહ્યા;
મુનિરાજ તારા પરિસરે સાધે સમાધિ ચિત્તની,
કણુકણુ સુવાસિત થઈ રહી રજ-સ્પર્શનાથી મુનિતાણી. ૫
- ડગલે અને પગલે વનસ્પતિ તાહરા અંગે વધી,
જે ઔષધી ગદ્ગદ રણ કરતી સુગુણ વરતી એ બધી;
મુનિરાજની સુવિચારધારા અમૃતખિંદુ જલ ભરી,
ગુણકારિણી થઈ તાહરા અંગે વિરાજે શંકરી. ૬
- તૂં ઈંદ્ર કરથી મસ્તકે ધારાધરા વૃષ્ટિ ધરી,
થઈ પુનિત આપે ઝરણુ રૂપે જલ ઘણા પાત્રો ભરી;
ઉપકાર કરતો પરતણે ઉચ્ચરે ન વાણી શબ્દથી,
તૂં ધન્ય છે મુનિરાજ સમ જે નિઃસ્પૃહી મન શુદ્ધથી. ૭

હિમ મુકુટ ધારી મસ્તકે વક્ષઃસ્થળે પ્રભુમૂર્તિને,
અંગે વનસ્પતિ વસ્ત્રભૂષણ રજતરંગ વિચિત્રને;
સર્વાંગથી ઝરણા અનૂપમ શાંતિ જલ પીયૂષના,
નગ અકવર્તી ખાસ શોભે રાજરાજેશ્વરતણા. ૮

તારા ચરણમાં નમન મારું ભક્તિભાવે અર્પતા,
આનંદ મંગલ વૃદ્ધિ પામે ભજન તારું ગાવતા;
તારા સુગુણ ગણ અતિ મનોહર ભવિકજન મનને હરે,
બાલેન્દ્ર ભાવે કાવ્યના આનંદને દિલમાં વરે. ૯

શારદાપૂજન

(સરસ્વતીના જુદા જુદા આભરણો અને ભૂષણોનું કાવ્યકલાની દૃષ્ટિથી વર્ણન કર્યું છે.)

(હરિગીત)

સ્ફટિકાસના મૃદુ ધવલવસના હસ્ત પુસ્તકધારિણી,
વીણા નિનાદિત મધુરવચના જેહ છે જગમેહિની;
જેને સુશોભિત હંસવાહન શારદા પ્રતિબોધિની,
મંગલ કરી રંજિત જગતને પ્રેમભક્તિ વિનોદિની. ૧

જે શબ્દસૃષ્ટિ વિલાસ વિધિ શુભ કવન રચતા કવિજનો,
પૂજા કરે તારી સમર્પી વિવિધ રસમય ભોજનો;
જે ગંધયુત ષડ્રસ મનોહર ભાવવાહી શબ્દથી,
અર્પે અલંકૃતિ સ્વર્ણ મણિમય સ્ફૂર્તિદાયક ભાવથી. ૨

પ્રાસો બનાવી યમકના બહુ છંદ ને અનુબંધથી,
જે મધુર ભાસે કર્ણભૂષણ કવિ રચે સંબંધથી;
શાર્દૂલ મધુરા શાલિની ને માલિની તિલકા રચે,
વળી સ્તંભરા મધુમાલતી ને સ્તંભિણી છંદો રચે. ૩

મંદારમાલા કાવ્યરચના વિવિધ છંદ વિલાસના,
કંઠે સમર્પે તાહરા બહુ શોભતા આનંદના;
બહુ કાવ્ય ગીતો તાલ ને કરતાલ સાથે ગાવતા,
આનંદ બાગે બ્રહ્મનો જે આત્મસમરસ ભાવતા. ૪

ઉપમા રચે જેથી હૃદયના તાર સ્વરમય નાદતા,
શબ્દોત્પત્તિ સૃષ્ટિ રચે કવિ તાહરા ગુણ ગાવતા;
ભૂલે કવિ નિજને સમર્પી કાવ્ય-રસમાં ઝીલતા,
પૂજા કરે તારી અહર્નિશ શબ્દપુષ્પ વધાવતા. ૫

કતિપય પદો નહીં અર્થ જેમાં જે વિડંબન કાવ્યનું,
રચના કરીને નામ ધારે કવિશિરોમણિ વ્યર્થનું;
એ કવિ નહીં પણ કપિ ગણાવે પંડિતો આગળ જુઓ,
કુંભાર લડતો બ્રહ્મ સાથે એહ કલિકાલે હુવો. ૬

એવા ઘણા કવિવંચકો જે પાકિયા છે ઘરઘરે,
ચલચિત્રપટ ને નાટ્ય ગાયન કાવ્યચેષ્ટા આદરે;
ભો શારદે! તારી કરે છે એહ ઘોર વિડંબના,
તૂં કર ક્ષમા એ બાલ બાણી ગર્વ ઉદ્ધત ભાવના. ૭

કવિઓ થયા તારી કૃપાથી કેઈક યુગયુગ ગાજિયા,
ગંગા વહાવી કાવ્યરસની અમર સહુ જગ ભાવિયા;
રચના સુમંગલ શબ્દ મણિમય જેમણે અર્પ્યા તને,
જગમાં થયા છે ધન્ય કવિઓ અમર કૃતિ જસ જગ ગણે. ૮

હું ચરણરજ કવિજનતણો છું બાલ ગુણહીનો અતિ,
છું તુચ્છ ને કવિ હાસ્ય લાયક અદ્ય છે મારી મતિ;
આપી કૃપા પ્રતિભા કવિની સફલ કર મુજ જન્મને,
ખાલેન્દુ ચાહે શારદાની સેવના અવિચલ મને. ૯

ભો ઉષા માટે !

(આત્મજગૃતિને સવારના ઉષઃકાલની ઉપમા આપી કાવ્ય રમ્યું છે.)

(ભુજંગપ્રયાત)

ઉષાદેવિ માટે ! નમું પાય તારા, જગન્માત તૂં કાર્ય તારા અનેરા;
 સહુ જોવતા તાહરી રાહ પ્રેમે, ઉષઃકાલને આદરે સર્વ નેમે. ૧
 હતા તારલા નૃત્ય ને ગાન ગાતા, મુખો તેમના થાય નિસ્તેજ જોતા;
 થયા અસ્ત એકેક તારા પ્રભાવે, થયો અંદ્રમા ખાખરા તુલ્યભાવે. ૨
 ખગો ગાય સંગીત તારા ગુણોને, તજી ઊંઘ ઉઠ્યા નવોત્સાહ ભાને;
 નવું તેજ ને ભાન સર્વત્ર જાગે, નવા કાર્યમાં ભાવથી સર્વ લાગે. ૩
 ગયા ચોર ને જાન મોહું છુપાવે, થઈ શામ પોતે સ્વશક્તિ ગુમાવે;
 જુઓ ધૂકળાલો થયા અંધ વેગે, ઉષા ! તાહરા તેજમાં શક્તિ જાગે. ૪
 ભર્યું સર્વ આકાશ તારા પ્રકાશે, નવોત્સાહ સંચાર સર્વત્ર ભાસે;
 સહુ જીવમાં ભાવ કર્તવ્ય જાગે, તજે ઊંઘ આલસ્ય સર્વે સુવેગે. ૫
 ગયો દૂર નાસી જુઓ અંધકાર, ખરી દૂતી તૂં સૂર્યની વેત્રધાર;
 ધરે કોઈ ભાવે પ્રભુ ચિત્ત ધ્યાન, જપે કોઈ માલા મુખે મંત્ર ગાન. ૬
 કરે કોઈ પૂજા ધરી ગંધ ધૂપ, વરે કોઈ પુણ્યાંશ ભક્તિ અનૂપ;
 કરે કોઈ સંચાર તીર્થે જવાને, ધરે ચિત્ત ત્રૈલોક્યના શ્રી પ્રભૂને. ૭
 ઉષા જોહના ચિત્ત આકાશ ઊગે, હરે મોહની ઊંઘ આલસ્ય ત્યાગે;
 થયો શુદ્ધ સમ્યક્ત્વનો સુપ્રકાશ, જુવે આત્મની જગૃતિનો ઉન્નસ. ૮
 ગયું તેજ મિથ્યાત્વના તારલાનું, હવે ઊગશે શુદ્ધ વૈરાગ્ય બાનુ;
 વિહંગો ગિરાના વદે સત્ય વાણી, અહો સંતસંધે મુખે જે વખાણી. ૯
 દયા ને અહિંસાતણો ભાવ જેમાં, વધ્યો સર્વ ઉદ્ધાસ સત્કર્મ તેમાં;
 થયા તે પછી અન્ય પ્રાણી હિતસ્વી, વિરોધી વિચારો ગયા સર્વ નાસી. ૧૦
 ચિદાકાશમાં તૂં ઉષા ઊગ વેગે, હરી મોહ મિથ્યાત્વ આલસ્ય વેગે;
 તજી ચિત્તના સર્વ દુઃકર્મ ભાવો, પ્રકાશે રવિતેજ સત્કર્મ લાવો. ૧૧

ઉષા દેવિ ! તારા પદે હું નમું છું, કૃપા યાચના પ્રાર્થના હું કરું છું;
પ્રભૂનો ખરો માર્ગ તેથી જણાશે, અહોરાત્ર ખાલેન્દુની ઝંખના છે. ૧૨

શાનો છે અભિમાન ?

(અભિમાન ધારણ કરનારને શિખામણ)

(રાગ-અહાર)

શાનો છે અભિમાન તુજને શાનો છે અભિમાન ?
ક્ષણજીવી સહુ મિથ્યા જગમાં કાં ભૂલે છે ભાન ? તુજને૦
કયું કાર્ય મોટું કીધું છે જગ લેશે તુજ નામ ?
અપરંપાર જગતમાં મોટા ઇતિહાસે જસ નામ;
કાળતણા એ થયા કોણિયા રહ્યા ન તેના ઠામ,
રાજા ચક્રી વાસુદેવ ને જેના મોટી હામ. તુજને૦
અદ્ય જ્ઞાની માયા કપટી તુરુછ તાહરા કામ,
જ્ઞાની રવિ આગળ તૂં શોભે આગિયો તારું નામ;
અંથકાર કવિ કલાકારમાં કયાં છે તારું ઠામ ?
ફેગટ મલકાએ તૂં મનમાં અહંકાર વશ કામ. તુજને૦
ફૂલાએ તૂં મનમાં મોટો અક્રુડ ધરતો વામ,
ફકડ થઇને ફરે જગતમાં તારું નરકે ઠામ;
ખૂઝ ખૂઝ તૂં મનમાં ચેતી ઓળખ સ્થિતિ તમામ,
ચેતીશ તો જ તરીશ જગતમાં ખોટું ન ધરીશ માન. તુજને૦
અહંભાવ આત્માનો દુશ્મન જાણી તજ અભિમાન,
વિનય ચિત્તમાં ધારણ કરતા સરશે તારું કામ;
અહંકારથી દૂળ્યા કેઈક કાળાં કીધાં નામ,
ખાલેન્દુ વિનવે છે તુજને ધાર વિનય ગુણધામ. તુજને૦

માલેગામમંદિર શ્રી ઋષભદેવ સ્તવન

(દેશી-કડખાની)

મલ્લિકાપુર^૧ ધણી ઋષભ ચિંતામણિ,
 નગરશિર મુકુટમણિ સરસ શોભે;
 મોક્ષગંગાતીરે^૨ વિમલ જે મન હરે,
 સેવતા આદરે ચિત્ત લોભે. આંકણી.
 સુમતિ મતિ પરમગતિ નમત સહુ સુરતતી^૩
 મૂર્તિ અતિ શોભતી શાંતભાવે,
 સહસ્ર ક્ષણિ છત્રશિર પાર્શ્વજિન ચિત્તહર,
 કરત નત શિર ભલા ગીત ગાવે. ૧
 પાર્શ્વ ચિંતામણિ ક્ષણિમણિકર^૪ શિરે,
 હરત અઘ ભવિતણા ત્વરિત ક્ષણુમાં;
 ધર્મજિનપતિતણા ચરણ નમતા ભલા,
 ભવિક શુભ ગતિ વરે સરલ મનમાં. ૨
 ચંદ્ર જિનરાજ અષ્ટમ મહાગુણનિધિ,
 વિમલ જ્યોત્સ્ના^૫ સમા સૌખ્ય આપે;
 એહવા જિનપતિ વિવિધ શોભે અતિ,
 પ્રતિકૃતિ તીર્થપતિ ધર્મ થાપે. ૩
 વિમલગિરિ^૬ તીર્થની પ્રતિકૃતિ શોભતી,
 વિવિધ દૃશ્યો ઘણા મન હરે છે;
 દૂંકે દૂંકે ઘણા મંદિરો શોભતા,
 શિલ્પની શુભ કલા જે ધરે છે. ૪

૧ માલેગામ. ૨ માલેગામતી નદીનું નામ. ૩ દેવતાઓ. ૪ સર્પના માથા ઉપરના મણિના કિરણો. ૫ ચંદ્રના કિરણો. ૬ શ્રી શત્રુંજય તીર્થના દેખાવોના ચિત્રો અનેક છે.

નં દિવર્ધન^૧ મહામૂલ્ય પ્રાસાદનો,
 ભવ્ય શોભે અલંકાર સારો;
 પાદુકા ઋષભ જિનપતિતણી શોભતી,
 વૃક્ષ રાયણુતળે તીર્થ ધારો. ૫
 દશ્ય અર્બુદગિરિ^૨ ઋષભ મંદિરતણા,
 શિલ્પ વિજ્ઞાનના જે નમૂના;
 કાલિકતાતણા શીતલ જિનપતિ,
 કાચ મંદિર વિષે દશ્ય નાના. ૬
 પરિકરાંકિત દિસે દેવ શ્રી ઋષભજિન,
 અવતર્યો સિદ્ધગિરિ ખાસ દીસે;
 યક્ષ દેવાદિકે પરિવર્યો શ્રીપ્રભુ,
 ધર્મ સિંહાસને જે વિરાજે. ૭
 વદન મૃદુ હાસ્યનું પ્રશમરસ લાસ્યનું^૩
 વિમલ સમુપાસ્યનું^૪ નિરખવાને;
 નયનકમલો ઠરે શાંતરસને વરે,
 સહુ હરે દુઃખતતિ મુક્તિધામે. ૮
 પંચતીર્થે દિસે પરિવર્યો શ્રીજિન,
 પ્રાતિહાર્યે સુશોભિત દીસે;
 જોવતા મન ઠરે ભૂખ તૃણા હરે,
 નમ્ર ખાલેન્દુનો હંસ હીસે. ૯
 સહસ્ર જે ત્રણ્યમાં આશ્વિન માસમાં,
 સ્તવન ગાયું પ્રભુ આદિજિનનું;
 જે ભણે સાંભળે તસ ઘરે મંગલિક,
 શાંતિ સુખ સર્વે નિશ્ચે થવાનું. ૧૦

૧ શ્રી આદીશ્વર દાદાના જિનમંદિરનું નામ. ૨ આખૂણના મંદિરનું ચિત્ર. ૩ મુક્તિના આનંદનું નૃત્ય. ૪ પૂજા કરવાને લાયક.

ભો જલદ !

(કવિ મેઘને ઉદ્દેશીને આત્મશાંતિ માટે બોધરૂપી જલની
વૃષ્ટિની યાચના કરે છે)

(વસંતતિલકા)

ભો ત્રાહિ ત્રાહિ ! કરતા મૃગલા ફરે છે,
થાતા તૃષાર્ત જલ પાછળ આથડે છે;
ગ્રીષ્માર્ત વાયુ જલભાસ જુઓ કરાવે,
દોડે ઘણા હરિણુબાલ તડાગ ભાવે, ૧
સંસાર તમ જન દુઃખિત સૌખ્ય માટે,
દોડે ઘણા પણ નહીં સુખ મેળવે તે;
આભાસ માત્ર સુખનો ક્ષણવાર દીસે,
શાંતિ ન છે મૃગજલે કિમ કાળ જાશે? ૨
કામાદિ પડ્રિપુ હરે સહુ શક્તિ તેની,
જેને ગણ્યું સુખ ન તે મૃગભાસ પાણી;
તેથી ન શાંતિ મળતી પણ દાહ વાધે,
કંઠો સુકાય પણ શાંતિ કદી ન લાધે. ૩
માટે પ્રભો જલદ ! વૃષ્ટિ કરી અપૂર્વ,
પૃથ્વી વિષે કર સમર્પણ શાંતિ પર્વ;
ધારાશતે નદી જલાશય પૂર્ણ થાય,
ભૂમિ સમૃદ્ધિ વરતી સહુ દાહ જાય. ૪
પૃથ્વી થશે સરસ ને તૃણ ધાન્યવાન,
આનંદમંગલ જને થઈ પ્રાણવાન;
પક્ષી પશુ મનુજ કીટક સર્વ જીવ,
વારી ક્ષુધા તિમ તૃષા મન શાંતિ ભાવ. ૫

સમ્યક્ત્વ સંવર મનોમય સામ્ય લાવી,
 જીતી વિકાર સહુકો' પ્રભુ ચિત્ત ભાવી;
 તાબે કરી પ્રબલ ઈન્દ્રિયને સમસ્ત,
 આત્મીય ભૂખ જય મેળવતા પ્રશસ્ત. ૬
 ભો મેઘ ! આવ વિજળી સહ ગર્જતો તૂં,
 અગ્રે ધરી વિવિધ રંગીન ચાપને^૧ તૂં;
 ધારા સહસ્ર ધરતી જલવૃષ્ટિ આવ,
 આકાશ શ્યામ બહુ શોભિત શાંતિ લાવ. ૭
 આત્મીય તેજ પ્રગટી મળજો નિવૃત્તિ,
 ને પંચગાણુ^૨ હણુતા સરલા પ્રવૃત્તિ;
 આત્મસ્વભાવ ગુણ જ્ઞાન જલૌઘધારા,
 વર્ષી સમૃદ્ધ કર આત્મ વિવેક સારા. ૮
 એવી બહુ કરગરી વિનતિ કરું છું,
 ધારી જિનેન્દ્ર મનમાં પગલા ભરું છું;
 સુજ્ઞાન ભક્તિ જલની કર વૃષ્ટિ વેગે,
 ખાલેન્દુની વિનતિ આત્મસમૃદ્ધિ માગે. ૯

સુગંધ

(ગુણરૂપી સુગંધ જ્યાં હોય ત્યાં ભક્તરૂપી ભમરાઓ આકર્ષાઈને આવે છે, નિર્ગુણી પાસે કોઈ આવતું નથી.)

(ઉપજાતિ)

નાના સુરંગી નયનાભિરામ, પ્રકુલ પુષ્પો સ્મિત પૂર્ણકામ;
 ભલે દિસે સુંદર રંગધામ, ઉદ્યાનમાં ભૂષિત હોય નામ. ૧
 સુગંધ જેમાં નહીં હોય અલ્પ, ન ણિંદુ છે ત્યાં રસપૂર્ણ સ્વલ્પ;
 મધૂપ આવે રસ આખવાને, નિરાશ તે થાય હતાશ માને. ૨

ઉદાનમાં જ્યાં કુસુમો ખીલે છે, સુગંધ લેતા મધુપો ફરે છે;
 જેમાં રહ્યો છે રસ ને સુગંધ, ત્યાં નાચતા છે ભ્રમરો અમંદ. ૩
 ગુણાનુરાગી સહુ લોક દીસે, ન નિર્ગુણીથી જન ચિત્ત હીસે;
 જ્યાં ગંધ છે ત્યાં મધુપો રમે છે, નિર્ગંધને દૂરથકી તજે છે. ૪
 આકર્ષતા જ્યાં સહુ બુદ્ધિમંત, ત્યાં છે ખળનો સુખનો અનંત;
 જ્યાં ભાવનાના રસનો ખળનો, ત્યાં જ્ઞાનનો ગંધ અપૂર્વ માનો. ૫
 અક્રોધ નિર્લોભ અકામ સંત, જ્ઞાની ગુણી નિઃસ્પૃહ જે મહંત;
 એવા સુગંધીયુત સાધુ-પુષ્પ, આકર્ષતા ભક્ત મધુપ હર્ષ. ૬
 વર્ષે સદા શાંતિ સુગંધ ધારા, આરોગતા જ્ઞાન મધુપ સારા;
 વૈરાગ્યથી પુષ્ટ સદા રહે છે, ને મસ્ત આત્મા રમમાણુ તે છે. ૭
 સંસાર તેને ળહુ અદ્ય હોય, તેના ગુણોને સહુ કોઈ ગાય;
 એવા મુનિના ચરણે નમે છે, ખાલેન્દુને ભક્તિસુધા ગમે છે. ૮

દવખિન્દુ

(શિયાળામાં ઘાસ ઉપર ઝીણા દવખિન્દુ ચળકે છે, પણ પવન લાગતા
 એ ખરી પડે છે તેમ જગતમાં અભિમાનીનું પતન થાય છે.
 આ દષ્ટાંત પરથી ક્ષણભંગુરતા સિદ્ધ થાય છે.)

(ઉપજાતિ)

ઉદાનમાં શાંત શુભ પ્રભાતે, જઈ ચઢ્યો હું દિલરંજનાર્થે;
 અનેક દીઠા કુસુમ મો ત્યાં, મંદાર અંપા મધુમલ્લિકા જ્યાં. ૧
 વિચિત્રવણી^૧ નયનાભિરામી, સૌગંધ અર્પે મનમોહ કામી;
 વાયુ વહે જ્યાં અતિ મંદ મંદ, ઉત્સાહ આપે સુરભી સુગંધ. ૨
 કુશાબ્રમાણે^૨ દવખિન્દુ દીઠો, જે મૌક્તિકાકાર અમૂલ્ય મોટો;
 તે વાયુ આંદોલિત ખાય ઝોલા, આનંદ આપે સહુને અમોલા. ૩

† ઘાસની અણીઓ ઉપર.

સહસ્રરશ્મી રવિ પૂર્વભાગે, ઊગ્યો સહુને પ્રિય શાંત લાગે;
 ગુલાલવણી^૧ કિરણો અનંત, આપે મને મોદ પ્રશાંત સંત. ૪
 રશ્મિવડે^૨ તે દવર્ગિદુ નાચે, તે રત્ન જેવો ક્ષણુવાર હાસે;
 નાચે થઇ માણક રત્નદીપ, આંદોલને ધારી અનેક રૂપ. ૫
 તે લાલ લીલો ક્ષણુમાં સુવણી^૩, જંગીર નીલો સુવિચિત્ર વણી;
 મુક્તાફલોની^૪ ધૃતિ તે ધરે છે, જે પ્રેક્ષકોના મનને હરે છે. ૬
 ગણે સ્વયં તે સહુ સૌખ્ય ભારી, સહુ જનોને બહુ મોદકારી;
 અતીવ ગર્વોદ્ધત તે થયો છે, અહો અહંકાર સ્વયં બન્યો છે. ૭
 આગ્યો જુઓ ત્યાં ક્ષણુમાંહિ વાયુ, ડોલ્યું તિહાં તે દવનું જ આયુ;
 ગળી ગયો સર્વ અપૂર્વ ગર્વ, થયું સહુ શાંત દવાયુ^૫ સર્વ. ૮
 પ્રપાત ભૂમિગત થઈ સૂતો તે, યથાર્થ ક્ષણુભંગુરતા દિસે તે;
 જાણી અહો એ દવનું ચરિત્ર, કરો નિજાયુ સુપવિત્ર ગાત્ર. ૯
 સંસાર એ સર્વ ક્ષણિક ભાવો, ખરે જ એ છે દવર્ગિદુ જેવો;
 માટે તજો મોહ વિનાશકારી, ખાલેન્દુ જોલે કરચુગ્મ ધારી. ૧૦

વાત્સલ્ય

(સ્વધર્મી વાત્સલ્ય એ વિષમ ઐક્યસાધના માટે અત્યંત ઉપયોગી છે.)

(મંદાકાંતા)

ધર્મપ્રેમે નિગડિત થયા બંધુભાવે નિતાંત,
 સેવા એવા ભવિકજનની નિત્ય થાજે પ્રશાંત;
 સ્વામીભાઈ ભવવનતણા મિત્ર બંધુ પ્રવાસી,
 એના માટે પ્રગટ કરજો ભક્તિ વાત્સલ્ય રાશી. ૧
 ભેટી નિત્યે સહુ અનુભવો સૌખ્ય ને દુઃખ સાથે,
 અર્પી સેવા તન ધનતણી ટાળજો દુઃખ હાથે;

૧ કિરણોને લીધે. ૨ મોતીની. ૩ દવર્ગિદુનું આકર્ષણ.

મોટા પુણ્યે ભવિજનતણી સેવના જે સ્વહસ્તે,
 થાએ તેથી ભવદ્વતણા તાપ તે શાંત હસ્તે. ૨

આત્માકેરી પ્રભુપદ લણી ઉન્નતિ સર્વ સાધે,
 સેવાભાવે પ્રણતિ સહસા આસવોને નિરોધે;
 માટે સાધો નિજ મનથકી ઉચ્ચ વાતસલ્ય ભાવ,
 તેથી થાશે અવિરત સદા આત્મશાંતિ સ્વભાવ. ૩

મારા ણંધુ ભગિની જન સૌ સૌખ્ય આનંદ પામો,
 આત્માકેરા સુખ અનુભવો શાંતિના સર્વ ધામો;
 પામો રુડા સકલ જગમાં તુષ્ટિ પુષ્ટિ અનેક,
 નિત્યે ઇચ્છે નિજ મનથકી ભાવ ણાલેન્દુ એક. ૪

ભો મૃત્યુ ! તૂં ક્યારે આવે ?

(દરેક પ્રાણીને મૃત્યુ અનિવાર્ય છે, માટે મૃત્યુનું આ પદ્યમાં સ્વાગત કર્યું છે; છતાં તે યોગ્ય સમયે આવે એવી પ્રાર્થના પણ છે.)

ભો મિત્ર મૃત્યો ! ત્રિજગમાં તુજ કીર્તિ છે વ્યાપી રહી,
 તૂં ગાજતો વિજયી સદાનો પરાજય તાહરો નહીં;
 તૂં આવ ભો મૃત્યો ! યદા હો તાહરી સ્વેચ્છા ખરી,
 હું આવવાને સિદ્ધ છું મનના ણધા સંશય હરી. ૧

ભીતિ ન તારી મુજ રહી છે નિશ્ચયે તૂં આવજે,
 ટાળ્યો ન તૂં ટળતો કદી તો પાશ તારા લાવજે;
 તૈયાર છું તુજ ભેટવા આનંદથી સ્વાગત કરું,
 આ જીર્ણ લઈ જા દેહ મારો કાર્ય એ છે તાહરું. ૨

હું ઉચિત પામીશ દેહ નૂતન કાર્ય કરવા નવનવા,
 અનુભવ ઘણા નવ મેળવીને શુદ્ધ મનને પામવા;
 તારા વિના કુણુ આપશે એ કાર્યસાધક તનુ નવી,
 તૂં છે હિતસ્વી તેહથી કહું છું તને હું વિનવી. ૩

સહુ જીર્ણ લઈ નવીન આપે મિત્રનું એ કાર્ય છે,
 તારું અખંડિત વ્રત દિસે છે તૂં જ સાચો આર્ય છે;
 આવે ભલે તૂં પણ વિનંતિ માનજે મુજ બાળની,
 તૂં ઉચિત વેળા હું કહું તે સાધજે શુભ કાળની. ૪

માર્ગર પગલે છદ્મ વેશે ચૌર્ય માર્ગે આવતો,
 વા અગ્નિરથમાં ગગનમાર્ગે દશ દિશા ગર્જવતો;
 તૂં ગમે તેવો આવ પણ પ્રભુ નામ લેવા આપજે,
 અવસર જરા જેવો મને તૂં અંતસમયે તારજે. ૫

પૂજન પ્રભુનું હું કરું ત્યાં દેહને લઈ જવા,
 મુજ ભક્તિની શુભ ભજન વેળા આવજે સાથી થવા;
 કાઉસગ્ગ ધ્યાને હું રહ્યો ત્યાં જરૂર નિશ્ચિત આવજે,
 સોડહંતણો હું જાપ જપતો હોઉં ત્યાં હાજર થજે. ૬

સેવા કરું પરમાર્થ ભાવે ગુરુજનોની ભક્તિથી,
 લઈ જજે પરલોકમાં તે સમયમાં તુજ શક્તિથી;
 હું સ્તવન રચના કરું તન્મય ભાવવાહી જે સમે,
 તુજ કાર્ય નિશ્ચે સાધજે એવા સમયમાં મુજ ગમે. ૭

ચર્યા કરું કોઈ શાસ્ત્રની વા જિનવચન સિદ્ધાંતની,
 તે સમય સાધી આવજે સંધી લઈ એકાંતની;
 તારી કૃપાથી નવીન પામીશ શક્તિધારી દેહને,
 છે વાસના સેવાતણી જિનરાજની મુજ ચિત્તને. ૮

પ્રભુચરણમાં હું નમન કરતો જ્યાં રહું શુભ ભાવથી,
 એવા સમયમાં કાર્ય કરજે તૂં સુખે નિજ રીતિથી;
 હું રાહ જોઉં તાહરી થઈ સિદ્ધ બેસીને રહું,
 ભક્તિતણા પુષ્પો ચઢાવું મસ્તકે તારા બહુ. ૯

મેં સ્નેહ છોડ્યો મનથકી જે ગણ્યા મારા સાથીઓ,
 નિજ નિજતણા કર્મે કરે છે ગમન સહુ સંગાથીઓ;

મુજ દ્રવ્ય ને બહુ વિવિધ જાતિ બહુ પરિચક નહીં ગમે,
 હું સ્વયં આત્મા બ્રહ્મરૂપી ઓળખું છું આ સમે. ૧૦
 થઈ છે તમારી શીઘ્ર જાવા મુજતાણી પરલોકની,
 હું ધન્ય છું કૃતપુણ્ય છું મુજ ભાવના જાગૃત ઘણી;
 એ જાણતો જાગૃત સુષુપ્તિ સ્વપ્નમાં સ્મરતો પ્રભુ,
 જિનનામ ક્ષણ ક્ષણ રટણ કરતો ચિત્તમાં ધરતો વિભુ. ૧૧
 તું આવ ભો મૃત્યો ! યદા હો તાહરી સ્વેચ્છા ખરી,
 હું આવવાને સિદ્ધ છું મનના બધા સંશય હરી;
 મન તત્ત્વ જાણી યોધ પામી જાપ જપશે ચિત્તમાં,
 નવકારનો તે ખાસ તરશે વચન બાલેન્દ્રતણા. ૧૨

પ્રભુભક્તિ કોણ કરી શકે ?

(શ્રાવકપણું પોતામાં આવવા માટે કેવા ગુણોની આવશ્યકતા છે એ કવિ બતાવે છે.)

થઈ નિઃસંગી ભક્તિ કરે, તે આ ભવસાગરથી તરે;
 ખડ્ગધાર પર નૃત્યથકી, કંઠણ જાણજો ભક્તિ નકી. ૧
 વેશ ધરી રંગ રૂપ ઘણા, એ લક્ષણ નહીં ભક્તિતણા;
 અર્પણ પ્રભુમાં નિજને કરે, વિરલ કોઈ એહવા ભવ તરે. ૨
 ટીલા ટપકા રાગ ને તાન, મોઢે ગાયે પ્રભુના ગાન;
 મન ભટકે છે ગલિયો માંય, તેનું કારજ કેમ સધાય ? ૩
 પ્રભુપૂજા ઝટપટ તે કરે, ભોજનમાં તેનું મન ફરે;
 કેમ સધાયે આતમભાન, કેમ ઠેકાણે આવે સાન. ૪
 ભૂલે ભોજન ને આસ્વાદ, મનમાં નહીં કોઈ વિખવાદ;
 નિર્મળ મનથી ભક્તિ કરે, આત્માનંદ તિહાં સંચરે. ૫

- જગમાં નહીં એને કાંઈ ખીક, મનમાં શાંતિ અને સહુ ઠીક;
આશ્રય પ્રભુચરણોનો અહે, ખીક તેહની ફરે રહે. ૬
- ભક્તિતણા કિલ્લામાં રહે, ખીક તેહને ક્યાંથી અહે?
નિર્ભય ભક્ત પ્રભુજીતણો, પૂજ્ય ગણાયે જગમાં ઘણો. ૭
- ખીકણુ કાયરનું નહીં કામ, ઈંદ્રિય જીતે મનથી કામ;
વીર હૃદય ભક્તોનું જોય, સર્વસ્વાર્પણ કરતો હોય. ૮
- વિકાર ભાવો જેહ મને, ભક્તિ હોય કિમ તેહના કને?
ભોગ ભાવ નહીં જેહના મટે, તેની ભક્તિ ક્ષણક્ષણ ઘટે. ૯
- વિષ ધારે જે નિજ તનુમાંય, તે કિમ નિરોગી કહેવાય?
ભોગેચ્છા ટળવા વિણ કેમ, ભક્ત કરે પ્રભુજી પર પ્રેમ. ૧૦
- નિર્વિકાર જો માનવ થાય, ભક્તિતણે તે યોગ્ય ગણાય;
ધરે ઉપાધી ને પરિવાર, પરિગ્રહનો મોટો ભંડાર. ૧૧
- ચિત્ત ન ચોટે ભક્તિમાંય, તે સંસારી ખરા ગણાય;
ભક્તિ ગણો શું છોકરવાદ? કિમ પ્રગટે ત્યાં આત્મિક નાદ? ૧૨
- તજે મોહ મિથ્યા જંજાલ, સહુ પરિગ્રહ આળખંપાળ;
નિઃસંગી થઈ ભક્તિ કરે, આત્માનંદ સુખે તે વરે. ૧૩
- મનનો ક્રોધ રોષ નહીં તજે, કહો પ્રભુને તે કિમ ભજે?
ચિત્ત શાંતિ ને નિર્મળ ભાવ, શુદ્ધ બુદ્ધિનો થાય જમાવ. ૧૪
- તેહ થાય ભક્તિને પાત્ર, શાંતિ વરે થઈ નિર્મલ ગાત્ર;
ભક્તિતણા નિયમો છે એહ, પાળે કહાવે ભક્તો તેહ. ૧૫
- મનમાં આલ્યા કાંઈ વિચાર, તનથી કરતો ક્રિયા અપાર;
ઢાંગી દીસે બક સમ એહ, મનમાં નહીં ભક્તિનો નેહ. ૧૬
- બાહ્યાભ્યંતર વિવિધ પ્રકાર, તે કિમ થાશે ભવથી પાર;
ઠગવા લોક ધરે છે ધ્યાન, મોઢે સુંદર કરતો ગાન. ૧૭

તે વચક કિમ ભક્ત કહાય ? તેનું કારજ કેમ સધાય ?
 કઠણ કાર્ય છે ભક્તિતણું, લોહું દાંતે ચાવાતણું. ૧૮

ઘણા બિરુદ ભક્તોનું ધરે, ટીલા ટપક કરતા ફરે;
 એહવા ભક્તોથી ચેતવું, એમાં નહીં છે કાંઈ નવું. ૧૯

સરળ શુદ્ધ ભાવે જે કરે, ભક્તિ મનથી તેહ જ તરે;
 આપો પુત્ર અને પરિવાર, ધન દીર્ઘાયુ દ્રવ્ય વિચાર. ૨૦

એવા લોભી બહુ જગમાંય, એના કાર્યો કેમ સધાય ?
 મારું મારું કરતા ફરે, માનવભવ તે સહેજે હરે. ૨૧

પાતક કરતા નહીં તે ડરે, પાતિકના પોઠાને ભરે;
 ભક્તિ તેને છોડી જશે, એવા લોકો જે કોઈ હશે. ૨૨

અર્પણ સર્વસ્વ જે કરે, ભક્તિ તેહની દિલમાં ઠરે;
 ભક્તિમાંડે જો લોભ અપાર, મેળ ન થાએ અદ્ય લગાર. ૨૩

માટે છોડો સઘળો લોભ, ભક્તિ ધરો મનમાં નિર્લોભ;
 દેખાદેખી લીધો ભોગ, ગાડર ચાલે જિમ સંભોગ. ૨૪

તેવી ભક્તિ કુણુ આદરે, તેહથી ભવસાગર કીમ તરે ?
 જ્ઞાનતણો જ્યાં નહીં છે લેશ, શું મેળવશે ખાલી વેશ. ૨૫

ટોણું મૂર્ખોતણું ગણાય, શ્રમ એના સહુ એળે જાય;
 ઉખર ભૂમાં વાવે બીજ, એથી કીમ થાશે પ્રભુ રીઝ ? ૨૬

વ્યર્થ સહુ તે ખટપટ થાય, જન્મારો સહુ એળે જાય;
 ભક્તિ કરે જે જ્ઞાન સહિત, ત્યાગી થાવા એહ જ રીત. ૨૭

અંધાઅંધ ન કરવો ભાવ, કરવો એવો આત્મ સ્વભાવ;
 રીઝવવા કરતો જનલોક, તેહની ભક્તિ સર્વે ફોક. ૨૮

નાટકિયાનો વેષ કહાય, સાચી ભક્તિ કેમ સધાય ?
 ઘડી ઘડી પલટે છે વેશ, નહીં ભાવવાનો ત્યાં લેશ. ૨૯

લોકો રીઝે એહ જ ધ્યાન, ભક્તિ નહીં પણ એ અજ્ઞાન;
 ટાળી સહુ સંજ્ઞાના ભાવ, ભક્તિ સહિત પ્રભુના ગુણગાન. ૩૦
 આત્મસમર્પણ તણ વિકાર, ભક્તિ કરી તરશે સંસાર;
 ભક્ત પ્રભુમય જ્યારે થાય, ભક્તિતણો ત્યાં યોગ સધાય. ૩૧
 દ્વિધા ભાવ જ્યાં સહુકો ટળે, ભક્ત પ્રભુનો મેળો મળે;
 બાલેન્દુનો એવો ભાવ, પ્રભુકૃપાથી થજો સ્વભાવ. ૩૨

નમન માતા ત્રિશલાને !

(કવિ માતા ત્રિશલા દેવીને કહે છે કે-તમારી કૃષ્ણીયા પ્રભુ મહાવીર
 જન્મ્યા છે. તેના મહત્ત્વની કદાચિત તમને ખબર નહીં હોય,
 પણ એ જગનો આધાર છે માટે તેને સાચવજો.)

(ચોરી રચના કરી રૂડી ચોકમાં-એ દેશી)

માતા ત્રિશલા તૂં જનની છે વીરની,
 ધન્ય ધન્ય મનુજ અવતાર તારો થયો સાર.

નમન માતા ત્રિશલાને . ૧

તુજ કુક્ષિ શુકિતમાંડે અવતર્યો,
 જેહ મૌકિતક દિવ્ય અમોલ, સુંદર રૂપલોલ. નમન૦ ૨
 કેઈક ભવના થયા પુણ્ય એકડાં,
 ધરી વર્ધમાનતણું રૂપ, પ્રગટ થયા ભૂપ. નમન૦ ૩
 એહ જગગુરુના પણ ગુરુ થાશે,
 મુકિતમાર્ગના જેહ દાતાર, ઉપાડશે ભાર. નમન૦ ૪
 કુણ તાહરી કુક્ષીમાંડે અવતર્યો ?
 નહીં જાણ્યું છે તેહનું મૂલ, હશે તારી ભૂલ. નમન૦ ૫
 એ તો દેવતણો પણ દેવ છે,
 જાણે જ્ઞાનીઓ એહનું રૂપ, રહસ્ય સ્વરૂપ. નમન૦ ૬

† તારી કૃપારૂપી છીપ.

તને આપીને મોહિની નીંદ્રકી,
 ઈંદ્ર લઈ ગયા મેરુને શૃંગ, ભક્તિતણા રંગ. નમન૦ ૭
 મૂકી અભિરૂપ પ્રભુજના દેહને,
 કરે મેરુ ઉપર અભિષેક, ધરીને વિવેક. નમન૦ ૮
 સંત ઋષિગણ સન્મતિ દેવતા,
 જાણે વીરપ્રભુતણું રૂપ, અમૂલ્ય સ્વરૂપ. નમન૦ ૯
 ત્રણ લોકમાં ઉદ્યોત થાય છે,
 નર્કાગારમાં પણ સુખ થાય, આનંદ મનાય. નમન૦ ૧૦
 એવા દિવ્ય પ્રભાવિક તનય છે,
 તુજ ખોળે રમે છે એ બાળ, જગતપ્રતિપાળ. નમન૦ ૧૧
 તારા ખોળામાં ઋદ્ધ એ રમતું છે,
 ધન્ય ધન્ય તૂં જગતની માય, નમું તુજ પાય. નમન૦ ૧૨
 વર્ધમાન છે તવ સુખ ભાગ્ય જે,
 અહો જગતવત્સલ તારો પુત્ર, ગવાય સર્વત્ર. નમન૦ ૧૩
 નામ પાડ્યું તેં સાર્થક ગુણ જોઈ,
 વર્ધમાન ગુણાકર^૧ જાણુ, સુજન જન પ્રાણુ. નમન૦ ૧૪
 માત ! સાચવજે એહ વત્સને,
 એ છે ગૌતમ કંઠનો હાર, ધર્મતણા સાર. નમન૦ ૧૫
 માતા ત્રિશલા દેવી તને વિનવું છું,
 વર્ધમાનનો કર પ્રતિપાળ, સદા ત્રણે કાળ. નમન૦ ૧૬
 એ છે જગતની થાપણ બહુમૂલ્લી,
 માત સાચવજે ધરી ખ્યાર, તારો અધિકાર. નમન૦ ૧૭
 લા ડકો ડથી બાળ રમાડજે,
 એ છે મુનિજનમન આધાર, ધારી લે વિચાર. નમન૦ ૧૮

એ છે તીર્થપતિ તારે લાડલો,
 સંત સાધુ જુએ એની રાહ, ઘણી ધરી આહ. નમન૦ ૧૯
 એની વાણી અમૃતતણી ખાણુ છે,
 મુનિજન બહુ આતુર થાય, તૃપિત થઈ જોય. નમન૦ ૨૦
 ધન્ય ધન્ય સિદ્ધાર્થનો વંશ છે,
 ધન્ય ધન્ય તારે અવતાર, અપૂર્વ અપાર. નમન૦ ૨૧
 ધન્ય વંશ અને કુલ તાહરું,
 જેની કૂળે છે વીર જિજ્ઞંસ, જગતનો આનંદ. નમન૦ ૨૨
 માતા ત્રિશલાની વિનતિ એ ગાઈ,
 પ્રભુ વીરચરણ સુપસાય, બાલેન્દુ હરખાય. નમન૦ ૨૩

આદર્શ શ્રાવક !

(શ્રાવકના બધા એકવીસ ગુણોનું વર્ણન)

(દોહા)

શ્રાવક થાવા ભાવ હોય, મનમાં ધરી ઉદ્ધાસ;
 ગુણમણિ પહેલાં મેળવી, મુનિજન નમજો ખાસ. ૧
 ક્ષુત્ર તુચ્છ મન જેહનું, તે કિમ શ્રાવક થાય ?
 ઉદારતાને કેળવો, મન મોટું કહેવાય. ૨
 રૂપવાન હોવો ઘટે, સહુ ઈન્દ્રિય બલવાન;
 આંખ કાન વિણ કિમ કહો ? ધર્મસાધના જાણ. ૩
 પંચ કુળજ કીમ સાધશે ? શ્રાવકના આચાર;
 સર્વેન્દ્રિય સંપન્નને, ધર્મતણો અધિકાર. ૪
 ઉગ્ર હોય ઉદ્ધત ઘણો, શ્રાવક નહીં તે થાય;
 પ્રકૃતિ સૌમ્યતા ધારશે, તેહ જ શ્રાવક હોય. ૫

- લોકપ્રિયતા કેળવે, સહુનો જીતો પ્રેમ;
સહુ જનને જે માન્ય હોય, શ્રાવક લક્ષણ એમ. ૬
- જેહ વિરુદ્ધ સહુથી રહે, અહંભાવમાં સ્થિર;
ગુણ શ્રાવકના એહમાં, અંશ ન ઠરે લગીર. ૭
- કૂર દયાહીન જે જનો, કરતા ભૂંડા કામ;
શ્રાવક કીમ તે થાય જો, કરુણાનું નહીં નામ. ૮
- ભીરુ બીકણ મૂર્ખ જે, શ્રાવક કીમ તે થાય ?
શૂરવીરના કામ એ, શ્રાવક ભીરુ ન હોય. ૯
- જે ભય પાપતણો ધરે, પરને દુઃખ નહીં દેય;
તે શ્રાવકગુણ ગ્રહણને, લાયક જગમાં હોય. ૧૦
- શઠ પરવંચક^૧ કપટથી, વર્તન રાખે જેહ;
શ્રાવક તે કીમ થઈ શકે ? પરને દેતો છેહ. ૧૧
- અશઠ સરલ વર્તન કરે, અકપટ મનમાં શુદ્ધ;
શ્રાવક ગુણને પાત્ર તે, કહેતા સહુકો વૃદ્ધ. ૧૨
- કુળલજ્જા છે જેહને, જનલજ્જા પણ હોય;
કૂડાં કાર્યો નહીં કરે, ડરે નિત્ય સ્વયમેવ. ૧૩
- આંખે મર્યાદા ધરે, દાક્ષિણ્યે જસ ભાવ;
મર્યાદા નહીં ચૂકતો, શ્રાવક ગુણ કહેવાય. ૧૪
- મૃદુ મન જેનું નિત્ય રહે, દયા ધરે નિજ ચિત્ત;
કોમળતા જે કેળવે, શ્રાવક તે જનમિત્ર. ૧૫
- પક્ષપાત જે ટાળતો, ધરી મધ્યસ્થ વિવેક;
શ્રાવક થાવા યોગ્ય છે, ગુણ જે વરે અનેક. ૧૬
- પરગુણ આણુ પણ જે ગ્રહે, નામ ગુણજ કહાય;
લાયક શ્રાવક ગુણતણો, નક્કી એહ જ થાય. ૧૭
- સત્કથ બોલે સત્યને, મન તનુ વાચા એક;
ટાળે જેહ અસત્યને, શ્રાવક તે સુવિવેક. ૧૮

- નિર્મળ જેહનો પક્ષ છે, સગા સહુ ગુણુવાન;
મોભો અધિકારી ધરે, સત્પક્ષી તે બાણ. ૧૯
- શ્રાવક ગુણુનું અંગ છે, જસ પરિવાર સુખુદ્ધ;
ગુણુથી ગુણુ વાધે ઘણા, શ્રાવક થાએ શુદ્ધ. ૨૦
- દીર્ઘદૃષ્ટિ જે રાખતો, લાંબો કરી વિચાર;
ઉછાંછળો નહીં તે કદી, શ્રાવકગુણુ સુવિચાર. ૨૧
- વિશેષજ્ઞ શ્રાવક કહ્યો, અદ્ય શબ્દનો સાર;
મન ધારે સહુ અર્થને, ઊડાપોહ સુવિચાર. ૨૨
- અનુસરતો જે વૃદ્ધને, મોટાનું બહુમાન;
આદરભાવે અનુસરે, શ્રાવક તેહ સુબાણ. ૨૩
- વિનીત ભાવે વેષમાં, વર્તનમાં નિત્ય હોય;
જીરવે નિજગુણુ આત્મના, ઉદ્ધત કદી નહીં જોય. ૨૪
- ઉછાંછળો શ્રાવક નહીં, વિનીત તે નિત્ય હોય;
નમ્રભાવ ગુણુબાણુ છે, શ્રાવક તેહ જ થાય. ૨૫
- સ્મરણુ ધરે ઉપકારનું, કૃતજ્ઞ ગુણુ કહેવાય;
શ્રાવકને તે ઉચિત છે, શ્રાવક તેહ જ થાય. ૨૬
- પરઉપકાર કરે ઘણો, આણુ મન ન લગાર;
સ્વભાવ પર ઉપકારનો, શ્રાવક ગુણુગણુ ધાર. ૨૭
- ધ્યેય લક્ષ્ય ચૂકે નહીં, ધરતો ધર્મ વિચાર;
આચરણુ એહવી કરે, પોષક ધ્યેય અપાર. ૨૮
- એહવા સર્વ ગુણુ ગ્રહી, શ્રાવક થાએ સર્વ;
એ ગુણુ વિણુ નહીં ધારવો, શ્રાવક ગુણુનો ગર્વ. ૨૯
- વર્ણુવિયા જે અંતમાં, શ્રાવક ગુણુ એકવીશ;
બાલેન્દ્ર ભાવે બાણુ, સર્વે વીશવાવીશ. ૩૦

વિરોધાભાસ ગુરુસ્તુતિ

(પરસ્પર વિરુદ્ધ દેખાતી ગુરુની કૃતિ કાવ્યમય ભાષામાં વર્ણવી છે, અને આશ્ચર્યરૂપે વર્ણન કર્યું છે.)

(હરિગીત)

- માહરા ગુરુ કોઈ અજગ મુનિ, જસ કાર્યકળતા નહીં દીસે;
કિમ પારખું હું મેળ એનો, ભાસતા વિપરીત જે. ૧
- ઉપદેશ આપે ક્રોધ ટાળે, એહ મોટું પાપ છે;
અતિ ક્રોધથી ગુણ નાશ પામે, પ્રીતિ ભૂંસી જાય છે. ૨
- પણ ઈંદ્રિયોનું દમન કરતા, અતિ ક્રોધી ગુરુ થતા;
નિજ નયનને ધમકાવતા, તું જો નહીં પરરૂપતા. ૩
- રમણીય ગાયન કાન પડતા, હાથ આડા એ ધરે;
ટાળે, જુઓ એ મધુર ગાયન, ક્રોધ કાનતણો કરે. ૪
- ધમકાવતા બહુ જીભને, સહુ સ્વાદ એનો મારતા;
ચાળા ન એના સાંભળે, રુચિ સર્વ એની ગાળતા. ૫
- નિજ માન કરવો ગર્વ ધરવો, પાપ એમાં બહુ વસે;
ઉપદેશ આપે મધુર વાણી, ભવિક જનમનમાં વસે. ૬
- અતિ માન કરતા ધ્યાન ભાગે, વિદ્ધ છે એ ધર્મમાં;
સહુ વિનય જાણે આત્મઉન્નતિ, નષ્ટ થાયે મર્મમાં. ૭
- પણ ગુરુ અમારા અતિવ માની, દિસે સાક્ષાત્ લોકમાં;
નિજ ધર્મનો અભિમાન મોટો, રાખતા નિજ ચિત્તમાં. ૮
- મારા જિનેશ્વર દેવ સમ, બીજા નહીં કોઈ જગતમાં;
મારા ગુરુ સમ સાધુ નહીં કો, ધર્મ સાચો લોકમાં. ૯
- બોલે કદી કો' તેહ સામે, વચન કટુ અપશબ્દનો;
અભિમાન નખશિખ ઉછળે છે, મુજ ગુરુના માનનો. ૧૦

- અતિ લોભ નહીં કરવો કહે છે, નિત્ય મધુ વચ્ચનોથકી;
એ કર્મબંધન બહુ વધે છે, લોભથી એ છે નકી. ૧૧
- બહુ લોભ કરતા ભવ વધે છે, અંત નહીં સંસારનો;
ઉપદેશ આપે પ્રતિપળે એ, આત્મને તરવાતણો. ૧૨
- પણ માહરા ગુરુ લોભિયા, અતિ જ્ઞાન ભૂખ્યા નિત્ય રહે;
બહુ નિત્ય વાચન મનન પુસ્તક, અંતમાં રૂખી રહે. ૧૩
- જ્યાં જુએ કોઈ જ્ઞાનકણને, મેળવે દેહી તિહાં;
આ ભણું ને તે ભણું નિત્ય, જ્ઞાન અમૃત હો જિહાં. ૧૪
- ગીર્વાણ ભાષા મગધની પણ, લોકભાષા જાણવા;
વળી આંગલ દેશી ચીનની પણ, લીપિ ભાષા વાંચવા. ૧૫
- તિખેટ ભાષા ભણે ગુરુવર, લોભનો નહીં થોભ છે;
રાત્રિ દિવસ રૂખી ગયા છે, જ્ઞાનમાં શુભ યોગ છે. ૧૬
- છોટો કહે લક્ષ્મીતણો જે, સંગ ખોટો કારમો;
એ દ્રવ્યલોભ ઘણો વિષમ છે, મૂળ એહ સંસારનો. ૧૭
- ઉપદેશ આપે એહવો જે, અર્ચવા લક્ષ્મીતણે;
સાર્થક બતાવે અર્ચવામાં, ધનિક એહવા જનતણે. ૧૮
- પણ આપ પોતે સંયમી થઈ, આત્મલક્ષ્મી નિત્ય રળે;
પ્રતિદિવસ એમાં વૃદ્ધિ કરતા, થાક અદ્ય નહીં મળે. ૧૯
- અંશ પણ એમાં ન અર્ચે, સંગ્રહી વૃત્તિ સદા;
અર્ચે કદી તે વધે બમણી, ખોટ નહીં એમાં કદા. ૨૦
- ગુણસ્થાનકો નિશ્ચે વધારે, આત્મ ઉન્નતિ સાધતા;
એહવા ગુરુવર છે અમારા, નિત્ય જનને બોધતા. ૨૧
- જે વિવિધ ગુણમણિ જડિત ધારે, મુકુટ જ્ઞાનતણો શિરે;
બહુમૂલ્ય વસ્ત્રો સંયમોના, આદરી અંગે ધરે. ૨૨

- જે ધર્મદંડ ધરી કરાગ્રે, ધર્મશાસન નિર્વહે;
ચોક્કી કરે અવગુણતણી જે, ધર્મજાગૃત નિત રહે. ૨૩
- એવા અલૌકિક ગુરુ અમારા, જગતમાં વિચરે મુદ્દા;
ગુણ એમના સહુ જાણવાને, મતિ નહીં મુજને યદ્દા. ૨૪
- જલમાં દિસે કમલો ઊગે છે, કમલથી જલ નહીં વહે;
ગુરુ મુખકમલથી શુદ્ધ વાણી, જ્ઞાન-ગંગા વહી રહે. ૨૫
- જોઈ ચમત્કૃતિ વિવિધ ગુરુમાં, મન દૂબે આશ્ચર્યમાં;
મુજ નમ્ર થઈ મસ્તક વિનયથી, જઈ ઢળે ગુરુચરણમાં. ૨૬
- આભાસ ભાર્યો ગાહ્ય નજરે, ગુરુકૃતીમાં દાખવ્યો;
ગાલેન્દુએ જે ગુરુકૃપાથી, કાવ્યકૃતિમાં વર્ણવ્યો. ૨૭

શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશની દીવાળી

(દીવાળી પ્રસંગે “ શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશ ” માસિકે અનેક લેખ-દીવા
પ્રગટાવી કેવી દીવાળી કરી તે વર્ણવી છે.)

- શ્રી વીર પરમાત્માતણા આત્માતણી દીપાવલિ,
જે સચ્ચિદાત્મક મોહ વરિયો આત્મરૂપે જઈ મળી;
એ પૂર્ણતાને પામિયો પ્રગટી દિવાળી ઝળહળી,
સહુ પાળીએ એ પર્વવર અજવાળતા દીપાવલિ. ૧
- ભો ! કવિવરો ! આવો જગાવો કાવ્યપ્રતિભા નિજતણી,
રસથાળ નવનવ મધુર રુચિકર પિરસજો વાચક ભણી;
પ્રગટાવજો શુચિ આત્મદીપક વાચકોના પ્રતિમને,
શુચિ જ્યોતિમય કરજો શુભંકર જૈનધર્મ પ્રકાશને. ૨
- પંડિતવરો રચના પ્રબંધો બોધદાયક સર્વને,
ભવિના પ્રકાશી આત્મદેશો સ્ફૂર્તિ આપો આત્મને;

કેઈ ભવ્ય પામે બોધળીને મુક્તિસુખ વરવાતણે,
એવા સુબોધક લેખ અર્પો જૈનધર્મ પ્રકાશને. ૩

સંશોધકો શોધો તમે મણિકર્ણિકાઓ શાસ્ત્રની,
દાખો સહુને વિવિધરંગી ચમકતી જ્ઞાનીતણી;
જેમાં રહસ્યો ગૂઢ મોટા ગુપ્ત પ્રગટો સર્વને,
શોભા અલંકૃતિ અર્પવા શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશને. ૪

વાચકજનો સહુ વાંચજો પ્રતિમાસ માસિક પત્રને,
એકાંતમાં વાંચી સદા ઉપદેશ દેજો આત્મને;
નિજ બંધુ ભગિની જનતણે વંચાવજો ધરી ભાવને,
સામાયિકોમાં વાંચજો શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશને. ૫

લક્ષ્મીધરો ! લક્ષ્મીતણે ઉપયોગ લહાણી જ્ઞાનની,
કરવા કરે તેથી વધે છે પુણ્યરાશી અતિ ઘણી;
પોતે થઈ આગ્રહ કરો બીજા સહુ નિજ બંધુને,
આશ્રય બહુવિધ આપજો શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશને. ૬

આચાર્યવર્યો મુનિજનો આશીષ મનથી આપજો,
શુભ જ્ઞાનનો સુપ્રકાશ ઘરઘર પ્રગટવા ઉપદેશજો;
એ જ્ઞાનલહાણી વિવિધ સુંદર અર્પવા સહુ ભવિકને,
વિસ્તારજો અતિ સર્વરીતે જૈનધર્મ પ્રકાશને. ૭

મધુકાવ્ય ઘૃતના પૂરસમ અતિ મધુર કાવ્યરસે ભર્યા,
બહુવિધ પ્રબોધો આત્મદીપક શાંતિના જેમાં ધર્યા;
સત્શાસ્ત્રશોધન મધુર વાર્તા જેહ ગમીતા સહુતણે,
ઘરઘર વિષે પ્રસરાવજો શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશને. ૮

શુભભાવવાહી ચમ્પદરચના બહુ અલંકારે ભર્યા,
જે વાંચવાથી ભવિકજનના સંશયો દૂરે હર્યા;

પ્રગટ્યા અહો વિજ્ઞાનદીપો તિમિર જર્ઘ ગગનાંગણે,
 એવા સુજનજન માન્ય વાંચો જૈનધર્મ પ્રકાશને. ૯

શુભ દેવ ભાષા દેશ ભાષા મધુરરસ તરબોળ છે,
 પીરસે ચમત્કૃતિ વિવિધ વિષયો ચર્ચાતી સુંદર દિસે;
 જે વાંચતા પ્રગટે હૃદયમાં દિવ્યદીપક સહુતાણે,
 વાંચી તમે વંચાવળે 'શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશને'. ૧૦

પ્રતિભાસ પ્રતિધર જ્ઞાન સુંદર આપતું માસિક ભલું,
 જીવો નિરંતર અધિક વધતું પુષ્ટ સુંદર હો ભલું;
 બહુ ભાવળે સહુ પ્રિય સુજનને સ્વાદ વધતો લોકને,
 બાલેન્દુની ઈચ્છા સમર્પિત જૈનધર્મ પ્રકાશને. ૧૧

ભો લક્ષ્મી !

(પ્રભુની પૂજા, વતોપવાસ કે એવી અનેક ધાર્મિક ગણાતી ક્રિયાઓ
 આપણે કરીએ છીએ; પણ મનમાં સાચી ભક્તિ તો લક્ષ્મીની જ
 હોય છે અર્થાત્ લક્ષ્મી માટે મનુષ્ય ગમે તે કાર્ય કરે છે.
 સાચી ભક્તિ તો નિરપેક્ષ જ હોય. સંતપુરુષો જ
 એવી ભક્તિ કરી શકે છે.)

ભો કમલનયના ! કમલસદના ! કમલથી તુજ પૂજવા,
 સહુ દેવથી પણ અધિક માની રૂપ તારા નમ્રનવા;
 તરસે સહુ તારી કૃપાની ચિત્તમાં બહુ ઝંખના,
 લક્ષ્મી તને સહુ ભક્તિભાવે પૂજતા ચંદ્રાનના ! ૧

તારી જ જગમાં જય ભણે સહુ બોલણાલા તાહરી,
 સહુ ભજન પૂજન દેવના પણ ચિત્ત લક્ષ્મી છે ધરી;
 લક્ષ્મી ! તને ચંચલ કહે પણ ધરે તુજ મન સેવના,
 છે સત્ય તો તારી જ પૂજા ભલે મુખ પ્રભુવંદના. ૨

તારા પ્રતાપે સકલ જગ આનંદ માને મન વિષે,
નિજ ચિત્તમાં મલકાય તારી અંખના રાખે દિસે;
તારી કૃપાથી કુરૂપ કાળો મનુજ સુંદર ભાસતો,
નિજ સગી આંખે મદનનો અવતાર સહુને દીસતો. ૩

કાણો છતાં તે નેત્રનો ફૂળડો અહો વડલાગિયો,
તે રૂપનો અંગાર ભાસે તવ કૃપાથી ભાસિયો;
નકટો અને વ્રણયુક્ત મુખનો કુરૂપ માનવ જાણિયો,
તારી કૃપાથી કુરૂપતા ઢંકાય છે જગ માનિયો. ૪

જે છે નિરક્ષર મૂર્ખનો સરદાર જગમાંહે રહ્યો,
લક્ષ્મીતણા સહવાસથી પંડિત સહુ લોકે કહ્યો;
લક્ષ્મી ! અહો તુજ કુટિલ નીતિ સરલતા તુજ નહીં ગમે,
જે સુજનજન વિદ્યા વિલાસી ચિત્તમાં તુજ નહીં રમે. ૫

પ્રભુભક્ત તારી કુટિલતાને ચિત્તમાંહે જાણતા,
સહવાસ તારો શીખવે છે પાપકર્મો માનતા;
તારાથકી તે દૂર નાસે ટાળતા તુજ મોહિની,
દાખે સુખો પણ દુઃખભાગી નીતિની સંહારિણી. ૬

જે સંત યોગી મુક્તિરાગી તુચ્છ તુજને માનતા,
છોડી તને અણગાર પદવી પામતા સુખ જાણતા;
અતિ અદ્ય પણ સહવાસ તારો દુઃખદાયક તે ગણે,
ભવસંતતીને તૂં વધારે ધારતા એ નિજ મને. ૭

એવા મુનિજન ચરણકમલે નિત્ય અમ વંદન થજો,
સંસારસાગર પાર કરવા ગુરુકૃપા અમ પર હજો;
શુચિ રટણ અમ મનમાં નિરંતર ગુરુગુણોના સંચરો,
શભ ઉદય મુનિપદનો અમોને થજો સદ્ગુણિ વરો. ૮

પાળી મહાવ્રત , પંચ રોધે ઈદ્રિયોને જે સદા,
થઈ કિંકરી નિજ આત્મલક્ષ્મી અર્પતી નિજ સંપદા;
નહીં સ્થૂલ લક્ષ્મી પણ ગમેો નિજ આત્મલક્ષ્મી સર્વને,
ખાલેન્દુ વાંછે સર્વનું કલ્યાણ સહુ શુભ પર્વને. ૯

કુસંપ રાક્ષસ

(જૈન સમાજમાં કુસંપની હવા જોરથી ચાલે છે. કવિ તે
અંગેની પોતાની વેદના આ પદ્યમાં વ્યક્ત કરે છે.)

ત્રાહિ ત્રાહિ ભગવંત ! ત્વરાથી આવ રૂપ ધરી સંતતણું;
જગમાં વ્યાપ્યો કેર કારમો કુસંપ રાક્ષસ છળે ઘણું. ધૃ૦
નામ ધર્મનું ધરી કામ સહુ કપટભર્યું જે કર્યા કરે,
વ્રત નિયમો દાખવે જગતને ભગત થઈને જીઓ ફરે;
ટીલા ટપકા વેષ ધર્મનો બળર કાળા ભરી ફરે,
ધર્મી જીવડો વીરપ્રભુનો વારસ કહેતા નહીં ડરે. ૧

વિત્ત હરે ને કુકર્મ કરતા લાજે જેહ લગાર નહીં,
તો પણ શાસનરક્ષક દાખી ફરે નિત્ય એ લોકમહીં;
હું છું સાચો ધર્મી ખીજા સહુ અધર્મી કહે મુખે,
નિદા પરની સહુ દિન કરતા અશુદ્ધ ભાષા મુખે બકે. ૨

કુસંપ થાઓ સમાજ બગડો રસાતળે જગ જાય ભલે,
ધર્મી નામ લખાવો મારું એહ ઝંખના નિત્ય ગળે;
સંપતણો જ્યાં પ્રસંગ આવે આગ ચાંપતા જેહ ફરે,
મુખે શાંતિનો જાપ જપંતો વિદ્ધ નાખતા નહીં ડરે. ૩

ધર્મ સમજવા અકલ અમને શાસ્ત્ર અર્થ સમજે અમને,
ઈર્ષ્યાદ્વેષતણે સળગાવે અગ્નિ પોષતો જે બ્રમને;

ભ્રમમય પોતે ધર્મ ન સમજે ધરી અભિમાન અખંડ મને,
 બધા અધર્મી જગ ભરમાવે પાપરૂપ થઈ સત્ય હણે. ૪
 જ્ઞાન ધર્મ ને સમાજ કારણ રાજકાજ સમજે બોલે,
 થઈ સર્વજ્ઞ ફરે મુખ કહેતો મન મલકાએ બહુ ડાલે;
 છોડાવો પ્રભુ એવા ખોટા બકભક્તોથી સહુ જગને,
 દ્રવ્ય ક્ષેત્ર ને કાળ ભાવનો સત્ય ધર્મ પ્રગટો સહુને. ૫
 ડાહ્યાડમરા સર્વ જાણુ અમથી જગમાં નહીં કોઈ મોટા,
 ભ્રમણા ભાંગો હે પ્રભુ ! એવી અહંભાવ છે સહુ ખોટા;
 જ્ઞાન અનંતું વિશ્વ અનંતું જગના જાણી ભાવ અનંત,
 અહંભાવ ધરતા ચમકેરી કરાલ દાઢે ગયા અનંત. ૬
 આગેવાન ગણો સહુ અમને અમથી સહુ છે નાનકડા,
 પરંપરાના મોટા ગણજો અમે સહુથી ખાસ વડા;
 સંઘની આગળ તમે બાપડા ગર્વ તણ હેઠા ઉતરો,
 કાળતણી એ કરાલ દાઢા ચગદી ખાશે ધ્યાન ધરો. ૭
 જંપ રહ્યો છે સંપશાંતિમાં સત્ય ધર્મ ત્યાં પ્રગટ થતો,
 એ જાણી સમતા ગુણ પ્રગટો સહિષ્ણુતામાં જેહ છતો;
 નિજ નિજ કર્મે સહુ કો' ભોગે સારાં ખોટાં કર્મ-ફળો,
 ઇર્ષ્યા દ્વેષ કુકર્મ સહુના અહંકૃતિના ભાવ ટળો. ૮

શારદાસ્તોત્ર

(આ પદ્યમાં સરસ્વતીની સ્તુતિ કરવામાં આવી છે અર્થાત્ જ્ઞાનનું મહત્ત્વ દર્શાવવામાં આવ્યું છે.)

(સગ્વિણી)

દેવી શ્રી શારદે ભક્ત સત્કામાદે, તાહરા પાદપદ્મો નમું હું મુદે;
 તાહરી સેવના શાંતિની ભાવના, માનવોની કરે પૂર્ણ જે કામના. ૧

તૂં ખરી કલ્પવલ્લી જગન્માત તૂં, આત્મશાંતિ કરી સૌખ્ય દાતાર તૂં;
 બુદ્ધિહીનોતણી તું હિતસ્વી ઘણી, આંખ ઊઘાડતી પ્રેમથી તેહની. ૨
 ભાગ્યહીનોતણી તેમ જન્માંધની, ચિત્તવૃત્તિ કરે ઉન્નવલા જેહની;
 ચિત્તચક્ષુ અડો ! જે ઊઘાડે જુઓ, જન્મસાફલ્યતાને વરે તે અડો ! ૩
 અંધની આંખ તૂં દીનનું સૌખ્ય તૂં, બુદ્ધિ દાતાર તૂં મુક્તિ આધાર તૂં;
 મૂર્ખ જ્ઞાની બને માન્યતામાં વધે, દીન શ્રીમંત થૈ માન્ય થાએ બધે. ૪
 તાહરી જે કૃપા કોઈ પામે કદી, તેહ ચાખે સુખો આત્મના સર્વથી;
 ઓળખાવે ખરા ધર્મને શારદા, આત્મની ઉન્નતિ પ્રાપ્ત થાએ યદા. ૫
 સદ્ગુરુ દેવની પ્રાપ્તિ તારાચકી, ભક્તિ સાધે ખરી તાહરી સાદ્યથી;
 ભાવશબ્દોતણી અર્પતી તૂં ગિરા, તાહરી સાદ્યથી ઉચ્ચરે જે ખરા. ૬
 વાદ્ય વીણાતણી ધારિણી શારદે, શાસ્ત્ર વિસ્તારિણી ભકતને સાર દે;
 મંજુ વાગ્વાદિની ભકતની તારિણી, દૈન્યની હારિણી દુઃખની નાશિની. ૭
 તાહરી સત્કૃપા પ્રાપ્ત હો સર્વને, સર્વ પામે સુવિદ્યા શુભા પર્વને;
 સર્વચિદ્રાસમાં જ્ઞાનજ્યોતિ થજે, પાપ નિર્મૂલ થૈ દૂર સર્વે જજે. ૮
 સર્વને સન્મતિ પ્રાપ્તિ થાએ છતી, થાય વિદ્યાપતિ જે કૃપા સદ્ગતિ;
 કાવ્યનિસ્ચંદિની શ્રી જગન્માત તૂં, ટાળતી દુઃખને સર્વ આધાર તૂં. ૯
 દાસની રંજિની જ્ઞાન વિસ્તારિણી, તૂંજ સંસારનિસ્તારિણી સ્વામિની;
 તૂંજ સત્કર્મ સંચારિણી મોહિની, દાસ બાલેંદુ-અજ્ઞાન સંહારિણી. ૧૦

પર્વાધિરાજનું સ્વાગત

(પશુસણ પર્વ ભલે આવે એમ કહી પશુસણ સંબંધી આપણું
 કર્તવ્ય આ કાવ્યમાં વર્ણવ્યું છે.)

આવો ભલે રાજા તમે છો પર્વના જૈનોતણા,
 થાએ ઘણાં કાર્યો રૂડાં જે પોષતા જિનધર્મના;

કોઈ આચરે તપ મોદથી મન ધ્યાન છે સદ્ધર્મનું,
કોઈ ભક્તિ ગીતો ભાવથી લલકારતા ધન ધર્મનું. ૧

આનંદમાં તદ્દલીન ણનીને ધ્યાન પ્રભુનું ધારતા,
વંદન કરે છે દેવગુરુને ભક્તિ મનમાં ધ્યાવતા;
ગુરુના મુખે સુણતા ભવિકજન સૂત્ર જે સિદ્ધાંતના,
આનંદ ઊર્મિ ઉછળે છે ભાવભીના ચિત્તમાં. ૨

શ્રી વીરના સુણતા ચરિત્રો વિવિધ બોધક ભાવથી,
નિજ આત્મધર્મે રંગ લાગે ધ્યાન કરતા પ્રેમથી;
બોધક પ્રસંગો ચંદનાના ચંડકૌશિક નાગના,
ભક્તો અને ઉપસર્ગના પણ બોધદાયક છે ઘણા. ૩

ગણધર પ્રભુ ગૌતમ તણા જે વિવિધ બોધ પ્રસંગને,
સુણતા તરંગો ચિત્ત ઉછળે ધર્મ સન્મુખ જે બને;
શુભ દેશના જે વીરની સુણતાં ઘટે સંસાર એ,
જીવન કેઈકના સુધરિયા છે વર્ણવ્યા શુભભાવ જે. ૪

શ્રી પાર્શ્વ પ્રભુના કમઠયોગી વર્ણનો સુણતાં સહુ,
શ્રી નેમિ ને રાજમતીના પ્રસંગો ગમતા બહુ;
વૈરાગ્ય રંગે રંગ જામે મધુરકથની જે સુણી,
શ્રી આદિ જિનવર ચરિત સુખકર સાંભળે જે સહુ ગુણી. ૫

ગુરુવૃંદ કથની દ્રાક્ષ ને સાકર સમી શાસ્ત્રે ભાણી,
એકેકથી રસધાર મધુરી મિષ્ટ લાગે જે ઘણી;
જિનમંદિરે છે ભજનપૂજન રંગ જામ્યો ધર્મનો,
જે મૂળથી ઉચ્છેદ કરતો સર્વ કૂડા કર્મનો. ૬

વાજિત્ર વાગે મધુર ઝીણા સુર જીઓ આલાપતા,
કેઈ ભવતણા પ્રાચીન કર્મો સ્હેજમાં જે કાપતા;

ભક્તિ અહો જાગે સ્વધર્મી જનતાણી સેવાતાણી,
આડંબરે ઓચ્છવ વધે છે દર્શને ભક્તિ ઘણી. ૭

ગુરુદેવ સાક્ષાત્ પ્રગટ દીસે પ્રતિધરે સહુ જૈનના,
આનંદની શુભ ઊર્મિઓથી કર્મ નાસે દૈન્યના;
આમે ખમાવે સહુ પરસ્પર પ્રેમથી મળતા ગણે,
અર્પે સહુકો પ્રેમ મનનો ગર્વ સહુ ક્ષણમાં ગણે. ૮

સહુ પર્વમાં રુડો અને છે સર્વનો મસ્તકમણી,
જે આત્મને જોડે પરસ્પર ધર્મથી જે ગહુગુણી;
ગાયા પન્નુસણ પર્વના ગુણ લાવથી ને પ્રેમથી,
ખાલેન્દુમસ્તક ગુરુચરણમાં નમ્ર થાયે લાવથી. ૯

‘ક્ષણભંગુર સંસાર’ સ્વાધ્યાય

(આ સજ્જાયમાં સંસારનું ક્ષણભંગુરપણું બતાવ્યું છે.)

દીસે સ્થિર અજ્ઞાનવશે રે, પલપલ અંચલ જેહ;
છાયા ક્ષણક્ષણ પાલટેજી, સાંજ સવારે તેહ રે.

પ્રાણી ક્ષણભંગુર સંસાર. ૧

અધિર સદન ધન સામગ્રી રે, દારા સુત પરિવાર;
મોહવશે નહીં સૂઝતું રે, શુદ્ધ સ્વરૂપ નિરધાર રે. પ્રાણી ૦ ૨

કમલિની-દલગત જલ સમું રે, દાખે મનહર રૂપ;
વાયુવેગે સહુ નષ્ટ થાએ રે, શૂન્ય બુઓ એ સ્વરૂપ રે. પ્રાણી ૦ ૩

સંધ્યારાગ તરંગનું રે, અદ્ભુત દીસે રૂપ;
દીપે નેત્ર ને મન મોહિ રે, પલમાંહિ થાયે અરૂપ રે. પ્રાણી ૦ ૪

વાળાં વાગે જનમતાં રે, માતપિતા મલકાય;
જાણે નહીં આયુ ઘટે રે, નવ લવ તેહનો થાય રે. પ્રાણી ૦ ૫

કેઈક થયા ભવ એહવા રે, હરખ્યા માય ને ખાપ;
 કેઈક તો રડતા રહ્યા રે, વિવિધ જનમ લહે આપ રે. પ્રાણી૦ ૬
 આધિ ને વ્યાધિ ઉપાધિથી રે, ભરિયો એ સંસાર;
 ક્ષણ ક્ષણ વિઘટે મૂળથી રે, પલટાયે પરિવાર રે. પ્રાણી૦ ૭
 મહેલ માડીએ મહાલતા રે, ગર્વ ધરે નિજ અંગ;
 દીઠા રખડે માર્ગમાં રે, ઘડી ઘડી થાએ મનભંગ રે. પ્રાણી૦ ૮
 છેલછળીલા અકઠથી રે, કૂલાઈ ફરે લોક;
 રોગી થઈ તે રોવતા રે, દીઠા જગ સહુ ફેક રે. પ્રાણી૦ ૯
 માને નિજને ડાહ્યા જે રે, મૂર્ખશિરોમણિ હોય;
 પાપ ઉદય થાતાં સહુ રે, વૈભવ નષ્ટ થઈ જાય રે. પ્રાણી૦ ૧૦
 પામી શ્રી જિનધર્મને રે, નહીં કીધા વ્રત જાપ;
 દેવગુરુ નહીં ઓળખ્યા રે, દાન ન દીધા આપ રે. પ્રાણી૦ ૧૧
 દાન શિયળ તપ ભાવના રે, ધર્મ ન જાણ્યો સાર;
 હાર્યો નરભવ વ્યર્થમાં રે, ભવનો ફેરો એ ધાર રે. પ્રાણી૦ ૧૨
 આવશ્યક પૂજા વિધિ રે, નિત્ય સમરો નિજ ધર્મ;
 ખાલેન્દુ વિનતિ સુણી રે, જાણો ધર્મનો મર્મ રે. પ્રાણી૦ ૧૩

નવપદભક્તિસુધા

(શ્રી સિદ્ધચક્રના નવે પદોનું વર્ણન આપી તેની સ્તુતિ કરી છે.)

(શિખરિણી)

નમોઽર્હત શ્રી વીર પ્રભુવરતણા પાદકમલે,
 સુધારૂપી વાણી ત્રિપદફલરૂપે સહુ મળે;
 હર્યા જેથી દુઃખો જાહુ મનુજના સંસૃતિતણા,
 વર્યા મુક્તિનારી કેઈક મુનિરાજો જન ઘણા. ૧

દયાના જે સિંધુ નિજ ભવ અનંતા પરિહરી,
થયા આત્મારૂપે પરમપદધામી શુભકરી;
ભલા માર્ગો દાખ્યા ભવિકજનને જે નિજ કરે,
નમો તે સિદ્ધોને જસ ચરણપદ્મો ભવ 'હરે. ૨

ખરા માર્ગો દાખે ગુરુપદ ધરે સર્વવિરતિ,
સદા જે શોભાવે ગણધરરસા^૧ શાંતિ સુમતિ;
વળી દાખે માર્ગો મુનિજનતણા ધર્મપદને,
નમું ભાવે એવા શુભ વિરલ આચાર્યપદને. ૩

ભણાવે જે વિદ્યા ગણધરતણી ભાષિત મુદા,
સદા પાઠો આપે મુનિજનતણે સર્વ સુખદા;
અહો! ટાળે પ્રેમે મુનિજનતણા સંશય મુદે,
સદા બોધે ધર્મો નમન મુજ હો પાઠક પદે. ૪

અહો! જેના ચિત્તે વિમલતર છે સંયમરતિ,
ગણે ચિત્તે મોટી ભયવિકલ જે સંસૃતિ^૨ રતિ;
વરે ચિત્તે શાંતિ પ્રમુદિત તપે દ્વાદશ તપો,
નમો યોગીન્દ્રોને મુનિપદ ધરે જે મન જપો. ૫

જિનેંદ્રે ભાળેલા સમુચિત સુધર્મે^૩ રતિ રહે,
ગણે બીજા ધર્મો અનુચિત નિબાત્મા પ્રતિ કહે;
ખરી ધારે શ્રદ્ધા શુચિતર ખરા દર્શન ગણે,
નમું તેવા પાદે તન મનથકી જે ગુરુ ભણે. ૬

ખરા ભેદો દાખે અનુચિત અને જે ઉચિતના,
પ્રકાશે છે ચિત્તે પ્રચુર અજવાળે સુમતિના;
વદે ગ્રાહ્યાગ્રાહ્યોચિત ચરણના ભેદ પદને,
અહો! આત્માનાત્મા પ્રકટિત નમો જ્ઞાન પદને. ૭

ખરા શાસ્ત્રે ભાખ્યા સમુચિત સદાચાર ગુરુએ,
સદા પાળે ભાવે ઉચિત સહુ કાળે સરણ જે;
પ્રભાવે પામ્યા છે મુનિજન ઘણા મુક્તિપદને,
નમું ભાવે ભેટું જિનકથિત આરિત્ર પદને. ૮

તપે દોષો ખાળે હરખભર-વીરોચિત મને,
કરે અંતઃશુદ્ધિ પ્રખર દમતા ઈંદ્રિયતણે;
સહુ ખાળી કર્મો કનકસમ આત્મા શુચિ કરે,
નમો આત્માકેરા તપપદતણે જે તમ હરે. ૯

કરી ભક્તિ પ્રેમે નવપદતણી અદ્યમતિથી,
રચ્યા વર્ણો ખાલોચિત શુભ ગણી ધર્મરતિથી;
અહો ! વાત્સલ્યેથી ગુરુજનતણી ચિત્તહરિણી,
થજો બાલેન્દુની સરલ જિનભક્તિ શિખરિણી. ૧૦

પ્રાતિહાર્યાષ્ટક

(તીર્થંકર પરમાત્માના આઠ પ્રતિહાર્યોનું વર્ણન કરી, સાથોસાથ
સ્તુતિ કરવામાં આવી છે.)

(તોટકવૃત્ત)

પ્રતિહારી જિનેન્દ્રતણા ગમતા, તરુ જાણુ અશોક સુરો નર્મતા;
ઘન શીતલ છાય સુરમ્ય દિસે, સુર સેવ કરે મન ભક્તિ વસે. ૧

ખહુ રમ્ય સુરંગ સુવાસ ભર્યા, કરી પુષ્પ સુવૃષ્ટિ અશેષ તર્યા;
સુર નારી નરો ખહુ નૃત્ય કરી, જિનભક્તિ કરે અતિ મોદભરી. ૨

સુરનાદ ગજાવત મંબુ ઘણા, ધ્વનિ દિવ્ય ગુહીર સુવાદતણા;
નટનાટક કેવલ સ્વર્ગસમા, વિલસે જગમાંહી વિના ઉપમા. ૩

જલધાર સમુજ્જવલ ભાસ કરે, વિલસે જિનમસ્તક દૃષ્ટિ ઠરે;
સુર આમર વીંઝત હર્ષ ભરે, ખહુ ભાવભરી જિનભક્તિ કરે. ૪

અતિ દિવ્ય મનોહર રત્ન વસે, પ્રભુ આસન સિંહ મુખે વિલસે;
 જિનરાજ વિરાજિત શાંતિ રસે, સુર માનવ ભક્તિસુધા વરસે. ૫

શુભ મંડલ ભાસ્કર શોભી રહે, શુચિ રંગ વિરાજિત તેજ વહે;
 કિરણાન્વિત શ્રીમુખમંડલ જે, જિનરાજ વિભાકર મંગલ છે. ૬

બહુ વાદ્ય સુહંકર હુંદુભિના, ધ્વનિ નાદ મનોહર ગુહીર ઘણા;
 પ્રભુભક્તિ ઘણી સુરરાજ કરે, ભવ કોટીતણા અધ તેહ હરે. ૭

ત્રણ છત્ર વિરાજિત તીર્થપતિ, અમરેન્દ્ર રચે જિનભક્તિતત્તી;
 અતિ સુંદર શોભિત રત્ન રચી, કરી મંગલ નૃત્ય વિદાસ શચી. ૮

પ્રતિહાર વિશાલ જિનેન્દ્રતાણા, શુભ કાવ્ય રચ્યા જિનભક્તિતણા;
 સહુ ભવ્યતાણા મન એ હરશે, કવિ બાલતણે મન મોહ થશે. ૯

શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશની મંગલ જ્યોતિ

(“ શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશ ” ના અડસઠમા નૂતન વર્ષાબિનંદન પ્રસંગે)
 (હરિગીત)

નવનવલ મંગલ વિમલ જિનપતિ ધર્મને પ્રગટાવવા,
 સૌરાષ્ટ્રની જે ધર્મભૂમિ ભાવનગરે ભાવવા;
 શુભ જ્યોત પ્રગટાવી ભુવનમાં ‘ જૈનધર્મપ્રકાશ ’ની,
 જળહળે સુંદર દીપ્તિ શોભિત ભવ્ય છે જિમ દિનમણિ. ૧

વધતે પ્રકાશે રુચિર તેજે જેહ પ્રતિભાસે વધે,
 ઉજ્જવલ ભવિકજન ચિત્તરંજે ધર્મ પ્રગટાવે બધે;
 બહુ કાવ્ય ને મંગલ પ્રબંધો વિવિધ રુચિ સૌરભ ધરે,
 જ્યાં સ્નેહરૂપે પાંડિતો ને કવિજનો અર્પણ કરે. ૨

આચાર્યવર્યો મુનિજનો કેઈ રુચિરવર્ણુ સુકાવ્યમાં,
 ગૂંથી કરી મૂકે સુશોભિત ભવિકજન કરકમલમાં;

- સાહિત્યરસિકો જ્ઞાનપટુઓ વિમલ રચના ધર્મની,
જે વિવિધ દાખે રસિક સુંદર પ્રચુર રુચિકર મર્મની. ૩
- સંવત્સરો વીત્યા અહો છે સાઠ ને વળી આઠ જે,
સેવા થઈ છે ભવ્ય સમુચિત સતત દીર્ઘ અખંડને;
શુભદિવસ ને ઘડી રુચિર મંગલ જ્યોતિ જ્યાં પ્રગટી દિસે,
નવ વર્ષમાં કરતી પદાર્પણ ભવિક મનમાં જે વસે. ૪
- વધતી રહો એ જ્યોતિ પ્રતિઘરમાં સુશોભિત જૈનના,
પ્રગટો સુમંગલ ધર્મની સૌગંધિકી શુભ ભાવના;
કવિઓ અને પંડિત જનો ! અર્પો પ્રસાદી જિનતણી,
લક્ષ્મીધરો ! સાર્થક કરો નિજ દ્રવ્યને સાર્થક ગણી. ૫
- વૈભવ જગતમાં ધર્મનો શુભ ભાવના વધતી રહો,
જિનરાજની વાણી ભુવનમાં પ્રિય અને આરાધ્ય હો;
સુખશાંતિ મંગલ જગતમાં જય જૈનધર્મપ્રકાશની,
વધતી રહો રુચિ વાંચવાની ભાવના ખાલેન્દુની. ૬

અહો આશ્ચર્યમ્

(જગતમાં હોકો આંખો છતાં પ્રત્યક્ષ વસ્તુસ્થિતિ પારખી શકતા નથી. એ માટે કવિ પોતાનું આશ્ચર્ય પ્રગટ કરે છે.)

(દોહા)

- પલ પલ આયુ ઘટે દિસે, અમર ગણે નિજ દેહ;
અંધ બને આંખો છતાં, નવલ જગતમાં એહ. ૧
- પર આગળ વૈરાગ્યની, વાતો લાંબી થાય,
નિજ ઉપર તે વીતતા, અક્કલ મારી જાય. ૨
- લક્ષ્મીનંદન કોઈ થયા, ભિખારી ક્ષણ માંય;
જેતાં પણ અક્કડ થઈ, ફરે અંધ થઈ જાય. ૩

- ભિષાડી આંખે અહો, ફરે અંધ થઈ જેહ;
ખાડામાં જઈને પડે, નવલ જુઓ જગ એહ. ૪
- સુંદર પુષ્ટ અને રૂડો, કંચનવરણો દેહ;
રોગ વિકલ ક્ષણમાં થતો, એમાં નહીં સદેહ. ૫
- પણ એને શણગારતા, પંપાળે ધરી ખ્યાર;
જગમાં એ આદ્યર્થ છે, મોહરાય કૃતિ ધાર. ૬
- સહસ્ર ગમે જગમાં દિસે, દૃષ્ટાંતો દિનરાત;
અંધ કરી આંખો ધસે, નવલ જુઓ એ વાત. ૭
- ક્ષણ પૂર્વે રમતો હતો, ઘરમાં આનંદપૂર;
થયો કાળનો કોળિયો, નષ્ટ થયો સહુ નૂર. ૮
- સાક્ષાત્ નજરે જોઈને, અંધ થયા બહુ લોક;
ધર્મ ન ધારે ચિત્તમાં, જન્મ થયો સહુ ફોક. ૯
- ગર્વ ધરે નિજ બુદ્ધિનો, જે મૃત્પિંડ સમાન;
સૂરજ આગળ આગિયો, તુચ્છ ક્ષુદ્ર જે જાણ. ૧૦
- બુદ્ધિનિધાન ગણે અહો, નિજને પંડિત રાજ;
જ્ઞાની આગળ એ દિસે, મૂર્ખતણો શિરતાજ. ૧૧
- ગર્વજ્વર ઉતર્યો અહો! જ્ઞાનીને સહવાસ;
જાણ્યું નિજ પામરપણું, કેઈક થયા હતાશ. ૧૨
- જ્ઞાન અનંત અપાર છે, જોલે જ્ઞાની એમ;
પણ એ મૂર્ખશિરોમણિ, ગર્વ ધરે મન નેમ. ૧૩
- અંધ થઈ આંખો છતાં, બકળક કરે અપાર;
દુર્ગતિમાં જઈ આથડે, બગડે સહુ સંસાર. ૧૪
- બળ દાખે નિજ અન્યને, જાણે એ બલિરામ;
ધક્કા આપે અન્યને, મહથી ડરાવે ગામ. ૧૫

કાળતણો એ કોળિયો, થતા ન લાગે વાર;
 તો પણ અંધ થયો દિસે, નવલ જુઓ સંસાર. ૧૬
 સુંદર રૂપ શરી જુસ્યો, ક્ષણમાં થાય વિરૂપ;
 ચિતામાંહે બળતો દિસે, એ સંસાર-સ્વરૂપ. ૧૭
 મોહમંત્રથી મુગ્ધ જે, ન સૂઝે તેને માર્ગ;
 મદમાતો ફરતો દિસે, મૂઢતણો એ સ્વાર્થ. ૧૮
 માટે ભવિકો જાગજ્યો, ક્ષણ ન ગુમાવો એક;
 સધાય તે સાધો તમે, ધરજો શુદ્ધ વિવેક. ૧૯
 વીર કહે ગૌતમતણે, ક્ષણ નહીં કરો પ્રમાદ;
 ક્ષણ જાતા દીકો નહીં, એમાં નહીં કો' વાદ. ૨૦
 આંખ છતાં અંધ ન બનો, જાગૃતિમાં શી ઊંઘ ?
 આત્માને મન ઓળખો, સાધો ધર્મ સુસિદ્ધ. ૨૧
 શિખ એહ ખાલેન્દુની, મનમાં ધરજો નિત્ય;
 સફળ કરો નિજ જન્મને, વાણી એહ જ સત્ય. ૨૨

મૃત્યુ મહોત્સવ !

(મૃત્યુ એ એક જાતનો મહોત્સવ ગણી તેની ભયાનકતા ખોટી છે એવું વર્ણન કરી તેનું સ્વાગત કરવામાં આવે છે.)

(હરિગીત)

કોઈ કહે એ કાળ છે વિકરાળ રાક્ષસ મૃત્યુનો,
 ડરતા ફરે છે ટાળવાને રાખતા ભય ચિત્તનો;
 એ મિત્ર લાગે માહરો ગમતો હિતસ્વી જીવનો,
 ભય માહરા મનનો ગયો છે એહના સહવાસનો. ૧
 કોઈ ગણે છે શત્રુ એને દુઃખસાગર દેહનો,
 ને વેદનાકારક ભયંકર ધ્રુજતા તેથી સુણો;

એ જીર્ણ વસ્ત્રો સમ હરે છે જીર્ણ સહુના દેહને,
નવ સરસ એવો દેહ આપે કાર્ય કરવા ધર્મને. ૨

પરલોકની અમથી ભયાનક કલ્પના કંપાવતી,
અંધાર કાળો દુઃખદાયક દૃષ્ટિ આગળ લાવતી;
મૃત્યુ અનંતી વાર જોયા જન્મ પણ સહુ તેટલા,
એ ચક્રમાં નહીં છે નવાઈ એક વધતા એ ભલા. ૩

મારું બધું જાશે લુંટાઈ માલ મિલકત ને સગા,
એવા વિચારો શરીરના પણ મરણના લાવે બધા;
નિત નવલ નવનવ જન્મને માળાપ કીધા મેં ઘણા,
પામ્યો અનંતા દેહ એવા જુજુવા અનુભવતણા. ૪

પ્રતિજન્મમાં કર્મો કર્યાં જે અશુભ ને શુભ કેટલા,
સ્ખલના અને રુડા સુકર્મો સંગ્રહ્યા છે જે ભલા;
સહુ હર્ષથી વા રુદનથી એ ભોગવા નવ જન્મમાં,
સૃષ્ટિ રચી નિજ હાથની એમાં વિમાસણ ચિત્તમાં. ૫

નવ દેહમાં સહુ શક્તિથી છે સાધવાની નિર્જરા,
પ્રભુભક્તિવળે કર્મરાક્ષસ નષ્ટ કરવાના ખરા;
જર્જરિત કાયા મૂકવી ને નવીન સુંદર પામવી,
એમાં ભલા બહુ દુઃખ ક્યાં છે? વીરતા નવ જામવી. ૬

એથી જ લાગે છે મને એ મૃત્યુનો ઉત્સવ રુડો,
તક સાધવી સંસારમાં આનંદ છે સામે ખડો;
પ્રભુ નામનો લઈ મંત્ર મુખમાં મૃત્યુનું સ્વાગત કરું,
એ આપશે તક નવીન જેથી શાંતિ મનમાં આદરું. ૭

એ જીર્ણ જર્જર દેહ જાશે વિકલ નષ્ટ થશે હવે,
નવ સગલ સુંદર ભક્તિ કાળે દેહ મળશે મુજ હવે;
આનંદ ને ઉલ્લાસ વધતો ઊર્મિઓ ઉછળે ઘણી,
પ્રભુસેવનાની શક્તિ મળશે નવીન જન્મે શાંતિની. ૮

નિત જન્મ મૃત્યુ દુષ્ટ ચક્રે ભ્રમણ મારું એ ટળો,
નવ જન્મમાં એ ટાળવાની સાધના મુજને મળો;
એ શુભ મહોત્સવ સ્ફૂર્તિદાયક સૌખ્યકર હોજો મને,
બાલેન્દુ વાંછે પ્રભુકૃપાથી શાંતિ જામો મુજ મને. ૯

ઉપદેશામૃત

(આ પદ્યમાં સામાન્ય રીતે ઉપદેશ આપવામાં આવ્યો છે.)

- અસ્ત થયો દિનરાજનો, નભમાં ઊગ્યો સોમ,
પ્રકાશ ઝળહળતો ગયો, નિશા થઈ ધરી નેમ. ૧
- ઉદય એકનો જ્યાં બને, બીજાનો ત્યાં અસ્ત;
ઘટમાળા સમ જગત એ, નિયમે રહે સમસ્ત. ૨
- સુખના દિવસો પુણ્યના, વેગે દોડે જેમ;
દુઃખના દિવસો પાપના, આવે વેગે તેમ. ૩
- હર્ષ ધરે જે સૌખ્યનો, મનમાંડે મલકાય;
એ અજ્ઞાનપણું દિસે, નહીં પરિણામ જણાય. ૪
- દિવસ એહ નિશ્ચિત જશે, આવે દુઃખની રાત;
સાવધાન રહેજો સદા, નિશ્ચિત જાણો વાત. ૫
- કર્મ થાય નિજ હાથથી, સારાં ખોટાં જેહ;
ત્યારે ચેતી ચાલજો, નહશે તમને તેહ. ૬
- કૂલાવું નહીં સૌખ્યમાં, દુઃખમાં ધરવો ધીર;
ભય કુકર્મનો રાખવો, કરવું મન ગંભીર. ૭
- ઊંઘ જતા સહુ જાગતા, ફરી આવે છે ઊંઘ;
ભ્રમણ ચક્રનું ચાલતું, અખંડ નહીં કદી બંધ. ૮
- એહ ચક્રથી છૂટવા, સજ્જ થયા સહુ સંત;
મેળવજો સેવા સહુ, એહતણી મતિમંત. ૯

સંતસંગ અમૃત સમો, કદપવદ્ધી સમ જેહ;
પ્રાપ્ત થાય છે જેહને, કાર્ય સાધશે તેહ. ૧૦

સુખદુઃખમાં સમવૃત્તિને, કેળવજો ધરી ધ્યાન;
મુક્ત થવાનો માર્ગ એ, સાચું એહ જ જ્ઞાન. ૧૧

ઉષ્ણકાળ ઉકળાટનો, ગભરાવે સહુ લોક;
નીર-વૃષ્ટિ વરસાદથી, શાંત થાય ભૂલોક. ૧૨

તિમ જિનપતિ સેવનથી, આનંદ અંગ ન માય;
ચિત્તશાંતિ પ્રગટે ઘણી, પાપ ભસ્મ સહુ થાય. ૧૩

શ્યામલ શસ્ય થઈ ધરા, પ્રસન્નતા વરતાય;
આત્માનંદ પ્રગટ થતા, તિમ અતિશય સુખ થાય. ૧૪

સમતા સુખદુઃખમાં ધરો, શાંતવૃત્તિ મનમાંય;
તો મુક્તિ ક્ષણવારમાં, આત્મસમર્પણ થાય. ૧૫

સમતા સામાયિક કદી, ઉદય ચિત્તમાં થાય;
બાલેન્દુ કહે તેહના, કારજ શીઘ્ર સધાય. ૧૬

પ્રવાસ ક્યારે પૂરો થશે ?

(ભવજ્ઞમણુ એ એક જાતનો પ્રવાસ છે એમ જણાવી, એ પ્રવાસ હવે જલદી પૂરો થાય અને આત્માને મુક્તિ મળે એવી પરમાત્મા પાસે પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે.)

(ભુજંગ-પ્રવાત)

અનંતા જરા જન્મ ને મૃત્યુ ફેરા, અહો કૂર એ માર્ગ સંસારકેરા;
પ્રવાસે જુઓ નીકળ્યો હું સદાનો, અહો ચક્રમાં ગૂંચળ્યો ખાસ જાણો. ૧

ખરો થઈ ફરું છું સદાનો પ્રવાસી, ગયો કાળ એવો અનંતો ઉદાસી;
થયો ક્યાં થકી તે શરુ હું ન જાણું, થવાનો કિહાં પૂર્ણ તે ના પિછાણું. ૨

ક્યું ધ્યેય મારું ન જાણું ન કાંઈ, થઈ આંધળો હું ફરું જાણુ ભાઈ;
 અહો ! કેટલો દીર્ઘ મારો પ્રવાસ, કહો કેટલો કાળ લાંબો પ્રવાસ. ૩
 થયો જન્મ ક્યાં માહરો કોણ કાળે, અહો દીર્ઘ ચિંતા જીવો ચિંત બાળે;
 સદા રાત જાગે ઊગે દીન નિત્ય, જીવો ચક્ર એ દુષ્ટ ચાલે પ્રશસ્ત. ૪
 ગયા માસ ને વર્ષ સંવત્સરો કઈ, યુગો આથમ્યા છે મને સાથમાં લઈ;
 જીવો કાળનું એ મહાચક્ર મોટું, નહીં અંત એનો દીસે દીર્ઘ મોટું. ૫
 કેઈ દેહ છોડ્યા કેઈ માયબાપ, કેઈ જોડીયા કૂટ સંબંધ આપ;
 રડાવ્યા ઘણાને કૂડા પ્રેમ તોડી, હસાવ્યા કેઈ લોકને જન્મ જોડી. ૬
 રમ્યો નાટ્ય નાચી વિસજ્યો તથાપિ, ફરી વેશ બીજો કર્યો તે ઉથાપી;
 હજી અંત દીસે ન મારા પ્રવાસે, વિના હેતુ ચાલ્યો ના આત્મા વિકાસે. ૭
 મને દાખવો અંત એ ચાલવાનો, કયો માર્ગ ટૂંકો શ્રમો ટાળવાનો;
 હવે થાકીયો હું ઘણું દીર્ઘ ચાલી, ઘણું દોડીયો હું સદા મૂઠ વાળી. ૮
 અનંતા શ્રમો વેડીયા થાક લાગ્યો, અહો ! માહરો સર્વ ઉત્સાહ ભાગ્યો;
 બતાવો મને કોઈ એવો ઉપાય, ટળે એ સદાના પ્રવાસો અપાય. ૯
 પ્રવાસો સદાના નહીં કોઈ અંત, અહો છૂટવા દાખવો કોઈ સંત;
 ટળ્યો જેહનો હોય એહ પ્રવાસ, મને દાખવો કોઈ એવો સુવાસ. ૧૦
 મને કોઈ ભેટે ખરો સંત સાધુ, અહો તેહની સહાયથી કાર્ય સાધું;
 અનાદિ ખરો એહ સંસાર મોટો, પડ્યા ચક્રમાંહે નહીં દુઃખ તોટો. ૧૧
 મને ટાળવો છે કરી એહ શાંત, થયું માહરું ચિંત સંબ્રાંત પ્રાંત;
 બતાવો મને ટાળવા સર્વ ફેરા, ઉપાયો ખરા સાધુ ને સંતકેરા. ૧૨
 થવું છે મને મુક્ત સંસાર ટાળી, જરા મૃત્યુ એ સર્વ સંતાપ બાળી;
 અહો હે પ્રભો ! ઊગશે દીન એવો, મને લાગશે ધન્ય પીયૂષ જેવો. ૧૩
 સહુ એ પ્રવાસી ખરો માર્ગ પામો, ખરું સચ્ચિદાનંદનું રૂપ જામો;
 મનોભાવના એહ બાલેન્દ્રની છે, થજો પૂર્ણ સાધુકૃપાથી બની છે. ૧૪

વિશાલ દૃષ્ટિ

(ટૂંકી દૃષ્ટિથી આપણે ખાખોચિયામાં રખડી રહ્યા છીએ માટે જરા વિશાલ દૃષ્ટિ રાખવા માટે ઊંચે ગગનમાં ઊડી જોવાથી બધી વસ્તુસ્થિતિનું ભાન થવાનો સંભવ છે, એવું વર્ણન કરી ટૂંકી દૃષ્ટિ છોડવા વિનંતિ કરવામાં આવી છે.)

તૂં ઊઠ માનવ—વિહંગ ઝટપટ ઊડ નભમંડલ વિષે,
આકાશ પ્રાંગણુ વિપુલ વિસ્તૃત વિહરવા સુંદર દિસે;
તૂં જ્ઞાનપાંખો મૂક પહોળી સંકુચિતતા પરિહરી,
ખાખોચિયા અજ્ઞાનના ટાળી ત્વરે દૂરે કરી. ૧

તૂં શબ્દની જંબલ મૂકી દીર્ઘદૃષ્ટિ જ્ઞાનની,
ઝટ સમજ મન તૂં ભાવના ઉદ્દેશ આત્મિક ભાવની;
પર્વત નહીં નદિયો નહીં જ્યાં ઊંચ નીચા સ્થળ દિસે,
આડા નહીં કોઈ આવતા ઇચ્છા પ્રવાસી ત્યાં વસે. ૨

સર્વ દિશા છે મોકળી પ્રતિબંધ વિણ વિહરો સદા,
આનંદમંગલ અનુભવો આત્મૈક ભાવોથી સદા;
અભિમાનના ઊંચા ઘણા પર્વત અને બહુ ટેકરા,
ખાખોચિયા ગર્તા ધૃણુસ્પદ નીચતાથી જે ભર્યા. ૩

છે દુષ્ટતાના મલિન વહનો વિપુલ દુર્ગંધે ભર્યા,
અતિલોભ કામ કષાયધારી માનવોથી ઉભર્યા;
પૃથ્વી વિષે ધન તિમિર છે અજ્ઞાનની મોહાંધતા,
દાખે ઈહાં સહુ માર્ગ નિજનો કર્મની છે બદ્ધતા. ૪

ઊંચે ચઢી આકાશમાં તૂં નિરખ સર્વ દિશા ફરી,
જો દીર્ઘ ને સુવિશાલ રાખી ચિત્તમાં દૃષ્ટિ જરી;

એકાંત માર્ગે સંકુચિતતા ત્વરિત વધતી વેગથી,
 ટૂંકી તથા દૃષ્ટિ સુવિસ્તૃત અનેકાંતિક ભાવથી. ૫
 દૃષ્ટિ ખિંચ્યાથી આત્મ ઉન્નતિ સાધશે ક્ષણવારમાં,
 માટે કરી વિસ્તાર દૃષ્ટિ દેખજો ત્રણ લોકમાં;
 જાચે ચઢો તિમ દૃષ્ટિ ખીલે માર્ગ ત્યાં દેખાય છે,
 ખાલેન્દુ વિનવે નમ્રભાવે આત્મદર્શન થાય છે. ૬

આપણી ક્ષુદ્રતા ,

(આકાશ, અગ્નિ, મેઘ, તારાઓ, ગ્રહોપગ્રહોનું વર્ણન કરી તેની
 અનંતી સંખ્યા બતાવી તેમાં પણ પૃથ્વીના એક અતિ અલ્પ
 પ્રદેશમાં રહેનાર તું જર્વ ધારણ કરતો કરે છે એ આશ્ચર્ય બતાવી,
 આપણી ક્ષુદ્રતા કેવી છે તે બતાવવામાં આવ્યું છે.)

(દુહા)

પસર્યું વિશ્વ અનંતમાં, સઘળે છે આકાશ;
 પૌલું તે સહુ જન્મતું, આપે છે અવકાશ. ૧
 અગ્નિ મેઘ તેમાં દિસે, રહ્યા અનંતાનંત;
 અગ્નિગોલ ગણુતા નહીં, ફરતા કાળ અનંત. ૨
 ક્ષણ વિશ્રામ ન તેહને, ગતિ કરતા ચલ નિત્ય;
 નિકળે સ્ફુલિંગ તેહના, તારાગણ કરે નૃત્ય. ૩
 અનંત તારા સૂર્ય છે, ગણુના તસ નહીં થાય;
 એમાંથી અમ સૂર્ય એ, દિનકર એક ગણાય. ૪
 અનંત તારાગણ વિષે, ચંદ્ર અનંતા હોય;
 ગ્રહગણુની ગણુતી નહીં, અસંખ્યાત કહેવાય. ૫
 તેમાંની પૃથ્વી રહી, એક લઘુ ગ્રહ જાણ;
 સૂર્યતણા મંડળમહી, જેનું અલ્પ પ્રમાણ. ૬

કૈક દેશ નદી પર્વતો, સાગર ખંડ અનેક;
તેમાંથી મુજ દેશનું, અદ્યપણું છે છેક. ૭

એહ દેશના એ ખૂણે, નગર રહું મુજ એક;
તેમાં પણ શેરી વિષે, મુજ ઘર વસિયું છેક. ૮

માનવ વિશ્વ અનંતમાં, પ્રાણી હું છું ક્ષુદ્ર;
દીંમત અંકાઈ ગઈ, તુચ્છપણું મુજ સિદ્ધ. ૯

એવો પણ હું માનતો, ગર્વ ધરી મનમાંહે;
ધનનો મદ મુજને ઘણો, ધનદ ગણું સ્વયમેવ. ૧૦

મારા સમ કોઈ નહીં, મુજ સમ નહીં જગમાંહે;
ક્ષુદ્ર ગણું સહુ જગતને, બાલિશતા મુજ ટેવ. ૧૧

જ્ઞાની મુજ સમ જગતમાં, અન્ય ન દીસે કોય;
સર્વજ્ઞત્વ રહું કહે, મુજ સમ અવર ન હોય. ૧૨

ઈદ્ર ધનદ આગળ રહ્યો, ભીખારી તું એક;
ધન દોલત તારી બધી, ક્ષુદ્ર તુચ્છ છે છેક. ૧૩

જ્ઞાની આગળ તું દિસે, મૂર્ખશિરોમણિ મૂઢ;
સાગરના જલ બિંદુ સમ, જ્ઞાન તાહરું ગૂઢ. ૧૪

અહંકાર ધન બુદ્ધિનો, ડૂબાડે સંસાર;
જાણી તજ મદ ભાવના, એ છે સાચો સાર. ૧૫

અહંકારનાં ભાવથી, ડૂબ્યા ઇણ સંસાર;
માટે તજવો ગર્વને, ડૂબાવે એ ભાર. ૧૬

જાણી નિજની ક્ષુદ્રતા, ચરણ દેવગુરુ સેવ;
બાલેન્દુ કહે સત્વરે, તરીશ તું સ્વયમેવ. ૧૭

સુખ દુઃખ સમતા

(કોઈ સ્તુતિ કરી ચંદ્રનું વર્ણન કરે છે અને કોઈ એની નિંદા કરી
ગમે તેમ તેની વિડંબના કરે છે પણ એ બંને અવસ્થામાં
સમતા ધરી શાંતિ રાખે છે. એવી શાંતિ ધારણ
કરવાનો આ પદ્યમાં ઉપદેશ છે.)

(દુહા)

ધન્ય રમ્ય તુજ વામ છે, ચંદ્ર સુમંગલ ધામ;
ઉપમા પ્રભુ મુખને કવિ, આપે તારી ઠામ. ૧

ઉન્નવલતા તારી ભલી, જ્યોત્સ્ના સુંદર જ્યોત;
કવિજનના આનંદનો, વિષય થયો પ્રદ્યોત. ૨

પ્રેરક ગુણ ઔષધિતણા, તારાથી જ ગણાય;
ઉપકારી તૂં જગતનો, વખાણ તારા થાય. ૩

દોષ તાહરા મુખતણો, નામ કુરંગ કહાય;
તૂં સહતો તે દુઃખને, ભૂષણ ધરતો થાય. ૪

નારીમુખને તાહરી, ઉપમા નિત્ય અપાય;
તે અપમાન સહી કરી, રહેતો શાંત સદાય. ૫

ધૃષ્ટાંથી તુજ દેહને, ક્ષય આતંક કહાય;
દુઃખ સહી સહુ એહવા, વર્ધમાન તૂં થાય. ૬

ક્ષયથી પીડાએ તનુ, પ્રતિપક્ષે પ્રતિમાસ;
તો પણ વર્ધિજી થવા, તારો નિત્ય પ્રયાસ. ૭

કોઈ કોઈ સમયે કરે, રાહુ તારો આસ;
ફરી ઉન્નવલ થઈને ફરે, ધન ધન તવ આયાસ. ૮

ગમે તેહવા દુઃખમાં, સ્થિતપ્રજ્ઞ રહેવાય;
સમ રહેવું સુખ દુઃખમાં, સહુ તાહરા ગુણ ગાય. ૯

કૃદાયો ન આનંદમાં, સહન કરે સહુ દુઃખ;
 ધન્ય ધરી સમતા મને, દુઃખ ગણે મન સુખ. ૧૦
 એહવી વૃત્તિ થાય જો, સફળ ગણું અવતાર;
 બાલેન્દુની ભાવના, પ્રભુ-સેવામાં સાર. ૧૧

આશા અને નિરાશા

(આશા અને નિરાશાના વમળમાં માનવ સપડાયો છે, તેથી તેને સાચો માર્ગ મળતો નથી; મારે પર આશા છોડી દઈ વૈરાગ્ય ધારણ કરવાનો ઉપદેશ આ પદ્યમાં આપવામાં આવ્યો છે.)

(ઉપગતિ)

સહસ્ર થાશે શતના કદાપિ, સંતોષ થાશે મુજને તથાપિ;
 પરંતુ આશા વધતી ઠગારી, આશા રહે જેહ સદા કુમારી. ૧
 ગમે નિરાશા બહુ સૌખ્યકારી, મોહાંધતા જેહ નિવારનારી;
 આશા નહીં ત્યાં વધતો ન લોભ, વૃથા કદી થાય ન ચિત્ત દોભ. ૨
 સહસ્ર થાતા લખ કોડ આશા, જેથી વધે લોભ અને નિરાશા;
 આશા સદાની બહુ પીડનારી, દીસે સદા એહ ઘણી ધુતારી. ૩
 નિરાશ થાતો નહીં દાસ કોનો, આનંદમાં મસ્ત રહે સદાનો;
 તેથી નિરાશા સુખ આપનારી, ગમે કવિને શુભ એહ નારી. ૪
 ઘણો અહંકાર વધારનારી, ઈચ્છે સદા એ અધિકાર ધારી;
 કરે જ ગર્વોદ્ધત છે નઠારી, ઉન્માદકારી તજવી અકારી. ૫
 પીડે નિરાશા નહીં વેદનાથી, શાંતિતાણી તેહ અવશ્ય સાથી;
 ત્યાગી બનાવે પ્રભુ પૂજવાને, દીપે સદા એહ સુવર્ણ વાને. ૬
 આશા કહે તૂં પરણીશ નારી, સંસાર કામાંધ કરાવનારી;
 અનેક પાપોધ વધારનારી, છે એહ મોટી પ્રબલા ઠગારી. ૭

આશા તજે તે બહુ સૌખ્ય પામે, જિનેંદ્ર સેવામૃત સૌખ્ય ધામે;
 પીડે ન તેને કદી મોહભાગ, આનંદ માણે થઈને વિરાગ. ૮
 ઇચ્છે સદા જે અધિકાર મોટો, ગણે સહુને અતિ તુચ્છ ખોટો;
 સદા અહંકાર વધારનારી, આશા દિસે જે બહુ તુચ્છ નારી. ૯
 પ્રાપ્ત સ્થિતિમાં સુખ માનનારી, જીવ્યો નિરાશા અતિ સૌખ્યકારી;
 પીડે ન દુઃખોધ પરાભવોના, કોઈ ન તોલે સુખધામ જેના. ૧૦
 હું રાજ્ય બીજા ઉપરે કરીશ, ધણી બધાનો થઈને રહીશ;
 આશાતણો એ છલ મોહમંત્ર, કળે ન એનું બહુ કૂટ તંત્ર. ૧૧
 માટે તજી દો સહુ મોહ આશા, ગમો સહુને સુશીલા નિરાશા;
 તેથી ભવાબ્ધિ સુખથી તરાય, બાલેન્દ્ર ઇચ્છે શુભ સર્વ થાય. ૧૨

અલ્પજ્ઞ પ્રાર્થના

(કવિ પોતાને અલ્પજ્ઞ ગણી પ્રાર્થના પણ કરતા નહીં આવડતી
 હોવાને લીધે નિરાશ બતાવી પોતાનું અલ્પજ્ઞપણું બતાવે છે.)

(સુમંદરમાલા વૃત્ત)

પ્રભો ! દીન ને હીન હું પાતકી છું, કરું પ્રાર્થનાને કયા શબ્દથી ?
 મને કાવ્યસ્ફૂર્તિ ન લાલિત્ય લીલા, અહંકાર સૌંદર્ય કાંઈ નથી;
 નથી ભાવ કારુણ્યનો કિંકિણી નાદ, જે કર્ણ આનંદ આપે ઘણો,
 નહીં મિષ્ટ વાણી ગમે જે સહુને, હરે ચિત્ત અંકાર જે મોદનો. ૧
 નથી માધુરી કાવ્યની છંદની વા, ન જાણું કવિની કલા સુંદરા,
 અનુપ્રાસ વા શબ્દની ચાતુરી જે, કવિ ભક્તની કાવ્યગંધી ગિરા;
 કહો કયાંથી લાવું અજ્ઞાન હું છું, ન વિજ્ઞાન સૌંદર્ય મારા કને,
 ખરું દુઃખ મારું સુશબ્દે રચીને, કર્હુ કેમ તે પ્રાર્થુ તારા કને. ૨

અહો શબ્દસૃષ્ટિતણા બ્રહ્મ જેવા, સદા વર્ષતા કાવ્યકેરી સુધા,
 દિસે શબ્દ સમ્યક્ રહ્યા હાથ જોડી, કરે પ્રાર્થના સજ્જ આગે ઊભા;
 રસીલી જીવ્યો શુદ્ધ સ્વાભાવિકી જેહ, દૈવી ગિરા જેહની છે પ્રભા,
 કવિ એહવા પ્રાર્થના ઉચ્ચરે છે, ન અદ્વૈતાંશ તે માંહે મારી વિભા. ૩
 કવિવૃંદ આગે અહો ! તુચ્છ હું દાસ, અદ્વૈત મારી ગિરા તોતડી,
 કવિઓતણા હાસ્યનું પાત્ર હું છું, નહીં શક્તિ મારી કવિ જેવડી;
 પ્રભો ! તૂં સ્વયં ઓળખી લે કૃપાથી, વિચારો ખરા જેહ છે માહરા,
 અહો ! માત જાણે વ્યથા બાલકેરી, નહીં હોય જે સ્પષ્ટ મુગ્ધા વરા. ૪
 નહીં કોઈ દાખી શકે બીજમાંહે, મહાવૃક્ષ વિસ્તીર્ણુ તે રૂપમાં,
 અહો ! માહરું દુઃખ વર્ણી શકું કેમ, તૂંટ્યા કૂટ્યા માહરા શબ્દમાં;
 રહ્યો ગુપ્ત અગ્નિ જીવે કાષ્ટમાંહે, ન તારા વિના કોઈ દેખી શકે,
 પ્રભો ! માહરું હાર્દ તૂં જોઈ લેજે, તને માહરા દુઃખ સુસ્પષ્ટ છે. ૫
 અહો કૂલ દાખૂં કહો કેમ જે છે, કળીમાં રહું ગુપ્ત તે રૂપમાં,
 પ્રભુ સ્પષ્ટ દેખે ખિલેલું સહુ કૂલ, એ પ્રાર્થના તેહવી શબ્દમાં;
 જીવ્યો જેમ વિદ્યુદ્વિતા મેઘમાંહે, વસે સુપ્ત તે ત્યાં છુપાઈ રહે,
 કદી વર્ણવી ના શકું દુઃખ મારું, સુશબ્દે રડા કાવ્યમાં જે વહે. ૬
 નથી તાહરા આગળે ગુપ્ત કાંઈ, પ્રભો ! દીનબંધુ કરું પ્રાર્થના,
 પ્રભો ! જાણુ અદ્વૈતની એહ વાણી, કરી તૂં કૃપા જાણી લે વેદના;
 અહો ! બાલ હું દીર્ઘ આકંઠ માંડું, પ્રભુ માવડી અર્થ જાણે સહુ,
 ઘણું શું કહું બાલ તૂં અંશુલીને, પ્રભો ! તાર બાલેન્દુને વિનવું. ૭

મુનિ અને મેઘ

(મેઘ અને મુનિની કાવ્યમય સરખામણી કરી છે.)

(માલિની)

સજલ જલદ દીઠા નીલ આકાશભાગે,
 પ્રબલ બલ વિશાલા વારિવાહો સ્વભાવે;

જગત જનતણા જે ભવ્ય કલ્યાણકારી,
મુનિજન નિજકાર્યે જેમ સંવેગધારી. ૧

અવની વનતણા જે દાહને શાંતિ આપે,
તૃણ તરુ સહુ પામે સ્ફૂર્તિ જેના પ્રતાપે;
મુનિજન નિજ વાણી વૃષ્ટિ આપે સુધાની,
ભવિજન મન ભીતિ ટાળવા સંસ્તીની. ૨

અપલ જલદ વૃષ્ટિ પૂર લાવે નદીને,
વિમલ સદુપદેષ્ટા પોષતા ભાવનાને;
નિજ પરિસર વૃક્ષે પૂર પુષ્ટિ અપાવે,
મુનિજન ભવિકોની ધર્મ પુષ્ટિ સ્થપાવે. ૩

અપલ વિમલ વિદ્યુત્તેજ નેત્રો દિપાવે,
મુનિજન તપ તેજે ભાવના સ્ફૂર્તિ પાવે;
જલદ સઘનકેરી ક્યામલા મૂર્તિ શોભે,
ધૃતિ યતિજનકેરી દીપ્તિ ભવ્યાત્મ લોભે. ૪

મુનિજનચરણોમાં વંદના હો અમારી,
ધન સમ ઉપકારી નિર્વિકલ્પાવતારી;
પ્રત ચરણ સુભાવે શુદ્ધ ચારિત્રધારી,
તસ ચરણ-સરોજે ભૃંગ ખાલેન્દુ ધારી. ૫

विभाग पांचमो संस्कृत काव्यो

श्रीजिनेन्द्रस्तोत्रम् ।

वन्दे वीरजिनेन्द्रं हृदयस्थितदेवम् ,
वन्दे चरमजिनेशं वंदितशुचिचरणम् ॥
तीर्थेशं गुणवृन्दं, बुद्धं बुधजनवंद्यम् ॥ वन्दे० ॥
पुरुषोत्तमनरसिंहं, सुंदरविकसितकमलम् ॥ वन्दे० ॥
नरगजवैभवयुक्तं, लोकोत्तरवरदेवम् ॥ वन्दे० ॥
नरनाथं हितकारं, देवं दीपज्योतिम् ॥ वन्दे० ॥
लोकोद्योतकरं तं, अनुकम्पाभयविमलम् ॥ वन्दे० ॥
ज्ञाननयनदातारं, पथबोधकसुनिवर्यम् ॥ वन्दे० ॥
शरणागतविश्रामं, सम्यक्पथदातारम् ॥ वन्दे० ॥
धर्मपतिं तीर्थेशं, धर्मसुरथनेतारम् ॥ वन्दे० ॥
संस्तुतिनाशकधीरं, जगनायकनृपवर्यम् ॥ वन्दे० ॥
दर्शनज्ञानधरं तं, कर्मावरणनिवृत्तम् ॥ वन्दे० ॥
जितनिजकर्मसमूहं, जनतारकगुरुदेवम् ॥ वन्दे० ॥
सर्वज्ञं मुनिवन्द्यं, शिवमचलं जिनदेवम् ॥ वन्दे० ॥
अरुजमनंतमपारं, अव्याबाधसुसिद्धम् ॥ वन्दे० ॥
करुणासागरवीरं, मुक्तिरमारममाणम् ॥ वन्दे० ॥
मुनिजनमानसहंसं, भक्तहृदयविश्रामम् ॥ वन्दे० ॥

त्रिशलानंदनवीरं, चरमजिनेन्द्रमुनीन्द्रम् ॥ वन्दे० ॥
 वालोचितस्तुतिसुमनं, अर्पितजिनपदकमलम् ॥ वन्दे० ॥

श्रीशत्रुंजयस्तोत्रम् ।

(उपजातिवृत्तम्)

शत्रुंजयो नाम नगाधिराजः, सौराष्ट्रदेशे प्रथितप्रशस्तिः ।
 तीर्थाधिराजो भुवि पुण्यभूमिस्तत्रादिनाथं शिरसा नमामि ॥ १ ॥
 अनंततीर्थाधिपसाधुवृन्दैर्या सेविता शान्तितपाभिवृध्यै ।
 सा पुण्यभूमिर्वितनोतु सौख्यं, जिनादिनाथं शिरसा नमामि ॥ २ ॥
 अनेकराज्याधिपमन्त्रिमुख्यैर्विनिर्मिता सुंदरचैत्यपंक्तिः ।
 स्वभूमितुल्या भुवि सुप्रसिद्धा, तत्रादिनाथं शिरसा नमामि ॥ ३ ॥
 विश्रामधामो मुनिसाधकानां, संसारतापैर्हृतसाधकानाम् ।
 यो यानतुल्यो भवजालमार्गे, जिनादिनाथं शिरसा नमामि ॥ ४ ॥
 या पादपद्मैः पुनिता सुभूमिरनंतयोगीमुनिभिर्नितान्तम् ।
 आकर्षणं चुम्बकरत्नतुल्यं, तत्रादिनाथं शिरसा नमामि ॥ ५ ॥
 निसर्गरम्योदितनाकतुल्या, गिरीन्द्रसौगन्धितवृक्षराजिः ।
 विचित्रवर्णैः सुमनोहरा च, तत्रादिनाथं शिरसा नमामि ॥ ६ ॥
 शचीन्द्रदेवैः परिवेष्टिताश्च, नृत्यन्ति शृंगारभृताः सुभक्त्या ।
 कुर्वन्ति वृष्टिं मधुगन्धपुष्पैस्तत्रादिनाथं शिरसा नमामि ॥ ७ ॥
 स्वजीवितं पावनतामुपैति, ये पूजयन्ति प्रभुपादयुग्मम् ।
 श्रीनाभिपुत्रं प्रथमं जिनेन्द्रं, युगादिनाथं शिरसा नमामि ॥ ८ ॥

જિનેન્દ્રસ્તુતિસુમનાઝ્ઞલિઃ ।

(૫૨માત્માને જીદી જીદી ઉપમાઓ આપી સ્તુતિ કરી છે.)

(વસન્તતિલકા)

ધારાધરોઽસિ વચનામૃતસિચ્છનત્વા—

દ્વિચુચ્ચમલ્કૃતિનયાગમસંપ્રસારાત્ ।

આશ્વાસનઃ સ્તનિતમજ્જસુમાનવાનાં,

શાન્તિર્જિનેન્દ્ર ! તવ દર્શનસુપ્રભાવાત્ ॥ ૧ ॥

કલ્પદ્રુમોઽસિ જનવાચ્છિતપૂરણેન,

છાયાકૃપા તવ સુખોદ્ભવકારણેન ।

સદ્ધર્મમજ્જલસુપર્ણફલાદ્વિશેષં,

સન્તા નિજાત્મનિ સુખં સ્વલુ પ્રાપ્નુવન્તિ ॥ ૨ ॥

ગમ્भीરસદ્ગુણજલાશયપૂરિતેન,

ત્વં સાગરોઽસિ ગુણગૌરવભૂષિતેન ।

ધર્મા જનેષુ વિવિધા સુનદીસ્વરૂપાઃ,

સર્વાશ્ચ તેઽપિ વિરમન્તિ ચ સાગરેઽસ્મિન્ ॥ ૩ ॥

શાસ્ત્રાણિ ભાન્તિ કમલાનિ વિકસ્વરાણિ,

સન્તા મરાલતતિ યત્ર સુરઙ્ગિતાનિ ।

સ્થેલન્તિ તત્ર વિવિધા જિનશાસ્ત્રચર્ચા,

ધન્યઃ સરો ભુવિ સદા વિલસત્યપૂર્વમ્ ॥ ૪ ॥

મહાવીરાષ્ટકં સ્તોત્રમ્ ।

(પ્રજા મહાવીરનું આ સ્તોત્ર પ્રજાના ચરિત્રની મુખ્ય ઘટનાઓનું વર્ણન કરી સ્તુતિ કરે છે.)

(મુજંગપ્રયાતમ્)

જગદ્દીપ્તિકૃદ્ધાસ્કરં ત્રૈશલેયં, વિદીર્ણીકૃતં યેન મોહાન્ધકારમ્ ।

મુનેર્ભાવિનાનન્દદં તીર્થનાથં, મહાવીરદેવં જિનેન્દ્રં નમામિ ॥ ૧ ॥

गुरोगौतमानन्दकलोलयुक्तं, सुधासागरं ज्ञानरत्नाकरं तम् ।
 प्रभोर्लोभनीयं महाभव्यरूपं, महावीरदेवं जिनेन्द्रं नमामि ॥ २ ॥
 प्रभोर्जन्मकाले सुखानन्दप्राप्ताः, सुराः प्राप्तवान्यत्र संपूर्णमोदं ।
 पवित्रीकृतं स्पर्शनाद्भेरुशृंगम्, महावीरदेवं जिनेन्द्रं नमामि ॥ ३ ॥
 सती चन्दना पूरिता यस्य भिक्षा, सुरैर्वर्णितं तत्र सद्भावदानम् ।
 फलं मुक्तिदं वीरभिक्षानिदानं, महावीरदेवं जिनेन्द्रं नमामि ॥ ४ ॥
 महाचण्डनागेन्द्रकौशीकरूपं, क्षणाद्भार्दवेणाभिभूतः प्रशान्तम् ।
 प्रभोः शान्तिदं रूपनिर्वर्णनीयं, महावीरदेवं जिनेन्द्रं नमामि ॥ ५ ॥
 स्वसंपादितज्ञानगर्वाभिभूतः, प्रभोर्दर्शनात्स्थानुभूतिप्रदीप्ता ।
 स वै गौतमो यस्य पादे नतस्तं, महावीरदेवं जिनेन्द्रं नमामि ॥ ६ ॥
 अहिंसादिबोधाभृतेनोपदेशैर्जने स्थापितो येन श्रीजैनधर्मः ।
 स्वधर्मेण निस्तारितोऽधर्ममार्गो, महावीरदेवं जिनेन्द्रं नमामि ॥ ७ ॥
 जगज्जीवनो यस्य धर्मो नितांतं, जगज्जंतुसद्भावमांगल्यपूर्णम् ।
 स्वरूपं जने ज्ञातभावे भवन्तु, महावीरदेवं जिनेन्द्रं नमामि ॥ ८ ॥

श्रीभद्रावतीपार्श्वनाथस्तोत्रम् ।

(वसंततिलका)

भद्रावती विविधकूपतडागपूर्णा,
 याऽनेकदेवभवनैर्विबिधैः प्रसिद्धा ।
 या नागभद्रमणिभद्रसुरक्षिता च,
 सा पण्यपूर्णधनिकैः प्रथितप्रशस्तिः ॥ १ ॥
 लोकप्रियोऽत्र जिनभक्तियुतो नृपेन्द्रो,
 यो न्यायशासनकरो जिनधर्मदृष्टिः ।
 कालान्तरेण जनकर्मकरालभावै-
 भग्नावशेषसकलं भुवि नष्टभ्रष्टम् ॥ २ ॥

यो नागराजजिनलाञ्छनभावपूर्णो,

ह्यस्मिन्करालकलिकालयुगान्तराले ।

स्वप्रच्छलेन जनवाञ्छितपूरणाय,

यः प्रेरणा ददति तीर्थविशोधनार्थम् ॥ ३ ॥

लक्ष्मीधरैर्भाविकधर्मविवेकपूर्णैः,

पार्श्वप्रभोः प्रतिकृतिर्जिनमन्दिरे च ।

संस्थापिता भविकभावभृतैर्जनैर्य-

द्भद्रावतीप्रगटपार्श्वजिनं नमामि ॥ ४ ॥

वामासुतः कमठदर्पहरो जिनेन्द्रो,

यो भक्तकामपरिपूरकपार्श्वनाथः ।

यन्मस्तके विमलनागफणासुच्छत्रं,

भद्रावतीप्रगटपार्श्वजिनं नमामि ॥ ५ ॥

यश्चाश्वसेननृपराजसुतः प्रसिद्धो,

यो नीलवर्नयननोत्सवमंगलं च ।

संसारवारिधिजले भुवि यानपात्रं,

भद्रावतीप्रगटपार्श्वजिनं नमामि ॥ ६ ॥

कुर्वन्ति भाविकजने सुविरागभाव-

मात्माविमुक्तिशुचिवैभवभावपूर्णः ।

नागेन्द्रदेवतति यस्य पदे विज्रम्भा,

भद्रावतीप्रगटपार्श्वजिनं नमामि ॥ ७ ॥

इन्द्रे तथा च कमठे समभावपूर्णो,

यस्य प्रभोः स्वपरभावविभेदनष्टम् ।

साक्षाज्जने प्रगटितो भुवि कल्पवृक्षो,

भद्रावतीप्रगटपार्श्वजिनं नमामि ॥ ८ ॥

जिनेन्द्रभक्तिसुधा ।

(प्रभुना गुणगानमां ७-पूजनमां ७ धंद्रियोना साथो उपयोग
होवो जेधये. ते वगर धंद्रियो निरुपयोगी ७ गणाय.)

(शार्दूलविक्रीडितम्)

अन्धत्वं च वरं प्रभोर्जिनपतेर्वक्त्रं च यत्सुंदरं,
नेत्रैर्यन्न विलोकितं प्रतिदिनं भक्त्या मनोनन्दनम् ।
मूकत्वं च वरं यदि प्रतिदिनं गीतं न स्तोत्रं शुभं,
श्रीवीरस्य गुणैः प्रमोदमधुरैर्यद्भक्तिना मण्डितम् ॥ १ ॥

कर्णौ यातु वरं सदा बधिरतां याभ्यां न गीतं श्रुतं,
सालंकारजिनेन्द्रवर्णितगुणैः पीयूषधाराभृतम् ।
व्यर्थं तद्धृदयं न येन गृहितं श्रीवीरभक्तिः सदा,
गण्यं खण्डितमांसखण्डसदृशं शून्यं कलावर्जितम् ॥ २ ॥

स श्रीवीरजिनश्च येन विजिता कर्मावलिः सर्वथा,
प्राप्ता निश्चलमुक्तिभूतिसुखदा कैवल्यलक्ष्मीयुता ।
येन स्थापितसंघतीर्थविविधा युक्तिश्च संसारिणां,
भूयात्सर्वजनाभिनन्दितविभुर्भूत्यै च भव्यात्मनाम् ॥ ३ ॥

यो नित्यं गणनायकैर्मुनिवरैः कैवल्यलक्ष्मीभृतै-
र्भक्त्या वंदितपादपद्मविबुधैर्जीयात्सदा शांतिदः ।
श्रीमद्गौतमसाधुमुख्यमुनिना भक्त्या च यो वन्दितः,
स श्रीवीरजिनेन्द्रभावितमतिर्भूत्यै भवेद्भविनाम् ॥ ४ ॥

पूजाष्टकम् ।

(अष्टप्रकारी पूजनं भाववाही वर्णन.)

(उपजातिवृत्तम्)

अनंतमिध्यात्वनिवारणार्थ—मात्मैकशुद्धयर्थमिदं प्रयत्नम् ।
 पंचामृतं शुद्धजलेन युक्तं, स्नात्रं जिनार्चा विदधामि नित्यम् ॥ १ ॥
 भवाग्निकृदाहनिवारणार्थ, निजात्मशांत्यर्थमिदं प्रयुक्तम् ।
 काश्मीरजं मिश्रितचन्दनेन, यजाम्यहं देवजिनं नवाङ्गम् ॥ २ ॥
 सद्वासनागन्धभृतात्मभावा—न्प्रसन्नतां प्राप्तुमिदं प्रपन्नम् ।
 सुगन्धयुक्तांबरपुष्पमालां, समर्पितुं पूजनमोदयुक्तम् ॥ ३ ॥
 अनादिदुर्गन्धनिवारणार्थ, सम्यक्त्वभावं च विशोधनार्थम् ।
 सुगन्धसम्पूरितदिव्यधूपं, जिनेन्द्रपादे सततं यजेऽहम् ॥ ४ ॥
 मिध्यात्वरगादिघनान्धकारं, निवारणार्थं प्रयजामि देवम् ।
 प्रज्वालितोऽयं शुचिभव्यदीपं, ज्ञानप्रकाशाय भवेदिदं च ॥ ५ ॥
 सम्यक्त्वभावोज्ज्वलबुद्धिसिद्धि—रखण्डसन्मङ्गलपूरणाय ।
 विशुद्धतानिर्मलतण्डुलैश्च, श्रीदेवदेवेन्द्रपादे सपर्या ॥ ६ ॥
 सदागमैर्निर्मितभोजनाय, शांत्यमृतज्ञानविशोधनाय ।
 सशर्कराज्यं परिपूरितश्च, पक्वान्ननैवेद्यमिदं यजेऽहम् ॥ ७ ॥
 अखण्डसन्मङ्गलमुक्तिदिव्यं, यत्सच्चिदानंदमयं स्वरूपम् ।
 स मेऽस्तु भावेन सुपूजनं च, सुगन्धितस्वादुफलैश्च नित्यम् ॥ ८ ॥

જિનેન્દ્રસ્તુતિકુસુમાનિ ।

(પ્રભુને સૂર્ય, ચંદ્ર, સમુદ્ર, હિમાચલ વિગેરેના ઉપમાઓ
આપી સ્તુતિ કરી છે.)

(વસંતતિલકા)

જ્ઞાનપ્રકાશકિરણૈશ્ચ દિવાકરોઽસિ,
ભવ્યાંતરંગકમલાનિ વિકાસકોઽસિ ।

આત્મપ્રબોધકરણે પ્રથિતપ્રકર્ષો—

ધન્યઃ સુભવ્યજનમાનસબોધદક્ષઃ ॥ ૧ ॥

ચન્દ્રોઽસિ શીતલગુણૈર્ભુવિ નિષ્કલઙ્ક—

સ્ત્વં સર્વદા પ્રકટિતોઽસિ સુશીતરશ્મિઃ ।

ન ત્વં કદાપિ પિહિતોઽસિ ભવગ્રહેણ,

સ્વાનંદદો ભવિકબોધકરઃ પ્રસિદ્ધઃ ॥ ૨ ॥

ભવ્યાત્મભાવસુકૃતિશ્ચ હિમાચલોઽસિ,

જ્ઞાનામૃતૌષ્ઠસરિતોદ્ભવમત્ર દૃષ્ટમ્ ।

યેનાશ્રિતાસ્તુ મુનિધર્મધુરન્ધરાશ્ચ,

યોગઃ સમાધિધૃતમુક્તિપથઃ પ્રવૃત્તાઃ ॥ ૩ ॥

ત્વં સાગરોઽસિ શમશાન્તિજલૈર્મૃતોઽસિ,

રત્નાકરોઽસિ નયચિંતનરત્નરાશિઃ ।

મુક્તાફલદ્યુતિમનોહરબોધસૂક્તિ—

સ્ત્વં તારકોઽસિ ભવનૌસ્થિતપ્રસ્થિતાનામ્ ॥ ૪ ॥

श्रीसद्गुरुगुणप्रशस्तिः ।

(अर्थाक्षंकार्थी गुरुनी स्तुति करी छे, ओभां वर्णुन करतां
विशेषाभास जणाव्ये छे.)

- जलात्कमलमुद्धूतं न जलं कमलात्कदा ।
अत्र गुरुमुखाब्जाच्च ज्ञानगंगा प्रवाहिता ॥ १ ॥
- रविः प्रखरतां नित्यं स्वबिम्बात्स्रवति श्रुतम् ।
शांत्यमृतं स्रवेदत्र गुरुवक्त्ररवेः करात् ॥ २ ॥
- जितं क्रोधरिपुर्येन लीलया धर्मपालने ।
आश्चर्यं स मनोजेतुं तीव्रक्रोधी भवेत्सदा ॥ ३ ॥
- जितं मोहं सदा येन लीलया धर्मपालने ।
अतिमोहो दृश्यतेऽत्र गुरोर्ज्ञानार्जने सदा ॥ ४ ॥
- न लोभो विद्यते किञ्चिद्गुरोः स्वोदरपूरणे ।
ज्ञानरत्नसंग्रहे स अतिलोभी प्रवर्तते ॥ ५ ॥
- निन्दन्ति न कदा कस्मिन्समदर्शी गुरुर्मम ।
विपरीता गुरोरीतिः स्वात्मनिन्दारतः सदा ॥ ६ ॥
- बन्धनानि स्वबन्धूनां मोचितानि पराक्रमैः ।
असंख्यानि बन्धनानि धर्मार्थगृहितानि च ॥ ७ ॥
- गुरो ! भक्त्या नमस्तुभ्यं देवधर्मार्थदर्शकम् ।
त्वत्सेवा जन्मजन्मे च सदा मेऽस्तु सुसौख्यदा ॥ ८ ॥

नूतनवर्षारम्भे आशीर्मङ्गलम् ।

(“श्री जैन धर्म प्रकाश”ने अभिनन्दन)

(शालिनीवृत्तम्)

वर्षत्येवं बोधपीयूषधारा धर्मक्षेत्रान्पोषयत्येव नित्यम् ।
 माङ्गल्यो यः सर्वभव्यानुकूलो जीयान्नित्यं जैनधर्मप्रकाशः ॥ १ ॥

मासे मासे धार्मिके गेहगेहे भक्त्या भव्यैः सादरैर्वाचनीयः ।
 विद्वद्भोग्यान् लेखपूर्वाङ्कपत्रान् जीयान्नित्यं जैनधर्मप्रकाशः ॥ २ ॥

शास्त्रज्ञानीपण्डितैः श्राद्धवर्यैः सच्चारित्रैः साधुवृन्दैर्मिलित्वा ।
 लेखीकृत्वा निर्मिता लेखसृष्टिर्जीयान्नित्यं जैनधर्मप्रकाशः ॥ ३ ॥

काव्यामोदैर्निर्मितोद्यानशोभा प्रेमालापैः संस्तुताः श्रीजिनेन्द्राः ।
 माधुर्येण प्राप्तबोधानुकूलो जीयान्नित्यं जैनधर्मप्रकाशः ॥ ४ ॥

भाषापुष्पैः संस्कृतैर्मगधीयैः हिन्दीगन्धैर्भूषिता काव्यवेली ।
 नानारङ्गैर्गुजरीयानुकूलो जीयान्नित्यं जैनधर्मप्रकाशः ॥ ५ ॥

विभाग छट्ठो हिन्दी काव्यो

वीरप्रभु महावीर बने ।

(वीर प्रभुओं अधा आत्मिक शत्रुओंको पराजय कर्यो तयारे न
तेओ महावीर थया.)

वीर प्रभु महावीर बने निज आत्मतेज दिखलाया है ।
मुक्तिपुरीका सीधा रास्ता जनताकु बतलाया है ॥ १ ॥

काम क्रोध मद लोभ सभी मिल कटक सिद्ध करवाते है ।
सैनिक सब मिल सजधज निकले शस्त्र सभी बतलाते है ॥ २ ॥

वीर प्रभु पर तीर खड्गकी धार सतत बरसाते है ।
हतबल होके पीछे फिरते निज दिलमें शरमाते है ॥ ३ ॥

आत्मतेजसे चित्त वज्रमय प्रभुजीने बनवाया है ।
कोई शस्त्रकी धार न चलती दृश्य यही दिखलाया है ॥ ४ ॥

झीले हँसकर निज छाती पर खंजर तीर मनोबलसे ।
मोहराज सब पीछे हटते हिंमत हर शीतल जलसे ॥ ५ ॥

सभी जन्मके शत्रु विरोधी आये निज बदला लेने ।
चुका दिये है उदार दिलसे सभी जनोंके सब देने ॥ ६ ॥

काम कहे निज काम नहीं है दीन हीन बनकर बोले ।
क्रोध भया शीतल पानीसा ठंडा निज अंतर खोले ॥ ७ ॥

गोपालोंने किये बड़े उपसर्ग प्रभुकुं दुःख देने ।
 आतमध्यान भये स्थिर प्रभुजी मोक्षपुरी मारग लेने ॥ ८ ॥
 संगमने घनघोर घटा बिजली बरसात जमाई है ।
 अतुल दुःख सब विविध जातिका यह परलोक कमाई है ॥ ९ ॥
 कर्म देख पापी जनके सब प्रभुजी दिलमें सोच रहे ।
 दुःख पावेगे सभी विचारे बंधन निजके बांध रहे ॥ १० ॥
 दयानिधि सोचे निज आँखे जलभर दिल दुख पाते है ।
 बड़ा कष्ट बरसेगा इनपर आत्मसौख्य सब खोते है ॥ ११ ॥
 इंद्रभूति जब अहंकार हाथी पर चढ़के आते है ।
 प्रभुजी पर ईर्ष्या बतलाके गर्व भरे हरखाते है ॥ १२ ॥
 प्रभुजी तो अति प्रेमभावसे गौतम कह बुलवाते है ।
 गणधर पदवी अर्पण करके शिष्य प्रथम बनवाते है ॥ १३ ॥
 चंडकोशिया फणिधर क्रोधी प्रभुको दंश करे तीखा ।
 उस पर भी निज करुणामृतकी बरसाई बरसात सुधा ॥ १४ ॥
 सब रिपुगणकुं भक्त बनाया धन्य वीर जन शांति भरे ।
 बालेन्दु प्रभुचरण युगल पर सर झुकलाके नमन करे ॥ १५ ॥

गौतम-विचारतरंग ।

(वीर प्रभुओं पोटाना निर्वाण समये श्री गौतम गणधरने ओक
 ब्राह्मणने प्रतिशोधवा दूर भोक्ष्या. त्यारयाद श्री गौतमगणधरे
 आवी पोटानी मनोवेदना व्यक्त करी तेमन तेने
 निरास वणुवे छे)

निज आत्मरूप पहिचान लिया,
 मैं तेरा हूँ दास चरणरज, तुजको सद्गुरु मान लिया ॥

वीर प्रभो मैं तेरा गौतम, शिष्य नाम है पदवी अनुपम ।
 भला निभाया भो पुरुषोत्तम !, अब क्यों मुझको छोड़ दिया ॥ नि० ॥१॥

मुज रक्तविंदु में वीर नाम है, श्वास वीरमय निपट धाम है ।
 तुज बिन मुज जीवन कैसे हो, निराधार क्यूं बना दिया ॥ नि० ॥२॥

संशय मुज मनके कई टाले, मुज को गौतम कहनेवाले ।
 आज भये हो मुक्तिनिवासी, मेरा सब आधार गया ॥ नि० ॥३॥

किन चरणोंका करूं सहारा, तनमनधन तूं मेरा सारा ।
 आश्रयहीन दीन अब जगमें, जीवन मेरा शून्य भया ॥ नि० ॥४॥

जल बिन मीन राम बिन सीता, सरसिज जल बिन प्राण ही खोता ।
 निशा चंद्र बिन निपट अंधेरा, मेरा तो सर्वस्व गया ॥ नि० ॥५॥

तड़प रहा हूँ तेरा गौतम, तूं तो जगका प्रभु पुरुषोत्तम ।
 चित्त उदास भया है मेरा, कैसे मुजको छोड़ गया ? ॥ नि० ॥६॥

क्या मुक्ति में हिस्सा मंगता, क्या तुमको मैं पकड़े जाता ।
 भारभूत मैं होके रहता, फुसलाकर मुज चले गया ॥ नि० ॥७॥

तूं तो घटघट ज्ञानरूप है, जीवमात्रका बड़ा भूष है ।
 वियोग दुःखमें मुजको डाला, मैंने क्या अपराध किया ? ॥ नि० ॥८॥

वीर नामसे चित्त भरा हूँ, वीर बिना नहीं अंश रहा है ।
 तुजसे क्या अज्ञात विश्वमें, फिर ऐसा क्या काम किया ? ॥ नि० ॥९॥

बालकसम गौतम ऋषि रोते, आंसु से निज आंखे भरते ।
 तब आतम से सोच रहे है, मुजको क्या यह होय रहा ? ॥ नि० ॥१०॥

वीर कौन और गौतम कैसा ? भ्रम मुजको होता है ऐसा ॥
 निज कर्मोंके दास सभी जन, निज अंतर तब शुद्ध भया ॥ नि० ॥११॥

नाम अनंते रूप अनंते, जन्म आत्मके भये अनन्ते ।
 स्वतंत्र आत्मोन्नतिरत सारे, फिर भ्रम मुझको होय रहा ॥ नि० ॥१२॥
 कौन गुरु और शिष्य कहां का, मातपिता बंधुजन किसका ?
 मोहविलास बना है सारा, बंधन सब अब छूट गया ॥ नि० ॥१३॥
 वीतराग प्रभु निपट विरागी, मैं कर्मोंका दास सरागी ।
 स्नेहहीन प्रभु तो है त्यागी, नाता अब सब टूट गया ॥ नि० ॥१४॥
 निरागी के शिष्य सरागी, कैसे हो यह सब सहभागी ?
 विचारधारा घटमें जागी, उज्ज्वल आत्मा होय रहा ॥ नि० ॥१५॥
 कर्मविवश जग सारा भटके, कर्म बांधते कोई न अटके ।
 आत्मरूप नहीं सोचे निजका, पागल सब जग बने रहा ॥ नि० ॥१६॥
 व्यक्ति भक्ति नहीं सत्य कहावे, आत्मभक्ति जब मुज मन भावे ।
 अंधेरा पट कैसे आया, भ्रमसे सत्य रहा है छाया ॥ नि० ॥१७॥
 ज्ञानदीप प्रगटा निज घटमें, हुवा उजाला सब जगपटमें ।
 मोह गया मूर्ख मनघटमें, दर्शन निज साक्षात् भया ॥ नि० ॥१८॥
 लोकालोक भया उज्ज्वल सब, भूत भावि कुछ रहा नहीं तब ।
 देख रहे सब भाव जगत के, केवलज्ञान प्रकाश भया ॥ नि० ॥१९॥
 चिदानंदमय ज्ञानस्वरूपी, आत्मा जो है सदा अरूपी ।
 साक्षात्कार भया निज घटमें, मंगलमय सब छाय रहा ॥ नि० ॥२०॥
 अष्टकर्मके वलय मिटे है, मोह क्रोध रिपु सर्व हटे है ।
 प्रकाश फैला गया अंधेरा, मंगलमय निज रूप भया ॥ नि० ॥२१॥
 अब मुज घटमें दीपक प्रगटे, अंधकार के अणु सब निपटे ।
 चौदा राजलोक उजियाला, जन्ममरण का भय सब रोधा ॥ नि० ॥२२॥

सांत अनादि भया मुज आत्मा, शुद्धबुद्ध हुं मैं परमात्मा ।
 आयुर्कर्म अब शेष रहा, मोहतिमिर सब दूर गया ॥ निज० ॥२३॥
 घर घर ज्योति प्रगट हो अबसे, आनंदित अब करो दिवाली ।
 प्रभुभक्ति के दीप जलावो, सर्व अमंगल दूर गया ॥ निज० ॥२४॥
 यही प्रार्थना वीर प्रभूसे, कृपा प्रगट हो तेरी सबसे ।
 चालेन्दु यह चाहे मनसे, निरपवाद आनंद भया ॥ निज० ॥२५॥

श्री गौतमगुण-सुधा ।

(श्री गौतमस्वामीन्दी स्तुति.)

धन्य है ऋषिराज गौतम धन्य कृति जिनकी जगतमें ।
 त्रिपदि सुंदर जिनमुखोदित बीज मंत्र सुहावने,
 वपन करके कुसुम कलिका प्रगट की मनमोहना ।
 विविध रंग सुवास भरकर भविकजन मन धारणा,
 द्वादशांगी विपुल कुसुमित विविधरंगी भावना ॥
 भुवन में भर दी प्रमोदित गंध भविजन चित्तमें,
 धन्य है ऋषिराज गौतम धन्य कृति जिनकी जगतमें ।
 विस्तार विस्तृत त्रिपदका मंडप सुगंधित सुमनका,
 बनवा दिया श्रुति बोधदायक वीर जिनके वचनका ॥
 विकसित बनाया मुनिजनोंके चित्तभृंगतती सदा,
 मुज नमन हो उस ऋषिचरणमें जो भले है कामदा ।
 निर्माण किया बीजसे उद्यान घन जिन गगनमें,
 धन्य है ऋषिराज गौतम धन्य कृति जिसकी जगतमें ॥

उत्पाद व्यय और ध्रौव्यसे सब शब्दब्रह्म बना दिया,
मुनि हंस करते विविध केली आत्मसुखको पा लिया ।
तत्त्वका संधान साधे भंगजाली गूँथके,
नयवादकी जो जटिल सुंदर बाटिका बनवायके ॥

स्याद्वाद ज्ञानीगम्य पाते मोद मुनिजन चित्तमें,
धन्य है ऋषिराज गौतम धन्य कृति जिनकी जगतमें ।
जिनके सहारे धर्म नियमावलि बनी सब विश्वमें,
छाया रही घन शान्तिदायक भविकजनमन भावमें ॥

प्रतिभा जगाई कई जनोंके चित्तमंदिर रंगमें,
जब काव्य निर्मिति मधुर मंगल हो रही संधानमें-
बालेन्दु नत ऋषिचरणमें यह गा रहा गुण काव्यमें,
धन्य है ऋषिराज गौतम धन्य जिनकी कृति जगतमें ॥

श्री भद्रावती तीर्थोत्पत्ति स्तवन

कालचक्र फिरता रहता है वेग धारके शीघ्र गतिसे,
राह दिखाता इस दुनियाका क्षणभंगुरसा स्पष्ट रीतिसे ।
मंगल मंजुल गानतान हो वाद्य गीत गुल्तान स्वर्गसे,
जंगल बनता धूक बोलते शब्द भयानक चित्त धडकते ॥ १ ॥

नगर बसा हो स्वर्गपुरीसा पण्य विविध सब चले वेगसे,
पार्श्वप्रभुकी नगरी गाजी स्वर्गीय भद्रावती नामसे ।

उसी देशकी भग्न शिलायें अश्रु गिराती भव्य नयनसे,
बीते हैं केई सहस्र दिनमणि वर्ष अंधकारी रात्रीसे ॥ २ ॥

छिपे रहे श्री तीर्थपति जिन पार्श्वप्रभु यह धरामातसे,
 नागराज लांछन जो प्रभुका जाग उठा निज दीर्घ निदसे ।
 भोला भाविक श्रावक जिसका नाम चतुर्भुज रहा लोकमें,
 दौडा उनके पीछे वनमें नागराज काला सपनेमें ॥ ३ ॥

बहोत डराया आखिर बोला कार्य शीघ्र दिखला तूं करके,
 पार्श्वनाथ भद्रावती नगरी तीर्थ प्रगट कर शीघ्र गतिसे ।
 चंद्रपुरीके^x भक्त महाजन जागृत करके निज वचनोंसे,
 भाव बढ़ाया पवन जवनसा भक्त दौडते सभी वेगसे ॥ ४ ॥

भांडक जंगल भटके सब जन हूंढ निकाले प्रभू वहांसे,
 एक इसाई गुरुको पाये अर्धोन्मीलित⁺ ढके धरासे ।
 रखे प्रभुको पुराण वस्तु संरक्षण कर राज्य हस्तमें,
 प्रगट हुए जगभरमें बिजली वेग धरे संदेश भुवनमें ॥ ५ ॥

रूपयोंकी बरसात बरसती रही सर्व भाविक संदुकसे,
 मंगल बाजे बजने लगते जंगलमें दुंदुभी नादसे ।
 मंदिर बनते देवभवनसे यात्री आते शीघ्र गतिसे,
 सुंदर पुष्पित वृक्षलताएं पेड बडे उद्यान बसाये ॥ ६ ॥

पथिकाश्रम[‡] ऋणालय[§] भोजनशाला सुंदर यहां बसाये,
 साधु साध्वी भाविक जिनकी सेवा करने सदन बनाये ।
 ज्ञानपिपासु छात्रगणोंकी सभी सुभीता यहां करावे,
 ग्रंथ पुस्तके भक्तजनोंके वाचनार्थ कई यहां मंगाये ॥ ७ ॥

मंदिर सुंदर चित्रित जैसा देवविमान यहां निर्माये,
 चित्त चमत्कृति शुद्ध भावना पत्थरकू भी जो पिगलावे ।

निसर्गसुंदर वायु दृश्य सब स्वर्गपुरीसी यहाँ बसाये,
दर्शन करने सब दुनियासे कैक भविकजन दौड़े आये ॥ ८ ॥

मनवांछित फलदायक प्रभुजी प्रगट पार्श्वजिन जो कहलावे,
भक्तजनोंके संकट हरने जो चिंतामणि रत्न कहावे ।

रूप प्रभुका निसर्ग सुंदर नयन मनोहर खूब सुहावे,
दर्शन करते पीछे फिरना भक्तजनोंके मन नहिं भावे ॥ ९ ॥

पद्मासन आकृति जो दिखती श्यामसुंदरा चित्त लुभावे,
मुक्तिपुरीका मार्ग दिखावे मनवांछित फल आप दिलावे ।

आओ ! आओ ! सब जन आओ पार्श्वजिनेन्द्र वदनशशि निरखो,
मानवभव का सार्थक कर लो अवसर अद्भुत है यह परखो ॥ १० ॥

लक्ष्मीधर जन ! ढेर लगा दो लक्ष्मी चंचल दान करा दो,
पुण्य बढेगा लक्ष्मी तुम चरणोंकी सेवा करे मान लो ।

नगरी भद्रावती बसा दो स्वर्गपुरीसी फिर बनवा दो,
पार्श्वप्रभु सम जगजनवल्लभ और नहीं है सत्य मानलो ॥ ११ ॥

केशरवर्णी मूर्ति प्रभुकी मूल रही जो केशरियाजी,
मृदु तेजस्वी श्यामसुंदरा वर्ण विलेपित नई बनीजी ।

देवदुर्लभा चमत्कृतिसे पूर्ण मूर्ति यह चित्तमोहिनी,
नत मस्तक हो भक्ति समर्पण बालेन्दुकी काव्यवाहिनी ॥ १२ ॥

भक्तकाम कल्पद्रुम पार्श्वप्रभु

(आ पद्यभां श्रीपार्श्वनाथ जगवंतना भक्तिमानुं जान करैल छे.)

सरस्वती चिर निवासनंदित बनारसी नगरी ।

भारतकी अलका जगभूषण कीर्ति जगत प्रसरी ॥ १ ॥

- अश्वसेन नृप वामा माता कुल प्रगटा दिनमणि ।
 प्रकाश जिसके ज्ञान किरणका भरा गई रजनी ॥ २ ॥
- विविध नामसे प्रथित पार्श्व है जगविख्यात प्रभु ।
 अद्भुत चरित जगतउद्धारक पार्श्वनाथ जग विभु ॥ ३ ॥
- कमठ नाम योगी तप करता पंचाग्नी धरता ।
 उसे बताया दयाधर्मका मर्म सत्य मिलता ॥ ४ ॥
- नाग बताया जलता प्रभुने काष्ठ चिराया बड़ा ।
 अपमानित वह कमठ शत्रु वन मेघमालि हो खड़ा ॥ ५ ॥
- कायोत्सर्ग मौन प्रभु धरते स्थिर रहे ध्यानमें ।
 मेघवृष्टि करता कमठासुर धाराधर जो बने ॥ ६ ॥
- धमकाया जब इंद्र देवने मेघवृष्टि संहरी ।
 शेष धरे शिरछत्र देवता प्रभु सेवा आदरी ॥ ७ ॥
- कमठासुर और इंद्र भक्त पर समवृत्ति प्रभु धरे ।
 लोकालोकप्रकाश हुवा जब शाश्वत सुखसे भरे ॥ ८ ॥
- जगत बीच है प्रगट नाम श्री शंखेश्वरजी बड़ा ।
 नवखंडा श्री अंतरिक्षजी चिंतामणि है बड़ा ॥ ९ ॥
- गोडीपार्श्व और अवंति पारस सहस्रफणा है भला ।
 अद्भुत जो है भक्तकामनापूरक गुण संकुला ॥ १० ॥
- सर्व देवनेके देव जगतमें प्रभाव जगमें भरा ।
 देव अधिष्ठायक है जागृत शुभ करते जो पुरा ॥ ११ ॥
- अज्ञानी हो ज्ञानी जगमें निर्धन धनपति बने ।
 अहित दुःख सब दूर भागते पार्श्वप्रभु ध्यानमें ॥ १२ ॥
- मुक्तिपुरीका द्वार बताता पार्श्वनाम चित्तमें ।
 बालेन्दुका नमन पार्श्वजिन सुखद पादपद्म में ॥ १३ ॥

राजीमती करुण क्रंदन ।

(प्रभुश्री नेमिनाथ जन लघु परलुवा आवाया परंतु उरलुद्वारा
पशुआनु दुःख जलु पाछा दया ते समये राजमती पोतानुं
दुःख वलुवे छे अने छेवटे संयमना भागे वणे छे.)

मुज नेमि जिनेश्वर छांड चले,

करुणासिंधु दयाधन जिनवर अतुल बली गुणवान भले ।

मुज नेमि जिनेश्वर छांड चले ॥

सजल जलदकी राह निहारे, चातक जब निज चंचु पसारे ।

गर्जत पर नहीं बरसत धारे, तृपित वेदना शुष्क गले ॥ मु० ॥१॥

घृतभर गंध मिलाय शर्करा, थाल विविध पक्वान्न निहारा ।

भोजन करने हात पसारा, छीन लिया मुज हृदय जले ॥ मु० ॥२॥

प्रीति सुमनकी माल मनोहर, विविध रंग और गंध चित्तहर ।

लाई कंठमें करने अर्पण, तुच्छ मान वनवास चले ॥ मु० ॥३॥

सुख भोगनके महेल बनाये, मनमें कईक तरंग चलाये ।

दिलभर प्रेमगीत बहु गाये, क्षणभरमें सब विलय मिले ॥ मु० ॥४॥

पशुअनकी करुणा मन लाई, त्यागवृत्ति प्रभु मनमें भाई ।

करुणा नारी पर न दिखाई, मुज गर्दन पर छुरी चले ॥ मु० ॥५॥

हिरन अग्र बन पशुका आया, पशुअनका दुःख जिने सुनाया ।

नेमिप्रभुका मन बदलाया, अबला के तन अग्नि जले ॥ मु० ॥६॥

चंद्र कलंकित किया हिरनने, दूषण गाये सब कविजनने ।

विघ्नकार है निश्चित जगमें, मुज सर्व मनोरथ भंग चले ॥ मु० ॥७॥

सीताजीकी भ्रमित मति कीनी, रामवियोग इसीने दीनी ।

रंगमें भंग किया मन मानी, फाँसी लगाई नारि गले ॥ मु० ॥८॥

कुरंग इसका नाम जग़तमें, भीरु भला पर विघ्नकरनमें ।
 प्रसिद्ध दूषणकार विश्वमें, कुरंग सार्थक नाम भले ॥ मु० ॥९॥
 प्राचीन भवका पातक उमटा, भंग किसीके प्रियका प्रगटा ।
 निज कर्मोंका फल सब दिखता, परिणाम पापके आज मिले ॥ मु० १०॥
 पाणिग्रहण किया नहीं मेरा, मुक्तिरमणीका प्रेम हि धारा ।
 कैसे प्राणपति करूं न्यारा, प्रभु तो रैवतशिखर मिले ॥ मु० ॥११॥
 पुद्गलकी सब प्रीत विसारी, आत्मासे अब लगनी धारी ।
 मेरी प्रीति है सविकारी, कैसे इसका मेल मिले ? ॥ मु० ॥१२॥
 आठ भवोंतक प्रीत निभाई, अब क्युं रखते ऐसी जुदाई ? ।
 कोन भावना दिलमें छाई, सब मेरा संसार जले ॥ मुज० ॥१३॥
 यदुकुलभूषण आप हो न्यायी, ऐसी रीत कहांसे पाई ? ।
 अबला से क्युं करी लडाई ? जीवन कैसे आन मिले ? ॥ मु० ॥१४॥
 मुज मन ऐसे भ्रमण चले हैं, सत्य कौन मुज दिखता नहीं है ।
 पुद्गल आत्मा भेद कौन है ? निर्णय कैसे सत्य मिले ? ॥ मु० ॥१५॥
 राजिमती मन मंथन चलता, विचार चंचल वेग पकडता ।
 जडचैतन्य मेल नहीं मिलता, अंतरघट होते उजियाले ॥ मु० ॥१६॥
 प्रीति भवोभव अखंड कीनी, जन्ममरण घटमाल न छीनी ।
 अंत न जन्ममरण दिल जानी, क्या ऐसे संसार टले ? ॥ मु० ॥१७॥
 नेमी जिनकुं नहीं पहिचाना, सत्य प्रीति लक्षण नहीं जाना ।
 विकृत पुद्गल नहिं पहिचाना, सज्जन मेरे सत्य भले ॥ मु० ॥१८॥
 मैने जाना विवह्न आये, वे संदेश आत्मका लाये ।
 मुजे बुलाने आये भाये, कर संकेत मुझे निकले ॥ मु० ॥१९॥

अज्ञानी मुजको हि जगाया, आत्म साधने मुजे बुलाया ।
 मुज हितकारण साजन आया, कह संदेश सुपंथ चले ॥ मु० ॥२०॥
 नेमि पति और राजुल नारी, पुद्गल के ये नाम विकारी ।
 कहते इनको ही संसारी, सत्य जानते संत भले ॥ मु० ॥२१॥
 प्रणय हेतु मुज कर नहीं धारा, रखाउंगी मस्तक पर प्यारा ।
 शिष्या बन गुरु मानूंगी मैं, संयम हो मुज प्राप्त भले ॥ मु० ॥२२॥
 नरनारी में भेद मिटाऊं, आत्मा संवर भाव बनावुं ।
 साध्वी प्रभुजीकी कहलाऊं, उभय ऐक्य सन्मार्ग चले ॥ मु० ॥२३॥
 चिदानंदमय आत्मा देखा, राजिमतीने ज्ञान हि निरखा ।
 केवल ज्ञान स्वभाव हि परखा, मुक्तिपुरी के मार्ग चले ॥ मु० ॥२४॥
 राजिमतीका विचार गाया, आत्मानंद बहुत सुख पाया ।
 वालेन्दु मन प्रभुगुण छाया, आत्मोन्मुख अब मार्ग चले ॥ मु० ॥२५॥

बालभक्त क्रंदन

(ङविष्णे पोताने ओम्पडे (तोतडे) तथा अज्ञान भानी प्रभुपरत्वे
 पोतानी भक्ति रडीने दर्शावेक्ष छे.)

भो वीर जिनवर ! गुणपुरंदर प्रबल दर्शन भावना,
 कैसे कहो हो सफल मेरी चित्त इच्छा पावना ।
 ज्ञानी कहे है तूं अरूपी ज्ञानमय चिद्रूपमें,
 मैं मूढ अज्ञानी स्वरूपी भ्रांत हूं जड रूपमें ॥ १ ॥
 मुजको मिले है चर्मचक्षु विकृत भाव बता रहे,
 लावूं कहांसे ज्ञानचक्षु ज्ञानियोंमें जो रहे ।
 भो वीर ! तेरे द्वार पर मैं हूं भिकारी दर्शका,
 दर्शन किये बिन नहीं हटूंगा भाव तुज पदस्पर्शका ॥ २ ॥

क्या देखता है तू नहीं मुज आर्त्तताको ज्ञानसे,
 तू शुद्ध लोकालोक दिनकर प्रबल शक्ति विकाससे ।
 मैं रो रहा हूं नयन जलभर दीन दुःखी देखले,
 क्या शब्द मेरे नहीं पहुंचते कर्णतक तेरे भले ? ॥ ३ ॥
 आंखे भई है लाल मेरी शुष्क मुंह कुमला गया,
 नहीं धीर मुज मनमें रहा है स्तिमित आत्मा हो गया ।
 मुखसे न निकले शब्द मेरे क्या कहूं कैसे कहूं ?
 तुज चरण दर्शन हो मुजे तुज ध्यानमें निश्चल रहूं ॥ ४ ॥
 करुणाशिवंकर भो प्रभु ! मुज करुण कथनी क्या कहूं ?
 तू सर्वसाक्षी जानता है भाव सबके जो बहु ।
 अब शीघ्र कर ले निकट मुजको दास तेरा मान ले,
 तेरा भला शुभ रूप दर्शन दिखा दे स्वीकार ले ॥ ५ ॥
 मेरा वना है विकल भ्रममय चित्त आतुरता बढी,
 नहीं भूख या मुज प्यास सूझे आर्त्तता आगे खड़ी ।
 मर्कट सदृश मन चपल वंचक दौडता गति शीघ्रसे,
 स्थिरता न उसको एक पलकी चल रहा अति वेगसे ॥ ६ ॥
 यह काम राक्षस आ खडा है क्रोध दुसरा है बडा,
 यह लोभ तिसरा आत्मतस्कर मोह आगे आ खडा ।
 दर्शन प्रभूके रोकनेमें प्रबल शत्रु देखलो,
 तेरे बिना है कौन मेरा आसरा प्रभु सोचलो ॥ ७ ॥
 है देव दुनियाभर भरे है कैक जाति सुन रहे,
 सब तुच्छ माने तुज भरोसे सर्वको हलके कहै ।
 यदि तू न तारे मुज गरीब को घोर गर्तामें पडा,
 अब नहीं हटूंगा खास दर्शन लिये बिन आगे खडा ॥ ८ ॥

अब धैर्य मेरा छूट गया है आयु घटता है चला,
 क्षण एक युगसम भासता है दर्श बिन देखो भला ।
 तू दुःख मेरा जानता है मार्ग उसका भी सही,
 मैं तुच्छ किंकर हाथ मेरा पकड़ दर्शन दे यहीं ॥ ९ ॥
 कैसे करूं मैं स्तवन तेरा ज्ञानियोंके शब्दमें,
 मैं तोतला हूं मूर्ख अनघड़ तुच्छ अक्षर मूंहमें ।
 कैसा भी हो मैं दास तेरा सर्व तूहि सुधार ले,
 बालेन्दुका यह करुण क्रंदन चरणमें रुजु मानले ॥ १० ॥

मरुदेवी मोहविलसित

(प्रभु श्रीऋषभदेवनी माता मरुदेवी न्यारथी प्रभु दीक्षा लधने
 गया त्यारथी दुःभी छवन गाणे छे. भरत भट्टराज
 तेभने छाथी पर भेसाडी प्रभु पासे लध जय छे. अशरभु
 आवना आवतां न माताने छाथी उपर न डेवजानान ने
 तक्षु भोक्ष प्राप्त थाय छे.)

बोलो कोई बतलावोजी ऋषभ कहां है मेरा जीवन ?
 जंगलमें वह फिरता होगा, भूखतृषासे पीडित होगा ।
 अन्नवस्त्रजल उसे कहांसे कौन खिलावे सुंदर भोजन ?
 बोलो कोई बतलावोजी ऋषभ कहां है मेरा जीवन ?
 गर्मी सदी पीडा होगी, निद्रा कैसे कहां मिलेंगी ?
 मैं हूं दुखिनी माता उसकी, दुःखोंकी मैं हो गई भाजन ॥ बोलो० ॥
 वस्त्र उसे कोई मिले कहांसे, सोना उसको नित्य धरासे* ।
 कहो कोई संदेश ऋषभका, मेरा बनकर बंधु साजन ॥ बोलो० ॥

पूछूं मैं सब नदी गिरिसे, वृक्ष जालियांसे सब तरुसे ।
 हँसते जाते नहीं बतलाते, पागल मुजको कहते सब जन ॥ बोलो० ॥
 पुष्परूपसे हँसती बेली, शाखा करसे करती केली ।
 रोते रोते सूखे आंसू, भाता नहीं मुजको कोई भोजन ॥ बोलो० ॥
 दिनकर ! कह दो कहां ऋषभ है ? पृथ्वी कणकण तुम्हें ज्ञात है ।
 किरण फेंक तुम चले मार्गसे, बोलोंगे क्या तुम नहीं राजन् ! ॥ बोलो० ॥
 निशादीप तू शीतल करसे, शांति ऋषभकुं करे दूरसे ।
 जरूर तुजको ज्ञात हि होगा, मेरा शिशु जो है चंद्रानन ॥ बोलो० ॥
 अगनित हो तुम तारे नभमें, चमक चमक कर हसते मनमें ।
 बतलाओ तुममें से कोई, बालक मेरा नरपंचानन ॥ बोलो० ॥
 मरुदेवी है शोकविह्वला, पुत्र विरहसे दुःखसंकुला ।
 रोते रोते नयन पटल ही, आय गये नेत्रोंके गंजन ॥ बोलो० ॥
 भरत तनुज श्री ऋषभदेवके, वंदन आये माताजी के ।
 पूछे माता भरत पौत्रसे, पता कोई पाया क्या साजन ? ॥ बोलो० ॥
 भरत कहे क्या सुतसे मिलना, वैभव उनका स्वयं निरखना ।
 आवो उनके दर्शन करते है, इंद्र स्वयं करते है वंदन ॥ बोलो० ॥
 गज अंबारी करी सवारी, नानीजी पदभक्तिधारी ।
 मरुदेवीजी बैठे गज पर, निज सुतके दिलसे कर दर्शन ॥ बोलो० ॥
 समवसरणके निकट सामने, दुंदुभिनाद सुने माताने ।
 देवी देवनके कोलाहल, कर्ण विवरके करते रंजन ॥ बोलो० ॥
 माता पूछे भरत पौत्रसे, किसका वैभव सुना कानसे ? ।
 पिता ऋषभजिनराज बिराजे, तीन भुवनके पूजित राजन् ॥ बोलो० ॥
 रोते रोते दिन कै बीते, दुखिनी भई मैं जीवन खोते ।
 मेरा कोई स्मरण न उसको, नवल जगतका ऐसा गुंजन ॥ बोलो० ॥

देखूं मैं नयनोंसे वैभव, अंध भई मैं कैसे संभव ? ।
 सब देवनका देव ऋषभ मन, साधुहृदयका मंत्र हि गुंजन ॥ बोलो० ॥
 आनंदाश्रु चले वेगसे, पटल गले सब दिव्य नयनसे ।
 दर्शन साक्षात्परब्रह्मका, आत्मविकासक प्रभुनयनांजन ॥ बोलो० ॥
 कोन ऋषभ मरुमात कोन है ? भास स्रमात्मक जगत भ्रान्ति है ।
 निज निज कर्मधिवश जीवन सब, कर्मधर्मका जग है भाजन ॥ बोलो० ॥
 कर्म गले मरुमाताजीके, प्रगट उजाला दिव्य आत्म से ।
 लोकालोकप्रकाशक केवल-ज्ञान भया भास्करसम अनुपम ॥ बोलो० ॥
 शीघ्रगति दिव्यांबर गाजे, मुक्तिपुरी मरुदेवी धिराजे ।
 मरुदेवी मनविलसित गाते, बालेन्दु आत्माका रंजन ॥
 बोलो कोई बतलावोजी, ऋषभ कहां है मेरा जीवन ?

नूतन वर्षाभिनंदन

(“ श्री जैन धर्म प्रकाश ” तुं वार्षिक अभिनंदन काव्य)

मैं कोन हूं आया कहांसे ध्येय मेरा कौन है ?
 मुज देह है या गेह है या धर्मशाला मान्य है ।
 कर्तव्य मेरा कौन है मुज धर्म सच्चा कौन है ?
 वर्तन करूं मैं नियम कैसे शास्त्र सच्चे कौन है ?
 शुभ देव मेरे कौन है गुरु मार्गदर्शक कौन है ?
 आचार समुचित कौन है भवपार तारक कौन है ?
 पहिचान आत्माकी मुजे हो प्राप्त कैसे आज ही ?
 शुभ मार्ग सीधा जो दिखावे पूज्य उसके पाव ही ।
 प्रतिमास करता दिव्य सुंदर जो उजाला चित्त में ।
 वह “ जैनधर्मप्रकाश ” समुचित मार्गदर्शन नित्य में ।

आचार्य मुनिवर बोध देते हृदयको निज लेखसे ।
 साक्षात् सुंदर सुधाधारा वर्षते सुविचार से ।
 घृतपूर भरके शर्करायुत काव्य निज निज गावते ।
 जो भविकजनकुं अमृत जैसे चित्तमें अति भावते ।
 तत्त्वानुगामी द्रव्यगुणको शास्त्रसे बतला रहे ।
 उस बोधका आनंद मुखसे कोई नहीं जगमें कहे ।
 विद्वान् पंडित अनुभवी केई काव्य लेखन लेखसे ।
 सब भव्य जनको मुग्ध करते पठनपाठन भावसे ।
 गुर्जर गिरामें गा रहे गीर्वाण वाणी बोलते ।
 हिंदी सुगंधी राष्ट्रभाषा वाच भवि शिर डोलते ।
 आदर करो वाचो बसावो प्राप्त हो सुप्रकाशको ।
 यह देवसा मानो सदा श्री जैनधर्म प्रकाशको ।
 यह पुष्ट हो दीर्घायु हो रोचक बनो लेखनकला ।
 हर जैन घरमें मित्र हो उपदेशदाता यह भला ।
 शुभ दृष्टि हो वाचक जनोंकी लेखिनी सुन्दर बनो ।
 इच्छा यही बालेन्दुकी हो सफल यशदायक बनो ।

भक्तिसुधा

(प्रेमनी लापाभां प्रभुसेवाने आशु ३२तुं काव्य)

अमित तेरे भक्त जगमें केई बसे है भाव धरते ।
 मैं भी रहा हूं एक सेवक दीन निर्गुण ध्यान धरते ॥
 मुजको समजके तुच्छ जगमें क्या निकाला आप मनसे ? ।
 तेरे चरण नीचे हि पत्थर बन रहूंगा नित्य तनसे ॥

भक्ति निर्मित अश्रुजलसे चरण तेरे नित्य सिंचू ।
 प्रक्षाल जलसे मलिनता मुज आत्मकी सब दूर खींचू ॥
 मुज हृदय-दीपक पात्रमें सुस्नेह* मैं अर्पण करूंगा ।
 ज्योति तेरे ज्ञानकी मुज चित्तमें प्रगटा रहूंगा ॥
 शुभ विविध गंध सुरंग भक्ति पुष्पमाला मैं रचूंगा ।
 कंठमें तेरे समर्पण नित्य मैं करता रहूंगा ॥
 तेरी कृपाकी छत्रछाया धार आनंदित बनूंगा ।
 मुज चित्त रावण‡ सम बनाके नाचता गाता रहूंगा ॥
 मुज भक्तिधारा सूत्रसे मैं बांध तुजकुं वश करूंगा ।
 सद्गुरुकी कृपा पाके चरण तेरे चित्त धरूंगा ॥
 देव गुरु और धर्म सम्यक् आत्मनिर्भर मैं बनूंगा ।
 ज्ञान दर्शन चरण निर्मल प्राप्त करके मैं रहूंगा ॥
 कौन है इस विश्वभरमें चलित जो मुजको करेगा ? ।
 दृढ़ रहो बालेन्दुकी यह शुभ प्रतिज्ञा धर रहेंगा ॥

प्रभुदर्शन मुज नहीं भया है ।

(स्नेहदृष्टि नीतारने साथ प्रभुदर्शन नहीं थाय ते भाटे
 आत्माभिमुख दृष्टिनी नरु छे.)

जगभर ढूंढा घर घर ढूंढा प्रभुदर्शन मुज नहीं भया है ।
 विसंवाद अघटित नर्तन सब अविमल कृति संचार भया है ॥
 मृदंग वादन मंजुल स्वरमय ताल भजनमें नहीं हुवा है ।
 आत्मार्पण प्रभुमय भक्तोंका दर्शन भी तो वहां नहीं है ॥

* स्नेह=भक्तिप्रेम अथवा तेल. ‡ रावणे अष्टापद उपर नृत्य कर्तुं हतुं.

समारोह जुल्लूम सवारी इसमें भी तो प्रदर्शनी है ।
 विस्मयसे ढूँढा सब यात्राधाम भूमि सब शुष्क बनी है ॥
 मंदिर या प्रासाद भुवनमें अंगरचना झगमगा रही है ।
 जगभर ढूँढा घर घर ढूँढा प्रभुदर्शन मुज नहीं भया है ॥
 जपमाला में भद्रासन में मुनिमुद्रा में नहीं दिखा है ।
 गिरजा घरमें चर्च मसीद में प्रभु जाकर भी नहीं छिपा है ।
 कहो कहाँ ढूँढ़ प्रभुजीको वह तो मुजसे गुप्त रहा है ॥
 अस्थिर आतुर दर्शन करने चंचल बनके चित्त रहा है ।
 विस्मय है जो होकर भी तो भ्रममें मुझको डाल रहा है ॥
 जगभर ढूँढा घर घर ढूँढा प्रभुदर्शन मुज नहीं भया है ॥
 पर्वतके शिखरों पर देखा नदीकिनारे घंटारव में ।
 तप जप ध्यान धरे केई मानव गीत गानकी दीर्घ तानमें ॥
 नमन धनुष्याकार शरासन मुखमुद्रा वैराग्य दिखावे ।
 प्रभुदर्शन तो नहीं वहाँ भी यही समस्या शुष्क मानमें ॥
 जैसे जैसे आतुर बनकर भटकूं दर्शन दूर चला है ।
 जगभर ढूँढा घर घर ढूँढा प्रभुदर्शन मुज नहीं भया है ॥
 मेघघटामें इंद्रचापकी मनमोहनसी इंद्रजालमें ।
 विविध रंगकी पिचकारीमें क्षणभंगुर वह चमत्कृतिमें ॥
 विद्युद्दीपशिखामें ढूँढा प्रभुका दर्शन वहाँ नहीं है ।
 दशो दिशामें नभमंडलमें वायुचक्रके चल नर्तनमें ॥
 प्रभू नहीं पाया साक्षात् अबतक मेरा मन विकल भया है ।
 जगभर ढूँढा घर घर ढूँढा प्रभुदर्शन मुज नहीं भया है ॥
 रविमंडलकी ज्वालाओंमें चंद्रकिरण शीतल धारामें ।
 नक्षत्रोंकी जलधारासी मंदाकिनी विमल गंगामें ॥

तारागणकी नभशोभामें या ग्रहगणकी मुस्कुरानमें ।
 दर्शन तो नहीं जिसमें होता दूर दूर जाके ही नभमें ॥
 गलित धैर्यमें भया विकल सा स्वास्थ्य चित्तका दूर गया है ।
 जगभर ढूंढा घर घर ढूंढा प्रभुदर्शन मुज नहीं भया है ॥
 गुरुकृपासे पाया मुझको मेरा प्रभु मुज आत्मरूप है ।
 आत्माप्रभु है प्रभु ही आत्मा एकरूप साक्षात् बना है ॥
 आत्मासे परमात्मा मीलन यह प्रभुदर्शन शुद्ध कहा है ।
 प्रसन्नतासे एकरूप चिद्घन आनंद समर्पित जो है ॥
 सत्चित्से आनंद समागम ईश्वररूप हि आज भया है ।
 जगभर ढूंढा घर घर ढूंढा प्रभुदर्शन मुज आज भया है ॥

स्वभाव दशा

(पोताभां ४२ छेद प्रभुनुं दर्शन करवा आग्रह)

तेरे मुख अरविंद गन्धसे मनमधुकर मुज लुभा रहा है ।
 गुंजारव करता फिरता है, दर्शन करने दिशादिशानें ।
 इंद्रियगोचर कैसे होगा ? मंगलमय प्रभु मुज नयनों में ।
 सुरभिगंध निकला तब मुखसे, जो जग मुग्ध बनाय रहा है ।
 भ्रमण करत मस्तक अब मेरा, शून्य भावसे सुस्त भया है ।
 मृगमद शोधत जंगल भटके, भ्रममय हो मृग तडप रहा है ।
 नहीं जानता निज नाभिसे, गंध सुगंधित निकल रहा है ।
 क्या तू मेरे आत्मदेशमें, सुषुप्त होके छुपा रहा है ।
 तिमिरावृत्त मुज नयन खोल दे, देखूं तब दीदार जहांसे ।

श्रीवीरप्रभुका पाठशाला गमन

(सिद्धार्थ राजा भट्टावीर प्रभुने पाठशालाभां लखुवा भेडले
छे. ओभनुं ओ कार्यं प्रत्यक्ष सरस्वती देवीने ओकडे ओक
लखुववा जेवुं छे.)

वर्धमान जब कुंवर दशामें, पढने लायक हुए प्रतीत ।
माता त्रिशला बोली पतिसे, गुरुसन्मुख रखना जग रीत ॥ १ ॥
लिख पढके पंडित हो मेरा, वर्धमान युवराज कुमार ।
निपुण कला संपूर्ण मिलाके, राज्य करे जिनका सत्कार ॥ २ ॥
नृप सिद्धार्थ भले मंगलदिन, देख निजात्मज को तैयार ।
किया गुरु सन्मुख पानेको, विद्याका करने सत्कार ॥ ३ ॥
वर्धमान को वस्त्राभूषण, भले रत्नके हार गले ।
चीनांशुक* पर चित्र जरीके, वस्त्र सजाये दिखे भले ॥ ४ ॥
गज अंबारी खूब सजाई, वर्धमान बैठे उसमें ।
अश्व सवारी बैठे सब जन, जय जयकार सभी मुखमें ॥ ५ ॥
पुस्तक पाटी रत्नजडित ले, कलम शाहीदानीके साथ ।
पूजाका साहित्य बनाके, सोहागन लीया निज हाथ ॥ ६ ॥
गुरुपूजनके वस्त्राभूषण, शाल दुपट्टे पगडी साथ ।
कै सेवक सेविका सजाके, स्वर्णपात्र ले चली वरात ॥ ७ ॥
इंद्रासन कंपन अनुभवसे, देखा मोह त्रिविशता खेल ।
बालजीव सब निपट अज्ञता, कैसे होगा इसका मेल ॥ ८ ॥
सरस्वतीको चले पढाने, उसे पढाते एकं एक ।
अथवा वे ‡सहकार तरुको, तोरण बांधे मंगल रेख ॥ ९ ॥

* रेशमी वस्त्र उपर. ‡ आंबानुं झाड.

समुद्र आगे लवण थालमें, भेट कराते नवल भया ।
 लक्ष्मी देवी आगे धरते, कवडी देखो नवल नया ॥ १० ॥
 रत्नाकर आगे धरते है, छीप फुटी सी भेट करे ।
 मेघराज को चले मनाने, अंजलि भर जल अग्र धरे ॥ ११ ॥
 सूरज आगे दीप जलाते, यह क्या उसका गौरव है ?
 सुधास्यंदिनी *ज्योत्स्ना पूजे, चंदन जलसे अर्चन है ॥ १२ ॥
 पठित वृद्ध ब्राह्मण हो आया, इंद्र पाठशाला गुरु पास ।
 प्रभुसे पूछे प्रश्न अनेको, भाषा व्याकरणोंके खास ॥ १३ ॥
 प्रभुने झटपट किया खुलासा, संशय सबका मिटा दिया ।
 वर्धमान व्याकरण बनाया, महदाश्चर्य विशेष किया ॥ १४ ॥
 तीन ग्यानयुत वर्धमान है, बालक नहीं यह प्रभु भगवान ।
 जय जय मुखसे सबके निकला, बालेन्दु नतमस्तक गान ॥ १५ ॥

भावपूजन

(द्रव्यपूजा करतां भावपूजतुं महत्त्वं वधु छे ऐ
 आ पदभां अताववाभां आन्युं छे)

पूजना तुम चरणकमलोंकी करूं कैसे प्रभूजी ?
 कौनसा शुचि द्रव्य लावूं पूजना करने विभूजी ?
 तुम विमल गुणगण शुचि पुरंदर जो स्वयंभू शुद्ध है ।
 जल कलशसे वह शुद्ध कैसे हो सके तुम बुद्ध हो ॥
 जड अहो जल यह बना है अमित पुद्गल पुंज से ।
 कैसे बने आत्मा अरूपीकी सपर्या+ द्रव्य से ॥

विफल मन मुज विकल समुचित स्थिर बने कैसे प्रभूजी ?
 पूजना तुम चरणकमलोंकी करुं कैसे प्रभूजी ?
 मैं धूप लाया जिनप्रभुको गंध सुखकर करनमें ।
 वह धूममय दाहक बना है आर्ति देता नयनमें ॥
 जो स्वयं शुचि मधु गंधमय है सुखद आत्म-विलासमें ।
 यह धूप करना उन प्रभुको बाललीला जगतमें ॥
 अब क्या करुं कैसे करुं मैं द्रव्यपूजा कोई कहोजी ।
 पूजना तुम चरणकमलों की करुं कैसे प्रभूजी ?
 विमल अक्षत दीप मंगल पूजना जिनकी करुं ।
 सब जड विकल्पित विविध पुद्गल क्या करुं आगे धरुं ॥
 नैवेद्य घृत दधि शर्करा फल सब हि पुद्गल पुंज है ।
 क्या अनात्मा शुद्ध आत्मा पूजने को सिद्ध है ?
 घटमाल चलती है विकल्पों की मनोभूमि सजी ॥
 पूजना तुम चरणकमलों की करुं कैसे प्रभूजी ?
 है भाव कारण द्रव्यपूजा मुख्यता हो भावकी ।
 हो आत्मविकसित करण हेतु शुद्ध पूजा द्रव्यकी ॥
 मान लो निज आत्मपूजा जो समर्पण भक्तिका ।
 आत्मा हि पूजे आत्मको जो आत्मद्रव्य बिकासका ॥
 पूजा बने जब सच्चिदात्मक मौद मंगल से सजी ।
 पूजना तुम चरणकमलों की करुं कैसे प्रभूजी ?

केवल दीपशिखा

(ज्ञानने दीवाना ज्योतनी उपमा आपी तेना महत्त्वतुं
वर्णन करैत छे).

प्रगटित दीपशिखा प्रभु तुममें जगमगती जो निरालंबनी ।
कभी न अब बुझ पावेंगी वह अखंड सुंदर नित्य सुहानी ॥१॥

लोकालोक प्रगट सब जिसमें नष्ट हो गया सर्व अंधेरा ।
अमर ज्योति आनंददायिनी चिरसुख कारण भया सवेरा ॥२॥

कर्मशलभदलॐ भस्म हो गये दीपशिखाकी दिव्य ज्योति में ।
दिवाभीत खग अशुभ कर्मके भाग छिपे पापी मन बनमें+ ॥३॥

दीपशिखा काजल न उगलती कर्ममशी उससे न निकलती ।
सदानंदका सुखद उजाला भुवन गगन सब शीघ्र बताती ॥ ४ ॥

तैल सूत्र नहीं जलते जिसमें अपूर्व मनहर सुंदर ज्योति ।
द्रव्य भाव और क्षेत्र कालके सूक्ष्म भेद सब आप दिखाती ॥५॥

वीर प्रभो उस उजियालेका अंश न मैं क्या देख सकूंगा ?
तेरे भक्तोंका मैं किंकर कृपापात्र मैं क्यों न बनूंगा ? ॥ ६ ॥

पुद्गल वेश छोड प्रभु पाये निज स्वभाव आत्मा बन बैठे ।
हम तुम दास कहावे जगमें क्या रह जावेंगे अब छोटे ? ॥ ७ ॥

वाणी प्रभुकी गणधर—गुम्फित हम आदरसे हृदय धरेंगे ।
बालेन्दु जिनवचन—नावकुं पाकर भवजल पार करेंगे ॥ ८ ॥

भक्तिरसधारा

(प्रभुना दरेक वैभवतुं वर्णन करी ते जेवा-अनुभववा
भाटे भारी पासे शक्ति नथी अभ कही लकलकवि
पोतानी निराशा प्रभुने दर्शावे छे.)

तेरे मुखशशिकी सुषमाको वर्णन करने बुद्धि कहां है ?
नवल कमल मृदुनाकु देखुं दिव्यनयन मुज पास कहां है ?
तुज वाणी अमृतरस पीने श्रोत्रेंदिय मुज दिव्य नहीं है,
हर्ष प्रफुल्लित हृदय बनाने ग्राहक मन मुज पास नहीं है ॥१॥

दिव्य गंध तुजसे जो निकले कैसे अनुभवगम्य मुजे हो ?
पामर हूं मैं शून्य हृदयसा तुज गुण कैसे ज्ञात मुजे हो ? ।
पाने तुज सन्निधिको मेरा पुण्य अपूर्व सुभाग्य कहां है ?
निष्पुण्यक मैं तुच्छ रहा हूं सद्गुण मुजमें कौन रहा है ? ॥२॥

तुज गुण गाने कंठ कहांसे लावूं मैं अब शब्द कहांसे ?,
कविजन मनके गुणगण प्रतिभा अद्भुत रसको लावूं कहांसे ?
मृदु मधुरसधारा कविजनकी मुज मनमें हो प्राप्त कहांसे ?
भक्तिसुधा मुनिजन मुखनिर्मल मुजको कैसे मिले कहांसे ? ॥३॥

एक तान तुज भजन-यजनमें मस्त बनूं मैं कैसे प्रभुजी ?
मंदोदरी रावणकी वीणावादन अनुभव हो मुज प्रभुजी ।
भूल गये निजको हो प्रभुमय आत्मानंद मगन जब बनते,
भाग्य कहां है मेरा अनुपम सुखमय ज्ञानदशा अनुभवते ॥४॥

मंदोदरीका नृत्य नहीं यह आत्मोत्थान परम सुख पदमें,
वीणा नहीं यह बनी भजनमें मुक्तिपुरी झंकार भुवनमें ।
रसास्वाद वह परम सौख्यका बिंदुमात्र भी प्रगट आत्ममें,
धन्य धन्य मानूंगा निजकुं सफल जन्म हो आज भुवनमें ॥५॥

परमोपासक गौतम ऋषिवर सन्निध नित्य प्रभुके रहते,
 प्रभुमुखसे वाणी जब सुनते तम सब मनका दूर हटाते ।
 सेवक सेवा सेव्य एक हो परमानंद सुधा वे पीते,
 अंश प्राप्त उसका हो मुजको धन्य बनूं मैं अमृत पीते ॥६॥

सुधाधवल स्वर्णिमा कांतियुत दिव्य तेज प्रभु शरीर सुंदर,
 भक्तहृदयसागरको उलसे रजनीनाथ बन विभुजी अंबर ।
 नमन भाव मुज प्रभुचरणोंमें रोमांचित हो तनु मुज हर्षित,
 तीर्थपति जगतारक वंदन कर आनंदित भक्ति समर्पित ॥७॥

सरस्वती भी तुज गुणवर्णन पूर्ण नहीं कर सकी गिरासे,
 मुनिजन ऋषिगण पंडित सबने जिह्वा मूक बनाई ध्यानसे ।
 दिनकर आगे खजुआ मैं हूं अज्ञानी मंदधी अधूरा,
 बालेन्दु नत मस्तक हो अर्पण करता मनधी तनु सारा ॥८॥

जीवननैया

(जवननैया वलाखु भरदरीयाभां गोथा आर्ध रहुं छे तेने
 रस्ते बढावी पेढे पार लर्ध जवा भदद कर, ओवी प्रभु
 पासै प्रार्थना करे छे.)

मेरी जीवननैया छूटी भवसागरमें निराधारसी,
 नील गगन छत ऊपर नीचे जल ही जल दिखता है ऐसी ।
 कभी डोलती कभी उछलती कभी दौडती थल वाहनसी,
 क्षणमें आनंदित वह करती भयसे छाती कभी धडकती ॥ १ ॥

तरंग लीला कुतुहल होकर वेला* भय संकटसी बनती,
 नहीं किनारा नहीं सहारा दिखता नहीं यह बीच लटकती ।

पल पल भीति भरे छातीमें क्या होगा अब भवसागरमें,
 डूबेंगी या पार लगेंगी नैया मेरी भर दरियामें ॥ २ ॥
 अस्त हो गया समकित दिनकर रात अंधेरी छाय रही है,
 मिथ्या तमसे पथ सब छाया मति गति मेरी भ्रष्ट भई है ।
 काला बादल कुमति निपाया आँखे मेरी अंध बनी है,
 दिखता नहीं समकितका तारा मार्गभ्रष्ट मुज नांव भई है ॥ ३ ॥
 मगरमत्स्य केई पर्वत जैसे क्रोधरूप धर गर्ज रहे है,
 काम वामपथ शामरूप ले मार्गभ्रष्ट नैया करते है ।
 चमके विजली गुरुवाणीकी स्थिर नहीं वह क्षण रहती है,
 फिर छाया तम गाढ अंधेरा दीर्घ निराशा होय रही है ॥ ४ ॥
 मोहचक्र भँवरीमें नैया फँसी निकाले उसको कैसे ?
 अष्टकर्म वर्फीले पथ्थर पद पद टकराते है जिसको ।
 क्षणमें डूबती पुनः उछलती है दूसवार किनारे लगना,
 तेरा शासन पालनके बिन नहीं दरियासे पार उतरना ॥ ५ ॥
 तेरे बिन तारक नहीं दिखता नैया पार लगानेवाला,
 संकट तेरे बिन नहीं होता दूर प्रभो ! तू तारनहारा ।
 हात लगादे प्रभो कृपाका धीर भंग हो गया हि सारा,
 बालेन्दुकी डूबती नैया पार लगा दे तूहि सहारा ॥ ६ ॥

प्रभुदर्शन

(प्रभुदर्शन थवुं केवुं दुर्लभ छे, ओभां डेटकेटली अउचल्लो
 नउ छे ओ वल्लुवी सायुं प्रभुदर्शन थाय ओवी धम्मा
 प्रभट करी छे.)

प्रभुदर्शन हो मुजको कैसे ?

भक्तजनोंके कवन गानमें, काव्यकलाकी अलंकृती में,

ज्ञानानंद भजनकी धूनमें, कहां कौनसे नवलक्षणमें,
 कोई बतावो सुमार्ग मुजसे, प्रभुदर्शन हो मुजको कैसे ?
 दर्शन हो क्या जपमालामें, मंत्रतंत्र के ध्यान मगनमें,
 वा उनकी संख्या पूरणमें, मुजे छुडाओ संशय तमसे
 प्रभुदर्शन हो मुजको कैसे ?

धूप दीप चंदन चर्चनमें, फल अक्षत नैवेद्य यजनमें,
 ताल मृदंग कला वादनमें, सुस्वर गायन आलापोंमें,
 भ्रमनिरसन मुज करो कृपासे, प्रभुदर्शन हो मुजको कैसे ?

भूक तृषाके खरतर तपमें, भजन यजन पूजा या जपमें,
 प्रतिक्रमण या सामायिकमें, क्रियाकांड शुद्धि पालनमें,
 मार्ग प्राप्त हो सुगुरुकृपासे, प्रभुदर्शन हो मुजको कैसे ?

रवि किरणोंमें सूर्य बिंबमें, सुधाधवल चंद्रिका किरणमें,
 चंद्र बिम्बकी शीतलतामें, तारा गणके मुस्करानमें,
 मुजे बतावो मुनिजन ऐसे, प्रभुदर्शन हो मुजको कैसे ?

श्रीजिनकी कोई विमल मूर्तिमें, दीपमालिकासे पूजनमें,
 हीरक कंचन के अर्पण में रजत ढेर मूर्ति चरणों में,
 कहां दिखे प्रभु मुज नयनोंसे, प्रभुदर्शन हो मुजको कैसे ?

सद्गुरु बोले दिव्य नयनसे, स्मर निज रूप सदा तूं मनसे,
 अनुष्ठान हो निमित्त तनसे, एकरूप हो प्रभुमय मनसे,
 रास्ता चल तूं अविरत ऐसे, प्रभुदर्शन हो तुजको ऐसे ?

पूजक तूं हो पूज्य हि तूं हो, आत्मा बिन तूं अन्य नहीं हो,
 त्रिकरण शुद्ध नितांत रूप हो,

दर्शन द्रष्टा एक हि ऐसे, प्रभुदर्शन हो तुजको ऐसे ॥

अर्हत् आत्मरूपमें देखो, सिद्धरूप आत्माकु परखो,
 आचार्य हि शुभ आत्मरूपको, साधु स्वयं आत्मा केवलको,
 स्वयं प्रगट हो दर्शन जैसे, प्रभुदर्शन हो तुजको ऐसे,
 तूं नहिं न्यारा प्रभु नहिं न्यारा, भूल जायगा सर्व पसारा,
 स्थगित बने तब यह संसारा, प्रभुमय तीन भुवन जब सारा,
 मुक्तिरूप आत्मा तूं वैसे, प्रभुदर्शन हो तुजको ऐसे ॥
 तब तूं मुक्तिपुरी का वासी, इंद्र चंद्र नागेंद्र विलासी,
 तुज चरणोंकी रजके आसी, दर्शन मुक्ति न अन्य विकासी,
 लोकालोक प्रगट सब जैसे, प्रभुदर्शन हो तुजको ऐसे,
 तूं सत् रूपी आत्मविलासी, चिदानंद तूं ब्रह्मस्वरूपी,
 जन्ममृत्यु पर तूं परमात्मा, तूं कृतकृत्य चिरंतन आत्मा,
 पूज्य चिदात्मा ईश्वर विलसे, बालेन्दु प्रभुमय हो ऐसे ॥

प्रभुकी खोजमें

(जगतनी दरेक वस्तुनी अव्यताभां प्रभुना दर्शन देवी रीते
 थाय छे ऐनुं वरुनि करवाभां आव्युं छे.)

आज देखा स्वयं साक्षात् हे प्रभु ! दीदार तेरा
 घरघरों में प्रतिभवन में, मंदिरों में प्रतिमनुज में
 ग्रंथ पुस्तक लेखिनी में, कविजनोंके काव्यरस में
 वाद्य मंजुल गान पद में, भजनकी ललकार धून में
 विविध व्रत आचार विधिमें, भर रहा आकाश सारा
 आज देखा स्वयं साक्षात् हे प्रभु ! दीदार तेरा ॥
 खगगणों के गायनों में, कुसुम रंग सुगंध भर में,
 रविकिरण शशि चंद्रिका में, तारिकाओंकी चमक में,

शुभ नभांगण भव्यता में, वायु मंडल संचलन में
सर्व दिशिदिशि विश्वभर में, व्याप्त सत्य हि तूहि सारा
आज देखा स्वयं साक्षात् हे प्रभु ! दीदार तेरा ॥

श्याम जलधर शीत धारा, वृष्टि शांति विलास जलमें
जल सरोवर गुरु नदीके, गिरि नगेन्द्र प्रपात जलमें
नजर मेरी जिस दिशामें, फिर रही हो नगर वनमें
कमल विकसित सर्व दलमें, छा रहा है ईश मेरा
आज देखा स्वयं साक्षात् हे प्रभु ! दीदार तेरा ॥

बाललीला खेल कुतुहल, हास्यमें निष्पाप मनमें
दीप उज्ज्वल ज्योति सुंदर, झगमगाता जो उजाला
शीत और आतप सभी में, तू भरा सबही धरा में
तेरे बिना नहीं अन्य कोई, दिख रहा है विश्व सारा
आज देखा स्वयं साक्षात् हे प्रभु ! दीदार तेरा ॥

मनमें भरा तनमें भरा है, तू हि हे प्रभु ! देव साक्षात्
स्वयं आत्मा अन्य नहीं है, तुज बिना संसार भरमें
नयनमें मुज तू भरा है, दिखता न कोई तेरे बिना
मुज कानमें आवाज तेरी, दर्श तेरा शांत प्यारा
आज देखा स्वयं साक्षात् हे प्रभु ! दीदार तेरा ॥

मुज श्वासमें प्रभु तू भरा है, तू हि है निःश्वास मेरा
स्नायु तुजसे है भरे सब, रक्त अणु प्रभुमय बने है
प्रति संचलनमें तू हि साक्षात्, दिख रहा है मुज वदनमें
मैं क्या कहूं किसके कहूं, अब भेद नष्ट भया ही सारा
आज देखा स्वयं साक्षात् हे प्रभु ! दीदार तेरा ॥

मेरुगिरि नृत्य

(मेरुपर्वत पर ज्यारे श्री महावीर प्रभुने महाअलिषेक छंदोअे क्यो
 त्यारे छंदने परमात्मान्नी शक्ति भाटे संहैल थयो. परमात्माअे
 पर्वतने आंगूठाथी स्पर्श क्यो तेथी मेरुने कप थयो
 तेने कविअे मेरुपर्वतना नृत्यनी कवचना करी छे.)

घंट सुघोष बजे जब जोरसे वीरको जन्म पुकार भयो,
 नाटक स्तब्ध किये शचि भोगविलास तदा सब हर्ष भयो ।
 चामर छत्र धरे कोई हाथ में दंड छडीधर बाद्य भले,
 वे अधिकारको जानके जन्ममहोत्सव मेरु गिरीन्द्र चले ॥ १ ॥

वीर जिनेन्द्रके बाल शरीरको इंद्र लिये चले मेरुगिरि,
 नाचत इंद्र शची समुदायसे गावत गीत गिरा मधुरी ।
 चउदिशि दिक्कुमरी गण आवत हर्ष प्रफुलित चित्त भरी,
 ताल बजावत किंकिणि नादसे बाद्य अनेक बजे अमरी ॥२॥

शंगार सजे भृंगार लिये गिरिशृंग चढे अति हर्ष चले,
 स्वरगीत भले उचरे शचिवृंद करे पदनृत्य मनोज्ञ भले ।
 क्षीर महोदधि से घट कंचन रत्नसमुच्चय के कलशा,
 केई योजन के सरमान भरे जल दुग्ध मनोहर मेघघटा ॥३॥

जब इंद्रने अंक धरे जिनराजकु कोमल दिव्य तनु निरखी,
 प्रति सागरसे सब दीर्घ भरे घट बालक के अभिषेक रखी ।
 तब भाव भयो तनु कोमल बालकी वृष्टि करे घनमेघ जिसी,
 वृष्टि कहां मृदुबाल कहां सह शक्ति धरे प्रभु वीर किसी ॥४॥

इंद्रको मानस जान गये प्रभु शक्ति दिखावत शीघ्र गति,
 अंग्रि पदांशुज को जब मेरु गिरीन्द्र के स्पर्श भई प्रगति ।

कंप भयो सब मेरु गिरीन्द्र को ध्रुजत भूमि धराधर की,
इंद्र कहे यह कौन उपद्रव जन्म महोत्सवमें कुमति ॥५॥

वह मेरु महींधर प्राण धरे अति हर्ष प्रफुल्लित चित्त भयो,
वीर जिनेन्द्रको स्पर्श महासुख हर्षको पार वहां न रह्यो ।
अणुरेणु विकस्वर प्रस्तरमें जब प्राण समर्पण होय रह्यो,
नाचत मेरु तदा वह हर्षित चित्त न हर्ष समाय रह्यो ॥६॥

मेरु गिरीन्द्र को जानत भाव तदा मन इंद्र प्रसन्न भयो,
शक्ति अनंत अपूर्व जिनेन्द्रकी देखत लज्जित चित्त भयो ।
नत मस्तक होय तदा कर जोड़के मागत इंद्र क्षमा जिनकी,
निज दोष अज्ञान दशा धर चित्तमें भक्ति करे वह श्री प्रभुकी ॥७॥

प्रस्तरमें जब प्राण समर्पत धन्य पदांघ्रि जिनेश्वरको,
मुज मस्तकको वह स्पर्श करे तब धन्य भयो भव मानवको ।
महिमा चरणांबुजको कोई वर्णन शब्दनमें करता न दिखे,
मागत बाल पदाब्ज के स्पर्शको वीर जिनेन्द्रके चर्ण लगे ॥८॥

आत्मबोध

(सवार થઇ છે. પોતપોતાના કાર્યમાં સઘળા લાગી ગયા છે.

મુનિઓ પ્રભુસ્તુતિ કરે છે ત્યારે તમે બહુ મુખી બિંધી

રહ્યા છો. પોતાનો અમૂલ્ય સમય એળે કેમ ગુમાવો

છો ? તેવો ઉપદેશ આ પદમાં છે.)

निस्तेज होता है निशापति तेजका अंवार था,
तारे सभी जो चमकते थे मिट चले चमके वृथा ।

प्रगटी उषा मिटता अंधेरा जगत पर जो छा रहा,
सब सैन्य आया दिनमणिका बिरुद गाता है अहा ! ॥ १ ॥

होते प्रफुलित फूल फल सब तेज निज दिखला रहे,
वे विविध रंग हरेभरे सब मधुरता रसमधु बहे ।
गाते सभी खग मधुर वाणी चित्तरंजन कर रही,
सृष्टि सभी जागी निशासे नवरसोद्भव बन रही ॥ २ ॥

कई सुजन जो हैं आत्मलक्ष्मी साधु मुनिगण सब उठे,
मधु सुधावर्षिणि मधुर संस्तुति प्रभु गुणोंकी कर उठे ।
वे ध्यान प्रभुका धर रहे अमृतानुभव आनंदमें,
निज आत्मचितन शास्त्रसंमत कर रहे निज चित्तमें ॥ ३ ॥

भो मित्र ! मेरे क्यों अभी तक निंदमें सोता रहा ?
होके प्रमादी अमृत जैसा समय तूं खोते रहा ।
गत समय फिर प्राप्त होगा क्या भरोसा है तुझे ?
नहीं हुआ ऐसा फिर न होगा सोच दिलमें प्रभु भजे ॥ ४ ॥

यह काल है विकराल भोले जाल पसरे है रहा,
क्षण एकमें तूं कवल* बनकर नष्ट होगा तूं यहां ।
पल एक मत तूं देर कर झट शीघ्र हो जा जागता,
सब कार्य तत्पर देख दुनिया स्पष्ट तेरी है खता ॥ ५ ॥

जो जागते हैं कार्य करते सत्य सुख वे पा रहे,
सोते प्रमादी वे कभी भी नर्क के मेमान हैं ।
मुनिनायकों ने योगियों ने मार्ग सब बतला दिये,
आलस्य से तूं नींद लेता अज्ञता दिखला रहे ॥ ६ ॥

भो मित्र ! मेरे उठ झटपट नाम जिनका धार ले,
इससे हि सब निस्तार होगा मार्ग सीधा मान ले ।

शुभ कार्य करना मानवों ने जन्म दुर्लभ जान ले,
मोका गया यदि हातसे भवद्वय अनन्ते मान ले ॥ ७ ॥
कई पुण्यसे मिलता भला यह पुण्य अवसर जान ले ।
बालेन्दुकी सुनकर विनंति कार्य क्षण पहिचान ले ॥

मेघान्योक्ति

(प्रभुद्देशनाने गंभीरता भाटे मेघनी उपमा आपवाभां आवे छे
त्यारे मेघ गर्वभां आवी गर्व प्रभुनी देशनानुं अनुकरणु
करे छे, ओ कल्पना करी कवि मेघने रूपणु आवे छे.)

शुभ माधव मासके उष्ण हुताशन तुल्य समीरण तापितसे,
जब तप्त हुताश भयो कवि द्रुत शीतल वायु नभस्तलसे ।
निज गेहके सौधमें जाय चढयो वर मंचक ऊपर पोढ रह्यो,
सुखकारक शांति समागम हो तब सौख्य भयो कवि शांत भयो ॥१॥

अति सुंदर निर्मल देख नभस्तल तारक पंक्ति चमत्कृतिको,
कवि चित्त भयो अति हर्षित तन्मय निंदके गोदमें सोवनको ।
जब अर्ध गई रजनी बिजली चमकी अति भीषण गर्जितसे,
निज चित्त विदारक भीति उठयो कवि देखत दृश्य भयानकसे ॥२॥

सब कज्जल श्यामल घोर नभस्तल छाय रह्यो घन मेघनसे,
बिजली चमके अति घर्घर घोर अवाज कडाकड भैरवसे ।
कवि बोल उठयो तब मेघनसे कुछ शांति धरे दिल भाव भरे,
अति बोधक शोधक या उपदेशक शब्द समुच्चय वृत्ति धरे ॥३॥

प्रभु वीर जिनेंद्रकी वाणी मनोहर राग भरी घन गंभीर ही,
वह कान सुनी अनुकरण करावत भ्रष्ट मती तब होय रही ।

वह गंगप्रवाह जिसी जिन शारद अमृत वर्षति शुद्ध कहां ?
 तव घर्घर शब्द भयानक दुर्धर शांति विघात कठोर कहां ? ॥४॥
 प्रभु वीर जिनेन्द्रके तेजके वर्तुल दीप्ति प्रभा मुखमंडलमें,
 वह देख विलोभित हो चपला तव नारी चकाकत है नभमें ।
 जिनराजके सद्गुण पुंजको तेज कहां चपला चमके तुजमें,
 विजली यदि स्वर्ण मनोहर हो वह रुक्ष विदारक है नभमें ॥५॥
 जब देखत वक्त्र मुनि जिनराजको मुक्तिरमा अनुभूति करे,
 तव नारीके तेजसे भीति बढे भवि जीवके चित्तसे शांति हरे ।
 क्षणभंगुर दीप्ति धरे चपला तव नारी कडाकड शब्द करे,
 पचरंग मनोहर तेज समन्वित श्रीमुख सज्जन चित्त हरे ॥६॥
 मुज देवको स्वांग सज्यो तब श्याम भयो तव पूर्ण शरीर गयो,
 यह गर्व अहंकृति दुःखको कारण होय रह्यो भववृद्धि कह्यो ।
 तब वृद्धि धरा पर तुष्टि करावत सृष्टिकी पुष्टि बढावत है,
 प्रभु वार्षिक दानकी हो करुणास्पद एह सजावट व्यर्थ रहे ॥७॥
 भवपार गये केई दानप्रभावसे मुक्तिपुरी निज वास करे,
 तुज वृष्टि से पुष्ट भई नदी केईक गर्व धरी गति नीच धरे ।
 धर नम्र मति वह शुद्ध गति तज सर्व अहंकृति घात करे,
 तव चर्णसे बाल विनंति करे धर शुद्धमति मत गर्व धरे ॥८॥

मनको उपालम्भ !

(मन डेमे करी ताआभां आवतुं नथी, तेथी मनने जुदा जुदा
 ओण'आ आप्या छे.)

भो मित्र मन ! तुझको कहूं मैं प्रेमके दो शब्दसे ।

वूरा न तूं कुछ मानले हितवचन सुनले प्रेमसे

॥ १ ॥

- तू चपल अस्थिर भटकता विश्राम पल तुजको नहीं ।
मंदिर प्रभुके भजनमें जपजाप्य पूजनमें वही ॥ २ ॥
- विक्षेप करता भटक के मुज आत्मको भटका रहा ।
हर पल घड़ी तू विकृति करता क्या कहूं तुझको अहा ! ॥ ३ ॥
- क्या यह करूं या वह करूं निश्चय न तू करता रहा ।
क्षण एक परिवर्तन कराता अथिर मुज करता रहा ॥ ४ ॥
- सामायिकादि ध्यानमें मंगल सुपौषधशालमें ।
व्यापार तू करता खडा संसार के व्यवहार के ॥ ५ ॥
- मिष्टान्न खाऊं मिरच खाऊं शिथिल निश्चय हो रहे ।
ऐसे नचाता तू हमेशा कौन तुजको क्या कहे ? ॥ ६ ॥
- एकेक गुणका स्थान पाया उच्चतामें जा रहा ।
ऐसे गुणी को भी गिराता घोर गर्तामें अहा ! ॥ ७ ॥
- साधू बना व्रत को उचारा बंध सबको जो हुवा ।
पल्टा दिया शुभ भाव उसका क्या कहूं तुजको हुवा ॥ ८ ॥
- खल क्रोधकुं और मानकुं और घोर मायाजालकुं ।
तू लोभ दुश्मनकुं बुलाता पतित करता संतकुं ॥ ९ ॥
- ज्ञानी बड़े शास्त्री हुए सब पंडितोंकु जीतके ।
तेरी न हो अनुकूलता वे भी धडाधड गीरते ॥ १० ॥
- तू तो अहंकृति बांसपर उँचे चढाके पटकता ।
पर्दा उन्हींकी आँख पर तू ढाँकता नहीं छोडता ॥ ११ ॥
- हो वश धडाधड आत्मगुणको भूलके वे भटकते ।
तेरी कृतिसे दीर्घ संसृति वे भवोंमें लटकते ॥ १२ ॥

हे आत्मराजाका अरे ! तूं खास सेवक जान ले ।
 तूं कर सवारी आत्म पर नचवा रहा पहिचान ले ॥ १३ ॥
 मर्कट कहे कोई विविध चंचल नाम तुजको दे रहे ।
 विजली कहे कोई अथिरता का तूं नमूना कह रहे ॥ १४ ॥
 तूं तो अरूपी है न दिखता तुझे पकड़ूं मैं कहां ?
 दिखता न तूं पर कृति करता विघटनोकी तूं अहा ॥ १५ ॥
 पल एक में इस देशसे जाता तुरत परदेशमें
 पल पल बदलता स्थान तूं तो नित्य ही आवेशमें ॥ १६ ॥
 क्या ध्यान निग्रह योगसे तुझको करूं वश मैं कभी ।
 तो चपलता तेरी वहां भी आ खडी होती तभी ॥ १७ ॥
 वश तूं अगर हो आत्मबलसे धन्य तुझकुं मैं कहूं ।
 कब दिन दिखे ऐसा अनोखा यह सदा झाँखे रहूं ॥ १८ ॥
 दिन एक उगे वश करूं तुज धन्य मैं हो जाऊंगा ।
 मुज स्वरूप वैभव निरखुंगा प्रभुचरणमें गुण गाऊंगा ॥ १९ ॥
 तुजकुं किया वश आत्मबलसे धन्य जगमें वे भले ।
 बालेन्दुको हो बंद्य निशिदिन प्रार्थना—तरु तब फले ॥ २० ॥

अरिनिरास जिनस्तुति ।

(शुद्ध शुद्ध विकारोना प्रभुओ साभनो करी तेनो पराजय कर्यो छे.
 अकत ओ न प्रभुनो आश्रय लछि कहे छे के—प्रभुनो आश्रय दीधा
 पछी ओ विकारोथी भारे उरवानुं कंठ न करणु नथी.)

प्रगट्यो प्रभु वीरको आतम तेज भयो जब दीप्ति दिवाकरसो,
 काम भयो हतबुद्ध न मान न धाम रह्यो कोई कार्य जिसो ।

भालके नेत्रसे अग्नि छूट्यो जब शंकरके वह भान भयो,
दूर भग्यो अभिमान गयो उतर्यो सब गर्व हताश भयो ॥ १ ॥

जीतनको जगको त्रण टूट गयो अब आश्रय दुर्जनको,
भीम पराक्रमको न सह्यो तब वीर जिनेन्द्रसे धूज रह्यो ।
आश्रय लेत फिरं प्रतिवाससे अज्ञके चित्त छिपाय रह्यो,
तुच्छ गिने तुज बाल अभी जिन वीर पदाब्जके छाय रह्यो ॥ २ ॥

क्रोध धरे मन भीम अहंकृति सर्व हुताशन सिद्ध कियो,
वीरके सन्मुख आन खडो तब शांति हिमाचल देख पड्यो ।
शांति सुधारस वृष्टि भई तब शीघ्र गति धर भाग गयो,
क्रोधको बोध गयो सब तत्क्षण जोध बडो पर नष्ट भयो ॥ ३ ॥

चंड प्रचंड करे शत खंड बहावत शोणितकी सरिता,
वीर जिनेन्द्रके पास भयो वह हिंमत हारके जीर्ण लता ।
भाग गयो वह दुर्जनके घर चित्त गुफामें छिपाय रह्यो,
वीरको चर्ण धरे अब बालने क्रोधको जोर न कोई रह्यो ॥ ४ ॥

मदराज मतंगज धुंद चलयो मति गुंग भयंकर शीघ्रगति,
सबकुं समजे मन तुच्छ विलक्षण फंद करे धर मूढमति ।
प्रभु वीरके पास गयो तब मार्दव अंकुश देख पड्यो उसको,
चमक्यो हतबुद्ध भयो गतयुद्ध हुआ अब सिद्ध पलायनको ॥ ५ ॥

मद पर्वतरूप धर्यो प्रभु सन्मुख मार्दव वज्रसे चूर्ण कर्यो,
वह हार गयो गत धैर्य भयो सब मूर्खनके मन जाय ठर्यो ।
मद होय निरास फिरे घर आंगन आश्रय शोधत अज्ञनको,
अब वीर जिनेन्द्रके पाय लगो मदसे नहीं बाल डरे निजको ॥ ६ ॥

प्रभु वीरने राज्य दियो तज तुच्छ सभी नृप तुस समान गिना,
 सुख चैन दुकूल सुखासन भोजन राजमहेलकुं छोड दिया ।
 नृप मोह पराक्रमकुं दिखलावत हो गतलज्ज अहंकृतिसे,
 निवृत्ति वखतर देखत वीरको सज्ज सुध्यान लगा निजसे ॥७॥

तब मोह भयो गत वैभव देखत वीर पराक्रम आंखन से,
 दुनियाभरमें वह छाय रहा अब होत निराश महाप्रभुसे ।
 अज्ञान तमावृत घेर लिया सब मोह महा नृपने जनको,
 पद पंकजसे लिपटाय रहा तब वाल डरे न कभी उसको ॥८॥

प्रभुनामका जाप

(प्रभुना नामना जप करते योगी योतानुं मन कायूभां
 राभतो नथी त्यारे जप करवाना साधनइय भाषा
 विचारी शुं करे ?)

कर वस्त्रभूषा साधुसम निश्चल दिखे योगी बडा,
 कोई संतसम मुद्रा बनाकर ध्यानमग्न रहे खडा ।
 माला फिरावे यंत्रवत् मुख मंत्र जपता नामका,
 दिखता बडा कोई संत आया बडे तीरथधामका ॥ १ ॥

चंचल फिरे जब नेत्र उसके धारके मोहांधता,
 है भटकता मन भ्रमण करता दश दिशाने खोजता ।
 जा कोई गली में हाट में बाजार में है भटकता,
 माला विचारी क्या करे आत्मा न उसमें जोडता ॥ २ ॥

वक सम बना वह नारियोंके मूँह देखे ताकता,
 नयनों नचावे चपल चंचल मोहवश मन व्यग्रता ।
 है क्रिया तनकी एक दूजी बनी मनकी तब वृथा,
 माला विचारी क्या करे ढोंगी जनोकी यह प्रथा ॥ ३ ॥

बेखबर हो बेशरम धर्मी बना जो धीटाईसे,
 उसको पता नहीं क्या नतीजा निकलता है ढोंगसे ।
 आत्मा उसीका पतित बनता लाभ नहीं कुछ पा सके,
 माला विचारी क्या करे जो मन ठिकाने ना रखे ॥ ४ ॥

ध्येय ध्याता ध्यान जिसका एकसा संबंधसे,
 वह मोक्षकारण बन सके दुसरा वृथा आनंदसे ।
 ध्येय जिसका शुद्ध नहीं है ध्यान भटके मोहमें,
 माला विचारी क्या करे रहता न जो स्थिर ध्यानमें ॥ ५ ॥

जिनचरणका कर ध्यान जिसका मुक्तिका ही ध्येय है,
 सच्चा वही ध्याता जगतमें धन्य उसका श्रेय है ।
 माला जपे सब कोई घरमें मंत्र मुखसे उचरे,
 माला विचारी क्या करे मन भटकता जब वह फिरे ॥ ६ ॥

मन आत्मा हो एक जब लगती लगन नहीं व्यग्रता,
 सब टूटते बंधन तटातट मोह भागे दौड़ता ।
 आनंद को उपमा न कोई मूर्तिमंत प्रसन्नता,
 ऐसा जपे जो जाप उसके चरण नमता धन्यता ॥ ७ ॥

दे दान मुजको तब कृपाका स्थिर मन करना सिखा,
 तेरी कृपा बिन ध्यान न बने मंत्र माला जप वृथा ।
 जिनराज तेरे चरणमें विनंति करुं शुभ भावसे,
 बालेन्दु उच्चरे मार्ग बतला मनोलयका शांतिसे ॥ ८ ॥

समाप्ता बालेन्दुकाव्यकौमुदी ॥